

ขุททกนิกายภูจกถา ขุททกปาจวณณา (ปรมุตโตชิติกา) - หน้าที่ 1
*เล่มที่ 16 หน้า ๑

ปรมุตโตชิติกา นาม ขุททกนิกายภูจกถา
ขุททกปาจวณณา

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส
กนฺถารมฺภกถา
พุทฺธํ สรณํ กจฺฉามิ
ธมฺมํ สรณํ กจฺฉามิ
สํฆํ สรณํ กจฺฉามิ
ตถา ทุติยํ ตติยมฺปิติ

อัย สรณตฺตยนิทฺเทโส ขุทฺทกานํ อาที ฯ

อมิสฺส ทานิ อตฺถิ ปรมุตโตชิติกาย ขุทฺทกภูจก-
กถาย วิวริตฺตุํ วิภิชิตฺตุํ อุตฺตทานีกาตฺตุํ อิทํ วุจฺจติ

อฺตุตฺตมํ วนฺทเนยฺยานํ วนฺทิตฺตฺวา รตนตฺตยํ

ขุทฺทกานํ กริสฺสสามิ เกสณฺจि อตฺถวณฺณนํ ฯ

ขุทฺทกานํ คมฺภีรตฺตา (๑) กิณฺจาปี อติทฺกฺกรา

วณฺณนา มาทีเสเนว (๒) อจาเรนฺเตน สาสนํ ฯ

อชฺชาปี ตฺ อณฺจฺฉินฺโน ปุพฺพาจริยนิจฺฉโย

ตเถว จ จิตฺตํ ยสฺมา นวฺงคํ สตฺถุ สาสนํ ฯ

๑. สී. คภีรตฺตา ฯ ๒. ม. มาทีเสเนสา ฯ

โอมตรณสูตราทีนิ สตุต สุตตสหัสธานี สตุต จ
สุตตสธานี ทวาสนุจิ เจว สุตตธานี สยุตตนิกาโย ฯ

จิตตปริยาทานสูตราทีนิ นว สุตตสหัสธานี ปณจ จ
สุตตสธานี สตุตปณญาสณจ สุตตธานี องคุตตรนิกาโย ฯ

ขุททกปาโจ ชมมปัท อูทานัน อิติวุตตัก สุตตนิปาโต
วิมานวตถุ เปตวตถุ เถรคาถา เถรีคาถา ชาตัก นิทเทโส
ปฐิสุมภिता อปทานัน พุทธรวิโส จริยาปิฏัก วินยปิฏกาภิธมม-
ปิฏกานิ จเปตวา วา จตฺตาริ นิกายเ อวเสสสิ พุทธรจัน
ขุททกนิกายโย ฯ

กสฺมา ปเนส ขุททกนิกายิตี วุจจตีติ พหุณัน ขุททกานัน
ชมมกขนุชานัน สมุหโต นิवासโต จ ฯ สมุหนิวาสา หิ นิกายิตี
วุจจันติ ฯ นานหิ ภิกขเว อณฺณิ เอกนิกายมฺปิ สมนุสฺสามิ
เอวณฺจิจฺจติ ยถิทิ ภิกขเว ตีรจฺจณคตา ปาณา ฯ (๑) โปนิกนิกายโย
จิกฺขลลิกนิกายิตี เอวมาทีนิ เจตถ สาธกานิ สาสนโต จ
โลกโต จ ฯ อยมสฺส (๒) ขุททกนิกายสฺส เอกเทโส ฯ อิมานิ
สุตตฺตฺตปิฏกปริยาปนฺนานิ อตถโต วิวริตฺติ วิชิตฺติ อุตตานิกาตุ
จ อธิปฺเปตานิ ขุททกานิ เตสมฺปิ ขุททกานัน สรณสิกฺขาปท-
ทวตฺตีสาการกฺมารปณฺหามงฺคสฺสุตตรตฺตสฺสุตตติโรกฺขุทฺทนิชิตฺตเมตฺต-
สุตตฺตานิ วเสน นวปฺปเกโท ขุททกปาโจ อาทิ อจฺริยปรมฺปราย
๑. ส.ข. ๑๓/๒๕๕/๑๘๔ ฯ ๒. ส. อิจฺจสฺส ฯ

ขุททกนิกายภูจกถา ขุททกปาจวณณา (ปรมตถโชติกา) - หน้าที่ 4
*เล่มที่ 16 ขุททกปาจวณณา หน้า ๔

วจนามคฺคํ อารโปีตวเสน น ภควตา วุตฺตวเสน ฯ ภควตา
หิ วุตฺตวเสน

อนกชาติสํสารี	สนฺธาวิสุตฺตํ อนิพฺพิตํ
คหการี คเวสนุโต	ทุกฺขา ชาติ ปฺนปฺปฺนํ
คหการก ธิฏฺฐโจสิ	ปฺน เกหํ น กาหลี
สพฺพา เต ผาสูกา ภคฺคา	คหภูมฺมํ วิสงฺขตํ
วิสุงฺขารคตํ จิตฺตํ	ตณฺหานํ ขยมชฺฌกาคิ (๑) ฯ

อิทํ คาคาทุขํ สพฺพสฺสาปํ พุทฺธวจนสฺส อาทิ ฯ ตถจ
มนสา (๒) วุตฺตวเสน น วจีเกทํ กตฺวา วุตฺตวเสน ฯ วจีเกทํ
ปฺน กตฺวา วุตฺตวเสน

ยทา หเว ปาตุกฺวานฺติ ชมฺมา
อาตานิโน ฉายโต พฺราหฺมณสฺส
อถสฺส กงฺขา วปยฺนติ สพฺพา
ยโต ปชานาติ สเหตุชฺมมฺนฺติ (๓)

อัย คาคา อาทิ ฯ ตสฺมา ยฺวายํ นวปฺปเกโท ขุทฺทกปาโจ
อิเมสํ ขุทฺทกานํ อาทิ ตสฺสาทิโต ปญฺติ อตุถวณฺณํ
อารภิสฺสามิ ฯ

๑. พุ.ธ. ๒๕/๒๑/๓๕ ฯ ๒. ม. มนสาว ฯ

๓. พุ.อ. ๒๕/๓๘/๓๔ ฯ วิ.มหา. ๔/๓/๔ ฯ

นิทานโสทรน

ตสุสาจายมาที พุทธิ สรณิ กจฺฉามิ ฌมฺมิ สรณิ
กจฺฉามิ สํฆิ สรณิ กจฺฉามิตี ๑ ตสุสายิ อตฺถวณฺณนาย
มาติกา

เกน กตฺถ กทา กสุมา	ภาสิตํ รตนตฺตยิ (๑)
กสุมาจิธาทีโต วุตฺต-	มวุตฺตมฺปิ อาทีโต ๑
นิทานโสทรน กตฺวา	เอวเมตฺถ ตโต ปริ
พุทฺธยฺจ สรณกมฺนิ	กมกยฺจ วิภาวเย ๑
เกทาเกทํ ผลยฺจาปี	กมนิยฺจ ทีปเย
ฌมฺมิ สรณมิจฺจาที	ทฺวเยเปส นโย มโต ๑
อนฺุพุทฺทวตฺถาน	การณยฺจ วินิทฺธิเส
รตนตฺตยเมตฺถย (๒)	อุปฺมาที ปกาสเยตี ๑

ตตฺถ ปรสมกาถายิ ตาว อิํ สรณกมนตฺตยิ เกน ภาสิตํ
กตฺถ ภาสิตํ กทา ภาสิตํ กสุมา ภาสิตํ อวุตฺตมฺปิจาทีโต
ตถาคเตน กสุมา อิธาทีโต วุตฺตนฺติ ปญฺจ ปณหา ๑

เตสิ วิสฺสชฺชนา

เกน ภาสิตนฺติ ภควตา ภาสิตํ น สาวเกหิ น อีสึหิ
น เทวตาหิ ๑

กตฺถาติ พาราณสิยิ อีสิปตเน มิกทาเย ๑

๑. ม. สรณตฺตยิ ๑ ๒. ม. สรณตฺตยเมตฺถย ๑

*เล่มที่ 16 ขุททกาฐวณณา หน้า ๖

กทาคิ อายสมนฺเต ยเส สหฺรี สหายเกหิ อรหตฺตํ ปตฺเต
เอกสภูจฺจยา อรหฺนฺเตสุ พหุชนหิตาย สุขาย โลกเ ชมฺมเทสนํ
กโรนฺเตสุ ฯ

กสฺมาติ ปพฺพชชตฺถญจ อุปสมฺปทตฺถญจ ฯ ยถาห
เอวญจ ปน ภิกฺขเว ปพฺพาเขตพฺโพ อุปสมปาเขตพฺโพ ฯ ปจฺมํ
เกสมสฺสุํ โอิหาราเปตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาทาเปตฺวา
เอกํสํ อุตฺตราสงฺกํ การาเปตฺวา ภิกฺขุณฺํ ปาเท วนฺทาเปตฺวา
อูกฺกุฏิกํ นิสิตาเปตฺวา อลฺขลํ ปคฺคณฺหาเปตฺวา เอวํ วเทหิติ
วตฺตพฺโพ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ ชมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ สงฺฆํ
สรณํ คจฺฉามิมิติ ฯ (๑)

กสฺมา จิธาทีโต วุตฺตฺตฺตํ อิทญจ นวฺงคสฺตฺตฺตฺตํ
ตีหิ ปิฏฺเฐหิ สงฺคณฺหิตฺวา เอวํ วาจนามคฺคํ อาโรปนฺเตหิ
ปฺพพฺพาจรียหิ ยสฺมา อิมินา มคฺเคน เทวมนุสฺสา อฺปาสกภาเวน
วา ปพฺพชิตภาเวน วา สาสนํ โอิตรนฺติ ตสฺมา สาสโนตฺตารณฺตฺต
มคฺคญฺตฺตฺตา อิท ขุทฺทกปาฐเ อาทิโต วุตฺตฺตฺตํ ฌาตพฺพํ ฯ

กตมํ (๒) นิตานโสธนํ

๑. วิ. มหา. ๔/๑๑๘/๑๖๘ ฯ ๒. สี. กถิ ฯ ม. กถิ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ หน้า ๘

พุทธวิภาวนา

อิทานิ ยัม วุตฺตัม พุทฺธญฺจ สรณคฺคณํ คมกญฺจ วิภาวเยติ
ตตฺถ สพุทฺธมฺเมสุ อปฺปฎิหตฺตวณฺณนิมิตฺตานุตฺตรวิโมกฺขาธิคฺค-
ปริภาวิทํ ขนฺธสนฺตานุปาทาย ปฺลยฺตฺตโก สพุทฺธญฺจตฺตวณ-
ปทฺฐจฺานํ วา สจฺจภิสฺสมุโพธนฺมฺปาทาย ปฺลยฺตฺตโก สตฺตวิเสโส
พุทฺโธ ๑ ยถาห พุทฺโธติ โย โส ภควา สยมฺภู อนาจรียโก
ปฺพุเพ อนนฺตฺตฺเตสุ ฐมฺเมสุ สามํ สจฺจจฺานิ อภิสฺสมุชฺฉิ ตตฺถ
จ สพุทฺธญฺจตฺตปฺตฺโต พฺลฺลสุ จ วสีภวณฺติ ๑

อัย ตาว อตฺถโต พุทฺธวิภาวนา ๑

พฺยณฺชนโต ปน พุชฺฉิตฺตติ พุทฺโธ โโพเชตฺตติ พุทฺโธติ
เอวมาทินา นยฺน เวทิตฺตพฺพา ๑ วุตฺตตฺตเจตฺติ พุทฺโธติ เณนฺนฺฐเรณ
พุทฺโธ พุชฺฉิตฺตา สจฺจจฺานิตฺติ พุทฺโธ โโพเชตฺตา ปชายาติ พุทฺโธ
สพุทฺธญฺจตฺต พุทฺโธ สพุทฺทสฺสวิตฺต พุทฺโธ อนนฺตฺตญฺยตฺต (๑)
พุทฺโธ วิกสิตฺต (๒) พุทฺโธ จีณาสวสฺสงฺขาเตน พุทฺโธ นิรฺฐปฺกฺกิล-
สสฺสงฺขาเตน พุทฺโธ เอกนฺตฺตวิตรฺราโคติ พุทฺโธ เอกนฺตฺตวิตรฺโทโสติ
พุทฺโธ เอกนฺตฺตวิตรฺโมโหติ พุทฺโธ เอกนฺตฺตนิกฺกิลฺโสติ พุทฺโธ
เอกายมคฺคํ คโตติ พุทฺโธ เอโก อนนฺตฺตรํ สมฺมาสมฺโพธิ
๑. ม. อนนฺตฺตญฺยตฺต ๑ ๒. สී. วิสฺวิตฺต ๑

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๘

อภิสมพุทฺโธติ พุทฺโธ อพุทฺธิวิหตตฺตา พุทฺธิปฏิลาภา พุทฺโธ ๑
พุทฺโธติ เนตํ นามํ มาตรา กตํ น ปิตฺรา กตํ น ภาตฺรา
กตํ น ภคินิยา กตํ น มิตุตามจุเจหิ กตํ น ฌาติสาลโหิตฺเทหิ
กตํ น สมณพฺรหฺมณฺเหหิ กตํ น เทวตฺตาหิ กตํ วิโมกฺขนฺตฺติก-
เมตํ พุทฺธานํ ภควนฺตานํ โปธิยา มฺเถ สห สพุทฺถญฺจต-
ถาณสฺส ปฏิลาภา สจฺฉนิกา ปญฺจตฺติ ยทฺธิํ พุทฺโธติ ๑ (๑)

เอตฺถ จ ยถา โถเก อวคฺนฺตา อวคฺโตติ วุจฺจติ เอวํ
พุชฺฉนิตฺตา สจฺฉานีติ พุทฺโธ ๑ ยถา ปญฺจนฺโสสา วาตา
ปญฺจนฺสฺสาติ วุจฺจนฺติ เอวํ ฌตฺติโต โปเชตฺตา ปชฺชายาติ พุทฺโธ ๑
สพุทฺถญฺจตฺตาย พุทฺโธติ สพุทฺถมฺมพุชฺฉนฺสมตฺถาย พุทฺธิยา
พุทฺโธติ วุตฺตํ โหติ ๑ สพุทฺทสฺสาวิตฺตาย พุทฺโธติ สพุทฺถมฺมโปชน-
สมตฺถาย พุทฺธิยา พุทฺโธติ วุตฺตํ โหติ ๑ อนนฺถนฺถเยยฺยตฺตาย
พุทฺโธติ อนนฺถนฺ อโปธิโต สยเมว พุทฺทตฺตา พุทฺโธติ วุตฺตํ
โหติ ๑ วิกสิตฺตาย พุทฺโธติ นานาคุณฺวิกสนฺโต (๒) ปทุมมิว
วิกสนฺตฺถน พุทฺโธติ วุตฺตํ โหติ ๑ ชีณาสวสฺงฺขาเดณ พุทฺโธติ
เอวมาทฺธิหิ จิตฺตสฺงฺกโจจกรทฺมฺมปฺปหฺนโต นิทฺททาภฺยวิพุทฺโธ ปฺริโส
วีย สพุทฺทิกเลสนิทฺททาภฺยวิพุทฺทตฺตา พุทฺโธติ วุตฺตํ โหติ ๑
เอกายนฺมคฺคํ คโตติ พุทฺโธติ พุทฺทญฺจฺจานํ คมนตฺถปฺริยาตฺโต
ยถา มคฺคํ คโต ปฺริโส คโตติ วุจฺจติ เอวํ เอกายนฺมคฺคํ
๑. ขุ. มหา ๒๕/๘๕๓/๕๖๐ ๑ ๒. สී. นานาคุณฺวิสวณฺโต ๑

*เล่มที่ ๑๖ สรรตฺตยวณณา หน้า ๕

คตตฺตปิ พุทฺโธ วุจฺจตี ทสฺเสตฺถ วุคฺคํ ๑ เอโก อนุตฺตรํ
สมฺมาสมฺโพธิ อภิสมฺพุทฺโธ พุทฺโธ น ปเรหิ พุทฺธตฺตา
พุทฺโธ กิณฺธุ สยเมว อนุตฺตรํ สมฺมาสมฺโพธิ อภิสมฺพุทฺธตฺตา
พุทฺโธ วุคฺคํ โหติ ๑ อพุทฺธิวิหตฺตฺตา พุทฺธิปฏฺิลาภา พุทฺโธ
พุทฺธิ พุทฺธิ โพธิตี (๑) ปริยายวจนเมตฺ ๑ ตตฺถ ยถา
นึลฺลตฺตคฺคณฺโฆโกโต นึโล ปญฺเฑ รตฺโต ปญฺเฑติ วุจฺจติ เอว
พุทฺธิคฺคณฺโฆโกโต พุทฺโธ ณาเปตฺ วุคฺคํ โหติ ๑ ตโต ปริ
พุทฺโธ เนตฺ นามนฺติ เอวมาถิ อตฺถมฺนุคฺตา อัยฺ ปณฺณตฺตีตี
โพชนตฺถํ วุคฺคํ ๑ เอวรูเปน นเยน สพุเพสฺส ปทานํ พุทฺธ-
สทฺทสฺส สาชนสมตฺถโธ อตฺถโธ เวทิตฺตฺตโป ๑

อัย พุยฺยชนโตปี พุทฺธวิภาวนา ๑

สรณคฺมนคฺมกวิภาวนา

อิทานิ สรณคฺมนาทิสฺส หีเสตีตี สรณํ สรณคฺตานิ เตเนว
สรณคฺมเนน ภยํ สนฺตาสฺสํ ทุกฺขํ ทุกฺคตี ปฺริกฺกิลลสฺสํ หีเสตี
วิธมตี นึหฺรตี นึโปเถตีตี (๒) อตฺถโธ ๑ อถวา หิเต ปวตฺตเนน
อหิตา จ นึวตฺตเนน สตฺตานิ ภยํ หีเสตีตี พุทฺโธ ภวกฺนฺตารา
อฺคฺตฺตเรเนน อสฺสาสทาเนน จ ฐมฺโม อปฺปกาณมฺปิ สกฺการานํ (๓)
๑. กตฺถจฺจ พุทฺธิโพธิ ๑ ๒. ม. นึโรเชตีตี ๑ ๓. สี. อปฺปกาณํ การานํ
ทานปฺุชนวเสน อฺปฺนึตฺตสกฺการานํ ๑ ม. อปฺปกาณมฺปิ การานํ ๑

วิปุลผลปฏิลาภกรณณ สัมโฆ ๗ ตสฺมา อิมินาปิ ปริยาเยน
ตํ รตนตฺตยํ สรณํ ๗ ตปฺปสาทตคฺครุตาหิ วิหตฺวิหฺรฺสฺสิตฺกิลเโส
ตปฺปฺรายนตาการปฺปวตฺโต วา ปฺรปฺจโย วา จิตฺตฺปฺปาโท
สรณคฺมนํ ๗ ตํสมํกฺคิ สตฺโต ตํ สรณํ คจฺจติ วุตฺตปฺปกาเรน
จิตฺตฺปฺปาเทน เอส เม สรณํ เอส เม ปฺรายนนฺติ เอวเมตํ
อุเปตฺติ อตฺโต ๗ อุเปนฺโต จ เอเต มยฺ ภนฺเต ภควนฺติ
สรณํ คจฺจาม ชมฺมณฺจ อุปาสเก โน ภควา ชาเรตฺติ
ตปฺปฺสฺสภลฺลิกาทโย (๑) วิย สมฺมานน วา สตฺธา เม ภนฺเต
ภควา สาวโกหฺมสฺมีติ (๒) มหาทสฺสปาทโย วิย สิสฺสภาวุปคฺมนน
วา เอวํ วุตฺเต พฺรหฺมาเย พฺรหฺมโณ อญฺญาเยสสา เอกํ
อุตฺตราสงฺกํ กริตฺวา เยน ภควา เตนลฺขลิมฺปณาเมตฺวา ติกฺขตฺตํ
อุทานํ อุทานสิ นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมา-
สมฺพุทฺธสฺส นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส
นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสชาติ พฺรหฺมาเย-
อุทโย วิย ตปฺโปตฺเตน วา กมฺมฏฺฐานานูโยคิโน วิย
อตฺตสนฺนินฺยยาตเนน วา อริยปฺปคฺคลา วิย สรณคฺมนฺนุปกฺกิลเส-
สมฺจฺเจเทน วาติ อนเกปฺปการํ วิสยโต กิจฺจโต จ อุเปติ ๗
อຍ် สรณคฺมนສສ คมกສສ จ วิภาวนา ๗

๑. สี่. ตปฺปฺสฺส... ๗ ๒. สี่. นี. ๑๖/๕๒๓/๒๕๕ ๗

เกทาเกทผลทีปนา

อิทานิ เกทาเกท ผลญจาปี คมนียญจ ทีปเยติ วุตตานัน
เกทาทีนิน อัย ทีปนา เอวั สรณคตฺตส ปุคฺคตฺตส ทฺวิโ
สรณคมนเกโท สาวฺชฺโช จ อนวฺชฺโช จ ๑ อนวฺชฺโช กาล-
กิริยาย สาวฺชฺโช อญฺญสฺตฺถริ วุตฺตปฺปการาย ปวตฺตติยา ตสฺมึญจ
วุตฺตปฺปการวิปริตฺตาย ปวตฺตติยา ๑ โส ทฺพพิโชปี ปุคฺชชฺชานเมว ๑
พฺพุทฺทคฺเชสฺส อญฺญาณสฺสยมิจฺฉาณาณปฺปวตฺตติยา จ อนาทราทีป-
ปวตฺตติยา จ เตสํ สรณํ สงฺกิติญฺจํ โหติ ๑ อริยปุคฺคลา ปน
อภินฺนสรณาเจว อสงฺกิติญฺจสรณา จ โหนติ ๑ ยถา
อญฺจานเมตํ ภิกฺขเว อนวกาโส ยํ ทิฏฺฐิสมฺปนฺโน ปุคฺคโล
อญฺณํ สตฺถารํ อฺทฺทิสฺเสยฺยาติ ๑ (๑) ปุคฺชชฺชานา ตฺย ยาว (๒) สรณ-
เกทํ น ปาปุณฺนติ ตาวเทว อภินฺนสรณา ๑ สาวฺชฺโชว (๓)
เนสํ สรณเกโท สงฺกิลโส จ อนิฏฺฐผลโท โหติ ๑ อนวฺชฺโช
อวิปากตฺตา อผลโต อเกโท ปน ผลโต อิฏฺฐเมว ผลํ เทติ ๑

ยถา

เยเกจิ พุทฺธํ สรณํ คตาเส

น เต คมฺมิตฺตํ อปายญฺมึ

ปฺพหาย มานุสฺสํ เทหิ

เทวกาโย ปรีปฺุเรสฺสตีติ ๑

๑. ม. อ. ๑๔/๒๔๕/๒๔๕ ๑ ๒. ม. ยาวเทว ๑ ๓. ส. สาวฺชฺโช ๑

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๑๒

ตตุร จ เย สรณคมนูปกุกิเลสสมุจเจทนสรณํ คตา
เต อปายํ น คมิสฺสนฺติ ฯ อิตเร ปน สรณคมนเนน น
คมิสฺสนฺตีติ เอวํ คากาย อธิปฺปาโย เวทิตฺวา โฟ ฯ
อยนฺตาว เกทาเกทผลทีปนา ฯ

กมนียทีปนา

กมนียทีปนาย โจทโก อาห พุทฺธํ สรณํ กจฺจามิตี
เอตถ โย พุทฺธํ สรณํ กจฺจติ เอส พุทฺธํ วา กจฺเจยฺย
สรณํ วา อุกฺขถาปี จ เอกสฺส วจันํ นีรตฺถกํ ฯ กสฺมา ฯ
กมนกิริยาย กมฺมทฺวยาภาวโต ฯ น เหตุถ อหํ คามิ นเนตีติ-
อาทิสฺสู วिय ทฺวิกมฺมกตฺตํ อกฺขรจินฺตกา อิจฺฉนฺติ ฯ

กจฺจเตว ปุพฺพํ ทิสฺสํ กจฺจติ ปจฺฉิมิํ ทิสฺสนฺติอาทิสฺสู (๑)
วिय สมนานธิกรณภาโวติ เจ ฯ (๒) น พุทฺธสฺสรณานํ สมนานธิ-
กรณภาวสฺส อนธิปฺเปตโต ฯ เอเตสํ หิ สมนานธิกรณภาเว
อธิปฺเปเต ปฏฺิหตฺตจิตฺโตปิ พุทฺธํ อุปสงฺกมฺนฺโต พุทฺธํ สรณํ
คโต ลียา ฯ ยํ หิ ตํ พุทฺธโรติ วิเสสํ สรณํ ตเมเวส
คโตติ ฯ เอตํ โย สรณํ เขมํ เอตํ สรณมฺมุตฺตมฺนฺติ (๓) วจฺนโต
สมนานธิกรณตฺตเมวาติ เจ ฯ น ตตฺถเอว พุຍกิจารภาวโต ฯ ตตฺถเอว
หิ คากาปเท เอตํ พุຍฐาทฺิรตฺนตฺตยํ สรณํ คตานํ ภายฺรณตฺต-
สงฺขาเต สรณภาเว อพฺยกิจารณโต เขมมฺมุตฺตมฺนฺจ
๑. ส. ส. ๑๕/๔๕๓/๑๓๘ ฯ ๒. ม. สาทฺถกเมวาติ เจ ฯ
๓. พ. ฐ. ๒๕/๒๔/๔๑ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ สรรตตยวณณา หน้า ๑๓

สงขาเต สรรณาเว อพยภิจรณโต เขมมุตตมญจ สรรณติ
 อัย สمانาธิกรณาโว อธิปเปโต ฯ อถนตถ ตุ (๑) คมิตมพนุเช
 สติ สรรณคณสสุ อปปลิทธิโธ อนธิปเปโตติ อสาริตเมตฺ ฯ
 เอตํ สรรณมากมม สพพททุกขา ปมฺจจตีติ เอตถ คมิตมพนุเชปี
 สรรณคณปปลิทธิโธ สมานาธิกรณตตเมวาติ เจ ฯ น ปุพเพ
 วุตตโทสปปลิงฺโกโธ ฯ ตตฺตราปี हि สมานาธิกรณาเว สติ
 เอตํ พุทฺธมมสัมมาขัยํ สรรณํ ปฺปฏิหตฺติโธปิ อากมม สพพททุกขา
 ปมฺจเจยฺยาติ เอวํ ปุพเพ วุตตโทสปปลิงฺโก เอวํ สึยา น จ
 โน โทเสน อตฺถิ อตฺถิโธติ อสาริตเมตฺ ฯ ยถา มมฺํ हि
 อานนฺท กลฺยาณมิตฺตํ อากมม ชาติธมฺมา สตฺตา ชาติยา
 ปริมฺจจนตีติ (๒) เอตถ ภาวโต กลฺยาณมิตฺตสฺส อานฺุภาเว
 ปริมฺจจมานา สตฺตา กลฺยาณมิตฺตํ อากมม ปริมฺจจนตีติ วุตฺตา
 เอวมิธาปี เอตสฺส พุทฺธมมสัมมาขยฺยสฺส สรรณฺสถานฺุภาเว มฺจจมาโน
 เอตํ สรรณมากมม สพพททุกขา ปมฺจจตีติ วุตฺโตติ เอวเมตถ
 อธิปฺปาโย เวทิตฺตโพ ฯ

เอวํ สพฺพธาปี น พุทฺธสฺส คมนียตฺตํ ยฺชชติ น
 สรรณสฺส น อุภเยสํ อิจฺฉิตฺตพฺพญจ กจฺจนามีติ นิทฺทิจฺฉิตฺต
 คมกสฺส คมนียโต วตฺตพฺพา เอตถ ยุตฺตีติ ฯ วุจฺเจ

พุทฺโธเยเวตถ คมนียโย คมนการทสฺสนตฺถํ ตฺถํ

๑. กตฺถิ อถนฺนตถ ๒. ส. ส. ๑๕/๓๘๓/๑๒๘ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๑๔

สรณวณัน พุทธิ สรณ คจฺณามิตฺติ เอส เม สรณ เอส
 เม ปฺรายนํ อฆสฺส วิฆาตา(๑) หิตสฺส จ วิฆาตาติ อิมินา
 อธิปฺปาเยน เอตํ คจฺณามิ ภขามิ เสวามิ ปยิริปาสามิ เอวํ
 วา ชานามิ พุชฺฌามิตฺติ ฯ เยสํ หิ ธาตุนํ คติ อตุโถ พุทธิปิ
 เตสํ อตุโถติ ฯ อิตฺติสทฺทสฺส อปฺปโยโค อยฺยตฺตมิตฺติ เจ ฯ ตํ
 น ตตฺถ สฺติยา ยถิ เจตฺถ เอวมตฺโต ภเวยฺย ตโต โส อนิจฺจํ
 รูปํ อนิจฺจํ รูปนฺติ ยถาภูตํ ปชานาตีติ เอวมาทิสฺสุ (๒) วिय อิตฺติ-
 สทฺโท ปยฺยตฺโต สฺติยา น จ ปยฺยตฺโต ตสฺมา อยฺยตฺตเมติ ฯ
 ตถจ น กสฺมา ตทตฺถสมภวา ฯ โย จ พุทฺธจ ฆมฺมจ
 สํฆจ สรณํ กโตติ เอวมาทิสฺสุ วिय อธิปฺปิ อิตฺติสทฺทสฺส
 อตุโถ สมภวาติ น จํ วิชฺชมานตฺถสมภวา อิตฺติสทฺโท สพฺพตฺถ
 ปยฺยชฺชติ อปฺปยฺยตฺตสฺส เจตฺถ ปยฺยตฺตสฺส วिय อิตฺติสทฺทสฺส อตุโถ
 วิญฺญาตพฺโพ อญฺเญสฺสุ จ เอวํชาติเกสฺสุ ตสฺมา อโทโสเอว
 โสติ ฯ อนุชานามิ ภิกฺขเว อิมํ หิ ตีหิ สรณคฺมเนหิ ปพฺพชฺชนฺติ อาทิสฺสุ (๓)
 สรณสฺเสว คมนียโต ยํ วุคฺตํ คมนาการทสฺสนตฺถํ ตํ สรณ-
 วจฺนนฺติ ตํ น ยฺยตฺตมิตฺติ เจ ฯ ตํ นายฺยตฺตํ ฯ กสฺมา ตทตฺถ
 สมภวา เอว ฯ ตตฺตราปิ หิ ตสฺส อตุโถ สมภวาติ ยโต ปุพฺพ-
 สทิสฺสเมว อปฺปยฺยตฺโตปิ ปยฺยตฺโต วिय เวทิตพฺโพ ฯ อิตฺตธา หิ ปุพฺเพ
 วุคฺตโทสปฺปสฺงฺโก เอว สฺติยา ตสฺสา ยถานุสฺสิญฺจเมว คเหตุพฺพํ ฯ
 อयํ คมนียทีปนา ฯ

๑. สฺตี. ฆาตา ฯ ม. ตาตา ฯ ๒. สฺตี. ข. ๑๓/๑๐๕/๖๕ ฯ

๓. วิ. มหา. ๔/๓๔/๔๒ ฯ

ธมมสังฆสรณวิภาวนา

อิทานิ ยัม วุตตัม ธมมัม สรณมิจจาที ทวเยเปส นโย
มโत्ติ เอตถ วุจเจเต ยวายัม พุทฺธัม สรณัม กัจจามิตี เอตถ
อตุถวณณนानโย วุตฺโต ธมมัม สรณัม กัจจามิ สัมมัม สรณัม
กัจจามิตี เอตตสมิมปิ ปททวเยเอเสว นโย เวทิตพฺโพ ๑ ตตฺร
หิ ธมมสังฆานัม อตุถโต พยญชนโต จ วิภาวนมตฺตเมว อสทิสฺ
เสสํ วุตตสทิสเมว ๑ ยโต ยเทเวตถ อสทิสฺ ตัม วุจเจเต
มกฺกผลนิพพานานิ ธมฺโมติ เอเก ๑ ภาวิตมกฺกานัม สจฺฉิกต-
นิพพานานญจ อปาเยสุ อปตนภาเวน ธารณโต ปรมสฺสาส-
วิธานโต จ มกฺกวิราคเ อเว อิมสฺมี อตุเถ ธมฺโมติ อมฺหากัม
ขนฺติ อกฺกปฺปสาทสฺตตฺตญฺเจตฺถ สาทกัม ๑ วุตตตฺตญฺเหตฺถ ยาวตา
ภิกฺขเว ธมฺมา สงฺขตา อริโย อญฺจุงฺกโก มกฺโก เตสํ
อกฺคมกฺขายตีติ เอวมาที ๑ (๑)

จตุอริยมกฺกสมงฺคินิ สมာธิวาสิตขนฺธสนฺตทานานญจ (๒)
ปฺกุกถานัม สมฺโห ทิฏฺฐิสีลสังฆาเตน สังฆาตตฺตา สงฺโฆ ๑
วุตตตฺตญฺเจตฺถ ภควตา ตัม กิ มนฺถสิ อานนฺท เย โว มยา
ธมฺมา อภิญญา เทสิตา ๑ เสยฺยถิํ จตฺตาโร สติปฺญฺจานา
จตฺตาโร สมฺมปฺปชานา จตฺตาโร อิทฺธิปาธา ปญฺจินฺทฺริยานิ
ปญฺจ พลานิ สตฺต โพชฺฌงฺกา อริโย อญฺจุงฺกโก มกฺโก
ปฺสฺสสิ โน ตฺวํ อานนฺท อิมेषु ธมฺเมสุ เทวปี ภิกฺขู
๑. อญฺ. จตฺตูก. ๒๑/๓๔/๔๕ ๑ ๒. ม. จตฺตตามนฺถญฺผลสมธิวาสิต... ๑

นानาวาเทติ (๑) ฯ

อัย หิ ปรมุตตสัโฆ สรณนุติ คมนิโย สุตเตสุ จ
อาหุเนยโย ปาหุเนยโย ทกขิเนยโย อลชลิกรณิโย อนนุตฺรํ
ปฺลฺลณฺกฺเขตฺตํ โลกสฺสาติ วุตฺโต ฯ เอตํ ปน สรณํ คตฺส
อลฺลสมิํปิ ภิกฺขุสํเฆ วา ภิกฺขุณีสํเฆ วา พุทฺธปฺปมฺเฆ
วา สํเฆ สมฺมตฺติสํเฆ วา จตุวคฺคาทีเกเท วา เอกปฺกฺคเลปี วา
ภกฺวนตํ อทฺทิสฺส ปพฺพชิตฺเต วนฺทนาทีกิริยาฯ สรณคฺมนํ เนว
ภิกฺขชฺติ น สํกฺกิลิสฺสตี อยเมตฺถ วิเสโส ฯ วุตฺตาวเสสนนฺตุ อิมสฺส
ทฺถียสฺส จ สรณคฺมนสฺส เกทาเกทาทีวิธานํ ปฺพเพ วุตฺตนเยเนว
เวทิตพฺพิ ฯ อยนฺตาว ฌมฺมํ สรณมิจฺจาที ทฺวเยเปส นโย
มโตติ เอตฺส อตฺถวณฺณา ฯ

อนุปฺพพฺพวตฺถานการณนิทฺเทโส

อิทานิ อนุปฺพพฺพวตฺถาน การณญจ วินิทฺทิสฺเส อิติ เอตฺถ
เอเตสุ จ ตีสุ สรณคฺมนเนสุ สพฺพสตฺถานํ อคฺโคติ กตฺวา
ปจฺมํ พุทฺโธ ตปฺปภาวโต ตทฺทฺเทสิตโต จ อนนฺตฺรํ ฌมฺโม
ตฺส ฌมฺมสฺส อาธารณโต ตทาเสวนโต จ อนฺเต สจฺโฆ ฯ
สพฺพสตฺถานํ วา หิตฺเต นียโยชโกติ (๒) กตฺวา ปจฺมํ พุทฺโธ
ตปฺปภาวโต สพฺพสตฺถตฺถิตตฺตา อนนฺตฺรํ ฌมฺโม หิตาธิคฺมาย
๑. ม. อ. ๑๔/๕๔/๕๑ ฯ ๒. ส. วินิโยชโกติ ฯ

ปฏิปนโน อธิคตหิต วาติ กตวา อนเต สัม โส สรรภาเวน
วตตตเปตวา ปกาสิโตติ เอว อนุปุพพวตถาเน การณญจ
วินิตุเส ฯ

อุปมาปกาสนา

อิทานิ ยสฺมา วุตตํ รตนตตยเมตตญจ อุปมาหิ ปกาสยติ
ตสฺมา วุจเจเต เอตถ จ ปน ปุณณจโนโท วिय พุทฺโธ จนฺทกิริณ-
นิกโร วिय เตน เทสิโต ฌมฺโม ปุณณจนฺทกิริณสมฺปปาทิตปีณิโต (๑)
โลโก วिय สัม ฯ พาลสุริโย วिय พุทฺโธ ตสฺส รัสสีชาลมิว
วุตตปฺปกาโร ฌมฺโม เตน หตวิหตฺตนฺทกาโร (๒) โลโก วिय สงฺโฆ
วนทาหคปฺริโส วिय พุทฺโธ วนทหนคฺคิ วिय กิเลสวณททโน
ฌมฺโม ททฺธวณตฺตา เขตตฺถโต วिय ภูมิกโก ททฺธกิลเสตฺตา
ปุณณคฺเขตตฺถโต สงฺโฆ ฯ มหาเมโฆ วिय พุทฺโธ สลิลวฺภูจ
วिय ฌมฺโม วฺภูจนิปาตฺตปสมิตเรณฺญ วिय ชนปโท อุปสมิตกิลเสเรณฺญ
สัม ฯ สฺสารถิ วिय พุทฺโธ อสฺสาชานียวินยฺยาโย วिय ฌมฺโม
สฺวินิตฺตสฺสาชานียสมฺโห วिय สัม ฯ สพฺพทฺธิภูจิสลฺลทฺทฺธโร
สลฺลโก วिय พุทฺโธ สลฺลทฺทฺธโรปาย วिय ฌมฺโม สมฺทฺธสฺลโล
วिय ชโน สมฺทฺธทฺธิภูจิสลฺลโล สงฺโฆ ฯ โฆหปฺภฺลสมฺปปาณฺโต
วา สลฺลโก วिय พุทฺโธ ปภฺลสมฺปปาตฺตฺนฺปาโย วिय ฌมฺโม
๑. สี่. ...สมฺปปาทิตปีณิโต ฯ ๒. ม. วิหตฺตนฺทกาโร ฯ

สมุปฺปาทิตปฏฺโถ วิปฺปสนฺนโลจโน วีย ชโน สมุปฺปาทิตโมห-
ปฏฺโถ วิปฺปสนฺนถาณโลจโน จ สํโฆฯ สานุสยกิลสพฺยาธิ-
หรรณสมตฺตตาย วา กุสโล เวชฺโช วีย พุทฺโธ สมฺมา
ปยุตฺตเกสชฺชมิว ฌมฺโม เกสชฺชปโยเคน สมุปฺปสนฺตพฺยาธิ วีย
ชนสมฺโห สมุปฺปสนฺตกิลสพฺยาธานุสโย สงฺโฆฯ

อถวา สฺสเทสโก วีย พุทฺโธ สมคฺโค วีย เขมฺนตฺตภูมิ วีย เขมฺนตฺตภูมิ
วีย จ ฌมฺโม มคฺคปฺปฏิปนฺโน เขมฺนตฺตภูมิปฺปตฺโต วีย จ ชนสมฺโห สงฺโฆฯ
สุนาวิโก วีย พุทฺโธ นาวา วีย ฌมฺโม ตาย ปารปฺปตฺโต วีย
สมุปฺตติชโน (๑) สงฺโฆฯ หิมวา วีย พุทฺโธ ตปฺปภโวสถมิว
ฌมฺโม โอสถูปโกเคน นีรามโย ชโน วีย สงฺโฆฯ ฌนโท
วีย พุทฺโธ ฌนมิว ฌมฺโม ยถาธิปฺปายํ ลทฺตชโน วีย
ชโน สมฺมา ลทฺตชริชโน สํโฆฯ นิธิสฺสโก วีย พุทฺโธ
นิธิ วีย ฌมฺโม นิธิปฺปตฺโต วีย ชโน สํโฆฯ

อปัจจ อภยโท ธีรปฺริโส วีย พุทฺโธ อภยมิว ฌมฺโม
สมุปฺตตาทโย วีย ชโน อจฺจนตฺตตาทโย สํโฆฯ อสฺสาสโก
วีย พุทฺโธ อสฺสาสโย วีย ฌมฺโม อสฺสตฺตชโน วีย สงฺโฆฯ
สุมิตฺโต วีย พุทฺโธ หิตฺตูปเทโส วีย ฌมฺโม หิตานุโยเคน ปตฺต-
สทฺตโต วีย ชโน สํโฆฯ รตนากโร วีย พุทฺโธ ฌนสโร
วีย ฌมฺโม รตนสารูปโกคี วีย ชโน สํโฆฯ ราชกุมารนหาปโก
๑. สี. ปารปฺปตฺตสมุปฺตติโก วีย ชโนฯ ม. ปารปฺปตฺโต สมุปฺตติโก
วีย ชโนฯ

วีย พุทฺโธ สุนหานสลิลฺลํ วีย ฌมฺโม สุนหาตราชกุมารวคฺโค
วีย สทฺธมฺมสลิลฺลสุนหาโต สงฺโฆ ๑ อลงฺการการโก วีย พุทฺโธ
อลงฺกาโร วีย ฌมฺโม อลงฺกตราชปฺตฺตคฺโค วีย สทฺธมฺมาลงฺกโต
สงฺโฆ ๑ จนฺทนรฺกฺโข วีย พุทฺโธ ตปฺปภาจนฺทนมิว ฌมฺโม
จนฺทนฺูปโกเคน วุสฺนตฺตปรีพาโห วีย ชโน สทฺธมฺมมฺูปโกเคน
อจฺจนฺตวฺสฺนตฺตปรีพาโห ลํโฆ ๑ ฌมฺมทายชฺชสฺมฺปทานโก ปิตา
วีย พุทฺโธ ทายชฺชํ วีย ฌมฺโม ทายชฺชรโห ปฺตฺตวคฺโค วีย
สทฺธมฺมทายชฺชรโห ลํโฆ ๑ วิกสิตฺตปทุมํ วีย พุทฺโธ ตปฺปภามฐ
วีย ฌมฺโม ตทฺอุปโกคี มฐฺกรคฺโค วีย สงฺโฆติ ๑ เอวํ สรรตฺตย-
เมตตฺตจ อฺปมาหิ ปกาสเยติ ๑

เอตฺตาวตา จ ยา ปุพฺเพ เกน กตฺถ กทา กสฺมา
ภาสิตํ สรรตฺตยนฺฺติ อาทีหิ จคฺคูหิ คาถาหิ อตฺถวณฺณนาย
มาติกา นิกฺขิตฺตา สา อตฺถโต ปกาสิตา โหตีติ ๑

สรรตฺตยวณณา นิฏฺฐิตา ๑

สิกขาปทวณณา

สิกขาปทปาฐมาติกา

เอวํ สรรคมเนหิ สาสโนตาริ ทสฺเสตฺวา สาสนํ
โอดีณฺเณน อุปาสเกน วา ปพฺพชิตฺเตน วา เยสุ สิกขาปเทสุ
ปรจํ สิกฺขิตพฺพํ ตานิ ทสฺเสตฺถุ นิกฺขิตตฺตฺสฺส สิกขาปทปาฐสฺส
อิทานิ วณฺณนตฺถํ อयํ มาติกา

เยน ยตฺถ ยทา ยสุมา วุตฺตนาเนตานิ ตนนฺนํ
วตฺวา กตฺวา ววตฺถานํ สาธารณวิเสสโต ๑
ปกฺคิยา จ ยํ วชฺชํ วชฺชํ ปญฺญตฺติยา จ ยํ
ววตฺถเปตฺวา ตํ กตฺวา ปทานํ พยฺยชนตฺถโต
สาธารณานํ สพฺเพสํ สาธารณวิภาวนํ
อถ ปญฺจสุ ปุพฺเพสุ วิเสสตฺถปฺปกาสนิ (๑)
ปาณาติปาตปฺปฏฺติํ เหกตํานานตาทิโต (๒)
อารมฺมณาทานํ เกทา มหาสาวชฺชโต ตถา
ปโยคฺจกสมฺภูจํานา เวทนามุลกมฺมโต
วิรมโต จ ผลโต วิญฺญาตพฺโพ วินิจฺฉโย ๑
โยเชตพฺพํ ตโต ยุตฺตํ ปจฺฉิมเสวปี ปญฺจสุ
อาวเนกญจ วตฺตพฺพํ เญยฺยา หีนาทิตาปี จาติ ๑

๑. ม. วิเสสตฺถปฺปกาสนิโต ๑ ๒. ส. ปาณาติปาต-
ปฏฺติเหกตํานานตาทิโต ๑

*เล่มที่ ๑๖ สิกขาปทวณณา หน้า ๒๑

ตตถ เอตานิ ปาณาติปาตาเวรมณีนีทธานิ ทส สิกขา-
ปทานิ ภควตา เอว วุตตานิ น สวาทาทีหิ ฯ ตานิ จ สวตถึย
วุตตานิ เขตวเน อนาถปิณฑกิสฺสราเม อายสฺมนุตฺ ราหุล
ปพฺพาเขตฺวา กปิลวตฺถุโต สวตถึ อนุปฺตฺเตน สามเณรานํ
สิกขาปทวตฺถาปนตถํ ฯ วุตฺตํ เหนฺ อถโข ภควา กปิล-
วตฺถุสฺมี ยถาภีรณตฺ วิหริตฺวา เยน สวตถึ เตเน จาริกํ
ปกฺกามิ อนุปฺพฺเพน จาริกญฺจรมาโน เยน สวตถึ ตทวสริ
ตตร สฺทํ ภควา สวตถึย วิหริ เขตวเน อนาถปิณฑกิสฺส
อาราเม. เตเน โข ปน สมเยน ฯเปฯ อถโข สามเณรานํ
เอตทโหสิ กติ นฺโข อมฺหากํ สิกขาปทานิ กตถ จ
อมฺहेหิ สิกฺขิตพฺพนฺติ ฯ ภควโต เอตมตถํ อาโรเจสฺสึ อนฺุชานามิ
ภิกฺขเว สามเณรานํ ทส สิกขาปทานิ เตสฺ จ สามเณเรหิ
สิกฺขิตฺตุ ปาณาติปาตาเวรมณีนี ฯเปฯ ชาตฺรฺปรชตปฏิกฺกหณา
เวรมณีนีติ (๑)

ตานิ ตานิ สมหาทาย สิกฺขติ สิกฺขาปเทสฺสุติ (๒) วุตฺตสฺสุตฺตาน-
สาเรณ สรณคมเนสฺ จ ทสฺสิตปาจานุสาเรณ ปาณาติปาตา
เวรมณีนี สิกฺขาปทํ สมหาทียามิตี เอวํ วาจนามกฺกํ อาโรปีตานิตี
เวทิตพฺพานิ ฯ เอวํ ตาว เยน ยตถ ยทา ยสฺมา วุตฺตานิ
ตฺนุนยํ วตฺวาตี โส นโย ทฏฺฐพฺโพ ฯ

๑. วิ. มหา. ๔/๑๒๐/๑๓๐ ฯ ๒. ที. สී. ๕/๑๐๒/๘๓ ฯ

สาธารณวิเสสวตถานัน

เอตถ จ อาทิตโต เทว จตฺตถปญฺจมานิ อุปาสกานัน
สามเณรานญจ สาธารณานิ นิจฺจสีลวเสน ฯ อุโปสถสีลวเสน
ปน อุปาสกานัน สตฺตมกฺขมญฺเจกํ องฺคํ กตฺวา สพฺพปจฺฉิม-
วชฺชานิ จ สพฺพานิปี สามเณเรหิ สาธารณานิ ปจฺฉิมํ ปน
สามเณรานเมว วิเสสญฺตฺนฺติ เอวํ สาธารณวิเสสโต วตถานัน
กาทพฺพํ ฯ ปริมาณิ เจตฺถ ปญฺจ เอกนฺตอกุสฺสจิตฺตสมฺภฺจฺจานตฺตา
ปาณาติปาตาหิณํ ปกฺติวชฺชโต เวรมณิยา เสสานิ ปณฺณตฺติ-
วชฺชโตติ เอวํ ปกฺติยา จ ยํ วชฺชํ วชฺชํ ปณฺณตฺติยา จ
ยํ ตํ วตถถเปตพฺพํ ฯ

สาธารณวิภาวนา

ยสฺมา เจตฺถ เวรมณิสิกฺขาปทํ สมာทियามีติ เอตานิ
สพฺพสาธารณานิ ปทานิ ตสฺมา เอเตสํ ปทานํ พุชฺชนโต
จ อตฺถโต จ อยํ สาธารณวิภาวนา เวทิตพฺพา ฯ

ตตฺถ พุชฺชนโต ตาว เวรํ มณฺตีติ วิรมณิ เวรํ
ปชฺหติ วินฺเทติ พุชฺชนฺตฺโรติ อนภาวํ คเมตฺตีติ อตฺถโต ฯ วิรมติ
วา เอตาย กรณญฺตฺตาย เวรมฺหา ปุคฺคโลติ วิการสฺส เวการํ
กตฺวา เวรมณิ ฯ เตเนว เจตฺถ วิรมณิสิกฺขาปทํ เวรมณิ-
สิกฺขาปทฺนฺติ ทฺวิธา สชฺฌายํ กโรนฺติ ฯ สิกฺขิตพฺพาติ สิกฺขา

*เล่มที่ ๑๖ สิกขาปทวณณนา หน้า ๒๓

ปชชเต อนเนนาคี ปทํ ๑ สิกขาย ปทํ สิกขาปทํ สิกขาย
อริคมุปาโยติ อตุโธ ๑ อถวา มุถํ นิสฺสโย ปติฏฺฐาติ วุตฺตํ
โหติ ๑ วิรมณฺี เอว สิกขาปทํ วิรมณฺีสิกขาปทํ เวรมณฺีสิกขาปทํ-
วา ทุตฺเตน นเยน ๑ สมฺมา อาทียามิ สมาทียามิ อวิตฺตูกม-
นาธิปฺปาเยน อชณฺทการิตาย อจฺฉิทฺทการิตาย อสพฺลการิตาย
จ อาทียามิตี วุตฺตํ โหติ ๑

อตุตฺโต ปน เวรมณฺีติ กามาวจรกฺุสลจิตฺตสมฺปยุตฺตา วิรติ
สา ปาณาติปาตา วิรมนฺตสฺส ยา ตสฺมี สมเย ปาณาติปาตา
อารตี วิรตี ปฏฺิวิรตี เวรมณฺี อกิริยา อกรณฺี อนชฺฌา-
ปคฺติ เวลาอนตฺตีกุโม เสตฺตฺมาโตติเอวมาทินา (๑) นเยน วิภงฺเก
วุตฺตา ๑ กามณฺเจสา เวรมณฺี นาม โลกุตฺตรราปี อตุติ อธิ
ปน สมาทียามิตี วุตฺตคฺคฺตา สมาทานวเสน ปวตฺตารหา सा तसुमा
सान โหตีตี กามาวจรกฺุสลจิตฺตสมฺปยุตฺตา วิรตีตี วุตฺตา ๑

สิกฺขาตี ติสฺโส สิกฺขา อธิสึลสิกฺขา อธิจิตฺตสิกฺขา
อธิปญฺญาสิกฺขา อิมสฺมี ปนตฺเถ สมฺปคฺตวิรตีสึลํ โลกิกา
วิปฺสฺสนา รูปรูปรชฺฌานานิ อริยมคฺโค จ สิกฺขาตี อธิปฺเปตา ๑
ยถาห

กตเม ฐมฺมา สิกฺขา ยสฺมี สมเย กามาวจรํ กุสลํ
จิตฺตํ อฺุปฺปนํ โหติ โสมนสฺสสทฺคตฺตํ ญฺาณสมฺปยุตฺตํ ๑เป ๑

๑. อภี. วิ. ๓๕/๓๖๘/๓๘๘ ๑

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๒๔

ตสฺมี สมเย ผลุโส โหติ ฯเปฯ อวิกฺเขโป โหติ อิม ฆมฺมา
สิกฺขา ฯ

กตเม ฆมฺมา สิกฺขา ยสฺมี สมเย รูปรูปตฺติยา มคฺคํ
ภาเวติ วิวิจฺเจว กามะหิ วิวิจฺจ อกฺุสเลหิ ฆมฺเมหิ ฯเปฯ
ปจฺม ฆานํ ฯเปฯ ปญฺจม ฆานํ อุปสมฺบชฺช วิหริติ ฯ เป ฯ
อวิกฺเขโป โหติ อิม ฆมฺมา สิกฺขา ฯ

กตเม ฆมฺมา สิกฺขา ยสฺมี สมเย อรุปรูปตฺติยา ฯเปฯ
เนวสณฺณานาสณฺณายตนสหคฺตํ ฯเปฯ อวิกฺเขโป โหติ อิม
ฆมฺมา สิกฺขา ฯ

กตเม ฆมฺมา สิกฺขา ยสฺมี สมเย โลกุตฺตร ฆานํ
ภาเวติ นียฺยานิกํ ฯ เป ฯ อวิกฺเขโป โหติ อิม ฆมฺมา
สิกฺขาติ ฯ (๑)

เอตาสฺ สิกฺขาสฺ ยายกายจิ สิกฺขาย ปทํ อธิคมฺปาโย
อถวา มฺลํ นิสฺสโย ปติฏฺฐาติ สิกฺขาปทํ ฯ วุคฺตญฺเหตํ สีลํ
นีสฺสาย สีเล ปติฏฺฐาย สตฺต โปชฺฌนฺเก ภาเวนฺโต
พหุสิกโรนฺโตติเอวมาทิ (๒) ฯ เอวเมคฺค สาธารณานํ ปทานํ
สาธารณา พุยฺยชนฺโต อตฺถโต จ วิภาวนา กาทพฺพา ฯ

๑. อภ. วิ. ๓๕/๓๗๓/๓๕๕ ฯ ๒. ส. มหา. ๑๕/๓๕๕/๕๓ ฯ

ปริมปลยจสิกขาปทวณณนา

อิทานิ ยัม วุตตัม อถ ปลยจสุ ปุพเพสุ วิเสสตุถป-
ปกาสโต ฯ เป ฯ วิญญาตพุโพ วินิจฺฉโยติ ตตฺถเตตฺถ วุจฺจติ
ปามาติปาโตติ เอตฺถ ตาว ปาโณติ ชีวิตินฺทฺริยปฺปฏิพฺพทา
ขนฺธสนฺตติ ตํ วา อุปาทาย ปลยจตุโต วา สตุโต ฯ ตสฺมี
ปน ปาณ ปาณสญฺญินฺ ตสฺส ปาณสฺส ชีวิตินฺทฺริยฺจฺเจทก-
อุปกกมสมฺภูจฺจาปิกา กายวิจิตฺวารานํ อณฺตรทฺวารปฺปวตฺตา
วธกเจตนา ปามาติปาโต ฯ

อทินฺนาทานนฺติ เอตฺถ อทินฺนนฺติ ปรปรฺริคฺคหิตํ ยตฺถ
ปโร ยถากามการิตํ อาปชฺชนฺโต อทณฺฑารโห อณุปฺปวชฺโช
จ โหติ ตสฺมี ปน ปรปรฺริคฺคหิตเต ปรปรฺริคฺคหิตสญฺญินฺ ตทาทยก
อุปกกมสมฺภูจฺจาปิกา กายวิจิตฺวารานํ อณฺตรทฺวารปฺปวตฺตาเอว
เอยฺยเจตนา อทินฺนาทานํ ฯ

อพฺรหฺมจฺริยนฺติ อเสฏฺฐจฺริยํ ทฺวยทฺวยสฺมาปตฺติเมณฺนป-
ปฺปฏิเสวนา กายทฺวารปฺปวตฺตา อสทฺธมฺมปฺปฏิเสวนญฺจฺจานวฺติคฺคกม-
เจตนา อพฺรหฺมจฺริยํ ฯ

มฺุสาวาโทติ เอตฺถ มฺุสาติ วิสฺวาทนปฺปรกฺขารสฺส อตฺถ-
ภณฺชนโก วจิปโยโค กายปโยโค วา วิสฺวาทนาธิปฺปาเยน
ปนสฺส ปรวิสฺวาทกกายวิจิปโยคสมฺภูจฺจาปิกา กายวิจิตฺวารานเมว
อณฺตรทฺวารปฺปวตฺตา มิจฺฉาเจตนา มฺุสาวาโท ฯ

*เล่มที่ ๑๖ สิกขาปทวณณา หน้า ๒๗

ชีวิตินุทริยุปจเฉทกั ปโยคั สมภูจจาเปติ ตทาเอเกน ปาณาติ-
ปาเตน ภวิตัพพั ฯ ยทิ ปน นานตายน นานตัตติ อถ ยทา
เอโก วรโก เอกสุตถาย เอกั ปโยคั กโรนุโต พหู วชฺเณ
วเรติ พหู วรกา เทวทตฺตยลฺลทตฺตโสमतตฺตาทินั พหูน-
มตถาย พหู ปโยเค กโรนุตา เอกเมว เทวทตฺตัตติ ยลฺลทตฺตัตติ
โสमतตฺตัตติ วา วชฺฌั วเรนฺติ พหูหิ วา สาหตฺตติกาทีหิ ปโยเคหิ
เอโก วชฺโฌ วรียติ ฯ พหูกา วา เจตนา เอกสุเสว วชฺฌสุส
ชีวิตินุทริยุปจเฉทกั ปโยคั สมภูจจาเปนฺติ ตทา พหูหิ ปาณาติ-
ปาเตหิ ภวิตัพพั ฯ อุภยมฺปิ เจตมยฺตตฺตัตติ ฯ อถ เนว เอเตสั
วชฺฌาทินั เอกตายน เอกตตฺตัตติ นานตายน นานตตฺตัตติ อลฺลทเถว
ตุ เอกตตฺตลฺลจ นานตตฺตลฺลจ โหติ ตั วตฺตัพพั ปาณาติปาตสุส
เอว เสसानมฺปิติ ฯ

วฺจเจเต ตตฺถ น ตาว ปาณาติปาตสุส วชฺฌวรกาทีนั
ปจฺเจกเมกตายน เอกตา นานตายน นานตา กิณฺตุ วชฺฌวรกาทีนั
ยฺคนทฺธเมกตายน เอกตา ทฺวินฺนมฺปิ ตฺ เตสั ตโต อลฺลทตรสุส
วา นานตายน นานตา ฯ ตถาหิ พหูสุ วรเกสุ พหูหิ
สรกฺเขปาทีหิ (๑) เอเกน วา โอปาทขณฺนาทีนา ปโยเคน พหู
วชฺเณ วเรนฺเตสุปี พหู ปาณาติปาตา โหณฺติ ฯ เอกสมึ วรเก
เอเกน วา พหูหิ วา ปโยเคหิ ตปฺปโยคสมฺภูจจาปีกาย จ เอกาย

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๒๘

พหูหิ วา เจตนาหิ พหู วชเณ วเชนุเตปิ พหู ปาณาติปาตา
โหนติ พหูสุปี วชเกสุ ยถาวุตตปฏกาเรหิ พหูหิ เอเกน
วา ปโยเคน เอกัง วชณัง วเชนุเตสุปี พหู ปาณาติปาตา
โหนติ ฯ เอส นโย อทินฺนาทานาทีสุปีติ ฯ เอวเมตฺถ เอกตา-
นानตาทีโตปิ วิญญาตพฺโพ วินิจฺฉโย ฯ

อารมฺมณโตติ ปาณาติปาโต เจตฺถ ชีวิตินฺทริยารมฺมโณ ฯ
อทินฺนาทานอพฺรหฺมจฺริยสุราเมรยมชฺชปมาทญฺจานานิ ฐปฺชมฺเมสุ
รูปายตนาหิ อญฺจตร สงฺขารารมฺมณานิ ฯ มุสาวาทิ ยสฺส มุสา
ภณฺติ ตมารภิตฺวา ปวตฺตณโต สตฺตารมฺมโณ ฯ อพฺรหฺมจฺริยมฺปิ
สตฺตารมฺมณฺติ เอเก ฯ อทินฺนาทานญจ ยथा สตฺโต หริตพฺโพ
โหติ ตทา สตฺตารมฺมณฺติ ฯ อปี เจตฺถ สงฺขารวเสเนว
สตฺตารมฺมณฺ (๑) น ปญฺญตฺติวเสนาติ ฯ เอวเมตฺถ อารมฺมณโตปิ
วิญญาตพฺโพ วินิจฺฉโย ฯ

อาทานโตติ ปาณาติปาตาทีโต เวรมณีสิกฺขาปทานิ เจตานิ
สามเณเรณ ภิกฺขุสฺส สนฺติเก สมาทินฺนาเนว สมาทินฺนานิ โหนฺติ
อุปาสเกน ปน อตฺตนา สมาทियฺนเตนาปี สมาทินฺนานิ โหนฺติ
ปรสฺส สนฺติเก สมาทियฺนเตนาปี ฯ เอกชฺณํ สมาทินฺนานิปี
สมาทินฺนานิ โหนฺติ ปจฺเจกํ สมาทินฺนานิปี ฯ กิณฺตุ นานํ (๒)
เอกชฺณํ สมาทियโต เอกายเว วิรติ เอกาว เจตนา โหติ
๑. สตี. สตฺเต อารภฺนฺติ ฯ ๒. สตี. นานนฺติ นตฺถิ ฯ

กัจจวเสน ปเนตาส์ ปญฺจตุตฺติ ปญฺญาปิยติ ฯ (๑) ปจฺเจกํ สมာทียโต
ปน ปญฺเจว วิรติโย ปญฺเจว เจตนา โหนฺตฺติ เวทิตพฺพา ฯ
เอวเมตฺถ อาทานโตปิ วิญฺญาตพฺโพ วินิจฺฉโย ฯ

เภทโตติ สามเณรณญฺเจตฺถ เอกสฺมี ภินฺเน สพฺพานิปี
ภินฺนานิ โหนฺติ ฯ ปาราชิกฏฺฐานียานิ หิ ตานิ เตสํ ยํ ตํ
วิตฺติกุณฺตํ โหติ เตเนว กมฺมพฺนุโร ฯ กหฺฏฺฐานมฺปน เอกสฺมี
ภินฺเน เอกเมว ภินฺนํ โหติ ยโต เตสํ ตํ สมาทานเนว ปฺน
ปญฺจกิกคฺตํ สีลสฺส สมฺปชฺชติ ฯ อปฺเร ปนาหุ วิสฺสุ วิสฺสุ
สมาทินฺเนสฺส เอกสฺมี ภินฺเน เอกเมว ภินฺนํ โหติ ปญฺจก-
สมนฺนาคตํ สีลํ สมาทิยามิติ เอวมฺปน เอกโต สมาทินฺเนสฺส
เอกสฺมี ภินฺเน เสสานิ สพฺพานิปี ภินฺนานิ โหนฺติ กสฺมา ฯ
สมาทานสฺสาภินฺนตฺตา (๒) ยนฺตํ วิตฺติกุณฺตํ เตเนว กมฺมพฺนุโรติ ฯ
เอวเมตฺถ เกทโตปิ วิญฺญาตพฺโพ วินิจฺฉโย ฯ

มหาสาวชฺชโตติ คุณวิริเตสฺส ติริจฺฉานคตาทิสฺส ปาณฺสฺ
ขุทฺทเก ปาณฺ (๓) ปาณาติปาโต อปฺปสวชฺโช มหาสรีเร
มหาสาวชฺโช ฯ กสฺมา ปโยคมหนฺตตาย ฯ ปโยคสมตฺเตปี
วตฺถุมหนฺตตาย ฯ คุณวณฺเตสฺส ปน มนุสฺสาทิสฺส อปฺปคฺุณฺ
ปาณฺ ปาณาติปาโต อปฺปสวชฺโช มหาคฺุณฺ มหาสาวชฺโช ฯ

- # ๑. สී. ปจฺจตุตฺติ ปญฺญาปิยติ ฯ ม. ปญฺจวิรตฺตํ วิญฺญายติ ฯ
- # ๒. สී. สมาทานสฺส ภินฺนตฺตา ฯ ม. สมาทินฺนสฺส อภินฺนตฺตา ฯ
- # ๓. สී. ขุทฺทากปาณฺ ฯ

สรีรคูนานนุ ตมานภาเว สติ กิเลสานํ อุปกุกมานนุจ มุทตาย
อปปสวชชตา ติพพตาย มหาสวชชตา จ เวทิตพพาฯ
เอส นโย เสเสสุปีฯ อปีเจตถ สุราเมรยมชชปมาทฐจानเมว
มหาสวชชํ น ตถา ปาณาติปาตาทโยฯ กสุมมา มนุสฺส-
กุตสฺสปี อุมมตฺตกภาวสํวตฺตเนน อริยธมฺมนุตรายกรณโตติฯ
เอวเมตถ มหาสวชชโตปี วิญญาตพฺโพ วินิจฺฉโยฯ

ปโยคโตติ เอตถ จ ปาณาติปาตสฺส สาหตฺธิโก
อาณตฺธิโก นิสฺสคฺคิโก ถาวโร วิชฺขามโย อิทฺธิมโยติ
ฉปฺปโยคาฯ ตตฺถ กาเยน วา กายปฺฏิพฺพุเชน วา ปหฺรณํ
สาหตฺธิโก ปโยโค โส อุกฺกิสฺसानุกฺกิสฺสเกทโต พุพฺพิโช โหติฯ
ตตฺถ อุกฺกิสฺสเก ยํ อุกฺกิสฺส ปหฺรติ ตสฺเสว มรณฺเนน กมฺมุนา
พชฺฉติฯ โยโกจิ มรตฺตติ เอวํ อนุกฺกิสฺสเก ปหารปฺปจฺจยา
ยสฺส กสฺสจิมรณฺเนนฯ อุกฺกยถาปี จ ปหฺริตมตฺเต วา มรตฺ
ปจฺจลา วา เตเนว โรเคน ปหฺรณกฺขณฺเเอว (๑) กมฺมุนา พชฺฉติฯ
มรณฺธิปฺปาเยเนว ปหาริํ ทตฺวา เตน อมรณฺตสฺส ปฺน อณฺเณน
จิตฺเตน ปหารเ ทินฺเนน ปจฺจลาปี ยทิ ปจฺมปฺปหารเเนว มรติ
ตทา เอว กมฺมุนา พนฺโช โหติฯ อถ ทุตฺติยปฺปหารเณน นตฺถิ
ปาณาติปาโตฯ อุกฺกเยหิปี มเต ปจฺมปฺปหารเเนว กมฺมุนา พนฺโช
อุกฺกเยหิปี อมเต เนวตฺถิ ปาณาติปาโตฯ เอส นโย พหุเกหิปี
๑. ม. ปหฺริตกฺขณฺเฯ

เอกสฺส ปหารเ ทินฺเน ฯ ตตฺราปี หิ ยสฺส ปหารเณ มรติ
ตสฺเสว กมฺมฺนา พนฺโห โหติ ฯ

อธิกฺุสฺสทิตฺวา ปน อาณาปนํ อาณตฺติโก ปโยโค ฯ ตตฺถปี
สาหตฺติเก ปโยเค วุตฺตนเยเนว กมฺมฺพนฺโห อนุสฺสริตฺพุโพ ฯ
ฉพฺพิโห เจตฺถ นียโม เวทิตฺพุโพ

วตฺถุ กาโล จ โอกาโส อาวูธํ อิริยาปโถ

กิริยาวิเสโสติ อิม ฆ อาณตฺตี นียมตฺติ ฯ (๑)

ตตฺถ วตฺถุติ มาเรตฺพุโพ ปาโณ ฯ กาโลติ ปุพฺพณฺห-
สายณฺหาทิกาโล โยพฺพนถามวิริยาทิกาโล จ ฯ โอกาโสติ
กาโม วา นิลโม วา วณฺํ วา รจฺจนา วา สิงฺฆาฏกํ
วาติ เอวมาทิ ฯ อาวูธนฺติ อสิ วา อุสุ วา สตฺติ วาติ
เอวมาทิ ฯ อิริยาปโถติ มาเรตฺพุพฺสฺส มารกสฺส จ จานฺํ วา
นิสฺสชฺชวา วาติ เอวมาทิ ฯ

กิริยาวิเสโสติ วิหฺณนํ วา เณทนํ วา เกทนํ วา
สขฺขมฺมฺนฺทิกํ วาติ เอวมาทิ ฯ ยทิ หิ วตฺถุํ วิสฺสฺวาเทตฺวา
ยํ มาเรหิตฺติ อาณตฺโต ตโต อญฺญํ มาเรติ อาณาปกสฺส
นตฺถิ กมฺมฺพนฺโห ฯ อถ วตฺถุํ อวิสฺสฺวาเทตฺวา มาเรติ
อาณาปกสฺส อาณตฺติกฺขณเ อาณตฺตสฺส มรณฺกฺขณเติ
อุภเยสฺมปี กมฺมฺพนฺโห ฯ เอส นโย กาลาทีสุปี ฯ

๑. สมนนฺต. ๑/๖๕๕ ฯ

มารณตฺถนุคฺคาเยน วา กายปฏิพัทฺเทน วา
ปฺหฺรณนิสฺสชฺชนํ นิสฺสคฺคิโก ปโยโค โสปี อุทฺทิสฺसानุทฺทิสฺส-
เภทโต ทฺพฺพิโร เอว กมฺมพฺนฺโร เจตฺถ ปฺพฺเพ วุตฺตนเยเนว
เวทิตฺตฺวโป ฯ

มารณตฺถเมว โอปาทขณฺณํ อปฺสฺเสนอุปนิกฺขิปปํ เกสชฺช-
วิสยฺนตาธิปฺปโยชนํ วา ถาวโร ปโยโค ฯ โสปี อุทฺทิสฺสา-
นุทฺทิสฺสเภทโต ทฺพฺพิโร ยโต ตตฺถาปิ ปฺพฺเพ วุตฺตนเยเนว
กมฺมพฺนฺโร เวทิตฺตฺวโป ฯ อยนฺตฺ วิเสโส มฺลฏฺเฐเนว โอปาทาทีสุ
ปฺเรสํ มฺลเณ วา มฺฐา วา ทินฺเนสุปี ยทิ ตปฺปจฺจยา
โกจิ มรฺติ มฺลฏฺฐสฺเสว กมฺมพฺนฺโร ฯ ยทิปิ จ เตน อญฺเณน
วา ตตฺถ โอปาทเ วินาเสตฺวา ภูมฺิสเม กเตปิ ปฺสฺสฺสฺวกา
วา ปฺส
กโรนฺติ เทเว วสฺสนฺเต กทฺทโม ชายติ ตตฺถ จ โกจิ
โอตฺริตฺวา วา ลคฺคิตฺวา วา มรฺติ มฺลฏฺฐสฺเสว กมฺมพฺนฺโร ฯ
ยทิ ปนฺ เยน ลทฺฐํ โส อญฺโธ วา วิตฺถตฺตฺรํ กมฺภิรฺตฺรํ
วา กโรติ ตปฺปจฺจยาวิ โกจิ มรฺติ อุภเยสมฺปิ กมฺมพฺนฺโร ฯ
ยถา ตฺ มฺลฏฺฐํ มฺลเหสิ สฺสชฺชนฺติ ตถา ตตฺถ ถเล กเต
มฺจฺจติ ฯ เอวํ อปฺสฺเสนาทีสุปี ยาว เตสํ ปวตฺติ ตาว ยถา
สมภฺวํ กมฺมพฺนฺโร เวทิตฺตฺวโป ฯ

มารณตฺถมฺปน วิชฺชาปฺริชฺชปฺปํ วิชฺชามโย นาม ปโยโค ฯ

*เล่มที่ ๑๖ สิกขาปทวณณา หน้า ๓๓

ทาจาวธาทีนั ทาจากโณนาที วีย (๑) มารณตถั กมมวีกาชฎิ-
วีการกรณั อิทิมโย ปโยโคติ ฯ อทินนาทานสสุ ตุ เถย-
ปสยหปฏิจจนนปรักปุกุสาวหารวสปวตตะตา สาหตถิกถาณตติ-
กาทโย ปโยคา เตสมปิ วุตตานุสาเรเนว ปเกโท เวทิตพุโพ ฯ
อพรหมจரியาทินมปน ตินณมปิ สาหตถิกอเว ปโยโค ลพุกตติ ฯ
เอวเมตถ ปโยคโตปิ วิณณาทพุโพ วินิจจโย ฯ

องคโคติ เอตถ จ ปาณาติปาตสสุ ปณจ องคานิ กวานติ
ปาโณ จ โหติ ปาณสณณิ จ วรกจิตตณจ ปจจุปฏิจตัง
โหติ วายมตี เตน จ มรตติ ฯ อทินนาทานสสุปิ ปณเจว
ปรปรักกหิตตณจ โหติ ปรปรักกหิตสณณิ จ เถยยจิตตณจ ปจจุ-
ปฏิจตัง โหติ วายมตี เตน จ อาทาตพุพิ อาทานัง กจณตติ ฯ
อพรหมจரியสสุ ปน จตตารี องคานิ กวานติ อชฎาจารนียวตถุณจ
โหติ ตตถ จ เสวนาจิตตัง ปจจุปฏิจตัง โหติ เสวนาปจจา
ปโยคณจ สมาเป็นชชติ สาทียติ จาติ ตถา ปเรสั ทวินนมปิ ฯ
ตตถ มุสาวาทสสุ ตาว มุสา จ โหติ ตัง วตถุ วิสั-
วาทนจิตตณจ ปจจุปฏิจตัง โหติ ตชโซ จ วายาโม ปรวิสั-
วาทนณจ วิณณายมานา วิณณตติปวตตติ จตตารี องคานิ
เวทิตพุพานิ ฯ สุราเมรยมชชปมาทฎจानสสุ ปน สุราทีนณจ
อณตตรัง โหติ มทนีย ปาตกมยตาจิตตณจ ปจจุปฏิจตัง โหติ
๑. สี่. อาวธาทีนั ทาจากโณนาที อิว ฯ ม. ทาจากโณนาทีมิว ฯ

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๓๔

ตชชญจ วายามํ อापชชติ ปีเต จ ปวิสตีติ อิมานิ จตุตตาริ
องฺกานีติ ฯ เอวเมตฺถ องฺกโตปี วิญฺญาตพุโพ วินิจฺฉโย ฯ

สมฺภูจฺจานโตติ ปาณาติปาตอทินฺนาทานมฺสาวาทา เจตฺถ
กายจิตฺตโต จ วาจาจิตฺตโต จ กายวาจาจิตฺตโต จาติ ติสฺมฺภูจฺจานา
โหนติ ฯ อพฺรหฺมจฺริยํ กายจิตฺตวเสน เอกสมฺภูจฺจานเมว ฯ สุรา-
เมรยมชฺชปมาทญฺจานํ กายโต จ กายจิตฺตโต จาติ ทฺวิสมฺภู-
จฺจานนฺติ ฯ เอวเมตฺถ สมฺภูจฺจานโตปี วิญฺญาตพุโพ วินิจฺฉโย ฯ

เวทนาโตติ เอตฺถ จ ปาณาติปาโต ทุกฺขเวทนา-
สมฺปยุตฺโตว ฯ อทินฺนาทานํ ตีสุ เวทนาสุ อณฺฺตฺตเวทนา-
สมฺปยุตฺตํ ตถา มฺสาวาทो ฯ อิตฺธานิ เทว สุขาย วา
อทุกฺขมฺสุขาย วา เวทนาย สมฺปยุตฺตานิติ ฯ เอวเมตฺถ
เวทนาโตปี วิญฺญาตพุโพ วินิจฺฉโย ฯ

มฺลโตติ ปาณาติปาโต เจตฺถ โทสโมหฺมุโล ฯ อทินฺนาทาน-
มฺสาวาทา โลกโมหฺมุลา วา โทสโมหฺมุลา วา อิตฺธานิ เทว
โลกโมหฺมุลานีติ ฯ เอวเมตฺถ มฺลโตปี วิญฺญาตพุโพ วินิจฺฉโย ฯ

กมฺมโตติ ปาณาติปาตอทินฺนาทานอพฺรหฺมจฺริยานิ เจตฺถ
กายกมฺมเมว กมฺมปฺลปฺตฺตนาเนว มฺสาวาทो วจีกมฺมเมว ฯ
โย ปน อตฺถกฺกณฺชนโก โส กมฺมปฺลปฺตฺโต อิตฺโร กมฺมเมว ฯ
สุราเมรยมชฺชปมาทญฺจานํ กายกมฺมเมวาทิ ฯ เอวเมตฺถ กมฺมโตปี
วิญฺญาตพุโพ วินิจฺฉโย ฯ

*เล่มที่ ๑๖ สิกขาปทวณณนา หน้า ๓๕

วิรมโตติ เอตฺถ อห ปาณาติปาตาทีหิ วิรมนฺโต กุโต
วิรมตีติ วุจฺเจเต สมาทานวเสน ตาว วิรมนฺโต อตฺตโน วา
ปเรสฺส วา ปาณาติปาตาทีอกุสลโต วิรมติ ฯ กิมารกิตฺวา ฯ
ยโต วิรมติ ตเทว สมฺปตฺตวเสนาปี วิรมนฺโต วุตฺตป-
ปการากุสลโตว ฯ กิมารกิตฺวา ปาณาติปาตาทีนํ วุตฺตา-
รมมณฺณาเนว ฯ เกจิ ปน ภณฺณตี สุราเมรยมชฺชสงฺขาเต สงฺขारे
อารกิตฺวา สุราเมรยมชฺชปมาทภูจฺจนาวิรมติ สตฺตสงฺขारेสุ
ยมนฺ ปน หริตพฺพญจ ภณฺชิตพฺพญจ ตํ อารกิตฺวา อทินฺนาทานา
มฺสวาทา จ สตฺเต เอว อารกิตฺวา ปาณาติปาตา อพฺรหฺมจฺริยา
จาทิ ฯ ตทญฺเฒ ปน เอวํ สนฺเต อณฺณํ จินฺเตนฺโต อณฺณํ กเรยฺย
ยญจ ปชฺหติ ตญจ น ชานเยยฺยติ เอวํทิกฺกจิกา หุตฺวา อนิจฺจมานา
ยเทว ปชฺหติ ตํ อตฺตโน ปาณาติปาตาทีอกุสลาเมวารกิตฺวา
วิรมตีติ วทนฺตี ฯ ตทยฺตุตฺตํ ฯ กสฺมา ฯ ตสฺส ปจฺจุปฺปนฺนา-
ภาวโต พหิทฺฐาภาวโต จ ฯ สิกขาปทานํ หิ วิภงฺกปาเจ
ปญฺจนฺนํ สิกขาปทานํ กติ กุสลา ฯเปฯ กติ อารมฺมณฺณาติ ปุจฺฉิตฺวา
กุสลาเอว สฺยิยา สุขาย เวทนาย สมฺปยุตฺตาทิ (๑) เอวํ ปวตฺตมานเ
วิสุตฺตชฺชเน ปจฺจุปฺปนฺนารมฺมณฺณาติ จ พหิทฺฐารมฺมณฺณาติ จ
เอวํ ปจฺจุปฺปนฺนพหิทฺฐารมฺมณฺณตฺตํ วุตฺตํ ตํ อตฺตโน ปาณาติ-
ปาตาทีอกุสลํ อารกิตฺวา วิรมนฺตสฺส น ยุชฺชติ ฯ ยํ ปน

๑. อภิ. วิ. ๓๕/๓๓๕/๓๕๖ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๑๖

วุตติ อณฺเฬ จินฺเตนฺโต อณฺเฬ กเรยฺย ยณฺจ ปชหติ ตํ น
ชานเยยติ ตตฺถ วุจฺเจเต น กิจฺจสาธนวเสน ปวตฺเตนฺโต
อณฺเฬ จินฺเตนฺโต อณฺเฬ กโรตีติ วา ยณฺจ ปชหติ ตํ น
ชานาตีติ วา วุจฺจติ ฯ

อารภิตฺวาน อมตํ ชนฺโต สพุพปาเป

นิทสฺสนนฺเจตฺถ ภเว มกฺกญฺโจ อริยปุคฺคโลติ ฯ

เอวเมตฺถ วิรมโตปิ วิญฺญาตพุโพ วินิจฺฉโย ฯ

ผลโตติ สพุเพว เจเต ปาณาติปาตาทโย ทุกฺคตฺถิยฺ ผล-
นิพฺพตฺตกา โหนฺติ สุกฺคตฺถิยฺ อนิฏฺฐากนฺตามนาปวิปาก-
นิพฺพตฺตกา สมฺปฺราเย ทิฏฺฐธมฺเม เอว จ อเวสา-
รชฺชชาติผลนิพฺพตฺตกา ฯ อปิ จ โย สพุพฺลหุโส ปาณาติปาตสฺส
วิปาโก มนุสฺสสฺสวตฺตนิโก โหตีติ (๑) เอวมาทินา
นเยเนตฺถ ผลโตปิ วิญฺญาตพุโพ วินิจฺฉโย ฯ

อปิเจตฺถ ปาณาติปาตาทิวเรมณฺเณมฺปิ สมฺภูจฺจานเวทนา-
มุลกมฺมผลโต วิญฺญาตพุโพ วินิจฺฉโย ฯ ตตฺถายํ วิญฺญาปนา
สพุพา เอว เจตา เวรมณฺเณโย จตฺถิ สมฺภูจฺจหนฺติ กายโต
กายจิตฺตโต วาจาจิตฺตโต กายวาจาจิตฺตโต จาติ ฯ สพุพาเอว
จ สุขเวทนาสมฺปยุตฺตา วา อทุกฺขมสุขเวทนาสมฺปยุตฺตา วา
อโลภาโทสาโมหมูลา วา อโลภาโทสมฺมูลา วา ฯ จตฺตสฺสปี เจตฺถ

๑. อัง. อฎฺฐก. ๒๓/๑๓๐/๑๕๒ ฯ

กายกมฺมํ มุสาวาทา เวรมณิ วจิกมฺมํ มกฺคกฺขณฺณ จ จิตฺตโตว
สมฺภูจฺจนฺติ สพฺพาปิ มโนกมฺมํ ฯ

ปาณาติปาตา เวรมณียา เจตฺถ อํคฺปจฺจํคฺสมฺปนฺนตา
อาโรหฺปริณาหสมฺปฺตฺติชวสมฺปฺตฺติตา สุปฺปฺตฺติจฺติปาตตา
จารุตา มุทุตา สุจิตฺตา สุรฺรตา มหพฺพลตา วิสฺสตฺถวจนฺตา
โลกปฺปิยตา เนลตา อเกชฺชปฺริสฺตา อจฺฉมฺภิตา ทฺวปฺปฺริสฺตา (๑)
ปฺรฺรูกฺกเมนามรณฺตา อนนฺตปฺริวารฺรตา สุรฺรูปฺตา สฺสณฺจานฺตา
อปฺปาพาทตา อโสภิตา ปิเยหิ มนาเปหิ สทฺธิ อวิปฺปโยคฺตา
ทีฆายุกฺตาคิ เอวมาทีนฺิ ผลานิ ฯ

อทินฺนทานา เวรมณียา มหฺทฺชนฺตา ปฺหฺตฺชนฺธลฺลตา
อนนฺตโกคฺตา อนฺุปฺปนฺนโกคฺปฺตฺติตา อฺุปฺปนฺนโกคฺถาวรฺรตา
อิจฺฉิตานํ โภคานํ จิปฺปฺปฺปฏิลาภิตา ราชโจรฺรทกฺคฺคิอฺุปฺปิย-
ททายาทาทิหิ อสาธารณฺ โภคฺตา อสาธารณฺชนฺปฺปฏิลาภิตา
โลกฺคฺตฺรชนฺปฺปฏิลาภิตา (๒) นตฺถิภาวสฺส อชานนฺตา อสวณฺตา สุข-
วิหาริตาคิ เอวมาทีนฺิ ฯ

อพฺรหฺมจฺริยา เวรมณียา วิคตฺปจฺจตฺถิกฺกตา สพฺพชน-
ปฺปิยตา อนฺุณปานวตฺถสยนาทีนํ ปฺปฏิลาภิตา สุขสยณฺตา สุขปฺปฺปฏิ-
พฺพชฺฉนฺตา อปายภยวินิมุคฺตตา อิตฺถิภาวปฺปฺปฏิลาภสฺส วา นปฺุสท-
ภาวปฺปฺปฏิลาภสฺส วา อภพฺพตา อกฺโกชนฺตา สกฺกจฺจการิตา
๑. ส. อปฺปฺริสฺตา ฯ ๒. ม. โลกฺคฺตฺมตา ฯ

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๓๘

ปัจจุขการิตา อปติตถุขนุชตา อนโธมุขตา อิตถิปุริสานัม
อณฺณมณฺณปียตา ปรีปนฺณินฺนุทริยตา ปรีปนฺณตถุขณฺณตา
นिरาสงฺกตา อปโปสฺสฺสูกถตา สุขวิหาริตา อุกุโถภยตา ปิย-
วิปฺปโยคาภาวตาคิ เอวมาทินิ ฯ

มฺสาวาทา เวมณฺนิยา วิปฺปสนฺนินฺนุทริยตา วิสฺสฏฺฐมฺฐร-
ภาณิตา สมฺลิตฺสฺสฺสทฺทนฺนตฺตา นาตฺถิตฺถตา นาตฺถิกีสฺสตา นาตฺธิรฺสฺสตา
นาตฺถิทิมฺมตา สุขสมฺมสฺสฺสตา อฺปฺปฺปลกนฺนุชฺมฺมตา สฺสฺสฺสฺสทฺทปรีชฺชนตา
อาทฺทยวจนฺนตา กมฺลฺลฺลปฺปทลสฺสทิสฺมฺมทฺทโลหิตตฺนุ ชิวฺหตา อนฺนุทฺชตฺตา
อฺปคตมมฺมณตาคิ (๑) เอวมาทินิ ฯ

สฺราเมรยมฺชฺชปฺปมาทฺฐจฺจนา เวมณฺนิยา อตฺถิตานาคต-
ปฺจฺจปฺปนฺนเนสฺส กิจฺจกรณฺนิเยสฺส (๒) จิปฺปปี ปฏฺฐิวิชานนฺนตา สทา
อฺปฺปฏฺฐิตสฺสตีตา อนฺนุมฺมตฺตกถตา ภาณวฺนตฺตา อนเนพฺตา อชพฺตา
อมฺมกถตา อมทฺตา อปฺปมตฺตตฺตา อสมฺโมหตา อจฺจมฺภิตา
อสฺสารมฺภิตา อนิสฺสฺสฺสทฺทกิตา อนิสฺสฺสฺสทฺทกิตา (๓) สจฺจวาทิตา อปฺปิสฺสฺส-
สฺรฺสฺสตาสมฺมสฺสฺสปฺปลาปวาทิตา รตฺตติทิวมตฺนุทิตฺตา กตฺถยฺยตฺตา
กตเวทิตา อมจฺจกริยิตา จาควฺนตฺตา สีสฺสวฺนตฺตา อฺชฺชตา
อฺกฺกโกชนฺนตา หิริมนฺนตา โอตฺตปฺปปีตา อฺชฺชทฺทิกฺกิตา มหา-
ปฺปญฺญตา เมธาวิตา ปณฺนทิตฺตา อตฺถถานตฺถกฺกสฺสตาติ เอวมาทินิ
ผลานิ ฯ เอวมตฺถ ปาณตฺติปาตาทิเวรมณฺนินฺนุ สมฺมฏฺฐจฺจนาเวทนา-
มฺมฺลกมฺมผลโตปปี วิญฺญาตพฺโพ วิณฺจฺจโย ฯ

๑. ม. อจฺปตตาคิ ฯ ๒. ม. สพฺพกิจฺจกรณฺนิเยสฺส ฯ ๓. ม. อนิสฺสฺสฺสทฺทกิตา ฯ

ปัจฉิมปณฺจสิกฺขาปทวณฺณนา

อิทานิ ยํ วุตฺตํ

โยเชตพฺพํ ตโต ยุตฺตํ ปจฺฉิเมสฺวาปี ปณฺจสุ

อาเวณิกณฺจ วตฺตพฺพํ เณฺยฺยา ทีนาทิตาปี จาติ ฯ

ตสฺสา ยํ อตฺถวณฺณนา เอติสฺสา ปุริมปณฺจสิกฺขาปท-
วณฺณนาย ยํ ยฺชชฺชติ ตํ ตโต กเหตุวา ปจฺฉิเมสฺวาปี ปณฺจสุ
สิกฺขาปทสฺส โยเชตพฺพํ ฯ ตตฺถายํ โยชนา ยถเว หิ ปุริม-
สิกฺขาปทสฺส อารมฺมณฺโต จ สุราเมรยฺมชฺชปมาทญฺจานํ รูปาย-
ตนาทิลลตฺตสฺสขารารมฺมณฺนิ ตถา อิธ วิกาลโกชนมฺปิตี ฯ เอเตน
นเยน สพฺเพสํ อารมฺมณฺเกโท เวทิตพฺพโ ๑ อาทานโต จ
ยถา ปุริมานิ สามเณเรณ วา อูปาสเกณ วา สมาทियนฺเตน
สมาทินฺนานิ โหนฺติ ตถา เอตานิปี อํคโตปี ยถา ตตฺถ
ปาณาติปาตาทีนํ อํคเกโท วุตฺโต เอวมิธาปี วิกาลโกชนสฺส
จตฺตารี อํคานิ วิกาโล ยาวกาลิกํ อชฺโฆหรณฺนิ อนฺนํมตฺต-
กตาคี ฯ เอเตนानุสฺสारेณ เสสานมฺปิ อํควิภาโค เวทิตพฺพโ ๑
ยถา จ ตตฺถ สมฺมญฺจานโต สุราเมรยฺมชฺชปมาทญฺจานํ กายโต
จ กายจิตฺตโต จาติ ทฺวิสมฺมญฺจานํ เอวมิธาปี วิกาลโกชนํ ฯ
เอเตเนว นเยน สพฺเพสํ สมฺมญฺจานํ เวทิตพฺพโ ๑ ยถา จ ตตฺถ
เวทนาโต อทินฺนาทานํ ตีสุ เวทนาสุ อลฺลตฺตเวทนาสมฺปยุตฺตํ
ตถา อิธ วิกาลโกชนํ ฯ เอเตน นเยน สพฺเพสํ เวทนาสมฺปโยโค

เวทิตฺตโพ ๑ ยถา จ ตตฺถ อพฺรหฺมจริยํ โลกโมหฺมถํ เอวมิธ
วิกาลโกชนํ ๑ อปรานิ จ เทว เอเตน นเยน สพฺเพสํ มฺลเกโท
เวทิตฺตโพ ๑ ยถา จ ตตฺถ ปาณาติปาตาทโย กายกมฺมํ
เอวมิธาปี วิกาลโกชนาทีนํ ๑ ชาตฺรปรชตปฏิกฺคหณํ ปน
กายกมฺมํ วา สिया วจิกมฺมํ วา มโนกมฺมํ วา กายทวาราทิหิ ปวตฺติ-
ตสฺภาวปริยาเยน น กมฺมปถวเสน ๑ วิรมโตติ ยถา จ
ตตฺถ วิรมนฺโต อตฺตโน วา ปเรสํ วา ปาณาติปาตาทิ-
อกุสฺสโต วิรมติ เอวมิธาปี วิกาลโกชนาทิอกุสฺสโต กุสฺสโตปี
วา เอกโต ยถา จ ปุริมา ปญฺจเวรมณฺเอย จตฺตสมฺภูจํ
กายโต กายจิตฺตโต วาจจิตฺตโต กายวาจจิตฺตโต จาติ
สพฺพาปี สุขเวทนาสมฺปยุตฺตา วา อทุกขมสุขเวทนาสมฺปยุตฺตา
วา อโลภาโมหฺมลา วา อโลภาโทสาโมหฺมลา วา สพฺพา
จ นานปฺปการอิฏฺฐผลนิพฺพตฺตกา ตถา จ อิมานปีติ ๑

โยเชตฺตพฺพํ ตโต ยุตฺตํ ปจฺฉิเมสฺวาปี ปญฺจสุ

อาเวณิกญฺจ วตฺตพฺพํ เถยฺยา หีนาทิตาปี จาติ ๑

เอตฺถ ปน วิกาลโกชนนฺติ มชฺชนนฺติกวีตฺติกฺกเม โภชนํ ๑

เอตฺถหิ อญฺญาตกาเล วีตฺติกฺกนฺเต โภชนํ ตสฺมา วิกาล-
โกชนนฺติ วุจฺจติ ตโต วิกาลโกชนา ๑ นจฺจคีตวาทิตวิสฺสก-
ทสฺสนาติ เอตฺถ นจฺจํ นาม ยํกิลฺยจि นจฺจํ คีตฺนฺติ ยงฺกิลฺยจि
คีตํ วาทิตฺนฺติ ยํกิลฺยจิ วาทิตํ ๑ วิสฺสกทสฺสนนฺติ กิเลสฺสปฺตฺติ-

*เล่มที่ ๑๖ สิกขาปทวณณนา หน้า ๔๑

ปจฺจยโต กุสลปฏฺขภินฺทเนน วิสฺสุกานํ ทสฺสํ วิสฺสุกภูตํ วา
 ทสฺสํ วิสฺสุกทสฺสํ ฯ นจฺจา จ คีตา จ วาทีตา จ วิสฺสุก-
 ทสฺสนา จ นจฺจคีตวาทีตวิสฺสุกทสฺสนา ฯ วิสฺสุกทสฺสณฺญเจตฺถ
 พุรหฺมชาเล วุตฺตนเยเนว คเหตุพฺพํ ฯ วุตฺตตฺถหิ ตตฺถ ยถา
 วา ปเนเก โภโกโต สมณฺพฺราหฺมณา สทฺธาเทยฺยานิ โภชนานิ
 ภูณฺชิตฺวา เต เอวรूपํ วิสฺสุกทสฺสํ อนุยฺตุตา วิหรนฺติ เสยฺยถิํ
 นจฺจํ คีตํ วาทีตํ เปกฺขํ อกฺขานํ ปาณิสฺสรํ เวตาพํ กุมฺภณฺ
 โสภณการกํ (๑) จณฺฑาลํ วัถํ โชรวนํ หตฺถิยฺทฺธํ อสฺสยฺทฺธํ
 มหิสฺสยฺทฺธํ อสฺสยฺทฺธํ นิพฺพุทฺธํ เมณฺฑยฺทฺธํ กุกฺกณฺยฺทฺธํ
 ทณฺฑยฺทฺธํ กุกฺกรยฺทฺธํ (๒) มฺภฺฐิยฺทฺธํ นิพฺพุทฺธํ อญฺโยธิกํ พลคฺคํ
 เสนาพฺยฺทฺธํ อนิกทสฺสํ อิติ วา อิติ เอวรูปา วิสฺสุกทสฺสนา
 ปฏฺวิโรโต สมโณ โคตโมติ ฯ (๓)

อถวา ยถาวุตฺเตนตฺถเนน นจฺจคีตวาทีตานิ เอว วิสฺสุกานิ
 นจฺจคีตวาทีตวิสฺสุกานิ เตสํ ทสฺสํ นจฺจคีตวาทีตวิสฺสุกทสฺสํ
 ตสฺมา นจฺจคีตวาทีตวิสฺสุกทสฺสนา ฯ ทสฺสณฺสวนาติ จ วตฺตพฺเพ
 ยถา โส จ โหติ มิจฺฉาทิฏฺฐิโก วิปริตทสฺสโนติ เอวมาทีสุ (๔)
 อจฺจขุทฺวารปฺปวตฺตมฺปิ วิสยคฺคณฺ ทสฺสณฺนติ วุจฺจติ เอว
 สวณฺมฺปิ ทสฺสณฺนุ เตว วุตฺตํ ฯ ทสฺสณฺกมฺยตฺถาย อฺปสฺงกมิตฺวา
 # ๑. สี. โสภณการกํ ฯ ม. โสภณกํ ฯ ๒. ม. อญฺ ปาโฐ นตฺถิ ฯ
 # ๓. ที. สี. ๕/๑๑/๘ ฯ ๔. อจฺ. เอก. ๒๐/๑๕๑/๔๔ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๔๒

ปสฺสโต เอว เจตฺถ วิตฺติกโม โหติ ฯ จิตฺนินฺนสยโนกาเส ปน
อาคตฺ คจฺจนฺตสฺส วา อาปาทมาคตฺ ปสฺสโต สียา สงฺกิเลโส
น วิตฺติกโม. ฌมฺมุปสฺสยฺหิตฺ วาปี เจตฺถ คีตฺ น วฏฺฏติ คีตฺตฺปสฺสยฺหิตฺ
ปน ฌมฺโม วฏฺฏตีติ เวทิตฺพุโป ฯ

มालาทินิ ฌรณาทิหิ ยถาสงฺขยฺ โยเชตฺพุพานิ ฯ ตตฺถ
มालาติ ยฺกิลฺลิจิ ปุปฺพชาตฺ ฯ วิเลปนฺนติ ยฺกิลฺลิจิ วิเลปนฺตํ
ปัสสิตฺวา ปฏฺยตฺตํ ฯ อวเสสฺ สพฺพมฺปิ วาสจฺจนฺตฺฐปาทิกํ
คณฺชชาตฺ คณฺโซ ฯ ตํ สพฺพมฺปิ มณฺฑนวิภูสฺนตฺถํ น วฏฺฏติ
เกสฺชชตฺถมฺปน วฏฺฏติ ปุชฺชนตฺถลฺลจฺ อภิหฺมฺ สาทิยโต น เกนจิ
ปริยาเยน วฏฺฏติ ฯ อจฺจาสนนฺติ ปมาณาติกฺกนฺตํ วุจฺจติ ฯ
มหาสนนฺติ อกฺปฺปิยสนฺ อกฺปฺปิยตฺถรณฺลฺลจฺ ฯ ตทฺถมฺปิ
สาทิยโต น เกนจิ ปริยาเยน วฏฺฏติ ฯ ชาตฺฐปนฺติ สุวณฺณํ ฯ
รชตฺนติ กหาปณฺ โลหมาสกทารุมาสกชตฺฐมาสกาทิ ยํ ยํ ตตฺถ
ตตฺถโวหารํ คจฺจติ ตทฺถมฺปิ ชาตฺฐปฺรชตฺ ฯ ตสฺส เยน
เกนจิ ปกาเรน สาทิยนา ปฏฺกคฺโห นาม โส น เยน
เกนจิ ปริยาเยน น วฏฺฏตีติ เอวํ อาเวณิกํ วตฺตฺพุพฺ ฯ

ทสฺปิ เจตานิ สิกฺขาปทานิ หีนน ฌนฺเทน จิตฺต-
วิริยวิมฺสาหิ วา สสมาทินฺนานิ หีนานิ มชฺฌิเมหิ มชฺฌิมานิ
ปณฺเฑหิ ปณฺเฑทานิ ฯ ตณฺหาทิกฺกุจฺจิมานเหิ วา อุกฺกิลฺลิจฺจานิ
หีนานิ อนุปฺกิลฺลิจฺจานิ มชฺฌิมานิ ตตฺถ ตตฺถ ปณฺเฑาย

อนุกฺคหิตานิ ปณฺีตานิ ฯ ฅาณวิปฺปยุตฺเตน วา กุสลจิตฺเตน
สมาทินฺนานิ หีนานิ สสงฺขาริเกน ฅาณสมฺปยุตฺเตน มชฺฅิมานิ
อสสงฺขาริเกน ปณฺีตานิติ เอวํ เณฺยฺยา หีนาทิตาปี จาติ ฯ

เอตฺตาวตา จ ยา ปุพฺเพ เยน ยตฺถ ยทา ยสฺมาติ-
อาทีหิ จหิ ฅาถาหิ สิกฺขาปทปาจสฺส อตฺถวณฺณนตฺถํ มาติกา
นิกฺขิตฺตา สว อตฺถโต ปกาสิตา โหตีติ ฯ

สิกฺขาปทวณฺณา นิฏฺฐิตา ฯ

ทวตตีสารวณณา

ปทสมพนฐวณณา

อิทานิ ยทิทํ เอวํ ทสहि สิกฺขาปเทहि ปริสุทฺธปโยคสุส

สีเล ปติฏฺฐิตสุส กุลปฺตตสุส อาสยปริสุทฺธตฺถํ จิตฺตภาวนตฺถนฺจ
อณฺณตฺร พุทฺธปฺปาทา อปฺปวตฺตปฺพุทฺธิ สพฺพตฺติตฺถิยานํ อวิสยภูตํ เตสุ
เตสุ สุตฺตฺนฺเตสุ เอกธมฺโม ภิกฺขเว ภาวิโต พหุสีกโต มหโต
ถ้วกาย ถ้วตฺตติ ฯ มหโต อตฺถาย ถ้วตฺตติ ฯ มหโต
โยคกฺเขมาย ถ้วตฺตติ ฯ สติสมฺปชฺฌนฺนํ ถ้วตฺตติ ฯ
ณานทสฺสนปฺปฏิลาภาย ถ้วตฺตติ ฯ ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหาราย
ถ้วตฺตติ ฯ วิชฺชาวิมุตฺติผลสจฺฉนิกิริยาย ถ้วตฺตติ ฯ กตโม เอก-
ธมฺโม กายคตาสตี ฯ อมตฺนฺเต ภิกฺขเว น ปริญฺญชฺชนฺติ เย
กายคตาสตี น ปริญฺญชฺชนฺติ ฯ อมตฺนฺเต ภิกฺขเว ปริญฺญชฺชนฺติ
เย กายคตาสตี ปริญฺญชฺชนฺติ ฯ อมตฺนฺเตสํ ภิกฺขเว อปริญฺตํ
ปริญฺตํ ฯ ปริหีนํ อปริหีนํ ฯ วิรทฺธํ ฯ วิรทฺธํ เยสํ กายคตาสตี
อารทฺธาตี ฯ (๑)

เอวํ ภควตา อนนกาการณํ ปัสสีตฺวา ถลํ ภาวิตา

ภิกฺขเว กายคตาสตี ถลํ พหุสีกตา มหปฺผลา โหติ

มหานิสฺสา อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อรณฺณคโต วาติอาทินา (๒) นเยน

๑. อญฺ. เอก. ๒๐/๒๓๔/-๒๓๘/๕๘ ฯ ๒. ม. อ. ๑๔/๒๕๗/๒๐๕ ฯ

อานาปานปพพํ อิริยาปถปพพํ จตุสมฺบชฌณปพพํ ปฏิกฺกุล-
มนสิการปพพํ ธาตุมนสิการปพพํ นว สิวติกาปพพานีติ ฯ อิมสํ
จตุทสนฺนํ ปพพานํ วเสน กายคตาสติกมฺมฐานํ นิฏฺฐิฏฺฐํ ฯ
ตสฺส ภาวานานิทฺเตโส อนฺุปฺปตฺโต ฯ ตตฺถ ยสฺมา อิริยาปถ-
ปพพํ จตุสมฺบชฌณปพพํ ธาตุมนสิการปพพนฺติ อิมานิ ติณฺนิ
วิปสฺสนาวเสน วุตฺตานิ ฯ นว สิวติกาปพพานิ วิปสฺสนา-
ฉาณฺสุเยว อาทินฺวานฺุปสฺสนาวเสน วุตฺตานิ ฯ ยายิ เจตฺถ
อุทฺธมาตกาทีสุ สมာธิภาวนา อิจฺเจยฺย สว วิสุทฺธิมคฺเค
วิตฺถารโต อสฺสภาวานานิทฺเตเส ปกาสิตา เอว ฯ อานาปานปพพํ
ปนฺ ปฏิกฺกุลมฺนสิการปพพณฺเจติ อิมานฺตถ เทว สมာธิวเสน
วุตฺตานิ ฯ เตสฺส อานาปานปพพํ อานาปานสฺสตีวเสน วิสุ-
กมฺมฐานํเยว ฯ ยมฺปนฺตํ ปฺน จปฺริ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อิมเมว
กายํ อุทฺธํ ปาทคฺลา อโธ เกสมตฺถกา ตจฺปฺริยนฺตํ ปฺร-
นानฺุปการสฺส อสฺสจฺโน ปจฺจเวกฺขติ อตฺถิ อิมสฺมี กายเ เกสา
โลมา ฯเปฯ มุตฺตนฺติ ฯ (๑)

เอวํ ตตฺถ ตตฺถ มตฺถลฺลํกํ อญฺฺจิมิณฺเชน สงฺกเหตุวา
เทสิตกายคตาสติโกญฺฺจาสภาวานาปฺริยายํ ทวตฺตีสากการ-
กมฺมฐานํ อารทฺธํ ตสฺสายํ อตฺถวณฺณา

ตตฺถ อตฺถิติ สํวิชฺชนฺติ ฯ อิมสฺมินฺติ ยวายํ อุทฺธํ

ปาตลลาอโธ เกสมตฺถกา ตจฺปริญฺโต ปุโร นานปฺปการุส
อสุจินฺติ วุจฺจติ ตสฺมี ฯ กายติ สรีเร ฯ สรีรณฺหิ อสุจิสณฺจยโต
กฺุณฺณิตานํ วา เกสาทินฺณเจว จกฺุขุโรคาทินฺณจ โรคฺสตาณํ
อายกฺุตโต กาโยติ วุจฺจติ ฯ เกสฯเปฯ มตฺถลฺลฺกนฺติ (๑) เอเต
เกสาทโย ทวตฺถีสาการา ตตฺถ อตฺถิ อิมสฺมี กาย
เกสฯ โลมาติ เอวมฺปิ สมฺพนฺโธ เวทิตฺพุโป ฯ เตน กิ
กถิตํ โหติ อิมสฺมี ปาทลลา ปฏฺจาย อฺุปริ เกสมตฺถกา
ปฏฺจาย เหฏฺฐา ตจฺโต ปฏฺจาย ปรีโตติ เอตฺตเก พฺยามมตฺเต
กเพวเร สพฺพาทเรนปี (๒) วิจินฺนฺโต น โกจิ กิณฺจิจิ มฺุตฺตํ วา
มณฺี วา เวพฺุริยํ วา อกรฺุ วา จนฺุหนํ วา กฺุณฺมํ วา
กปฺุปฺุริ วา วาสจฺุณฺณาที วา อณฺุมตฺตมฺปิ สฺุจิกาวํ ปสฺุสตี
อถโโข ปรมทฺุคฺคนฺุชเชจฺุจฺุณฺ อสิริกทสฺุสนํ นานปฺปการิ
เกสโลมาทิเกทํ อสุจฺิเยว ปสฺุสตีติ ฯ

อัยฺ ตาเวตฺถ ปทสมฺพนฺุชโต วณฺุณฺนา ฯ

๑. ม. มฺุตฺตนฺติ ฯ ๒. สี. อาทเรนปี ฯ ม. สพฺพากาเรนาปี ฯ

อสุภาวา

ภาวาวเสน ปนสฺส เอว วนฺณา เวทิตพฺพา

เอวมตฺสฺมี ปาณาติปาตาเวรมณีสิกฺขาปทาภิเษเต สีเล ปติญฺจิตน
ปโยคสุทฺเทเน อาทิคมฺมิเกน กุลปฺตฺเตเน อาสยสุทฺธิยา อธิคมนตฺถิ
ทวตฺตีสาการกมฺมญฺจานภาวานา โยคมฺนุชฺชิตฺตกาเมเน ปจฺมํ ตาวสฺส
อวาตกุลลาภกณกมฺมมอฺทฺธานณฺณาติคฺคณฺโธ โรคอิทฺธิปฺลิโพเชเน กิตฺติ-
ปฺลิโพเชเน วา สห ทส ปฺลิโพธา โหนฺติ อถาเนเน อวาตกุล-
ลาภกณณฺณาติกิตฺตีสุ สงฺกปฺปหานเนเน กมฺมมอฺทฺธานคฺคณฺเฐ อพฺยา-
ปาเรเน โรคสฺส ติกิฉฺฉายาติ ฯ เอวเนเต ทส ปฺลิโพธา
อุปฺจฉินฺนิตพฺพา อถาเนเน อุปฺจฉินฺนปฺลิโพเชเน อนุปฺจฉินฺน-
เนกขมฺมาภิสเสน โกฏฺธิปฺปตฺตสฺสเลขวตฺติตฺตํ ปรีคฺคเหตฺวา
ขุทฺทานุขุทฺทกมฺปิ วินยาจาริ อปฺปชฺชนฺเตเน อาคมาธิคม-
สมนฺนาคโต ตโต อณฺณตฺรณฺกสมนฺนาคโต วา กมฺมญฺจาน-
ทายโก อจาริโย วินยานุรูปเนเน วิธินา อุปคฺคตพฺโพ วตฺต-
สมฺปทาย จ อาราทิจิตฺตสฺส ตสฺส อตฺตโน อธิปฺปาโย
นิเวเทตพฺโพ ฯ เตเน ตสฺส นิมิตฺตชฺชณฺสาสยจริยาธิมฺมุติเกทํ ญตฺวา
ยฺหิ เอตํ กมฺมญฺจานานุรูปํ อถ ยสฺมี วิหารเ อตฺตนา วสตี
ยฺหิ ตสฺมีเยว โสปี วสิตฺตกาโม โหติ ตโต สงฺเขปโต กมฺมญฺจานํ
ทาทพฺพํ ฯ อถ อณฺณตฺถ วสิตฺตกาโม โหติ ตโต ปฺหตพฺพ-
ปรีคฺคเหตฺพพาทิกถนวเสน สปฺเรกฺขารราคจริตฺตานุกฺคลาทิกถน-

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๔๘

วเสน สปปเภทํ วิตถาเรน กเถตพัพพี ๑ เตน ตํ สปปเรกขาริ
สปปเภทํ กम्मฏฺจนกถํ อุกฺคเหตฺวา อจฺจริยํ อปาญฺจนิตฺวา ยานิ
ตานิ

มหาวาสิ นวาวาสิ	ชราวาสถจ ปนฺถนี
โสณฺฑี ปณฺณถจ ปุပ္ผถจ	ผลํ ปตฺถิตเมว จ ๑
นคฺริ ทารุณา เขตฺตํ	วิสภาเคน ปฏฺฐนํ
ปจฺจนตฺสีมาสปปายิ	ยตฺถ มิตฺโต น ลพฺภติ ๑
อฏฺฐารเสตานิ จานานิ	อิติ วิญฺญา ย ปณฺฑิโต
อารกา ปรีวชฺเชยฺย	มคฺคํ สปปฏฺฐิภยิ (๑) ยถาติ (๒)

เอวํ อฏฺฐารส เสนาสนานิ ปรีวชฺเชตพฺพานิตี วุจฺจนฺติ ตานิ
 ปรีวชฺเชตฺวา ยนฺตํ กถถจ ภิกฺขเว เสนาสนํ ปญฺจจฺก-
 สมฺนาคตํ โหติ อิธ ภิกฺขเว เสนาสนํ คามโต นาทิหุริ โหติ
 นาจฺจาสนนํ คมฺนาคมนสมฺปนฺนํ ทิวา อปฺปภินฺณํ รตฺตี
 อปฺปสทฺทํ อปฺปนิคฺโขมฺสํ อปฺปทํสมกสฺวาตาทปสิริสปสมฺผลฺลํ ตสฺมี
 โข ปน เสนาสเน วิหรนฺตสฺส อปฺปกสิเรเนว อปฺปชฺชนฺติ
 จีวรปิณฺฑทฺปาตเสนาสนคิถานปจฺจยถสชฺชปรีกฺขารา ตสฺมี โข
 ปน เสนาสเน เถรา ภิกฺขู วิหรนฺติ พหุสฺสุตา อากตาคมา
 ฐมฺมชฺรา วินยชฺรา มาติกาชฺรา เต กาเลน กาลิ อปฺปสจฺกมิตฺวา
 ปรีปฺจฺจติ ปรีปฺถหติ อิหํ ภนฺเต กถิ อิมสฺส โก อตฺถโถติ ๑
 # ๑. สී. ปฏฺฐิภยิ ๑ ๒. วิสฺสุทฺธิมคฺค. ๑/๑๕๔-๕ ๑

*เล่มที่ ๑๖ ทวตตีสารวณณา หน้า ๔๕

ตสส เต อายสมนุโต อวิวิญญเจว วิวรรนติ อนุตตานีกตถจ
อตุตานี กโรนติ อกเนกวิหิตสุ จ กงขภูจานิเยสุ ฐมเมสุ
กงขํ ปฏิวิโนเทนติ ฯ เอวํ โข ภิกขเว เสนาสนํ ปญจงค-
สมนุณาคตํ โหตีติ ฯ (๑)

เอวํ ปญจงคสมนุณาคตํ เสนาสนํ วุตตํ ตถารูปํ เสนานํ
อูปคมม กตสพุกิจเจน กามเมสุ อาทีนํ เนกขมเม จ อานิสํ
ปจจเวกจิตฺวา พุทฺธสุพุทฺธตาย ฐมมสุฐมมตาย สงฆสุปฺปฏิป-
ปนุนตาย จ อนุสฺสรณน จิตฺตํ ปสาเทตฺวา ยํ ตํ

วจสาม นนสา เจว วณฺณสนฺจฺจานโต ทิสสา

โอภาสโต ปริจฺเจทา สตฺตฺตฺรुकฺคหณํ วิทูติ

เอวํ สตฺตฺตฺวิธํ อุกฺคหโกสฺลลํ อนฺุปฺพุพโต นาดิสฺสมโต นาดิสฺสมิกโต
วิกฺเขปปฺปฏิพาหนโต ปญฺจตฺตฺติสมตฺติกฺกมโต อนฺุปฺพุพมฺญจฺนโต
อฺปฺปนาโต ตโย จ สฺตฺตฺนฺตฺตฺติ เอวํ ทสฺวิธํ มนสิการโกสฺลลญจ
วุตฺตํ ตํ อปริจฺจขนฺฺเตน ทวตตีสารวณณา อารภิตพฺพา ฯ
เอวณฺฺหิ อารภโต สพฺพาการณ ทวตตีสารวณณา สมฺปชฺชติ
โน อณฺฺณถา ฯ

ตฺตฺถ อาทิโตว ตจฺปญจกํ ตาว คเหตุวา อปี ปิฏฺเณน

เกสา โลมาติอาทีนา นเยน อนฺุโลมโต ตสฺมี ปคฺคณฺฺญเต ตโจ
ทนฺฺตฺตฺติ เอวมาทีนา นเยน ปฏฺิโลมโต ตสฺมีปี ปคฺคณฺฺญเต

๑. อัง. ทศก. ๒๔/๑๑/๑๗ ฯ

ตทุภยเนเนว อนุโลมปฏิโลม โต พหิ วิสภูวิตถุภวิจเณทนตถั
ปาลีปคฺฉิณฺฐทภาวตถลฺลจ วจสา โภจฺจาสสทภาวปริคฺคหตถั มนสา
จ อฑฺฒมาลั ภาเวตพฺพึ ๗ วจสา หิสฺส ภาวนา พหิ วิสภูวิตถุภ
วิจฺฉินฺทิตฺวา มนสา ภาวนาย ปาลีปคฺฉิณฺฐาย จ ปจฺจโย โหติ
มนสา ภาวนา อสุภวณฺณลภฺขณานั อลฺลตฺตรวเสน ปริคฺคหสฺส
อถ เตเนว กเมน วกฺกปฺลยจกั อฑฺฒมาลั ตโต ตทุภยมฑฺฒมาลั
ตโต ปปฺผาสปฺลยจกมฑฺฒมาลั ตโต ตั ปฺลยจกตฺตยมฺปิ อฑฺฒมาลั
อถ อนฺเต วุตฺตมฺปิ (๑) มตฺถลฺลงฺคิ ปจฺวิธาตฺตอการเหิ สทฺธิ เอกโต
ภาวนตถั อิธ ปกฺขิปปิตฺวา มตฺถลฺลงฺคปฺลยจกั อฑฺฒมาลั ตโต
ปฺลยจกจฺจกมฺปิ อฑฺฒมาลั ตโต เมทจฺจกั อฑฺฒมาลั ตโต
เมทจฺจกเกน สห ตั ปฺลยจกจฺจกมฺปิ อฑฺฒมาลั อถ มุตฺต-
ลฺลกั อฑฺฒมาลั ตโต สพฺพเมว ทฺวตฺตีสาการมทฺธมาสนฺติ เอว
น มาเส วณฺณสนฺนจฺจาทิสฺสกาสปริจฺเจทโต ววตฺถเปนฺเตน
ภาเวตพฺพึ ๗ เอว มชฺฉิมปฺลยปฺคฺคัลล สนฺธาย วุตฺตํ ๗
มนุทปฺลยเณน ตฺย ขาวชีว ภาเวตพฺพึ ติกฺขปฺลยสฺส นจฺเรเนว
ภาวนา สมฺปชฺชตฺติติ ๗

เอตฺถาห กถมฺปนายมิมิ ทฺวตฺตีสาการิ วณฺณาทิตโต
ววตฺถเปตฺติติ ๗ วุจฺเจเต อยฺยหิ อตฺถิ อิมสฺสมิ กายเ เกสาคี เอวมาทินา
นเณน ตจฺปฺลยกาทิวีกาตโต ทฺวตฺตีสาการิ ภาเวนฺโต เกสา
๑. ม. อวุตฺตมฺปิ ๗

*เล่มที่ ๑๖ ทศตฺตีสถาการวณณา หน้า ๕๑

ดาว วณฺณโต กภาพกาทิ ววตฺตเปติ ยาทิสกา วาเนน ทิฏฺฐา
โหนติ ฯ สณฺจานโต ทิมวภูฏกา (๑) ตฺลาทณฺฑมิวาทิ ววตฺตเปติ ฯ
ทิสโต ปน ยสฺมา อิมสฺมี กายเ นาทิตฺ อูหฺ อูปริม
ทิสา อโร เหฏฺฐิมาทิ วุจฺจติ ตสฺมา อิมสฺส กายสฺส อูปริมาย
ทิสาย ชาตาทิ ววตฺตเปติ ฯ โอภาสโต นลาฏฺณตฺกณฺณจฺพิกคฺล-
วาทฺทปริจฺฉินฺเน สีสจฺมเม ชาตาทิ ฯ ตตฺถ ยถาฏ วมฺมิกมตฺถเก
ชาตานิ กุณฺจติณฺานิ (๒) น ชานนฺติ มยฺ วมฺมิกมตฺถเก ชาตานิตี
นปี วมฺมิกมตฺถโก ชานาติ มยฺ กุณฺจติณฺานิ ชาตานิตี
เอวเมว น เกสา ชานนฺติ มยฺ สีสจฺมเม ชาตาทิ นปี
สีสจฺมมฺ ชานาติ มยฺ เกสา ชาตาทิ ฯ อาโภคปจฺจเวกฺขณ-
วิริหิตา ทิ เอเต ชมฺมา อเจตนา อพฺยาคตา สฺยณฺวา ปรม-
ทฺทุกนฺชเชกฺขจฺฉปฺฏิกฺกุลา น สตฺโต น ปุคฺคโลติ ววตฺตเปติ ฯ
ปริจฺเจทโตติ ทฺพพิโร ปริจฺเจโท สภาควิสภาควเสน ฯ ตตฺถ
เกสา เหฏฺฐา ปตฺติจฺฉิตจฺมมตฺเลน ตตฺถ วิหคฺคตฺตํ ปวิสิตฺวา
ปตฺติจฺฉิตฺเตน อตฺตโน มฺลตฺเลน วา อูปริ อากาเสน ติริยฺ
อณฺณมณฺเณน ปริจฺฉินฺนาติ เอว สภาคปริจฺเจทโต เกสา น
อวเสสเอกตฺตีสถาการา อวเสสเอกตฺตีสถาการา น เกสาติ เอว
วิสภาคปริจฺเจทโต จ ววตฺตเปติ ฯ เอวณฺดาว เกเส วณฺณาทิตฺ
ววตฺตเปติ ฯ

๑. สี. ทิมวภูฏกา ฯ ม. ทิมวภูฏลิกา ฯ ๒. สี. กุณฺจติณฺานิ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๕๒

อวเสสสุปี โลมา วณฺณโต เขญฺเยน นิลวณฺณาติ
ววตฺตเปติ ยาทิสกา วาเนน ทิฏฺฐา โหนฺติ ฯ สณฺจานโต
โอนตจาปสณฺจานา อุปริวํกตาทหิรสณฺจานา วา ทิสโต
ทวิสุ ทิสาสุ ชาตา โอกาสโต หตฺตตลปาตเตล จเปตฺวา
เขญฺเยน อวเสสสรีรจฺมเม ชาตาติ ฯ

ตตฺตล ยถา ปุราณคามภูจฺจเน ชาตานี ทพฺพตฺตินานี น
ชานนฺติ มยฺ ปุราณคามภูจฺจเน ชาตานีติ น จ ปุราณ-
คามภูจฺจนํ ชานาติ มยฺ ทพฺพตฺตินานี ชาตานีติ เอวเมว
น โลมา ชานนฺติ มยฺ สรียจฺมเม ชาตาติ นปี สรียจฺมมํ
ชานาติ มยฺ โลมา ชาตาติ ฯ อาโกภจฺจเวกฺขณฺนวิริทา
หิ เอเต ฆมฺมา อเจตนา อพฺยาจตา สฺสญฺญา ปรมฺมกฺคนฺธ-
เชกฺขจฺนปฺภิกฺกุลา น สตฺโต น ปุคฺคโลติ ววตฺตเปติ ฯ ปริจฺเจทโต
เหฏฺฐา ปตฺติจฺจิตจฺมมตฺเตน ตตฺตล ลิกฺขามตฺตํ ปวิสิตฺวา ปตฺติจฺจิตฺเตน
อตฺตโน มฺลตฺเตน จ อุปริ อากาเสน ติริยํ อณฺณมณฺเณน
ปริจฺจินฺนาติ ววตฺตเปติ ฯ อยเมเตสํ สภาคปริจฺจเโท วิสภาค-
ปริจฺจเโท ปน เกสสทิสฺส เอวาติ เอวํ โลเม วณฺณาทิตฺโต
ววตฺตเปติ ฯ

ตโต ปรี นขา ยสฺส ปรีปฺปฺณณา ตสฺส วิสตีว ฯ เต
สพฺเพปี วณฺณโต มํสวินิมฺตฺโตกาเส เสตา มํสสมฺพนฺเช
ตมฺพวณฺณาติ ววตฺตเปติ ฯ สณฺจานโต ยถาสกปตฺติจฺจิตฺโตกาส-

สณจนา เภยฺเยน วา มชฺชผลภูจิกสณจนา มจฺจนสกลิกสณจนา
วาติ ววตฺตเปติ ฯ ทิสโต ทฺวิสุ ทิสาสู ชาตา โอกาสโต
องฺคุลินํ อฺกฺเคสุ ปติภูจिताติ ฯ

ตตฺตฺต ขถา นาม คามทารเกหิ ทณฺฑทกฺเคสุ มชฺช-
ผลภูจิกา จปีตา น ชานนฺติ มยํ ทณฺฑทกฺเคสุ จปีตาติ นปี
ทณฺฑทกา ชานนฺติ อมฺเหสุ มชฺชผลภูจิกา จปีตาติ เอวเมว
น นขา ชานนฺติ มยํ องฺคุลินํ อฺกฺเคสุ ปติภูจिताติ นปี
องฺคุลियो ชานนฺติ อมฺหากํ อฺกฺเคสุ นขา ปติภูจिताติ ฯ
อาโกภจฺจเวกฺขณวิริหิตา หิ เอเต ฌมฺมา อเจตนา ฯเปฯ
น ปุคฺคโลติ ววตฺตเปติ ฯ ปริจฺเฉทโต เหฏฺฐา มฺเถ จ
องฺคุลิมฺเสน ตตฺตฺต ปติภูจิตฺเตน วา อฺปฺริ อฺกฺเค จ
อากาเสน อฺกฺโตปฺสฺเสสุ องฺคุลินํ อฺกฺโตโกภฺจมฺเมน ปริจฺฉินฺนาติ
ววตฺตเปติ ฯ อยเมเตสํ สภาคปริจฺเฉโท วิสภาคปริจฺเฉโท ปน
เกสสทิสฺส เอวาติ เอวํ นเข วณฺณาทีโต ววตฺตเปติ ฯ

ตโต ปฺริ ทนฺดา ยสฺส ปฺริปฺณณา ตสฺส พุทฺธศีล
เต สพฺเพปี วณฺณโต เสตวณฺณาติ ววตฺตเปติ ฯ ยสฺส
สมสณฺจिता โหนฺติ ตสฺส ขรปฺตฺตจฺฉินฺนสํขปฺณฺณมिव สมกฺคฺคิต-
เสตกฺกุสมมกฺคฺคมาลา วีย จ ขายนฺติ ฯ ยสฺส วิสมสณฺจिता ตสฺส
ฉินฺณอาสนสาลาปฺจกปฺปฏิปาภู วีย นานาสณฺจนาติ สณฺจนาโต
ววตฺตเปติ ฯ เตสํ หิ อฺกฺยทนฺตปฺนฺติปฺริโยसानฺสุ เหฏฺฐโต อฺปฺริโต

*เล่มที่ ๑๖ พุทธทศปาฐวณณนา หน้า ๕๔

จ เทว เทว กตุวา อภุจ ทนฺตา จตุโกฏิกกา จตุมุติกา
อาสนุทิกสณฺจนา เต้ โอโรโต เตเนว กเมน สนนฺนิวิฐุจา
อภุจ ทนฺตา ติโกฏิกกา ติมุติกา สีมฺตคสณฺจนาฯ เตสมฺปิ
โอโรโต เตเนว กเมน เหฐุจโต จ อฺปริโต จ เอกเมกํ
กตุวา จตุตาโร ทนฺตา ทฺวิโกฏิกกา ทฺวิมุติกา ยานกฺุปตฺถมฺภ-
สณฺจนาฯ (๑) เตสมฺปิ โอโรโต เตเนว กเมน สนนฺนิวิฐุจา จตุตาโร
ทาจทนฺตา เอกโกฏิกกา เอกมุติกา มลฺลิกมกฺุสสณฺจนาฯ ตโต
อฺภุจทนฺตปฺนตฺติเวมชฺเฒ เหฐุจา จตุตาริ อฺปริ จตุตาริ กตุวา
อภุจ ทนฺตาเอกโกฏิกกา เอกมุติกา คฺมุพฺวิษสณฺจนาฯ ทิสโต
อฺปริมาย ทิสาย ชาตาฯ โอกาสโต อฺปริมา อฺปริมหนฺกฺุจิกเก
อโฆโกฏิกกา เหฐุจิมมา เหฐุจิมหนฺกฺุจิกเก อฺทฺธโกฏิกกา หตุวา
ปตฺติฐุจิตาติฯ

ตตฺถยถา นวกมฺภิกปฺริเสน เหฐุจา สิตาตเล ปตฺติฐุจาปิตา
อฺปริมตเล ปเวสิตา ฅมฺภา น ชานนฺตติ มยฺ เหฐุจาสิตาตเล
ปตฺติฐุจาปิตา อฺปริมตเล ปเวสิตาติ นปี เหฐุจาสิตาตลฺ ชานาติ
มยฺ ฅมฺภา ปตฺติฐุจิตาติ นปี อฺปริมตลฺ ชานาติ มยฺ ฅมฺภา
ปตฺติฐุจติ เหวเมว น ทนฺตา ชานนฺตติ มยฺ เหฐุจาหนฺกฺุจิกเก ปตฺติฐุจิตา
อฺปริมหนฺกฺุจิกเก ปวิฐุจติ นปี เหฐุจาหนฺกฺุจิกํ ปตฺติฐุจิตา
เอวเมว ทนฺตา น ชานาติ มยฺ เหฐุฐาหนฺกฺุจิกเก ปตฺติฐุจิตา
อฺปริมหนฺกฺุจิกเก ปวิฐุฐาติ นปี เหฐุฐาหนฺกฺุจิกํ ชานาติ
๑. ม. ยานกฺุปตฺถมฺภินีสณฺจนาฯ

มยิ ทนฺตา ปตฺติภูตฺตาดิ น อุปริมหนฺกภูตฺติกํ ชานาติ มยิ
ทนฺตา ปวิภูตฺตาดิ ฯ อาโภคปจฺจเวกฺขณวิริหิตา หิ เอเต
ธมฺมา ฯ เป ฯ น ปุคฺคโลติ ปริจฺเจทโต เหฏฺฐา หนฺกภูตฺติจฺเฐน
หนฺกภูตฺติกํ ปวีสิตฺวา ปตฺติภูตฺตเณน อตฺตโน มุตตเลน จ อุปริ
อากาเสน ติริยํ อณฺณมณเณน ปริจฺฉินฺนนาติ ววตฺตเปติ ฯ
ออยเมเตสํ สภาคปริจฺเจโท วิสสภาคปริจฺเจโท ปน เกสสทิสฺโส
เอวาติ เอวํ ทนฺเต วณฺณาทีโต ววตฺตเปติ ฯ

ตโต ปริ อนุโตสรีเร นานากุณฺสปสณฺจยปฺปฏิจฺฉาทกํ ตโจ
วณฺณโต เสโตติ ววตฺตเปติ ฯ โส หิ ยทึปี ฉวิราคสณฺจิตตฺตา
กาพโกทาตาทิวณฺณวเสน นานาวณฺโณ วिय ทิสฺสติ ตถาปี
สภากวณฺเณน เสโต เอว ฯ โส ปนสฺส เสตภาโว อคฺคิชาลา-
ภิฆาตปฺพรณฺปหาราทึหิ วิทฺธิสฺตาย ฉวียา ปากโฏ โหติ ฯ
สณฺจนาโต สฺเขเปน กณฺจุกสณฺจนาโน วิตฺถาเรน นานา-
สณฺจนาโนติ ฯ ตถา หิ ปาทงฺกุติตฺตโจ โกสการกมิโกสสณฺจนาโน
ปฺปฏิจฺฉาทตฺตโจ ปฺปฏิพนฺธฺปาหนสณฺจนาโน ชงฺฆตฺตโจ ภตฺตปฺปฏิก-
ตาลปณฺณสณฺจนาโน อูรุตฺตโจ ตณฺฑลภริตทิมตฺตวิกสณฺจนาโน
อานิสทตฺตโจ อุทกปฺปฺริตปฺปฏิปริสวณฺสณฺจนาโน ปฺปฏิจฺฉิตฺตโจ
ผลโกนทฺทจมฺมสณฺจนาโน กุจฺฉิตฺตโจ วิณฺนาโทณฺโณโกนทฺทจมฺม
สณฺจนาโน อูรุตฺตโจ เขภฺยุเขน จตฺตฺตสณฺจนาโน เทวํ พาทฺตฺตจจา (๑)
๑. ม. ทวิพาทฺตฺตโจ ฯ

ตฺถิโรนทฺชจมฺมสณฺจานโ ปิฏฺฐิหตฺตตฺตโจ ชุรโกสสณฺจานโ
ผณฺคตฺตวิกสณฺจานโ วา หตฺตงฺกุลิตฺตโจ กุญฺจิกโกสสณฺจานโ
คิวดฺตโจ เกลกณฺจกสณฺจานโ มุขตฺตโจ นิทฺทาวณิทฺทกัฏฺฐกฺลาถ-
สณฺจานโ สีสตฺตโจ ปตฺตตฺตวิกสณฺจานโติ ฯ

ตจปริคฺคณฺหเกณ จ โยคาวจเรณ อุตฺตโรฏฺฐโต ปฏฺจาย
ตจสฺส มํสสฺส จ อนฺตเรณ จิตฺตํ เปเสนฺเตน ปจฺมํ ตาว
มุขตฺตโจ ววตฺตเปตฺตพฺโพ ตโต สีสตฺตโจ อถ พหิ คิวดฺตโจ ตโต
อนฺุโลเมน ปฏฺฐิโลเมน จ ทกฺขิณฺหตฺตตฺตโจ ฯ อถ เตเนว กเมน
วามหตฺตตฺตโจ ตโต ปิฏฺฐิตฺตโจ อถ อานิสทตฺตโจ ตโต
อนฺุโลเมน ปฏฺฐิโลเมน จ ทกฺขิณฺปาทตฺตโจ อถ วามปาทตฺตโจ
ตโต วตฺติอุทรหทยอพฺพนฺตฺตคิวดฺตโจ ตโต เหญจิมหนฺกตฺตโจ อถ
อชโรฏฺฐตฺตโจ ฯ เอวํ ยาว ปุณฺ อฺุปริ โอฏฺฐตฺตโจติ ฯ ทิสโต
ทฺวิสุ ทิสาสฺส ชาโต ฯ โอภาสโต สกฺลสรีริ ปริโยนทฺฐิตฺวา
จโธติ ฯ

ตตฺถยถา อลฺลจมฺมปริโยนทฺฐาย เปพาย น อลฺลจมฺมํ
ชานาติ มยา เปพา ปริโยนทฺฐาติ นปี เปพา ชานาติ
อหํ อลฺลจมฺเมน ปริโยนทฺฐาติ เอวเมว น ตโจ ชานาติ
มยา อิทํ จาตุมฺมหาภูติกํ สรีริ โอนทฺฐนฺติ นปี อิทํ จาตุ-
มฺมหาภูติกํ สรีริ ชานาติ อหํ ตเจณ โอนทฺฐนฺติ ฯ อาโภก-
ปจฺจเวกฺขณฺวิรหิตา หิ เอเต ฐมฺมา ฯเป ฯ น ปุคฺคโลติ ฯ

เกวลี ตู

อลุลจุมมปฏิจฺจนฺโน นวทวารโ มหาวโณ

สมนฺตโต ปคฺขมฺรติ อสุจิปฺปติคฺคฺชโยติ ฯ

ปริจฺเจทโต เหฏฺฐา มํเสน ตตฺถ ปติจฺจิตฺตเลน วา

อุปริ ฉวียา ปริจฺจฺฉินฺโนติ ววตฺถเปติ ฯ อยเมตฺตสฺส สภาค-

ปริจฺเจโท วิสภาคปริจฺเจโท ปน เกสสทิสฺโส เอวาติ เอวํ ตจฺ

วณฺณาทีโต ววตฺถเปติ ฯ

ตโต ปริ สรีเร นวเปสิตปฺปเกทํ มํสํ วณฺณโต รตฺตํ

ปาลิกทฺทกปฺปุฬสนฺนิภนฺติ ววตฺถเปติ ฯ สณฺจฺฉานโต นานา-

สณฺจฺฉานนฺติ ฯ ตถาหิ ตตฺถ ชงฺขมํสํ ตาลปตฺตฺนโตปฺปฏกตฺต-

สณฺจฺฉานํ อวิกสิตเกตฺทิมกฺกสณฺจฺฉานนฺติปิ เกจิ ฯ อูรมํสํ สุธา-

ปีสฺนนิสทโปตฺกสณฺจฺฉานํ อานิสทมํสํ อุทฺชนโกฏิสณฺจฺฉานํ ปิฏฺฐิมํสํ

तालकुपण्डसณฺจฺฉานํ ฝาสุกทฺวยมํสํ วัสสมยโกฏฺจฺจฺฉนฺติปฺปเทสฺมฺหิ

ตฺนุมนตฺติกาเลปสณฺจฺฉานํ ถนมํสํ วฏฺฏเฏตฺวา อวกฺขิตฺตอลฺลมนตฺติกา-

ปิณฺฑทกสณฺจฺฉานํ เทว พาหุํสํ นงฺคฺจฺฉิสฺสปาเท เจตฺวา นิจฺจุมมํ

กตฺวา ทฺวิคฺคฺฉนฺตฺตมฺหามุสิกสณฺจฺฉานํ มํสฺสนฺขสณฺจฺฉานนฺติปิ เอเก ฯ

คณฺฑมํสํ คณฺฑปฺปเทเส จปีตกรณฺชพีชสณฺจฺฉานํ มณฺฑก-

สณฺจฺฉานนฺติปิ เอเก ฯ ชิวฺหามํสํ นฺหิปตฺตสณฺจฺฉานํ นาสามํสํ

โอมฺขนิกฺขิตฺตปณฺณโกสสณฺจฺฉานํ อกฺขิณฺนปมํสํ อจฺจตฺตปฏกอุทฺมพร-

สณฺจฺฉานํ สีสมํสํ ปตฺตปจฺนกฺภาหตฺนฺเลปสณฺจฺฉานนฺติ ฯ มํส-

ปริกคณฺหเกณ จ โยคาวจเรณ เอตานเนว โอปาริกมंसานิ
สณฺจานโต ววตฺถเปตพฺพานิ ฯ เอวณฺหิ ววตฺถาปยโต สุขุมานิ
มंसานิ ฌาณสฺส อาปาถมากจฺจนฺตํติ ฯ ทิสโต ทฺวิสุ ทิสาสฺ
ชาตํ ฯ โอภาสโต สาทิกานิ ตีณิ อฏฺฐิสถานิ อาลิมฺปิฏวา
จิตฺตุนฺติ ฯ

ตตฺถ ยถา ถฺมมตฺติกานฺนุติตฺตาย ภิตฺตียา น ถฺมมตฺติกา
ชานาติ มยา ภิตฺติ อนฺนุติตฺตาทิ นปี ภิตฺติ ชานาติ อหํ
ถฺมมตฺติกาย อนฺนุติตฺตาทิ เอวเมว น นวเปสฺสตปฺปเกทํ มंसํ
ชานาติ มยา อฏฺฐิสตฺตตฺถยํ อนฺนุติตฺตุนฺติ นปี อฏฺฐิสตฺตตฺถยํ
ชานาติ อหํ นวเปสฺสตปฺปเกเทน มंसเณ อนฺนุติตฺตุนฺติ ฯ
อาโภคปจฺจเวกฺขณฺนวิริททา หิ เอเต ชมฺมา ฯเปฯ น ปุคฺคโลติ ฯ
เกวลํ ตฺ

นวเปสฺสตา มंसา อนฺนุติตฺตา กเพวริ

นนานากิมิกฺุลาภิณฺณํ มีพฺหุจฺจานํว ปฺปติกนฺติ ฯ

ปริจฺเจทโต เหฏฺฐา อฏฺฐิสงฺฆาเณ ตตฺถ ปตฺติจฺจิต-
ตเลน อฺปฺริ ตเจณ ติริยํ อณฺณมณฺเณน ปริจฺจินฺนุนฺติ
ววตฺถเปติ ฯ อยเมตสฺส สภาคปริจฺเจโท วิสภาคปริจฺเจโท ปน
เกสสทิสเ อวาติ เอวํ มंसํ วณฺณาทิตฺโต ววตฺถเปติ ฯ

ตโต ปฺริ สริเร นวสตปฺปเกทา นหารู วณฺณโต
เสตาทิ ววตฺถเปติ มฐฺกวณฺณาตปิ เอเก ฯ สณฺจานโต นานา-

สณฺจนาตฺติ ฯ ตถาหิ ตตฺถ มหฺนฺตา มหฺนฺตา มหารุ
กนฺทมกฺกสณฺจนา ตโต สฺขุมตฺรา สฺกรวาคุรารขุสณฺจนา
ตโต อณฺกตฺรา ปุตฺติตาสณฺจนา ตโต อณฺกตฺรา สึหพ
มหาวิณฺดาตฺตีสณฺจนา ตโต อณฺกตฺรา กฺกุสฺสฺสณฺจนา
หตฺถปฺปฺปจฺจิสฺส นหารุ สกฺกปาทสณฺจนา ฯ สึเส นหารุ
คามทารกานํ สึเส จปิตฺตวิรพฺตรกฺกุสฺสณฺจนา ปฺปฺปจฺจิสฺส นหารุ
เตมฺเตวา อาตเป ปสฺสริตมจฺจชาลสณฺจนา อวเสสา อิมสฺมี
สฺรีเร ตตฺตองฺกปจฺจกานฺนคฺตา นหารุ สฺรีเร ปฺปฺปมฺกฺกชาลกฺกุสฺส-
สณฺจนาตฺติ ฯ ทิสฺสโต ทฺวิสฺส ทิสฺสาสฺ ชาติ ฯ เตสฺ จ ทกฺกขิณ-
กณฺณจฺจพิทโต ปฺปฺปจฺจาย ปฺปฺปจฺจ กณฺณทฺรนามกา มหานหารุ ปฺรโต
จ ปจฺจโต จ วินทฺธมานา วามปฺสฺสํ คฺตา วามกณฺณ-
จฺจพิทโต ปฺปฺปจฺจาย ปฺปฺปจฺจ ปฺรโต จ ปจฺจโต จ วินทฺธมานา
ทกฺกขิณปฺสฺสํ คฺตา ทกฺกขิณคฺลวาฏฺกโต ปฺปฺปจฺจาย ปฺปฺปจฺจ ปฺรโต
จ ปจฺจโต จ วินทฺธมานา ฯ วามปฺสฺสํ คฺตา วามคฺลวาฏฺกโต
ปฺปฺปจฺจาย ปฺปฺปจฺจ ปฺรโต จ ปจฺจโต จ วินทฺธมานา ทกฺกขิณ-
ปฺสฺสํ คฺตา ทกฺกขิณหตฺถํ วินทฺธมานา ปฺรโต จ ปจฺจโต
จ ปฺปฺปจฺจ ปฺปฺปจฺจติ ทส กณฺณทฺรนามกา เอว มหานหารุ
อารุพฺพา ฯ ตถา วามหตฺถํ ทกฺกขิณปาทํ วามปาทฺถจฺจติ
เอวเมเต สฺกฺกิสฺส มหานหารุ สฺรริชฺชารกา สฺรรินฺนิยามกาตฺปิ
ววตฺถเปตฺติ ฯ โອกาสฺสโต สกฺกสฺรีเร อณฺจจฺจมฺมานํ อณฺจจฺจิมฺสํสาณฺณจ

อนุตเร อฏฺฐินิ อาพนฺธมานา จิตาติ ฯ

ตตฺถ ยถา วลฺลิสฺสนฺตานุพฺพเรสุ กุฏฺฐารุสุ (๑) น วลฺลิสฺ-
สนฺตานา ชานนฺติ อเมหฺหิ กุฏฺฐารุ นิ อาพฺพฺธานีติ นปี
กุฏฺฐารุ นิ ชานนฺติ มยฺ วลฺลิสฺสนฺตานเหิ อาพฺพฺธานีติ เอวเมว
นหารุ ชานนฺติ อเมหฺหิ ตีณิ อฏฺฐิสฺตานิ อาพฺพฺธานีติ
นปี ตีณิ อฏฺฐิสฺตานิ ชานนฺติ มยฺ นหารุ นิ อาพฺพฺธานีติ ฯ
อาโภกปจฺจเวกฺขณวิริทิตา หิ เอเต ชมฺมา ฯเปฯ น ปุคฺคโลติ ฯ
เกวลฺลํ ตู

น ว นหารุสตา โหนฺติ พฺยามมตฺเต กเพวเร

พฺนฺชฺนฺติ อฏฺฐิสงฺฆาณฺติ อการมิว วลฺลโยติ ฯ

ปริจฺเฉทโต เหฏฺฐา ตีหิ อฏฺฐิสฺเตหิ ตตฺถ ปติฏฺฐิต-
ตเลหิ วา อูปริ ตจฺมเสหิ ติริยํ อณฺณมณฺเณน ปริจฺฉินฺนาติ
ววตฺถเปติ ฯ อยเมเตสํ สภาคปริจฺเฉโท วิสภาคปริจฺเฉโท ปน
เกสสทิสโส เอวาติ เอวํ นหารุ วณฺณาทีโต ววตฺถเปติ ฯ

ตโต ปรี สรีเร ทวตฺตีสทฺนตฏฺฐิกานํ วิสุํ คหิตตฺตทา
เสสฺทานิ จตฺตฏฺฐิ หตฺถฏฺฐิกานิ จตฺตฏฺฐิ ปาทฏฺฐิกานิ จตฺตฏฺฐิ
มฺพุทฏฺฐิกานิ มํสนิสฺสิตานิ เทว ปณฺหิกฏฺฐิกานิ เอเกกสฺมี ปาท
เทว เทว โคปฺพกฏฺฐิกานิ เทว ชงฺฆฏฺฐิกานิ เอกํ ชณฺณกฏฺฐิ
เอกํ อูรฺกฏฺฐิ เทว กฏฺฐินิ อฏฺฐารส ปิฏฺฐิกณฺณกฏฺฐินิ จตฺตวีตติ
๑. ม. ย. กุฏฺฐารุสุ ฯ เอวมฺปรีปี ฯ ๒. สී. กุฏฺฐาทารุ นิ ฯ

ผาสกฐจันนิ จุททส อรุญจันนิ เอก์ หทยญจนิ เทว อกขกฐจันนิ
เทว ปญฺญิพาทกฐจันนิ เทว พาทกฐจันนิ เทว เทว อคฺค-
พาทกฐจันนิ สตต คีวญจันนิ เทว หนุกกฐจันนิ เอก์ นาสิกญจนิ
เทว อกขิกญจันนิ เทว กณณญจันนิ เอก์ นลาตญจนิ เอก์
มฺกญจญจนิ นว สีสกपालกฐจันนิตติ เอวมาทินา นเยน วุตตปฺปเกทานิ
อกฐจันนิ สพพาวเนว วณณโต เสตานิตติ วุตตเปติ ฯ

สณฺจนาโต นานาสณฺจนาณนิตติ ฯ ตถาหิ ตตฺถ อคฺค-
ปาทงฺคฺคิยญจันนิ กตทพิชสณฺจนาณานิ ตทนนฺตรานิ อญฺญลีนํ
มชฺชปพญญจันนิ อปริปฺปนฺนสญฺจิสณฺจนาณานิ มุลปพญญจันนิ
ปณฺวสณฺจนาณานิ โมรสกติกสณฺจนาณนิตติปิ เอเก ฯ ปญฺญิพาทกฐจันนิ
โกญฺญิตกนฺทลปิลชฺราสิสณฺจนาณานิ (๑) ปณฺหิกญจันนิ เอกญฺจิจล-
ตลพิชสณฺจนาณานิ โคปฺผกญจันนิ เอกโต พนฺชกิปากุพกสณฺจนาณานิ
ชงฺฆญฺจิกเสฺส พุทฺทกญจนิ ชนฺททญฺจิสณฺจนาณํ มหนฺตํ ชุปฺปิปาสา-
มิลาทชฺมมนิสปฺปิญฺจิสณฺจนาณํ ชงฺฆญฺจิกเสฺส โคปฺผกญฺจิกเสฺส ปติญฺจิตญฺจ-
จนาณํ อจฺฉาทิตตจชชฺชริกพิรฺสณฺจนาณํ (๒) ชงฺฆญฺจิกเสฺส ชณฺณกญฺจิกเ
ปติญฺจิตญฺจนาณํ มญฺจิกมตฺถกสณฺจนาณํ ชาณุกญจนิ เอกปฺสฺสโต
มญฺจิกิตเพณฺสณฺจนาณํ อรุญจันนิ ทตฺตจจิตวาสิทญฺจทพรฺสฺสทญฺจทสณฺจนาณานิ
อรุญจิกเสฺส กญฺจิกเ ปติญฺจิตญฺจนาณํ สฺวณฺณการานํ อคฺคิชาล-

๑. ส. โกญฺญิตกนฺทลปิลชฺราสิสณฺจนาณานิ ฯ

๒. ม. อปฺนิตตจชชฺชริกพิรฺสณฺจนาณํ ฯ

ผลสณฺจโน กฏฺฐิณี เทวปี เอกาพฺพธานี หุตฺวา กุมภการเห
กตฺจฺพิสณฺจนาณิ ตาปสภิสสณฺจนาณินฺติ เอเก ๑ อานิส-
ทฺฐิณี เหฏฺฐามุขจปีตสปรุผลสณฺจนาณิ สตฺตฺกฺฐฺฐาเนสุ
ฉิทฺทาวจฉิทฺทานิ อฏฺฐารส ปิฏฺฐิกณฺฏกฺฐิณี อพฺพนฺตรโต
อุปรุปริ จปีตสปีสภฺเวจกสณฺจนาณิ (๑) พาหิรโต วฏฺฐนาวลี-
สณฺจนาณิ เตสํ อนฺตรนฺตรา กกจทนต์สทิสานิ เทว ตีฉิ
กณฺฏกานิ โหนฺติ จตฺวิสตฺยา ผาสฺกฏฺฐิสฺสุ ปรีปฺณณานิ
ปรีปฺณณสึหพฺพาทตฺสณฺจนาณิ อปรีปฺณณานิ อปรีปฺณณ-
สึหพฺพาทตฺสณฺจนาณิ สพฺพานว โอตาทกุกฺกฺฐสฺส ปสาริต-
ปกฺขทฺวยสณฺจนาณินฺตีปี เอเก ๑ จุทฺทส อฺรฏฺฐิณี ชินฺณ-
สนฺทฺมานิกาผลกปฺนตฺสณฺจนาณิ ทพฺยฏฺฐิ ทพฺพิผลสณฺจนา
อกฺขกฏฺฐิณี ขุทฺทกโลหฺวาสิทฺฆฺทสณฺจนาณิ เตสํ เหฏฺฐา
อฏฺฐิ อพฺพจฺนทฺสณฺจนาณิ ปิฏฺฐิพาหฺฐิณี ผรฺสุผลสณฺจนาณิ
อุปฺจฉินฺนสึหพฺพทฺทาลสณฺจนาณินฺตีปี เอเก ๑ พาหฺฐิณี
อาทาสทฺฆฺทสณฺจนาณิ มหาวาสิตฺฆฺทสณฺจนาณินฺตีปี เอเก ๑
อคฺคพาหฺฐิณี ยมกตาลกฺนทฺสณฺจนาณิ มณฺนิพฺนธฺฐิณี เอกโต
อลฺลฺยาเปตฺวา จปีตสปีสภฺเวจกสณฺจนาณิ ปิฏฺฐิหตฺถฺฐิณี
โกฏฺฐิตกฺนทฺพราสิตฺสณฺจนาณิ หตฺถฺกฺคฺลิมฺลปฺพฏฺฐิณี ปณฺว-
สณฺจนาณิ มชฺฌปฺพฏฺฐิณี อปรีปฺณณปฺนสฺฐิสณฺจนาณิ

๑. ม. ...เวฐก... ๑

อคุคปพพญจฺนิ กตทกพีชตณฺจณานานิ สตฺต คีวญฺจฺนิ ทณฺเฑ
วิษณฺติววา ปฏิปาฏิยา จปิตวํสทพีรชณฺทตณฺจณานานิ เหญฺจิมหนุญฺจ
กมฺมารานํ อโยญฺจโยตฺตทกตณฺจณํ อุปริมหนุญฺจ อวเลขนสตฺตทก-
ตณฺจณํ อกฺขิณฺนปนาสทฺตญฺจฺนิ อปนีตมิลชตรณฺตทาลญฺจิสตณฺจณานานิ
นลาตญฺจ อโรมุชปิตกนิฺนสงฺขกपालตณฺจณํ กณฺณญฺพิทญฺจฺนิ
นุหาปิตฺตทโกสตณฺจณานานิ นลาญฺกณฺณญฺพิทกานํ อุปริปญฺจ
พนฺชโนกาเส อญฺจ พหลมญฺปณฺณปญฺปิโลติกชณฺทตณฺจณํ
มฺทชณฺญจฺนิ มฺชจณฺนินฺนวงฺกนาพิเกรตณฺจณํ สีสญฺจฺนิ สิทฺเพตฺตวา
จปิตชชชวราลาพุกฺภาหตณฺจณานานีติ ฯ ทิสโต ทฺวิสุ ทิสาส
ชาตานิติ ฯ

โอกาสโต อวิเสเสน สกตสรีเร จิตานิ วิเสเสน ต
สีสญฺจฺนิ คีวญฺจฺนิสฺส ปติญฺจิตานิ คีวญฺจฺนิ ปญฺจิกณฺณญฺจฺนิสฺส
ปติญฺจิตานิ ปญฺจิกณฺณญฺจฺนิ กณฺณญฺจฺนิสฺส ปติญฺจิตานิ กณฺณญฺจ
อฺรญฺจิกเกสฺส ปติญฺจิตานิ อฺรญฺจฺนิ ชณฺณญฺจิกเกสฺส ชณฺณญฺจ
ชงฺกญฺจิกเกสฺส ชงฺกญฺจิกานิ โคปฺฝกญฺจิกเกสฺส โคปฺฝกญฺจฺนิ ปญฺจ
ปาทญฺจิกเกสฺส ปติญฺจิตานิ ปญฺจิปาทญฺจิกานิ จ โคปฺฝกญฺจ
อฺกฺขิณฺนปิตฺตวา จิตานิ โคปฺฝกญฺจิกานิ ชงฺกญฺจิกานิ ฯเปฯ คีวญฺจ
สีสญฺจิกานิ อฺกฺขิณฺนปิตฺตวา จิตานีติ เอเตนानุสฺสारेณ อวเสสฺสานิปี
อญฺจฺนิ เวทิตพฺพานิ ฯ

ตตฺถ ยถา อญฺจกทารุ โคปานสิจยาทีสุ น อุปริมา อญฺจกาทโย

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๖๔

ชานนติ มยฺ เภจฺจิมสฺส ปตฺติจฺจิตาติ นปี เภจฺจิมสฺส ชานนติ
มยฺ อุปริมาณี อุกฺขิปิตฺวา จิตาติ เอวเมว น สีสฺสจฺจิกานี
ชานนติ มยฺ คีวฺจฺจิมสฺส ปตฺติจฺจิตานีติ ฯเปฯ น โคปฺผกฺกจฺจิกานี
ชานนติ มยฺ ปิจฺจิปาทฺทจฺจิมสฺส ปตฺติจฺจิตานีติ นปี
ปิจฺจิปาทฺทจฺจิกานี ชานนติ มยฺ โคปฺผกฺกจฺจิกานี อุกฺขิปิตฺวา
จิตานีติ ฯ อาโภกฺปจฺจเวกฺขณฺวิรหิตา หิ เอเต ชมฺมา ฯเปฯ
น ปุคฺคโลติ ฯ เกวลนฺตฺ อิมานี สาธิกานี ตีณิ อญฺจิสฺसानี
นวหิ นหารุสฺเตหิ นวหิ จ มํสเปสฺสิตฺเตหิ อาพนฺชานฺนลิตฺตานี
เอกมณฺจมฺมปริโยนฺทฺธานี สตฺตฺรสรฺหณฺนิสฺสทฺสฺสานุคฺตฺสินี-
ตานี นวณฺวติโลมกฺุปฺสทฺสฺสปริสฺสวมาเนเสทฺชลฺลิกานี อสีติกิมิ-
กุลานี กาโยเตวฺว สงฺขยฺ คตานีติ เอวํ กายํ สภาวโต อุปฺปริกฺขณฺโต
โยคาวจโร น กิลฺลจฺจิ คยฺหุปลํ ปสฺสตี เกวลนฺตฺ นหารุสมฺพนฺธํ
นानากุณฺปสํกิลฺลณฺณํ อญฺจิสฺสงฺมาญฺเมว ปสฺสตี ฯ ยํ ทิสฺวา
ทสฺพลสฺส ปุตฺตภาวํ อุเปตี ฯ ยถาห

ปฏฺธิปาฏฺธิยฺจฺจิมสฺส จิตานี โภจฺจิมสฺส
อเนกสนฺธิสมิโต (๑) น เกหิจิ
พทุโร นหารุหิ ชราย โจทิโต
อเจตโน กุกฺกถลิ่งฺกรูปโมติ ฯ

กฺุณเป กฺุณเป ชาตํ อสุจิมฺสฺส หิ จ ปุตฺตินิ
ทฺุคฺคนฺเช จาปี ทฺุคฺคนฺธํ เกทนฺธมฺเมหิ จ วยธมฺมํ ฯ

๑. สี่. อเนกสนฺธิสมิโต ฯ

*เล่มที่ ๑๖ ทวตฺตีสถาการวณณนา หน้า ๖๕

อฏฺฐิปุณฺเณ อฏฺฐิปุณฺเณ นิพฺพุตโต ปุตฺติกาฯมฺหิ
ตมฺหิ จ วิเนถจฺจนฺทํ เหนฺสสถ ปุตฺตา ทสพฺลสฺสาติ จ ฯ

ปริจฺเจทโต อนฺโต อฏฺฐิมิณฺเชน อฺปริโต มํเสน อคฺเค
มฺลเ จ อณฺมณฺเณน ปริจฺฉินฺนํนํติ ววตฺถเปติ ฯ อยเมเตสํ
สภาคปริจฺเจโท วิสภาคปริจฺเจโท ปน เกสสทิสฺส อเวติ เอวํ
อฏฺฐินิ วณฺณาทิตฺโต ววตฺถเปติ ฯ

ตโต ปริ สรีเร ยถาววตฺถปฺปเกทานิ อฏฺฐินิ อพฺภนฺตรคตฺติ
อฏฺฐิมิณฺชํ วณฺเณโต เสตฺถนฺติ ววตฺถเปติ ฯ สณฺจฺจานโต อตฺถโน
โองาสสณฺจฺจานนฺติ ฯ เสยฺยถิทํ มหนฺตมหนฺตานิ อฏฺฐินิ
อพฺภนฺตรคตฺติ เสเทตฺวา วฏฺเณตฺวา มหนฺเตสฺส วิสฺนพฺกปฺพเพสฺส
ปภฺจิตฺตมฺหาเวตฺถตฺถงฺกรสณฺจฺจานิ ขุทฺทานุขุทฺทานิ อพฺภนฺตรคตฺติ
เสเทตฺวา วฏฺเณตฺวา ขุทฺทานุขุทฺทเกสฺส วิสฺนพฺกปฺพเพสฺส ปภฺจิตฺต-
ตฺถนฺเวตฺถตฺถงฺกรสณฺจฺจานนฺติ ฯ ทิสฺสโต ทฺวิสฺส ทิสฺสํ ชาตํ ฯ โองาสโต
อฏฺฐินิ อพฺภนฺตเร ปตฺติจฺฉิตฺตนฺติ ฯ

ตตฺถ ยถา เวพฺพนพฺกาทีนํ อนฺโตคตฺตานิ ทริผาณฺตานิ
น ชาวนฺติ มยํ เวพฺพนพฺกาทีนํ อนฺโตคตฺตานีติ นปี
เวพฺพนพฺกาทโย ชาวนฺติ ทริผาณฺตานิ อมฺหากํ อนฺโตคตฺตานีติ
เอวเมว น อฏฺฐิมิณฺชํ ชาวนาติ อหิ อฏฺฐินิ อนฺโตคตฺตฺนฺติ นปี
อฏฺฐินิ ชาวนฺติ อฏฺฐิมิณฺชํ อมฺหากํ อนฺโตคตฺตฺนฺติ ฯ อาโภก-
ปภฺจเวกฺขณฺวิริหิตา หิ เอเต ฐมฺมาฯเปฯ น ปุคฺคโลติ ฯ
ปริจฺเจทโต อฏฺฐินิ อพฺภนฺตรตฺเตหิ อฏฺฐิมิณฺชกาเคน จ

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๖๖

ปริจฺฉินฺนุนฺติ ววตฺตเปติ ฯ อยเมตสฺส สภาคปริจฺเจโท วิสภาค-
ปริจฺเจโท ปน เกสสทิสฺส เอวาติ เอวํ อฏฺฐิมิณฺหํ วนฺณาทีโต
ววตฺตเปติ ฯ

ตโต ปรี สรีรสฺส อพฺภนฺตเร ทฺวิโคพกปฺปเภทมฺปิ วกฺกํ
วณฺณโต มนฺทรตฺตํ ปาฬิพฺพชกฏฺฐิกวณฺณนฺติ ววตฺตเปติ ฯ
สณฺจานโต ความทารกานํ สุตฺตาวุตทีพาโคพกสณฺจานนฺติ เอก-
วณฺฏสทการทวยสณฺจานนฺติปิ เอก ฯ ทิสโต อุปริมาย ทิสาย
ชาติ ฯ โอภาสโต กลวาทฺฐกา วินิกฺขนฺเตน เอกมฺยูเลน โถกํ
คนฺตฺวา ทฺวิธา กิณฺเนน ถฺลนหารฺณานํ อุปฺนิพฺพชฺหฺ หุตฺวา หทยมฺมส์
ปริกฺขิปีตฺวา จิตฺนฺติ ฯ

ตตฺถ ยถา วณฺฏูปฺนิพฺพชฺหฺ สทการทวยํ น ชานาติ
อหํ วนฺณฺเณ อุปฺนิพฺพชฺหฺนฺติ นานํ วนฺณํ ชานาติ มยา
สทการทวยํ อุปฺนิพฺพชฺหฺนฺติ เอวเมว น วกฺกํ ชานาติ อหํ
ถฺลนหารฺณา อุปฺนิพฺพชฺหฺนฺติ นปี ถฺลนหารฺ ชานาติ มยา
วกฺกํ อุปฺนิพฺพชฺหฺนฺติ ฯ อาโกคปจฺจเวกฺขณฺวิริหิตา หิ เอเต
ชมฺมา ฯ เป ฯ น ปุคฺคโลติ ฯ ปริจฺเจทโต วกฺกํ วกฺกภาเคน
ปริจฺฉินฺนุนฺติ ววตฺตเปติ ฯ อยเมตสฺส สภาคปริจฺเจโท วิสภาค-
ปริจฺเจโท ปน เกสสทิสฺส เอวาติ เอวํ วกฺกํ วนฺณาทีโต
ววตฺตเปติ ฯ

ตโต ปรี สรีรสฺส อพฺภนฺตเร หทยํ วนฺณโต รตฺตํ

รตุตปทุมปตตปิฏจิวณณนติ ววตถเปติ ฯ สณจันโต พาทิร-
ปตตทานิ อปนเนตฺวา อโฆมุขจิปตปทุมมกุตสณจัน ฯ ตถจ อคฺคจ-
ฉินฺนปฺนุณาคผลมิว วิวเรกปสฺสํ (๑) พหิ มฏฺจํ อนฺโต โกสาฏฺกึผลสฺส
อพฺกนฺตรสทิสํ ฯ ปญฺญาพหุลานํ โลกํ วิกสิตํ มนุทปญฺญานํ
มกฺกิตเมว ฯ ยํ รูปี นิสฺสาย มโนธาคู จ มโนวิญฺญาณธาคู
จ ปวตฺตนฺติ ตํ อปนเนตฺวา อวเสสมํสปีณฺทสฺสงฺขาตหทยพฺกนฺตเร
อทุฏฺมปสฺตมตฺตํ โลหิตํ สณฺจาทิ ยํ รากจริตสฺส รตฺตํ โทส-
จริตสฺส กาทกํ โมหจริตสฺส มํสโรวโนทกสทิสํ วิตกฺกจริตสฺส
กุตตถยฺยสวณฺณํ สทฺธาจริตสฺส กณฺณการปฺปฺพวณฺณํ ปญฺญาจริตสฺส
อจฺฉํ วิปฺปสฺนนฺมनावิถํ นิทฺโรตฺตชาตมณฺนิ วิย ชฺฐติมนฺตํ ขายติ ฯ
ทิสโต อูปริมาย ทิสาย ชาตํ ฯ โอภาสโต สริริพฺกนฺตเร ทฺวินฺนํ
ถนํ มชฺเฌ ปตฺติจฺฉิตฺนฺติ ฯ

ตตฺถ ยถา ทฺวินฺนํ วาตปानกฺวาฏฺกานํ มชฺเฌ จิโต
อคฺคพตฺถมฺภโก นปี ชานาติ อหํ ทฺวินฺนํ วาตปानกฺวาฏฺกานํ
มชฺเฌ จิโตติ นปี วาตปानกฺวาฏฺกานิ ชานนฺติ อมฺหากํ
มชฺเฌ อคฺคพตฺถมฺภโก จิโตติ เอวเมว น หทยํ ชานาติ
อหํ ทฺวินฺนํ ถนํ มชฺเฌ จิตฺนฺติ นปี ถนํ ชานนฺติ
หทยํ อมฺหากํ มชฺเฌ จิตฺนฺติ ฯ อาโกคปจฺจเวกฺขณฺวิรหิตา หิ
เอเต ธมฺมา ฯ เป ฯ น ปุคฺคโลติ ฯ ปริจฺเจทโต หทยํ หทยภาเคน
๑. ม. วิวเรกปสฺสํ ฯ ๒. ส. อวเสสมํสปีณฺทสฺสงฺขาตํ ฯ

ปริจฺจินฺนุนฺติ ววตฺตเปติ ฯ อยเมตสฺส สภาคปริจฺเจโท วิสภาค-
ปริจฺเจโท ปน เกสสทิสฺส เอวาติ เอวํ หทฺยํ วณฺณาทีโต
ววตฺตเปติ ฯ

ตโต ปรี สรีรสฺส อพฺภนฺตเร ยกนสณฺณิตํ ยมกมฺสปีณฺท์
วณฺณโต รตฺต รตฺตกฺมฺทพาทิรปตฺตปิฏฺฐิวณฺณนฺติ ววตฺตเปติ ฯ
สณฺจานโต เอกมฺลํ หุตฺวา อคฺเค ยมกํ โกวิปารปตฺตสณฺจานํ
ตลฺยจ ทนฺธานํ เอกฺเยว โหติ มหนฺตํ ปณฺณวณฺทานํ เทว
วา ตีณิ วา ขุทฺทกานีติ ฯ ทิสฺสโต อุปริมา ย ทิสาย ชาตํ ฯ
โอภาสโต ทฺวินฺนํ ถนํ อพฺภนฺตเร ทกฺขิณฺปสฺสํ นิสฺสาย
จิตฺนฺติ ฯ

ตตฺถ ยถา ปีจฺรกปสฺเส ลกฺคา มฺสเปสิ น ชานาติ
อหํ ปีจฺรกปสฺเส ลกฺคาติ นปี ปีจฺรกปสฺสํ ชานาติ มย
มฺสเปสิ ลกฺคาติ เอวเมว น ยกนํ ชานาติ อหํ ทฺวินฺนํ
ถนํ อพฺภนฺตเร ทกฺขิณฺปสฺสํ นิสฺสาย จิตฺนฺติ นปี ถนํ
อพฺภนฺตเร ทกฺขิณฺปสฺสํ ชานาติ มํ นิสฺสาย ยกนํ จิตฺนฺติ ฯ
อาโภคปจฺจเวกฺขณฺวิรหิตา หิ เอเต ธมฺมา ฯเปฯ น ปุคฺคโลติ ฯ
ปริจฺเจทโต ยกนํ ยกนภาเคน ปริจฺจินฺนุนฺติ ววตฺตเปติ ฯ
อยเมตสฺส สภาคปริจฺเจโท วิสภาคปริจฺเจโท ปน เกสสทิสฺส
เอวาติ เอวํ ยกนํ วณฺณาทีโต ววตฺตเปติ ฯ

ตโต ปรี สรีเร ปฏฺิจฺจนฺนาปฏฺิจฺจนฺนเกทโต ทพฺพิธมฺปี กิโถมกํ

วณณโต เสตทุกกุลปีโลติกวณณนุติ ววตถเปติ ฯ สณจันโต
อตุตโน โอกาสสณจัน ฯ ทิสโต ทิวีสู ทิสาสู ชาต ฯ โอกาสโต
ปฏิจจนนุกิโลมกัม ททยจจ วกถจจ ปริจญาเทตวา จิต্ত์ อปปฏิจ-
จนนุกิโลมกัม สกถสรีเร จมมสฺส เหฏฺจโต มํลั ปรีโยนทุชิตฺวา
จิตฺนุติ ฯ

ตตุถ ยถา ปีโลติกาย ปลิเวจิตฺ นปี มํลั ปีโลติกา
ชานาติ มยา มํลั ปลิเวจิตฺนุติ นปี มํลั ชานาติ อหํ
ปีโลติกาย ปลิเวจิตฺนุติ เอวเมว น กิโลมกัม ชานาติ มยา
ททยวุกกานิ สกถสรีเร จมมสฺส เหฏฺจโต มํลั จ ปลิเวจิตฺนุติ ฯ
นปี ททยวุกกานิ สกถสรีเร จมมสฺส ชานาติ อหํ กิโลมเกน
ปลิเวจิตฺนุติ ฯ อาโกภจจเวกขณวิริหิตา ทิ เอเต ชมฺมา ฯเปฯ
น ปุคฺคโลติ ฯ ปริจเฉทโต เหฏฺจจา มํเสน อุปริ จมฺเมน
ติริยํ กิโลมกภาเคน ปริจจฺฉินฺนุติ ววตถเปติ ฯ อยเมตสฺส
สภากปริจเฉโท วิสภากปริจเฉโท ปน เกสสทิสเ อวาติ เอว
กิโลมกัม วณณาทีโต ววตถเปติ ฯ

ตโต ปรี สรีรสฺส อพฺพนุตเร ปีหํ วณณโต นีลํ
มิลาทนิกุณฺฑปฺปฺพวณณนุติ ววตถเปติ ฯ สณจันโต เขญฺยเยน
สตุตฺตงฺกุลปฺปมาณํ อพฺนุชนํ กาทวจฺจกชิวหาสณจัน ฯ ทิสโต
อุปริมาย ทิสาย ชาต ฯ โอกาสโต ททยสฺส วามปฺสฺเส
อุทรปฺภูลสฺส มตุถกปฺสฺส นิสฺสาย จิต্ত์ ยมฺหิ ปฺพรณปฺปหารน

พหิ นิกฺขนฺเต สุตตานิ ชีวิตกฺขโย โหตีติ ฯ

ตตฺถ ยถา โกฏฺจกมตฺถกปฺสฺสํ นิสฺสาย จิตา น

โคมยปิณฺฑิ น ชานาติ อหํ โกฏฺจกมตฺถกปฺสฺสํ นิสฺสาย จิตาติ

นปิ โกฏฺจกมตฺถกปฺสฺสํ ชานาติ โคมยปิณฺฑิ มํ นิสฺสาย

จิตาติ เอวเมว น ปิหํ ชานาติ อหํ อุทฺรปฏฺฐสฺส มตฺถก-

ปฺสฺสํ นิสฺสาย จิตนฺติ นปิ อุทฺรปฏฺฐสฺส มตฺถกปฺสฺสํ ชานาติ

ปิหํ มํ นิสฺสาย จิตนฺติ ฯ อาโภคปจฺจเวกฺขณฺวิรหิตา หิ

เอเต ธมฺมา ฯเป ฯ น ปุคฺคโลติ ฯ ปริจฺเฉทโต ปิหํ ปิหภาเคน

ปริจฺฉินฺนนฺติ ววตฺถเปติ ฯ อยเมตฺสฺส สภาคปริจฺเฉโท วิสภาค-

ปริจฺเฉโท ปน เกสสทิสฺส เอวาติ เอวํ ปิหํ วณฺณาทีโต

ววตฺถเปติ ฯ

ตโต ปริ สรีรฺสฺส อพฺภนฺตเร ทวตฺถีสมฺสขณฺทปฺเปทํ

ปฺเปศาลํ วณฺณโต รตฺตปฺริปกฺกอุทฺมฺพรวณฺณนฺติ ววตฺถเปติ ฯ

สณฺจานโต วิสมจฺฉินฺนปฺวขณฺทสณฺจานํ ฯ ฉทนิฏฺฐกขณฺทปฺลฺยช-

สณฺจานนฺติปิ เอเก ฯ ตเทตํ อพฺภนฺตเร อสิตปีตาทีนํ อภาเว

อุคฺคเตน กมฺมชเตชฺฐสมิณา อพฺภาหตฺตฺตา สงฺขาทีตปฺลาตปิณฺฑมิว

นिरลํ นิโรชํ โหติ ฯ ทิสโต อุปฺริมาย ทิสาย ชาตํ ฯ โอภาสโต

สรีรฺพฺภนฺตเร ทฺวินฺนํ ถนानํ อพฺภนฺตเร หทยณฺจ ขกนณฺจ

อุปริจฺฉาเทตฺวา โอลมฺพนฺตํ จิตนฺติ ฯ

ตตฺถ ยถา ชินฺณโกฏฺฐพฺภนฺตเร ลมฺพมาโน สกฺข-

กุลาวโก น ชานาติ อหิ ชินฺณโกฏฺฐพฺพนฺตเร ลมฺพมาโน
จิตฺตนิปี ชินฺณโกฏฺฐพฺพนฺตริ ชานาติ สกฺกกุลาวโก
มยิ ลมฺพมาโน จิตฺตนิ เอวเมว น ปฺปฬาสฺส ชานาติ อหิ
สรีรพฺพนฺตเร ทฺวินฺนํ ฌนํ อพฺพนฺตเร ลมฺพมานํ จิตฺตนิ นปี
สรีรพฺพนฺตเร ทฺวินฺนํ ฌนํ อพฺพนฺตริ ชานาติ มยิ ปฺปฬาสฺส
ลมฺพมานํ จิตฺตนิ ฯ อาโภคปจฺจเวกฺขณวิรหิตา หิ เอเต
ชฺมมา ฯเปฯ น ปุคฺคโลติ ฯ ปริจฺเจทโต ปฺปฬาสฺส ปฺปฬาสภาเคน
ปริจฺจินฺนนฺติ ววตฺตเปติ ฯ อยเมตสฺส สภาคปริจฺเจโท วิสภาค-
ปริจฺเจโท ปน เกตสทิสฺส เอวาติ เอวํ ปฺปฬาสฺส วณฺณาทิตฺโต
ววตฺตเปติ ฯ

ตโต ปริ อนุโตสรีเร ปุริสสฺส ทวตฺตีสหตฺถํ อิตฺถิยา
อฏฺฐจวิสตีหตฺถํ เอกวิสตียา จาเนสฺสุ โอบกุกฺกํ อนุตฺตํ วณฺณโต
เสตสภฺขรสุชราวณฺณนฺติ ววตฺตเปติ ฯ สณฺจานโต สีสํ ฉินฺนิตฺตวา
โลหิตโทณฺณิยํ สํเวลฺเลตฺตวา จปิตชฺมมฺนิกเพวรสณฺจานํ ทิสโต ทฺวิสฺสุ
ทิสาสฺสุ ชาตํ ฯ โอบกาสโต อฺปฺริ คลวาทฺถเก เหฏฺฐจา จ กรีสมคฺเค
วินิพฺนฺชตฺตา คลวาทฺถกรีสมคฺคปริยเต สรีรพฺพนฺตเร จิตฺตนิ ฯ

ตตฺถ ยถา โลหิตโทณฺณิยํ จปิตสีสจฺจินฺนชฺมมฺนิกเพวรํ
น ชานาติ อหิ โลหิตโทณฺณิยํ จิตฺตนิ นปี โลหิตโทณฺณิ
ชานาติ มยิจฺจินฺนสีสชฺมมฺนิกเพวรํ จิตฺตนิ เอวเมว น
อนุตฺตํ ชานาติ อหิ สรีรพฺพนฺตเร จิตฺตนิ นปี สรีรพฺพนฺตริ

ชานาติ มยิ อนุตฺ จิตฺนฺติ ฯ อาโภคปจฺจเวกฺขณฺนวิริหิตา หิ
เอเต ชมฺมา ฯ เป ฯ น ปุคฺคโลติ ฯ ปริจฺเจทโต อนุตฺ อนุตฺภาเคน
ปริจฺจินฺนฺติ ววตฺถเปติ ฯ อยเมตฺสฺส สภาคปริจฺเจโท วิสภาค-
ปริจฺเจโท ปน เกสสทิสฺโส เอวาติ เอวํ อนุตฺ วณฺณาทีโต
ววตฺถเปติ ฯ

ตโต ปริ อนฺโตสรีรพฺพนฺตเร อนุตฺคณฺณํ วณฺณโต
เสตํ ทกฺสีตฺติกมฺลวณฺณนฺติ ววตฺถเปติ ฯ สณฺจานโต ทกฺสีตฺติก-
มฺลสณฺจานเมวาติ โคมุตฺตสณฺจานนฺติปิ เอเก ฯ ทิสฺโต ทฺวิสุ
ทิสาสฺสุ ชาตํ ฯ โอภาสโต กุทฺทาลพรสฺสุมฺมาทีนํ กโรนฺตํ
ยฺนตฺกขุณฺนกาเล ยฺนตฺสฺตตฺกมิมิ ยฺนตฺผลกานิ อนุตฺโกเก (๑) เอเกโต
อภฺคพฺนฺเต อาพฺนฺชิตฺวา ปาทปฺลฺยชฺนรชฺชมฺณทลกฺสฺส อนฺตรา
ตํ สฺสิพฺพิตฺวา จิตฺรชฺชุกา วिय เอกวิสฺตียา อนุตฺโกคานํ อนฺตรา
จิตฺนฺติ ฯ

ตตฺถ ยถา ปาทปฺลฺยชฺนรชฺชมฺณทลกํ สฺสิพฺพิตฺวา จิตฺรชฺชุกา
น ชานาติ มยา ปาทปฺลฺยชฺนรชฺชมฺณทลกํ สฺสิพฺพิตฺวา จิตฺนฺติ นปี
ปาทปฺลฺยชฺนรชฺชมฺณทลกํ ชานาติ รชฺชุกา มํ สฺสิพฺพิตฺวา
จิตฺตาติ เอวเมว น อนุตฺคณฺณํ ชานาติ อหํ อนุตฺ เอกวิสฺติโกภฺ-
พฺนฺตเร อาพฺนฺชิตฺวา จิตฺนฺติ นปี อนุตฺ ชานาติ อนุตฺคณฺณํ มํ
อาพฺนฺชิตฺวา จิตฺนฺติ ฯ อาโภคปจฺจเวกฺขณฺนวิริหิตา หิ เอเต
๑. สฺสิ. อนฺตาโกเก ฯ

ธมมา ฯเปฯ น ปุคฺคโลติ ฯ ปริจฺเจทโต อนฺตคฺคณฺ์ อนฺตคฺคณ-
ภาเคน ปริจฺจินฺนุนฺติ ววตฺตเปติ ฯ อยเมตสฺส สภาคปริจฺเจโท
วิสภาคปริจฺเจโท ปน เกสสทิสฺส เอวาติ เอวํ อนฺตคฺคณฺ์ วณฺณาทิตฺโต
ววตฺตเปติ ฯ

ตโต ปรี อนฺโตสรีเร อฺุทริยํ วณฺณโต อชฺุโฆฬหาร-
วณฺณนฺติ ววตฺตเปติ ฯ สณฺจานโต ปรีสฺสาวเน สิจฺฉิพนฺธ-
ตณฺฺทลสณฺจานํ ฯ ทิสฺสโต อฺุปริมาย ทิสาย จิตฺตํ โโอกาสโต
อฺุทเร จิตฺตุนฺติ ฯ อฺุทรรุณาม อฺุภโต นิปฺปปีพฺยมานสฺส อลฺล-
สาฎกสฺส มชฺเฒ สณฺชาตโปฎกสทิสฺส อนฺตปฏฺถํ พหิมญฺจํ อนฺโต
มํสกสมฺพุปลิเวจิตฺติลิฎฺฐปาวารปฺปสทิสฺส กุฎฺฐจิตฺตปนสผลสฺส
อพฺภนฺตรสทิสนฺติปิ เอเก ฯ ยตฺถ ตกฺโกฎฺฐกาคณฺฺพปาทกา (๑) -
ตาลหีรกา สฺวจิมฺขกาปฏฺตณฺฺตฺตฺตกาติ เอวมาทิวตฺตีสกฺลปฺปเกทา
กิมโย อากฺลพฺยากฺลา สณฺฺจจาริโน หุคฺวา นิวสนฺติ เย
วา ปานโกชนาทิมฺหิ อวิชฺชมาเน อลฺลลงฺฆิตฺวา วิรวนฺตา หทยมํสํ
อภินฺนุนฺติ ปานโกชนาทิอชฺุโฆฬหรรณเวลาย อฺุทฺธมฺฺชา
หุคฺวา ปจฺมชฺุโฆฬเห เทว ตโย อาโลเป คฺุริตคฺุริตา วิลฺลุมฺปนฺติ
ยํ เอเตสํ กิมินํ ปสฺสูติขฺริ วจฺจกฺุฎฺฐิ คิลานสาลา สฺุสถานญจ
โหติ ยตฺถ เสยฺยถาปี นาม จณฺฺทาลคามทฺุวาเร จนฺุทนิกาย
สฺรทสมเย อฺุลลสฺุสฺสิตเก เทเว วสฺสนฺเต อฺุทเกน วุยฺหิ มฺุคฺต-
๑. ม. ตกฺโกถกา... ฯ

กรีสจมมฏจินหารุชณทเขพสีมานิกาโลहितปฏุตินานากุณปชาตัง
 นิปตติวา กททโมทกาสุพิตัง สยชาติกิมิกุลากุลัง หุตวา ทวิหตี-
 หจยเนน สุริยาตปสนตาปเวคกุฏจิตัง อุปรูปริเพณปุพพุเพเก (๑) มุณจันตัง
 อภินีถวณณัง ปรมทुकคณฐัง เซจจันตัง อุปคณตัง วา ทฏจจ วา
 อนรรหรูปตัง อาปชชิตวา ติฏจติ ปเคว ฌายิตัง วา สายิตัง
 วา เอวเมว นานปุปการัง ปานโกชนาทิง ทนตมุสสสยจณณณิตัง
 ชิวหาหตถสมปริวตติตัง เขพลาตปติพุทฐัง ตงขณวิกตวณณคณฐ-
 รสาทิสมปทัง โกลียกุลเอ สุวานวมถุสทิสัง (๒) นิปตติวา ปิตตเสมหวาต-
 ปลิเวจิตัง หุตวา อุทรคคิสนตาปเวคกุฏจิตัง กิมิกุลากุลัง อุปรูปริ
 เณปุพพุเพกานิง มุณจันตัง ปรมกสมพุททุกคณฐเซจจณณภาวมา-
 ปชชิตวา ติฏจติ ฯ ยัม สุตวาปิ ปานโกชนาทิสู อนนุณนตา
 สยชาติ ปเคว ปณญาจกขุมา โอลิเกตวา ฯ ยตถ จ ปตติตัง
 ปานโกชนาทิง ปณจชา วิเวกัง คจจติ เอกัง ภาคัง ปาณกา
 ขาทนุตติ เอกภากัง อุทรคคิ ฌาเปติ เอโก ภาโค มุตตัง
 โหติ เอโก ภาโค กรีสสัง โหติ เอโก ภาโค รสภาวํ อาปชชิตวา
 โลहितมंसาทินิง อุปพุทฐหยตติติ ฯ

ตตถยเถา ปรมเซจจณนาย สุวานโทณียา จิตโต สุวานวมถุ
 น ชานาติ อหัง สุวานโทณียา จิตตัง นปี สุวานโทณีย
 ชานาติ มยิ สุวานวมถุ จิตตัง เอวเมว น อุทรียัง ชานาติ
 # ๑. ม. เณปุพพุเพเก ฯ ๒. ม. โกลียขลิสวานวมถุสทิสัง ฯ

อหิ อิมสฺมี ปรมทศกนฺชเชจฺจเน อุทเร จิตฺนฺติ ฯ นปี อุทริ
ชานาติ มยิ อุทริยฺ จิตฺนฺติ ฯ อาโภกปจฺจเวกฺขณวิริหิตา
หิ เอเต ชมฺมา ฯ เป ฯ น ปุคฺคโลติ ฯ ปริจฺเจทโต อุทริยฺ
อุทริยภาเคน ปริจฺฉินฺนฺติ ววตฺถเปติ ฯ อยเมตสฺส สภาค-
ปริจฺเจโท วิสภาคปริจฺเจโท ปน เกสสทิสฺส เอวาติ เอวํ อุทริยฺ
วณฺณาทีโต ววตฺถเปติ ฯ

ตโต ปริ อนุโตสรีเร กรีสํ วณฺณโต เขภฺยุเณ
อชฺโฆมหาหารวณฺณนฺติ ววตฺถเปติ ฯ สณฺจานโต โโอกาส-
สณฺจานํ ฯ ทิสฺสโต เหภฺจิมาย ทิสาย ชาตํ ฯ โโอกาสโต
ปกฺกาสเย จิตฺนฺติ ฯ ปกฺกาสโย นาม เหภฺจจา นาภิปฺภุจि-
กณฺภฺกมฺมูลานํ อนุตฺเร อนุตาวसानเ อุพฺเพเชน อภฺจจฺจกฺลุมตฺโต
วฺสนพกพฺพนฺตรสทิสฺส ปเทสฺส ยตฺถ เสยฺยถาปี นาม อุปริ-
ภฺมิภาเค ปตฺติวสุสฺสทํ โอตริตฺวา เหภฺจจาภฺมิภากํ ปฺเรตฺวา
ติภฺจติ เอวเมว ยฺกิลฺลิจิ อามาสเย ปตฺติํ ปานโภชนาทิกํ
อุทฺรคฺคินา เณฺฑทฺเททฺทํ ปกฺกํ ปกฺกํ สณฺหกรณฺนิยา ปิภฺจฺจมิว
สณฺหภาวํ อापชฺชิตฺวา อนุตพิเลน โอคฺลิตฺวา โอมทฺทิตฺวา
วฺสนพเก ปกฺกชิตฺตปณฺฑมตฺติกา วิย สนนิจิตฺตํ หุตฺวา ติภฺจติ ฯ

ตตฺถ ยถา วฺสนพเก โอมทฺทิตฺวา ปกฺกชิตฺตปณฺฑมตฺติกา
น ชานาติ อหิ วฺสนพเก จิตาติ นปี วฺสนพโก ชานาติ
มยิ ปณฺฑมตฺติกา จิตาติ เอวเมว น กรีสํ ชานาติ อหิ

ปกฺกาสเย จิตฺนฺติ นปี ปกฺกาสโย ชานาติ มยิ กรีสํ
จิตฺนฺติ ฯ อาโภคปจฺจเวกฺขณวิรหิตา หิ เอเต ฌมฺมา ฯเปฯ
น ปุคฺคโลติ ฯ ปริจฺเจทโต กรีสํ กรีสภาเคน ปริจฺฉินฺนฺติ
วตฺตเปติ ฯ อยเมตฺตสฺส สภาคปริจฺเจโท วิสฺภาคปริจฺเจโท ปน
เกสสทิสฺส เอวาติ เอวํ กรีสํ วนฺณาทีโต วตฺตเปติ ฯ

ตโต ปริ สรีเร สีสฺสกาหพฺพนฺตเร มตฺตลฺลํ วนฺณโต
เสตอหิจฺจตฺตคปิณฺฑิวนฺณนฺติ วตฺตเปติ ฯ ปกฺกญฺจิตฺตทฺธ (๑) -
วนฺณนฺติปี เอเก ฯ สณฺจานโต โโอกาสณฺจานํ ฯ ทิสฺโต
อุปริมาย ทิสาย ชาตํ ฯ โอกาสโต สีสฺสกาหสฺส อพฺพนฺตเร
จตฺตาริ สิปฺพินิมฺมุเค นิสฺสาย สโมชาย จปีตา จตฺตาริ
ปิฏฺจปิณฺฑิกา วิย สโมหิตํ จตฺมตฺตลฺลํคปิณฺฑิปปเกทํ หุตฺวา
จิตฺนฺติ ฯ

ตตฺถ ยถา ปุราณลาพฺกฺกาเห ปกฺขิตฺตปิฏฺจปิณฺฑิ
ปกฺกญฺจิตฺตทฺธ วา น ชานาติ อหํ ปุราณลาพฺกฺกาเห
จิตฺนฺติ นปี ปุราณลาพฺกฺกาหํ ชานาติ มยิ ปิฏฺจปิณฺฑิ
ปกฺกญฺจิตฺตทฺธ วา จิตฺนฺติ เอวเมว น มตฺตลฺลํ ชานาติ
อหํ สีสฺสกาหพฺพนฺตเร จิตฺนฺติ นปี สีสฺสกาหพฺพนฺตริ ชานาติ
มยิ มตฺตลฺลํ จิตฺนฺติ ฯ อาโภคปจฺจเวกฺขณวิรหิตา หิ เอเต
ฌมฺมา ฯเปฯ น ปุคฺคโลติ ปริจฺเจทโต มตฺตลฺลํ มตฺตลฺลํค-
๑. สี. วิกฺกฺกิต ... ฯ

*เล่มที่ ๑๖ พุทธศัการวณณา หน้ ๗๗

ภาเคน ปริจฺฉินฺนุติ ววตฺตเปติ ฯ อยเมตสฺส สภาคปริจฺฉเโท
วิสภาคปริจฺฉเโท ปน เกสสทิสฺส เอวาทิ เอวํ มตฺตลฺลํ
วณณาทิสฺส ววตฺตเปติ ฯ

ตโต ปริ สรีเร พุทธาพุทธเกโต พุทธิพิชิตํ
วณฺโณโต พหฺลมชฺชเตลวณฺณนุติ ววตฺตเปติ ฯ อพฺพุชฺชิตํ มิลาต-
พฺกุลปฺปฺพวณฺณนุติปี (๑) เอเก ฯ สณฺจฺจานโต โอกาสสณฺจฺจานํ ฯ ทิสฺสโต
ทฺวิสฺส ทิสฺสํ ชาทํ ฯ โอกาสโต อพฺพุชฺชิตํ เกสโลมนชฺชนฺตํ
มํสฺวินิมุตฺตจฺจํ ถทฺชฺชกฺขมฺมจฺจ วชฺเชตฺวา อุกกมิว เตลพิณฺท
อวเสสสรีริ พฺยาเปตฺวา จิตฺตํ ยมฺหิ กุปฺปิเต อุกฺขิณิ ปิตกานิ
โหนติ ฆมนฺติ กตฺตํ กมฺปติ กณฺชยติ ฯ พุทธิพิชิตํ
หทยปฺปฺพาสานมนฺตเร ชกนํมํสํ นิสฺสาย ปติจฺฉิจฺเจเต โกสาฎกิ-
โกสสทิสฺเส (๑) ปิตฺตโกสเก จิตฺตํ ยมฺหิ กุปฺปิเต สตฺตฺตา อุมมตฺตกา
โหนติ วิปลตฺตจิตฺตฺตา หิโรตฺตปฺปํ ฉชฺชเวตฺวา อุกตฺตพฺพํ กโรนฺติ
อภาสิตพฺพํ ภาสนฺติ อจฺฉินฺเตตพฺพํ จินฺเตนฺติ ฯ

ตตฺตฺต ชฺชถา อุกกํ พฺยาเปตฺวา จิตฺตํ เตลํ น ชานาติ
อหํ อุกกํ พฺยาเปตฺวา จิตฺตฺตํ นปี อุกกํ ชานาติ เตลํ
มํ พฺยาเปตฺวา จิตฺตฺตํ เอวเมว น อพฺพุชฺชิตํ ชานาติ อหํ
สรีริ พฺยาเปตฺวา จิตฺตฺตํ นปี สรีริ ชานาติ อพฺพุชฺชิตํ
มํ พฺยาเปตฺวา จิตฺตฺตํ ฯ ชฺชถา จ โกสาฎกิโกสเก จิตฺตํ วสฺสโสทกํ
๑. สี่. มิลาตกอกฺกิลิปฺปวณฺณนุติปี ฯ
๒. ม. มหาโกสจฺจโกสกสทิสฺเส ฯ

น ชานาติ อหิ โกสาฎกีโกสเก จิตนุติ นปี โกสาตกี-
โกสโก ชานาติ มยิ วสุโสทกั จิตนุติ เอวเมว น พุทธปีตติ
ชานาติ อหิ ปีตติโกสเก จิตนุติ นปี ปีตติโกสโก ชานาติ
มยิ พุทธปีตติ จิตนุติ ฯ อาโภคปัจจุเวกขณวิรหิตา หิ เอเต
ธมฺมา ฯ เป ฯ น ปุคฺคโลติ ฯ ปริจฺเจทโต ปีตติ ปีตติภาเคน
ปริจฺจินฺนุนฺติ ววตฺถเปติ ฯ อยเมตสฺส สภาคปริจฺเจโท วิสภาค-
ปริจฺเจโท ปน เกตสทิสฺส เอวาติ เอวปีตติ วณฺณาทีโต
ววตฺถเปติ ฯ

ตโต ปริ สิริรพฺพนฺตเร เอกปีตติปุรปฺปมาณํ เสมหิ
วณฺณโต เสตกจฺจนกปณฺณรสวณฺณนฺติ ววตฺถเปติ ฯ สณฺจานโต
โอภาสสณฺจานํ ฯ ทิสโต อุปริมาย ทิสาย ชาตํ ฯ โอภาสโต
อุทรปฏฺเฐ จิตนุติ ฯ ยํ ปานโกชนาทioxุโฆทรณกาลเ เสยฺยถาปี
นาม อุทเก เสवालปณฺณกั กฏฺเฐ วา กถเล (๑) วา ปตฺนฺเต
นิชฺชิตฺวา ทฺวิธา หุตฺวา ปุณฺ อษุโฆตฺถริตฺวา ติฏฺฐติ เอวเมว
ปานโกชนาทิมฺหิ นปีตฺนฺเต นิชฺชิตฺวา ทฺวิธา หุตฺวา ปุณฺ
อษุโฆตฺถริตฺวา ติฏฺฐติ ยมฺหิ จ มนฺทีฏฺเฐ ปกฺกมिव คณฺหํ
ปฺุตติกมिव กุกฺกฏฺเฐ อุทรปฏฺถลํ (๒) ปรมเชจฺจกฺกณฺปคฺนฺธํ โหติ ฯ
ตโต อุคฺคเตเนว คนฺเชน อุคฺคาโรปี มุขมฺปี ทฺกคฺนฺธํ
ปฺุตติกณฺปสทิสฺส โหติ โส จ ปฺุริโส อเปหิ ทฺกคฺนฺธํ วายสีติ
๑. สี่. กฐเล ฯ ๒. กตฺถจฺจิ อุปริปฏฺถลํ ฯ

วตฺตพฺพตํ อาปชฺชติ ฯ ยถจ อภิวฑฺฒเตตฺวา พหฺลตฺตมาปฺนํ
ปฏิกุชฺชนผลกมिव วจฺจกุกฺกียา อฺทฺรปฏฺฐสฺส อพฺกนฺตฺเรเวว กุณฺปนฺนํ
สนฺนิรุมฺภิตฺวา ติกฺกฺจติ ฯ

ตตฺถ ยถา จฺนุทฺนิกาย อฺปฺริ เณฺนปฏฺฐํ น ชานาติ อํ
จฺนุทฺนิกาย จิตฺนฺติ นปี จฺนุทฺนิกา ชานาติ มยิ เณฺนปฏฺฐํ
จิตฺนฺติ เอวเมว น เสมํหํ ชานาติ อํ อฺทฺรปฏฺฐเ จิตฺนฺติ
นปี อฺทฺรปฏฺฐํ ชานาติ มยิ เสมํหํ ปตฺติจฺจิตฺนฺติ ฯ อาโกค-
ปจฺจเวกฺขณฺวิรหิตา หิ เอเต ธมฺมา ฯเปฯ น ปุคฺคโลติ ฯ
ปฺริจฺเจทโต เสมํหํ เสมํหาเคน ปฺริจฺฉินฺนฺนฺติ ววตฺถเปติ ฯ
อยเมตฺตสฺส สภาคปฺริจฺเจโท วิสภาคปฺริจฺเจโท ปน เกสสทิสฺ -
เอวาติ เอวํ เสมํหํ วณฺณาทิตฺโต ววตฺถเปติ ฯ

ตโต ปฺริ สฺริเร ปุพฺโพ วณฺณโต ปณฺฑิตฺวา สวณฺโณติ
ววตฺถเปติ ฯ สณฺจานโต โโอกาสสณฺจานโน ฯ ทิสฺโต ทฺวิสฺสุ ทิสฺสาสุ
ชาโต ฯ โโอกาสโต ปุพฺพสฺส โอกาโส นาม นีพฺพุโร นคฺคิ ฯ
ยตฺถ ปุพฺโพ สนฺนิจิตฺโต ติกฺกฺเจยฺย ยตฺร ยตฺร ปน ขาณฺณกฺกฺกป-
หฺรณคฺคิชาลาทึหิ อภิหเต สฺริรปฺปเทเส โลหิตํ สณฺจหิตฺวา
ปจฺจติ คณฺฑปฺพิภาทโย วา อฺปฺปชฺชนฺติ ตตฺร ตตฺร ติกฺกฺจติ ฯ

ตตฺถ ยถา รุกฺขสฺส ตตฺถ ตตฺถ ผรฺสุชฺชาราทึหิ
ปหฺกฺกปฺปเทเส อาคฺคิตฺวา จิตฺโต นียาโส (๑) น ชานาติ อํ
๑. สฺ. นียาโส ฯ

รุกขสุส ปหุทฺตปเทส จิตฺติ นปี รุกขสุส ปหุทฺตปเทโส
ชานาติ มยิ นียยาโส จิตฺติ เอวเมว น ปุพฺโพ ชานาติ
อหิ สรียสุส ตตฺถ ตตฺถ ขาณฺณกุกกาทีหิ อภิปฺตปเทส
คณฺหาปิปกาทีนํ อุกฺกิตฺตปเทส วา จิตฺติ นปี สรียปฺตปเทโส
ชานาติ มยิ ปุพฺโพ จิตฺติ ฯ อาโภคปจฺจเวกฺขณฺวิริหิตา หิ
เอเต ชมฺมา ฯ เป ฯ น ปุคฺคโลติ ฯ ปริจฺเจทโต ปุพฺพ-
ภาเคน ปริจฺฉินฺโนติ ววตฺถเปติ ฯ อยเมตฺตสุส สภาคปริจฺเจโท
วิสภาคปริจฺเจโท ปน เกสสทีโส เอวาติ เอวํ ปุพฺพํ วณฺณาทีโต
ววตฺถเปติ ฯ

ตโต ปริ สรียเร สนฺนิจิตฺตโลหิตํ สัสมณฺนโลหิตนฺตฺติ เอวํ
พุพฺพิเช โลหิตฺเต สนฺนิจิตฺตโลหิตํ ตาว วณฺณโต พหฺลกุกฺกิตฺตลาขารส-
วณฺณนฺตฺติ ววตฺถเปติ ฯ สัสมณฺนโลหิตํ อจฺจนลาขารสวณฺณนฺตฺติ ฯ
สณฺจานโต สพุพฺมปิ อตฺตโน โโอกาสณฺจานํ ฯ ทิสโต สนฺนิจิต-
ตฺตโลหิตํ อูปริมาย ทิสาย ชาตํ สัสมณฺนโลหิตํ ทิวีสูปีติ ฯ
โโอกาสโต สัสมณฺนโลหิตํ เกสโลมนนขทฺนฺตฺตานํ มํสวินิมุคฺตกฺก-
จานณฺเจว ฤทฺธสุกฺขจมฺมณฺจ วชฺเชตฺวา ชมนิชาลาณฺสาเรณ
สพุพฺ อูปาทีนฺนกสรียริ สรียตฺวา จิตํ ฯ สนฺนิจิตฺตโลหิตํ ยกนฺตฺต
เหฏฺฐาภาคิ ปุเรตฺวา เอกปฺตฺตปุณฺณมตฺตํ วกฺกทฺทยยกนปฺปผาसानํ
อูปริ โถกํ โถกํ พินฺทท ปาเตนฺตํ วกฺกทฺทยยกนปฺปผาเส เตเมนฺตํ
จิตํ ยมฺหิ วกฺกทฺทยาทีนํ อเตเมนฺเต สตฺตา ปิปาสิตา โหนฺติ ฯ

ตตฺต ยถา ชชชรรคปาเล จิตฺ อุกกั เหฏฐา เลทฺท
ขณฺฑาทินิ เตเมนฺตํ น ชานาติ อหิ ชชชรรคปาเล จิตฺ
เหฏฐา เลทฺทขณฺฑาทินิ เตเมมีติ นปี ชชชรรคปาเล เหฏฐา
เลทฺทขณฺฑาทินิ วา ชานนฺติ มยิ อุกกั จิตฺ อมฺเห วา
เตเมนฺตํ จิตนฺติ เอวเมว น โลหิตํ ชานาติ อหิ ยกนสฺส
เหฏฐาภาเค วกฺกหทยาทีนินิ เตเมนฺตํ จิตนฺติ นปี ยกนสฺส
เหฏฐาภาคภูจจัน วกฺกหทยาทีนินิ วา ชานนฺติ มยิ โลหิตํ
จิตฺ อมฺเห วา เตเมนฺตํ จิตนฺติ ฯ อาโกภปจฺจเวกฺขณฺวิริหิตา
หิ เอเต ชมฺมา ฯเป ฯ น ปุคฺคโลติ ฯ ปริจฺเฉทโต โลหิตํ
โลหิตภาเคน ปริจฺฉินฺนฺติ ววตฺตเปติ ฯ อยเมตสฺส สภาค-
ปริจฺเฉโท วิสภาคปริจฺเฉโท มน เกสสทิสฺส เอวาติ เอวํ โลหิตํ
วณฺณาทีโต ววตฺตเปติ ฯ

ตโต ปริ สริเร เสโท วณฺณโต ปสนฺนตฺลเตลวณฺโณติ
ววตฺตเปติ ฯ สณฺจันโต โอกาสตณฺจโน ฯ ทิสโต ทวิสุ ทิสาสู
ชาโต ฯ โอกาสโต เสทสฺส โอภาโส นาม นินฺทโร นคฺติ
ยตฺถ เสโท โลหิตํ วิย สทา ติฏฺฐเจยฺย ฯ ยสมฺมา ตฺ (๑) ยทา
อคฺคิสนฺตาปสุริยสนฺตาปอตุวิการาทินิ สริริ สนฺตปฺปติ อถ อุกกโต
อพฺพพฺพหฺมตฺตวิสมจฺฉินฺนภิสมฺพาลกฺมฺทนาพฺกลาปอฺทกมฺมิว สพฺพ-
เกสโลมกฺวปวิวเรหิ ปคฺขมฺริติ ฯ ตสมฺมา เตสํ เกสโลมกฺวปวิวรานํ
๑. ม. วา ฯ

วเสน ตั สณฺจานโต ววตฺตเปติ ฯ เสทปริคฺคณฺหเกณ จ
โยคาวจเรณ เกสโลมกฺขปวิเวเร ปุเรตฺวา จิตฺวเสนฺนเสโท
มนสิกาตพฺโพติ วุตฺตํ ปุพฺพาวจริเยหิ ฯ

ตตฺตยถา ภิสฺมุลาพฺกมฺมทนาพฺกลาปวิเวเรหิ ปคฺขมรฺนตฺ
อุทกํ น ชานาติ อหํ ภิสฺมุลาพฺกมฺมทนาพฺกลาปวิเวเรหิ
ปคฺขมฺรามิตฺติ นปี ภิสฺมุลาพฺกมฺมทนาพฺกลาปวิเวราณี ชานนฺตุ
อมฺเหหิ อุทกํ ปคฺขมฺรตฺตีติ เอวเมว น เสโท ชานาติ อหํ
เกสโลมกฺขปวิเวเรหิ ปคฺขมฺรามิตฺติ นปี เกสโลมกฺขปวิเวราณี ชานนฺตุ
อมฺเหหิ เสโท ปคฺขมฺรตฺตีติ อาโภกปจฺจเวกฺขณฺนวิริหิตา หิ เอเต
ชฺมมา ฯเปฯ น ปุคฺคโลติ ฯ ปริจฺเฉทโต เสโท เสทภาเคน
ปริจฺฉินฺโนติ ววตฺตเปติ ฯ อยเมตฺสฺส สภาคปริจฺเฉโท วิสภาค-
ปริจฺเฉโท ปน เกสสฺทิสฺโส เอวาติ เอวํ เสทํ วณฺณาทีโต
ววตฺตเปติ ฯ

ตโต ปริ สรีเร จมฺมมฺสนฺตเร เมโท วณฺณโต ผาลิต-
หฺลิตฺทิวณฺโณติ ววตฺตเปติ ฯ สณฺจานโต โโอกาสสณฺจฺจานโน ฯ
ตถา หิ สุขิโน กฺกุสฺสรีรสฺส จมฺมมฺสนฺตเร ผริตฺวา จิตฺ
หฺลิตฺทิวณฺโณติปฺปิตฺติกสณฺจฺจานโน กีสฺสรีรสฺส ชงฺกมฺมฺสจฺจมฺมฺสปีฎฺฐิ-
กณฺณกนิสฺสตีปฺปิจิมฺสจฺจมฺมฺสจฺจมฺมฺสจฺจมฺมฺสจฺจมฺมฺสจฺจมฺมฺสจฺจมฺมฺสจฺจมฺมฺส-
หฺลิตฺทิวณฺโณติปฺปิตฺติกสณฺจฺจานโน ทิสโต ทิวีสฺส ทิสาสฺ
ชาโต ฯ โโอกาสโต กฺกุสฺสรีรสฺส สกฺกสฺสรี ผริตฺวา กิสฺสฺส

*เล่มที่ ๑๖ ทวตตีสารวณณนา หน้า ๘๓

ชงมมัสาทินี นิสสาย จิโต โย สีนหงษาโตปี หุตวา
ปรมเชกขจตุตา น มตถกเตลตถั น คณนุสเตลตถั น
ทีปชถนตถั สงคยหติ ฯ

ตตถยถา มัสปญชั นิสสาย จิตา หลิทุทิตตตถกถ-
ปีโลติกา น ชานาติ อหิ มัสปญชั นิสสาย จิตาติ นปี
มัสปญชโฆ ชานาติ หลิทุทิตตตถกถปีโลติกา ม นิสสาย จิตาติ
เอวมเว น เมโท ชานาติ อหิ สกถสรีริ ชงฆาทีสุ วา
มัส นิสสาย จิโตติ นปี สกถสรีริ ชงฆาทีสุ วา
มัส ชานาติ เมโท ม นิสสาย จิโตติ ฯ อาโภกปจจเวกขณวิริหิตา
หิเอเต ชมมา ฯเป ฯ น ปุคกโลติ ฯ ปริจเฉทโต เมโท เหฏฐา
มัสเสน อุปริ จมฺเมน สมฺนุตโต เมทภาเคน ปริจฉินฺโนติ
ววตถเปติ ฯ อยเมตสฺส สภาคปริจเฉโท ฯ วิสภาคปริจเฉโท ปน
เกสสทิสเ อวาติ เอว เมท วณณาทิต ววตถเปติ ฯ

ตโต ปริ สรีเร อสุสุ วณณโต ปสนนตลเตลวณณนุติ
ววตถเปติ ฯ สณฺจานโต โอภาสสณฺจานัน ฯ ทิสโต อุปริมาย
ทิสาย ชาตฺ ฯ โอภาสโต อภฺขิฏฺฏปกเส จิตนุติ ฯ น เจต
ปีตตโกสเก ปีตตมिव อภฺขิฏฺฏปกเส สทา สนนิจิต หุตวา ติฏฺฐติ
กีนฺตุ ยทา โสมนสฺสชาตา สตฺตามหาหสิต หสนฺติ โทมนสฺส-
ชาตา โรทฺนุติ ปริเทวนุติ ตถารูป วิสมหารี วา หรนฺติ
ยทา จ เตสุ อภฺขินิ ชุมฺรชปฺสกาทีหิ อภฺหณฺณนุติ ตทา

*เล่มที่ ๑๖ พุทธทศปาฐวณณา หน้า ๘๔

เอเตหิ โสมนสฺสโทมนสฺสวิสมหาราทีหิ สมภูจฺหิตฺวา อสฺสุ
อกฺขิภูปะเก ปุเรตฺวา ติฏฺฐติ จ ปคฺขมฺรติ จ ฯ อสฺสุปริคฺคณฺหเกณ
จ โยคาวจเรณ อกฺขิภูปะเก ปุเรตฺวา จิตฺวเสเนว ตํ มนสิกา-
ตพฺพนฺติ ปุพฺพาจริยา วณฺณยฺนฺติ ฯ

ตตฺถ ยถา มตฺถกจฺฉินฺนตฺรณตฺถาลภูจฺฉิภูปะเกสฺส จิตฺํ อุตฺถํ
น ชานาติ อหํ มตฺถกจฺฉินฺนตฺรณตฺถาลภูจฺฉิภูปะเกสฺส จิตฺนฺติ นปี
มตฺถกจฺฉินฺนตฺรณตฺถาลภูจฺฉิภูปะกา ชานนฺติ อมฺเหสฺส อุตฺถํ จิตฺนฺติ
เอวเมว น อสฺสุ ชานาติ อหํ อกฺขิภูปะเกสฺส จิตฺนฺติ นปี
อกฺขิภูปะกา ชานนฺติ อมฺเหสฺส อสฺสุ จิตฺนฺติ ฯ อาโภค-
ปจฺจเวกฺขณฺวิรหิตา หิ เอเต ชมฺมา ฯ เป ฯ น ปุคฺคโลติ ฯ
ปริจฺเจทโต อสฺสุภาเคน ปริจฺฉินฺนนฺติ ววตฺถเปติ ฯ อยเมตฺสฺส
สภากปริจฺเจโท วิสภากปริจฺเจโท ปน เกสสทิสฺส เอวาติ เอว
อสฺสุ วณฺณาทีโต ววตฺถเปติ ฯ

ตโต ปรี สรีรพฺพนฺตเร วิลินฺสิเนหสฺงฺขาตํ วสา วณฺณโต
อจาเม อาสิตฺตเตลวณฺณาติ ววตฺถเปติ ฯ สณฺจานโต โโอกาส-
สณฺจานา ทิสฺโต ทิวีสฺส ทิสาสฺส ชาตา ฯ โโอกาสโต หตฺถตล-
หตฺถปีฏฺฐิปาทตลปาทปีฏฺฐินาสาปฺภูณลาตองฺสภูณฺเตสฺส จิตฺาติ ฯ น
เจสา เอเตสฺส โอกาเสสฺส สทา วิลินา เอว หุตฺวา ติฏฺฐติ กิณฺตุ
ยทา อคฺคิสฺนตาปฺสุริยฺสนฺตาปฺอฺตุวิสภากธาตฺวิสภากเหิ เต
ปเทสา อฺสุมาชาตา โหนฺติ ตทา ตตฺถ วิลินาว หุตฺวา

ปสนนสลิตาสฺ อุกทโสณฺทิกาสฺ นีหาโร วีย สรติ ฯ

ตตฺถ ยถา อุกทโสณฺทโย อชฺโฆตฺตริตฺวา จิตฺ นีหาโร
น ชานาติ อหํ อุกทโสณฺทโย อชฺโฆตฺตริตฺวา จิตฺติ นปี
อุกทโสณฺทโย ชานนฺติ นีหาโร อมฺเห อชฺโฆตฺตริตฺวา จิตฺติ
เอวเมว น วสา ชานาติ อหํ หตฺถตฺลาทีนํ อชฺโฆตฺตริตฺวา
จิตฺติ นปี หตฺถตฺลาทีนํ ชานนฺติ วสา อมฺเห อชฺโฆตฺตริตฺวา
จิตฺติ ฯ อาโกภจฺจเวกฺขณฺวิริหิตา หิ เอเต ชมฺมา ฯเปฯ
น ปุคฺคโลติ ฯ ปริจฺเฉทโต วสา วสาภาเคน ปริจฺฉินฺนาติ
ววตฺถเปติ ฯ อยเมตฺตีสฺสา สภาคปริจฺเฉทโต วิสฺภาคปริจฺเฉทโต ปน
เกสสฺทิสฺส เอวาติ เอวํ วสํ วณฺณาทีโต ววตฺถเปติ ฯ

ตโต ปริ สรีเร มุขสฺสพฺพนฺตเร เขโพ วณฺณโต เสโต
เพณฺวณฺโณติ ววตฺถเปติ ฯ สณฺจานโต โอภาสสณฺจानฺติ สมฺมุตฺต-
เพณฺสณฺจानฺติปิ เอเก ฯ ทิสฺโต อูปริมาย ทิสาย ชาโต ฯ
โอภาสโต อูโกหิ กโปลปฺสฺเสหิ โอรฺหิตฺวา ชิวฺหาย จิตฺติ ฯ
น เจโส เอตฺถ สทา สนนฺจิจิตฺ หุตฺวา ติฏฺฐจฺติ กิณฺตุ ยทา
สคฺตา ตถารูปํ อาหารํ ปสฺสนฺติ วา สรณฺติ วา อุนฺหนตฺต-
กฏฺกโลณฺมพิลาณํ อณฺณตฺรํ วา กิณฺจิจิ มุเข จเปณฺติ ฯ ยทา จ เตสํ
หทยํ อากิลาติ (๑) กิสฺมิณฺจิทฺเวว วา ชิกฺขุณา อูปฺปชฺชติ ตทา
เขโพ อูปฺปชฺชิตฺวา อูโกหิ กโปลปฺสฺเสหิ โอรฺหิตฺวา ชิวฺหาย
๑. ม. อากิลาติ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๘๖

สณฺชาติ ฯ อคฺคชิวฺหาย เจสฺ เขโพ ตนฺนโก โหติ มฺลชิวฺหาย
พหฺโล มฺเข ปกฺขิตฺตณฺจ ปฺลุกํ วา ตณฺทลํ วา อณฺณํ
วา กิลฺยจि ขาพฺนียํ นทีปฺลีนเ ชตฺถุเป สลิลมिव ปริกฺขยํ อคฺคณฺนโตว
สทา เตมนสมตฺโต โหติ ฯ

ตตฺถ ยถา นทีปฺลีนเ ชตฺถุปกตฺเต สณฺจิติ อุกํ น ชานาติ
อหํ กฺวปกตฺเต สณฺจิตนฺติ นปี กฺวปกตฺลํ ชานาติ มยิ อุกํ
จิตนฺติ เอวเมว น เขโพ ชานาติ อหํ อุโกหิ กโปลปฺสฺเสหิ
โอโรหิตฺวา ชิวฺหาคฺเต สณฺจิตฺติ นปี ชิวฺหาคฺลํ ชานาติ มยิ
อุโกหิ กโปลปฺสฺเสหิ โอโรหิตฺวา เขโพ สณฺจิตฺติ ฯ อาโกก-
ปจฺจเวกฺขณฺวิรหิตา หิ เอเต ชมฺมา ฯ เป ฯ น ปฺลुकฺโลติ ฯ
ปฺริจฺเฉทโต เขโพ เขพฺภาเคน ปฺริจฺฉินฺโนติ ววตฺถเปติ ฯ
อยเมตฺสฺส สภาคปฺริจฺเฉโท วิสภาคปฺริจฺเฉโท ปน เกสฺสทิส-
เอวาติ เอวํ เขพฺ วรรณาทิตฺ ววตฺถเปติ ฯ

ตโต ปฺริ สรีเร สิงฺฆานิกา วณฺณโต เสตฺตรณฺ-
ตาลมิลฺลชวณฺณาติ ววตฺถเปติ ฯ สณฺจานโต โอภาสสณฺจานา
เสเทตฺวา เสเทตฺวา นาสาปฺญเ นินฺนตฺริ ปกฺขิตฺตเวตฺตงฺกฺร-
สณฺจานาติปี เอเก ฯ ทิสโต อุปฺริมาย ทิสาย ชาคา ฯ
โอภาสโต นาสาปฺญเ ปฺุเรตฺวา จิตาติ ฯ น เจสา เอตฺถ
สทา สนนิจิตา หุตฺวา ติฏฺฐติ กิณฺตุ เสยฺยถาปี นาม ปฺริโส
ปทุมินิปตฺเต ทธี พนฺธิตฺวา เหฏฺฐา ปทุมินิปตฺตํ กณฺณเคน

วิษุณฺณเยย อถ เตน นิทฺเทน ทธิมตฺถํ คลิตฺวา พหิ ปปเตยฺย
เอวมฺว ยทา สุตฺตา โรทฺหนฺติ วิสภาคาหารอฺตุวเสน วา
สณฺชาตธาตฺตโฆภา โหนฺติ ตโต อนฺโตสฺสโต ปฺุตฺติเสมฺพหฺภาวํ
อาปนฺนํ มตฺถลฺลํ คลิตฺวา ตาลุมตฺถกวิวเรน โอตฺริตฺวา
นาสาปฺญฺเ ปฺเรตฺวา ติฏฺฐติ ฯ

ตตฺถ ยถา สุตฺติกาย ปกฺขิตฺตปฺุตฺติทฺธิ น ชานาติ
อหํ สุตฺติกาย จิตฺนฺติ นปี สุตฺติกา ชานาติ มยฺ ปฺุตฺติกํ
ทฺธิ จิตฺนฺติ เอวมฺว น สิงฺฆานิกา ชานาติ อหํ นาสา-
ปฺญฺเ สณฺจิตาติ นปี นาสापฺญา ชานนฺติ อเมหฺสุ สิงฺฆานิกา
จิตาติ ฯ อาโกคปจฺจเวกฺขณวิริทฺธา หิ เอเต ชมฺมา ฯเปฯ
น ปุคฺคโลติ ฯ ปริจฺเฉทโต สิงฺฆานิกา สิงฺฆานิกภากฺเณ
ปริจฺจฺฉินฺนาติ ววตฺถเปติ ฯ อยเมตฺตีสฺสา สภากปริจฺเฉโท วิสภาค-
ปริจฺเฉโท ปน เกสสทฺธิโส เอวาติ เอวํ สิงฺฆานิกํ วณฺณาทฺธิโต
ววตฺถเปติ ฯ

ตโต ปรี อนฺโตสฺรีเร ลลิกา สฺรีรสฺนฺธินํ อพฺภนฺตฺเร
ปิจฺฉิลกฺกณปํ สวา วณฺณโต กณฺณการณิยฺยาสวณฺณาติ ววตฺถเปติ ฯ
สณฺจฺจานโต โอกาสสณฺจฺจานา ฯ ทิสโต ทฺวิสุ ทิสาสฺสุ ชาดา ฯ
โอกาสโต อฏฺฐจิสฺนฺธินํ อพฺภณฺชนกิจฺจํ สาธยมานา อสฺตีตฺต-
สฺนฺธินํ อพฺภนฺตฺเร จิตาติ ฯ ยสฺส เจสา มนฺทา โหติ ตสฺส
อฏฺฐทฺถนตฺตสฺส นิสฺสิทนตฺตสฺส อภิกฺกมฺนตฺตสฺส ปฏฺิกกมฺนตฺตสฺส

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๘๘

สมมิตฺตฺตสฺส ปสฺสเรณฺตสฺส อฏฺฐิณี กฏฺกฏฺยณฺติ อจฺฉริกา-
สทฺทํ กโรนฺโต วิย วิจฺรติ เอกโยชนทฺวิโยชนมตฺตมฺปิ อทฺธานํ
คตฺสฺส วาโยธาตฺถ กุปฺปติ คตฺตานิ ทฺกฺขณฺติ ฯ ยสฺส ปน
เจสฺสา พหฺกา โหติ ตสฺส อฏฺฐานนิตฺตชฺชาทิสฺสู น อฏฺฐิณี
กฏฺกฏฺยณฺติ ทิฆมฺปิ อทฺธานํ คตฺสฺส วาโยธาตฺถ น กุปฺปติ
น คตฺตานิ ทฺกฺขณฺติ ฯ

ตตฺถ ยถา อกฺขอพฺภณฺชนเตลฺลํ น ชานาติ อหํ อกฺขํ
อพฺภณฺชิตฺวา จิตฺนฺติ นปี อกฺโข ชานาติ มํ เตลฺลํ อพฺภณฺชิตฺวา
จิตฺนฺติ เอวเมว น ลลิกา ชานาติ อหํ อสฺตีตฺตสฺสนฺธิโย
อพฺภณฺชิตฺวา จิตฺตาติ นปี อสฺตีตฺตสฺสนฺธิโย ชานนฺติ ลลิกา
อเมห อพฺภณฺชิตฺวา จิตฺตาติ ฯ อาโภกปจฺจเวกฺขณฺวิริหิตา หิ
เอเต ชมฺมา ฯเปฯ น ปุคฺคโลติ ฯ ปริจฺเฉทโต ลลิกา ลลิก-
ภาเคน ปริจฺฉินฺนาติ ววตฺถเปติ ฯ อยเมติสฺสา สภาคปริจฺเฉโท
วิสภาคปริจฺเฉโท ปน เกสสทิสฺโส เอวาติ ฯ เอวํ ลลิกํ วณฺณาทิตโต
ววตฺถเปติ ฯ

ตโต ปริ อนฺโตสรีเร มุตฺตํ วณฺณโต มาสชาโรทก-
วณฺณนฺติ ววตฺถเปติ ฯ สณฺจฺจานโต อุกกํ ปุเรตฺวา อโธมุข-
จปีตอฺทกฺกมฺภอพฺภณฺตฺรคตอฺทกสณฺจฺจานํ ฯ ทิสโต เหฏฺฐิมาย ทิสาย
ชาตํ ฯ โอกาสโต วตฺถิสฺสพฺภณฺตฺเร จิตฺนฺติ ฯ วตฺถิ นาม
วตฺถิปุโฏ วุจฺจติ ยตฺถ เสยฺยถาปี นาม จนฺทนิกาย ปกฺขิตฺเต

อโหมฺเข (๒) เปฬามญฺเฐ จนฺทนิการโส ปวิสติ น จสฺส ปวิสณฺมคฺโค
ปญฺญาติ เอวเมว สรีโรโต มุตฺตํ ปวิสติ น จสฺส ปวิส-
ณฺมคฺโค ปญฺญาติ นิกุขมนมคฺโค เอว ตฺว ปากโฏ โหติ ยมฺหิ
จ มุตฺตกริเต ปสฺสวํ กโรมาติ สตฺตํ อายุหนํ
โหติ ฯ ตตฺถ ยถา จนฺทนิกาย ปกฺกจิตฺเต อโหมฺเข เปฬามญฺเฐ
จิตฺต จนฺทนิการโส น ชานาติ อหํ อมฺุเข เปฬามญฺเฐ
จิตฺติ นปี เปฬามโฏ ชานาติ มยิ จนฺทนิการโส จิตฺติ
เอวเมว น มุตฺตํ ชานาติ อหํ วตฺถิมฺหิ จิตฺนฺติ นปี วตฺถิ
ชานาติ มยิ มุตฺตํ จิตฺนฺติ ฯ อาโภคปจฺจเวกฺขณฺวิริธา หิ
เอเต ฌมฺมา ฯ เป ฯ น ปุคฺคโลติ ฯ ปริจฺเจทโต วตฺถิอพฺกนฺตเรน
เจว มุตฺตภาเคน จ ปริจฺจินฺนฺติ ววตฺถเปติ ฯ อยเมตสฺส
สภากปริจฺเจโท วิสภากปริจฺเจโท ปน เกสสทิสฺส เอวาติ เอว
มุตฺตํ วณฺณาทีโต ววตฺถเปติ ฯ เอวมยมิํ ทวัตตีสาการิ
วณฺณาทีโต ววตฺถเปติ ฯ

ตสฺเสวมิํ ทวัตตีสาการิ วณฺณาทีวเสน ววตฺถเปตฺตสฺส
ตํ ตํ ภาวานาญฺโยคํ อากมฺม เกสาทโย ปคฺคณา โหนฺติ
โฏฐาสภาเวน อุปฺภูจฺหนฺติ ฯ ยโต ปภฺวติ เสยฺยถาปี นาม
จกฺขุมโต ปุริสสฺส ทวัตตีสวณฺณานํ ปุปฺพานํ เอกสฺตฺตคฺคณฺถิต
มาลํ โอลเณตสฺส สพฺพปฺปฺพานิ อปฺพพฺพาปริยมิว ปากฺกฺวานิ
๑. ม. อมฺุเข ฯ

โหนติ เอวเมว อตฺถิ อิมสฺมี กาเย เกสาติ อิมํ กายํ
สตฺติยา โอลฺโลเกนตฺตสฺส สพุเพ เต ชมฺมา อปฺพุพาปริยมิว (๑) ปากฺกา
โหนติ ฯ เกเสสุ อวชฺชิตฺตสฺส อสณฺจหฺมานาว (๒) สติ ยาว มุตฺตํ
ดาว ปวตฺตตีติ เอเก ฯ ตโต ปภฺวติ ตสฺส อาหิณฺชนฺตา มนุสฺส-
ตฺริจฺฉานาทโย จ สตฺตกาการ์ วิชฺหิตฺวา โภจฺจาสราสิวเสเนว
อุปฺภุจฺจนฺติ เตหิ จ อชฺโฆหฺริยฺมานํ ปานโภชนาติ โภจฺจาสร-
ราสมิหิ ปกฺขิปปฺมานมิว อุปฺภุจฺจาตีติ ฯ

เอตฺถาห อถาเนน ตโต ปรี กิ กาทพฺพนฺติ วุจฺเจเต
ตทฺเว นิमितฺตํ อาเสวิตพฺพิ ภาเวตพฺพิ พหุสิกาตพฺพิ สุวตฺถิตฺตํ (๓)
วตฺถเปตพฺพิ ฯ กถิ ยนฺตํ นิमितฺตํ อาเสวติ ภาเวติ
พหุสิกโรติ สุวาวุจฺจิตฺตํ วตฺถเปตีติ อยญฺหิ ตํ เกสาทินํ
โภจฺจาสรภาเวเนน อุปฺภุจฺจานนิमितฺตํ อาเสวติ สติยา อลฺลียติ ภชฺติ
อุปฺกจฺฉติ ภาเวติ สติคพฺภิ คณฺหาเปตีติ ฯ ตตฺถ ลทฺธํ วา สตี วทฺธเมเนโต
ตํ ภาเวตีติ วุจฺจติ ฯ พหุสิกโรตีติ ปุณฺนปฺปนํ สติสมฺปยุตฺตํ
วิตกฺกวิจฺจารพฺภาหตํ กโรติ ฯ สุวตฺถิตฺตํ วตฺถเปตีติ ยถา สุภฺบฺสุ
วตฺถิตฺตํ โหติ น ปุณฺน อนุตฺตรชานํ คจฺฉติ ตถา ตํ สติยา
วตฺถเปตีติ อุปฺชารเตติ อุปฺนิพนฺชติ ฯ

อถวา ยํ ปฺพุเพ อนุปฺพุพฺโต นาตีสึฆโต นาตีสณฺนิกโต
วิกฺเขปฺปฺปฏิพาหนโต ปญฺญตฺตฺติสมตฺติกฺกมฺนโต อนุปฺพุพฺพมฺญจฺนโต
๑. ม. อปฺพุพาปริยมิว ฯ ๒. สී. ตนฺตฺตฺถิหนฺมานาว ฯ ๓. สุวตฺถิตฺตํ ฯ

สลลภขณโต ตโย จ สุตตุนตาคี เอวํ ทสวริ มนสิการโกสลล
วุตตํ ตตถ อนุப்புพโต มนสิกรโนโต อาเสวติ นาคีสิมโต
นาคีสณิกโต จ มนสิกรโนโต ภาเวติ วิกุเขปปฏิพาหानโต
มนสิกรโนโต พหุสิกรโต ปรณตฺตสมตฺติกมนาทิตโต มนสิกรโนโต
สฺวตฺตติตํ ววตฺตเปตฺตติ เวทิตพุโพติ ฯ

เอตฺตถาห กถมฺปนายํ อนุப்புพาทิวเสน เอเต ชมเม
มนสิกรโตตฺตติ วุจเจเต อยณฺหิ เกเส มนสิกริตฺวา ตทนนฺตรํ
โลเม มนสิกรโตติ น นเข ฯ ตถา โลเม มนสิกริตฺวา
ตทนนฺตรํ นเข มนสิกรโตติ น ทนฺเต ฯ เอส นโย สพุตฺตถ ฯ
กสฺมา อุปปฏิปาฎิยา หิ มนสิกรโนโต เสยฺยถาปี นาม
อกุสโล ปุริโส พุทธศึสปทํ นิสฺเสณิ อุปปฏิปาฎิยา อาโรหนโต
กิลนฺตกาโย ตโต นิสฺเสณิโต ปตฺตติ น อาโรหนํ สมฺปาเทติ
เอวเมว ภาวนาสมฺปตฺติวเสน อธิกนฺตพุพสฺส อสฺสาทสฺส
อนธิกมนโต กิลนฺตจิตฺโต พุทธศึสาการภาวนาโต ปตฺตติ น
ภาวนํ สมฺปาเทตฺตติ ฯ

อนุப்புพโต มนสิกรโนโตปิจ เกสา โลมาติ นาคี-
سیمโต (๑) มนสิกรโตติ ฯ อตีสิมโต หิ มนสิกรโนโต เสยฺยถาปี
นาม อทฺธานํ คจฺจนฺโต ปุริโส สมวิสมรฺกขถนินฺนทฺเวธา-
ปถาทินิ มกฺคณิมิตฺตานิ อุปลภฺเขตฺตุ น สกฺโกติ ตโต น
๑. ม. นาคีสิมโตปี ฯ

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๘๒

มกฺกกุสโล โหติ อทฺธานญจ ปริกฺขยฺ เนติ เอวเมว วณฺณ-
สณฺจนาทีนํ ทฺวตฺตีสาการนิมิตฺตานิ อุปลกฺเขตฺตํ น สกฺโกติ
ตโต น ทฺวตฺตีสากาเร กุสโล โหติ กมฺมญฺจานญจ ปริกฺขยฺ
เนติ ฯ

ยถา จ นาตีสึฆโต เอวํ นาตีสณฺนิโกโตปี มนสิโกโรติ ฯ
อตีสณฺนิโกโต หิ มนสิโกโรนุโต เสยฺยถาปี นาม ปุริโส อทฺธาน-
มกฺก ปฏฺิปนุโน อนฺตรามกฺเค รุกฺขปฺพพตฺตพากาทีสุ วิลมพฺมาโน
อิจฺฉิตปฺปเทสํ อปาปฺณนุโต อนฺตรามกฺเคยฺว สึหพฺยคฺฆมาทีหิ
อนยพฺยสํ ปาปฺณาติ เอวเมว ทฺวตฺตีสาการภาวนาสมฺปทํ
อปาปฺณนุโต ภาวนาวิจฺเจเทน อนฺตรายฺว กามวิตกฺกาทีหิ
อนยพฺยสํ ปาปฺณาติ ฯ

นาตีสณฺนิโกโต มนสิโกโรนุโตปี จ วิกฺเขปฺปฺปหานโตปี
มนสิโกโรติ ฯ วิกฺเขปฺปฺปหานโต นาม ยถา อญฺเณสุ
นวกมฺมาทีสุ จิตฺตํ น วิกฺขิปปติ ตถา มนสิโกโรติ ฯ พหิทฺธา
วิกฺขิปปฺมานจิตฺโต หิ เกสชาติสุเวว อสมาคิตฺเตโตวิตกฺโก ภาวนา-
สมฺปทํ อปาปฺณิตฺวา อนฺตราว อนยพฺยสํ อาปชฺชติ ตกฺกสิลา-
คมเน โปธิสฺตตฺตสฺส สหายกา วีย ฯ อวิกฺขิปปฺมานจิตฺโต ปน
เกสชาติสุเวว สมหิตฺเตโตวิตกฺโก ภาวนาสมฺปทํ ปาปฺณาติ โปธิ-
สฺตโต วีย ตกฺกสิลารชฺชสมฺปทฺนติ ฯ ตสฺเสวํ วิกฺเขปฺปฺปหานโต
มนสิโกโรโต อธิการจฺริยาธิมฺตฺตึนํ วเสน เต ชฺมมา อสุภโต

วา วณฺณโต วา สุลฺลโต วา อุปฺภูจฺหนฺติ ฯ

อถ ปฺลยตฺตีสมตฺตีกุมนโต เต ชฺมเม มนสิกโรติ ฯ

ปฺลยตฺตีสมตฺตีกุมนโต หิ เกสา โลมาติ เอวมาทิวหาริ

สมตฺตกมิตฺวา วิสฺสชฺเชตฺวา ยฺญฺภูจฺตานิ อสุภาทีนึเยว วเสน

มนสิกโรติ ฯ กถิ ขถา อรณฺณนิวาสุปคตา มนุสฺสา

อปริจฺตภูมิกาคตฺตา อุทกภูจฺจานสฺลชานนตฺถิ สาขางฺคาคา-

นิมิตฺตํ กตฺวา ตทฺนุสฺเรน อาคนฺตฺวา อุทกํ ปรีภฺยชฺชนฺนิ ขถา

ปน ปรีจฺตภูมิกาคา โหนฺติ อถ ตํ นิมิตฺตํ วิสฺสชฺเชตฺวา

อมนสิกตฺวา อุทกภูจฺจานํ อุปสงฺกมิตฺวา อุทกํ ปรีภฺยชฺชนฺติ

เอวเมว เกสา โลมาติ อาทินา ตตฺติวหาริสฺส วเสน ปจฺม

เต ชฺมเม มนฺสากาสี เตสฺส ชฺมเมสฺส อสุภาทีนึ อลฺยตฺรวเสน

อุปฺภูจฺหนฺเตสฺส ตตฺติวหาริ สมตฺตีกุมนิตฺวา วิสฺสชฺเชตฺวา อสุภาทีโต

มนสิกโรติ ฯ

เอตฺถาห กถมฺปนสฺส เอเต ชฺมมา อสุภาทีโต อุปฺภูจฺหนฺติ

กถิ วณฺณโต กถิสฺลฺลโต วา กถญฺจายเมเต อสุภโต มนสิ-

กโรติ กถิ วณฺณโต กถิ สุลฺลโต วาติ วุจฺจเต เกสา ตาวสฺส

วณฺณสณฺจานคฺนชฺสาสโยกาสวเสน ปฺลยชฺชา อสุภโต อุปฺภูจฺหนฺติ

ปฺลยชฺชา เอว จายเมเต อสุภโต มนสิกโรติ ฯ เสยฺยถิํ เกสา

นามเมเต วณฺณโต อสุภา ปรมปฺภิกฺกุลเชคฺจฺจฯ ตถา หิ

มนุสฺสา ทิวา ปานโกชเน ปตฺติํ เกสวณฺณํ วากิ วา สุตฺตํ

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณนา หน้า ๕๔

วา ทิสฺวา เกสสณฺณาย มโนรมฺมปิ ปานโกชนํ จฑฺฑเทนฺติ
วา ชิกฺขุจฺจนฺติ วา ๑ สณฺณานโตปิ อสุภา ๑ ตถา หิ รตฺตี
ปานโกชนเ ปตฺติํ เกสสณฺณานํ วากํ วา สุตฺตํ วา ผุสฺสิตฺวา
เกสสณฺณาย มโนรมฺมปิ ปานโกชนํ จฑฺฑเทนฺติ วา ชิกฺขุจฺจนฺติ
วา ๑ คนฺธโตปิ อสุภา ๑ ตถา หิ เตลมกฺขณปฺปฬฐฺมาทิ-
ิสฺงฺขารหิ วิรหानํ เกสานํ คนฺโธ ปรมฺเชกฺขุโณ โหติ อคฺคิสุ
ปฺกฺขิตตฺสสฺ เกสสฺส คนฺธํ ฌายิตฺวา สตฺตนา นาสิกํ ปิเชนฺติ
มุขมฺปิ วิกฺขุเชนฺติ ๑ อาสยโตปิ อสุภา ๑ ตถา หิ นานาวิเชน
มนุสฺสา สฺวจินิสฺสนฺทนเ สงฺการภูจฺจเน ตณฺฑุเลยฺยกาทีนึ วีย
ปิตฺตเสมฺหปฺพฬโหิตนิสฺสนฺทนโต อาจิตา วุฑฺฒิ วิรุฬฺหิ
เวปฺปุลฺลํ คมิตาติ ๑ โอภาสโตปิ อสุภา ๑ ตถา หิ สงฺการภูจฺจเน
วีย ตณฺฑุเลยฺยกาทีนึ ปรมฺเชกฺขุเ โลมาทิเอกตฺตีสฺกฺณปฺราสี-
มตฺถเก (๑) มนุสฺसानํ สีสฺปฺลิเวจฺเก อลฺลจฺมเม ชานาติ ๑ เอส
นโย โลมาทิสฺสุ ๑ เอวนฺตาว อยเมเต ฌมฺเม อสุภโต อุปฺภุจฺจนฺเต
อสุภโต มนสิกโรติ ๑

ยทิ ปนฺสฺส วณฺณโต อุปฺภุจฺจนฺติ อถ เกสา นีลกสิณ-
วเสน อุปฺภุจฺจนฺติ ๑ ตถา โลมา นขา ทนฺดา โอทาตกสิณ-
วเสนาติ ๑ เอส นโย สพฺพตฺถ ๑ ตํตํกสิณวเสนว อยเมเต
มนสิกโรติ เอวํ วณฺณโต อุปฺภุจฺจนฺเต วณฺณโต มนสิกโรติ ๑
๑. สี. ...กฺณปฺราสีมฺหิ ๑

ยทิ ปนสส สุลลโต อุปภูษนุติ อถ เกสา ฆนวินิพุกค-
วตถาเนน โัชภูษมกสมุหวเสน อุปภูษนุติฯ ตถา โลมาทโย
ยถา อุปภูษนุเต อยเมเต ตถเว มนสิกโรติฯ เอวั สุลลโต
อุปภูษนุเต สุลลโต มนสิกโรติฯ

เอวั มนสิกโรนุโต จายเมเต ฆมเม อนุப்புพมญจนโต
มนสิกโรติฯ อนุப்புพมญจนโตติ อสุภาทีนึ อลลตรวเสน
อุปภูษิต เกเส มลลจิตฺวา โลเม มนสิกโรนุโต เสยฺยถาปี นาม
ชลฺลกา นงฺกุลฺเจเน คหิตปฺปเทเส สาทฺเพกฺขาว หุตฺวา ตฺถเตน
อลลํ ปเทสึ คณฺหาติ คหิตฺเต จ ตสฺมี อิตฺริ มลลจิตฺติ เอวเมว
เกเสสุ สาทฺเพกฺโขว หุตฺวา โลเม มนสิกโรติ โลเมสุ (๑) อุปฺภูษิตฺสุ
เต มนสิกโรติ เกเส มลลจิตฺติฯ (๑) เอส นโย สพฺพตฺถฯ เอวั หิสฺส
อนุப்புพมญจนโต มนสิกโรโต อสุภาทีสุ อลลตรวเสน เต
ฆมฺมา อุปฺภูษนุตา อนวเสสโต อุปฺภูษนุติ ปากฺกตฺรฺปฺภุจานา
จ โหนฺติฯ

อถ ยสฺส เต ฆมฺมา อสุภโต อุปฺภูษนุติ ปากฺกตฺรฺปฺภุจานา
จ โหนฺติ ตสฺส เสยฺยถาปี นาม มกฺกโก ทวตตีสตาลเก
ตาลเว พฺยาเมน ปรีปาทิยมาโน เอกฺรูกฺเขปี อสณฺจหนุโต
ปรีธาวิตฺวา ยทา นิชฺฌตฺโต (๒) โหติ กิลนฺโต อถ เอกเมว
ฆนตาลปณฺณปรีเวจตี ตาลสูจี นิสฺสาย ติฏฺฐติ เอวเมว
๑. ม. โลเมสุ จ ปตฺติฏฺฐิตฺเต มนสิกโรเร มลลจิตฺติฯ ๒. ม. นีวตฺโตฯ

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๘๖

จิตตมกุกโฏ ทวตฺตีสโกฏฐาสเก อิมสฺมี กาย เตเนว โยคินา
ปริปาตียมาโน เอกโกฏฐาสเกปิ อสณฺจหนฺโต ปริชาวิตฺวา ยทา
อนการมฺมณฺวิธาวเน อภิตาสภาเวน นิชฺฌตฺโต โหติ กิลนฺโต ฯ
อถ ยฺวาสฺส เกสาทิสฺส ฐมฺโม ปคฺคตโร จริตานุรูปฺตโร วา
ยตฺถ วา ปุพฺเพ กตาทิการो โหติ ตํ นิสฺสาย อุปจารวเสน
ติฏฺฐติ ฯ อถ ตเมว นิมิตฺตํ ปฺนปฺปฺนํ ตกฺกาหตํ วิตกฺกาหตํ
กริตฺวา ยถากมฺมํ ปจฺมชฺฌานํ อุปฺปาเทติ ตตฺถ ปตฺติฏฺฐาย
วิปฺสฺสนํ อารภิตฺวา อริยญฺมี ปาปุณาติ ฯ

ยสฺส ปน เต ฐมฺมา วณฺณโต อุปฺภูจฺหนฺติ ตสฺสาปี
เสยฺยถาปี นาม มกุกโฏ ฯเปฯ อถ ยฺวาสฺส เกสาทิสฺส ฐมฺโม
ปคฺคตโร จริตานุรูปฺตโร วา ยตฺถ วา ปุพฺเพ กตาทิการो
โหติ ตํ นิสฺสาย อุปจารวเสน ติฏฺฐติ ฯ อถ ตเมว นิมิตฺตํ
ปฺนปฺปฺนํ ตกฺกาหตํ วิตกฺกาหตํ กริตฺวา ยถากมฺมํ นิลกสิณ-
วเสน วา ปิตกสิณวเสน วา ปญฺจปี รูปาวจรชฺฌานานํ อุปฺปาเทติ
เตสญฺจ ยตฺถ กตฺถจิ ปตฺติฏฺฐาย วิปฺสฺสนํ อารภิตฺวา อริยญฺมี
ปาปุณาติ ฯ

ยสฺส ปน เต ฐมฺมา สฺสญฺญโต อุปฺภูจฺหนฺติ โส ลกฺขณฺโต
มนสิกรโธติ ลกฺขณฺโต มนสิกรโธติ ตตฺถ จตฺฐาคววตฺถาน-
วเสน อุปจารชฺฌานํ ปาปุณาติ ฯ อถ มนสิกรโธโต เต
ฐมฺเม อนิจฺจทฺถกฺขานตฺตสฺสฺตฺตฺนฺตนยวเสน (๑) มนสิกรโธติ ฯ อยมสฺส
๑. กตฺถจิ ...สฺสฺตฺตฺนฺตนยวเสน ฯ

วิปสฺสนานโย ๑ โส อิมํ วิปสฺสนํ อารภิตฺวา ยถากุมํ จ
ปฏิบัติชฺชิตฺวา อริยมูมึ ปาปุณาตฺติ ๑

เอตตฺตาวตา จ ยํ วุตฺตํ (๑) กถมฺปนายํ อนุปุพฺพาทิวเสน
เอเต ฆมฺเม มนสิกโรตฺติ ตํ พฺยาคตํ โหติ ๑ ยถจาปี วุตฺตํ
ภาวนาเวสน ปนสฺส เอวํ วณณา เวทิตพฺพาทิ ตสฺสตฺถ
ปกาสิตฺโต โหตฺติ ๑

ปกิณณกนโย

อิทานิ อิมสฺมึเยว ทวตฺตีสากาเร วณณาปริจยปาฎวตฺถ
อโย ปกิณณกนโย เวทิตพฺโพ

นิมิตฺตโต ลกฺขณโต ชาติโต สฺสฺสฺสโตปิจ

ขนฺธาทิตโต จ วิญญฺเยโย ทวตฺตีสาการนิจฺจโยติ ๑

ตตฺถ นิมิตฺตโตติ เอวํ วุตฺตปฺปกारे อิมสฺมึ ทวตฺตีสากาเร
สฺส
โกฏฺฐาสโต ปริกคฺค
สณฺจานนนิมิตฺตํ ทิสานนนิมิตฺตํ โอกาสนนิมิตฺตํ ปริจฺเจทนนิมิตฺตนฺติ
ปณฺจนนิมิตฺตานิ โหนฺติ ๑ เอวํ โลมมาทิสฺส ๑

ลกฺขณโตติ ทวตฺตีสากาเร อฏฺฐวีสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
เยสํ เวสน โยคาวจโร ทวตฺตีสาการํ ลกฺขณโต มนสิกโรติ ๑
เสยฺยถิทํ เกสฺส

๑. กตฺถจฺจ ยํ ปฏฺฐํ ๑

*เล่มที่ ๑๖ พุทธทศปาฐวณณา หน้า ๘๘

ลกขณั สมุทธีรณลกขณนุติ จตุตถาริ ลกขณานิ โหนติ ฯ เอว
โลมาทิสู ฯ

ชาตุโตติ ทุตตีสากาเร จตุชาตุโร (๑) ภิกขเว อัย ปุริส-
ปุกคโลติ (๒) เอตถ วุตตาสู ชาตุสุ อฏฐวิสตติสชาตุโย โหนติ
ยาสั วเสน โยคาวจโร ทุตตีสากาโร ชาตุโต (๓) ปริกคณหาติ ฯ
เสยยถิทั ฯ ยา เกเสสุ ถทชตา สา ปจวีชาตุ ฯ ยา
อาพนุชนตา สา อาโปชาตุ ฯ ยา ปรีปาจนตา สา เตโช-
ชาตุ ฯ ยา วิคคณภนตา สา วาโยชาตุติ จตสุโส ชาตุโย
โหนติ ฯ เอว โลมาทิสู ฯ

สุณฺณโตติ ทุตตีสากาเร อฏฐวิสตติสสุณฺณตา โหนติ
ยาสั วเสน โยคาวจโร ทุตตีสากาโร สุณฺณโต วิปสุสติ ฯ
เสยยถิทั เกเสสุ ตาว ปจวีชาตุ อาโปชาตุวาทีหิ สุณฺณ
ตถา อาโปชาตุวาทยो ปจวีชาตุวาทีหิติ จตสุโส สุณฺณตา
โหนติ ฯ เอว โลมาทิสู ฯ

ขนฺธาทีโตติ ทุตตีสากาเร เกสาทิสู ขนฺธาทีวเสน
สงฺกยฺหมานนฺสุ เกสา กติ ขนฺธา โหนติ กติ อายตฺนานิ กติ
ชาตุโย กติ สจฺจานิ กติ สติปฏฺจจฺจานานีติ เอวมาทีนา นเยน
วินิจฺจโย เวทิตฺตพฺโพ ฯ เอวณฺจสฺส วิชานโต ตินฺนฏฺฐสมฺโห วิย
กาโย ขายติ ฯ ยถา

๑. ม. นชาตุโร ฯ ๒. ม. อ. ๑๔/๖๓๕/๔๓๖ ฯ ๓. สี่. ชาตุโส ฯ

นตฺถิ สตฺโต นโร โปโส ปุคฺคโล นฺุปลพฺภติ
สฺุณฺณวฺุโต อัย กายโย ตินฺนทฺทฺสุมฺโปมฺติ ฯ

อถสฺส ยถา สทา

สฺุณฺณวฺุคฺคโร ปวิทฺทฺสฺส สนฺตจิตฺตสฺส ภิกฺขุโน
อมาณฺุสี รติ โหติ สมนฺมา ชมฺมํ วิปฺสฺสโตติ (๑)

เอวํ อมาณฺุสี รติ วุตฺตา สทา อทฺุรตฺตรา โหติ ฯ ตโต ยํ ตํ

ยโต ยโต สมนฺสติ ขนฺุชานํ อุตฺทยพฺพํ
ลภติ ปิตฺติปาโมชฺชํ อมตฺนตํ วิชานตฺนติ

เอวํ วิปฺสฺสนามยปีติปาโมชฺชามตํ วุตฺตํ ตํ อณฺุทฺทมาโต น
จิเรเนว อริยชนเสวิตํ อชฺรามรณํ นิพฺพานามตํ สจฺฉนิกโรตฺติติ ฯ

ทวตฺตีสารวณณา นิทฺฐิตา ฯ

๑. พุ. ๕. ๒๕/๓๕/๖๖ ฯ

กุมารปลยวณฺณา

อตฺตฺตฺตฺตฺ

อิทานิ เอกนฺนาม กิณฺติ เอวมาทินํ กุมารปลยหานํ
อตฺตวณฺณากุโม อนฺุปรตฺโต ๗ เตสํ อตฺตฺตฺตฺตฺ อธิ
นิกฺเขปฺปโยชนญจ วตฺวา อตฺตวณฺณํ กริสฺสาม ๗

อตฺตฺตฺตฺตฺ ตาว เตสํ โสปาโก นาม ภควโต มหา-
สาวโก อโหสิ ๗ เตนายสมฺตา ชาติยา สตฺตวสุเสเนว อญฺญา
อาราธิตา ตสฺส ภควา ปลฺหาพฺยากรณฺน อฺปสมฺปทํ
อนฺุญฺญาตุกาโม อตฺตนา อธิปฺเปตฺตฺถานํ ปลฺหานํ พฺยากรณ-
สมตฺถตํ ปกาเสนฺโต เอกนฺนาม กิณฺติ เอวมาทินา ปลฺเยห
ปฺจุจฺฉิ ๗ โส พฺยากาสิ เตน จ พฺยากรณฺน ภควโต จิตฺตํ
อาราธสิ ๗ (๑) สาว ตสฺสายสมฺโต อฺปสมฺปทา อโหสิ ๗
อํยํ เตสํ อตฺตฺตฺตฺตฺ ๗

นิกฺเขปฺปโยชนํ

ยสมฺมา ปน สรณฺคมเนหิ พุทฺธมฺมสํฆานุสฺสตีวเสน
จิตฺตภาวนา สิกฺขาปเทหิ สीलภาวนา ทฺวคฺตีสากาเรน จ
กายภาวนา ปกาสิตา ตสมฺมา อิทานิ นานปฺปการโต ปลฺญา-
๑. สี. อาราธิตํ ๗

*เล่มที่ ๑๖ กุมารปญฺหวณณา หน้า ๑๐๑

ภาวนามุขทสฺสนตฺถํ อิมํ ปญฺหพฺยากรณา อธิ นิกฺขิตฺตา ฯ
ยสฺมา วา สีสปทฺฐาโน สมาริ สมาริปทฺฐานา จ
ปญฺญา ฯ ยถาห สีสเล ปติฏฺฐาย นโร สปญฺโถ จิตฺตํ
ปญฺจจ ภาวนฺติ (๑) ตสฺมา สิग्ขาปเทหิ สีสํ ทฺวตฺตีสากาเรน
ตํ โคจฺริ สมาริ จ ทสฺเสตฺวา สมาริตฺตจิตฺตสฺส นานา-
ธมฺมุปปริกฺขาราย ปญฺญาय ปเภททสฺสนตฺถํ อธิ นิกฺขิตฺตาติปิ
วิญญาตพฺพา ฯ

อิทํ เตสํ อธิ นิกฺเขปปฺปโยชนํ ฯ

เอกํ นาม กิณฺติ ปญฺหวณณา

อิทานิ เตสํ อตฺถวณณา โหติ เอกนฺนาม กิณฺติ
ภควา ยสฺมี เอกธมฺมสฺมี ภิกฺขุ สมฺมา นิพฺพิณฺทมาโน อนฺ-
นฺปุพฺเพน ทฺกฺขสฺสนตฺถํ กโรติ (๒) ยสฺมี จายมายสฺมา นิพฺพิณฺทมาโน
อนฺปุพฺเพน ทฺกฺขสฺสนตฺถมกาสิ ตํ ธมฺมํ สนฺธาย ปญฺหํ ปุจฺจติ ฯ
สพฺเพ สตฺตา อาหารภูตฺติกาติ เถโร ปุคฺคลาธิฏฺฐานาย เทสนาย
วิสฺสชฺเชติ ฯ กตฺมา จ ภิกฺขเว สมฺมาสติ อธิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ
กายเย กายานุปสฺสี วิหฺรตีติ (๓) เอวมาทีนิ เจตฺถ สุตฺตานิ เอวํ
วิสฺสชฺชนยฺยตฺติสมฺภเว สาธกานิ ฯ ยโต เอตฺถ เยนอาหารน สพฺเพ
สตฺตา อาหารภูตฺติกาติ วุจฺจนฺติ โส อหาโร ตํ วา เนสํ
๑. ส. ส. ๑๕/๖๑/๒๐ ฯ ๒. ม. ทฺกฺขสฺสนตฺถกโร โหติ ฯ
๓. ส. มหา. ๑๕/๔๐/๑๒ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๑๐๒

อาหารภูทิตฺกคฺคํ เอกนฺนาม กิณฺติ ปุณฺเณ เถเรน นิตฺติภูทิตฺกคฺคํ
เวทิตฺพํ ฯ ตณฺหิ ภควตา อธิ เอกนฺติ อธิปฺเปตํ น ตู
สาสเน โลเก वा อณฺณํ เอกํ นาม นตฺถิตฺติ ณาเปตฺตํ วุคฺคํ ฯ
วุคฺคตณฺเจตํ ภควตา เอกธมฺเม ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺมา นิตฺติภูทิตฺก-
มาโน สมฺมา วิรชฺชมาโน สมฺมา วิมฺภจฺจมาโน สมฺมา ปรียนฺต-
ทสฺสาวิ สมฺมตฺตมภิสฺสเมจฺจ ติฏฺฐจฺเว ธมฺเม ทฺกฺขสฺสฺสนฺตฺกโร
โหติ ฯ กตฺตมสฺมึ เอกธมฺเม สพฺเพ สตฺตา อาหารภูทิตฺกคฺคา ฯ
อิมสฺมึ โข ภิกฺขเว เอกธมฺเม ภิกฺขุ สมฺมา นิตฺติภูทิตฺก-
มาโน ฯเปฯ ทฺกฺขสฺสฺสนฺตฺกโร โหติ ฯ เอโก ปโณหฺ เอโก
อุทฺเทโส เอกํ เวยฺยากรณฺนฺติ อิติ ยนฺตํ วุคฺคํ อิมเมตํ ปฏิจฺจ
วุคฺคตฺนฺติ ฯ (๑)

อาหารภูทิตฺกคฺคาติ เจตฺถ ยถา อตฺถิ ภิกฺขเว สฺกนฺนิมิตฺตํ
ตฺตถ อโยนิโสมนสฺสิการพฺหุสฺสิกาโร อยมาหาโร อนุปฺปนฺนสฺส
วา กามจฺจนฺทสฺส อุปฺปาทายาติ (๒) เอวมาทิสฺสุ ปจฺจโย อาหาโรติ
วุจฺจติ เอวํ ปจฺจยมาหารสพฺเพเนน คเหตุวา ปจฺจยภูทิตฺกคฺคา
อาหารภูทิตฺกคฺคาติ วุคฺคา ฯ จตฺคาโร ปน อาหาเร สนฺธาย
อาหารภูทิตฺกคฺคาติ วุจฺจมานเณ อสณฺณิสฺสจฺจตา เทวา อเหตุกา
อนาหารา อสฺสกา อเวทนิกาติ วจฺนโต สพฺเพติ วจฺนมยฺจฺจตฺตํ
ภเวยฺย ฯ

๑. อญ. ทสฺก. ๒๔/๒๗/๕๓ ฯ ๒. สํ. มหา. ๑๕/๕๒๓/๑๔๓ ฯ

๓. อภ. วิ. ๓๕/๑๐๕๕/๕๖๔ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ กุมารปญฺหาวณณา หน้า ๑๐๓

ตตฺถ สฺยิยา เอวมฺปิ วุจฺจมานเณ กตเม ฐมฺมา สปฺปจฺจยา ฯ
 ปญฺจกฺขนฺธา รูปรฺกฺขนฺโธ ฯเปฯ วิญฺญาณกฺขนฺโธติ (๑) วจนโต
 ขนฺธานํเยว ปจฺจยภูจฺจติกตฺตํ ยุตฺตมยฺยุตฺตํ สตฺตทานนฺตุ อยฺยุตฺตเมเวตํ
 วณฺํ ภเวยฺยาติ ฯ น โข ปเนตํ เอวํ ทภูจฺจพฺพํ ฯ กสฺมา ฯ
 สตฺเตสฺส ขนฺโธปจฺจารสฺสิทฺโธติ ฯ สตฺเตสฺส หิ ขนฺโธปจฺจาโร สฺสิทฺโธติ ฯ
 กสฺมา ขนฺธเ อูปาทาย ปญฺญาเปตฺตพฺพตฺโต ฯ กถํ เคเห
 กามฺปจฺจาโร วีย ฯ ยถา หิ เคหานิ อูปาทาย ปญฺญา-
 เปตฺตพฺพตฺตา กามสฺส เอกสฺมิมฺปิ ทฺวิสฺสํ ตีสุปิ วา เคहेสฺส ททฺตฺเตสฺส
 คาโม ททฺตฺโตติ เอวํ เคเห กามฺปจฺจาโร สฺสิทฺโธติ เอวมเว
 ขนฺธเสฺส ปจฺจยภูเจนาหารภูจฺจติเกสฺส สตฺตฺตา ออาหารภูจฺจติกาติ
 อยมฺปิ อูปจฺจาโร สฺสิทฺโธติ เวทิตฺตพฺโพ ฯ ปรมคตฺโต จ ขนฺธเสฺส
 ชายมานเสฺส จ ชียฺยมานเสฺส จ มียฺยมานเสฺส จ ขณฺเ ขณฺเ ตฺวํ ภิกฺขุ
 ชายเส จ ชียฺยเส จ มียฺยเส จาติ วทตา ภควตา เตสฺส สตฺเตสฺส
 ขนฺโธปจฺจาโร สฺสิทฺโธติ ทสฺสฺสิตฺโต เอวาติ เวทิตฺตพฺโพ ฯ ยโต เยน
 ปจฺจยขาขเณน ออาหารเณน สพฺเพ สตฺตฺตา ติฏฺฐนฺติ โส อหารโร
 ตํ วา เตสฺสํ ออาหารภูจฺจติกตฺตํ เอกนฺติ เวทิตฺตพฺพํ ฯ อหารโร
 หิ ออาหารภูจฺจติกตฺตํ วา อนิจฺจตาการโต นิพฺพิทาย ปทฺฐจฺจานํ
 โหติ ฯ อถ เตสฺส สพฺพสตฺตสฺสยฺยิตฺเตสฺส สงฺขารเสฺส อนิจฺจตา-
 ทสฺสเนน นิพฺพิทมาโน อนุปฺพุเพน ทกฺขสฺสสนฺตฺกโร โหติ
 # ๑. อภ. สจ. ๒๔/๓๐๑/๒๓๓ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๑๐๔

ปรมคตวิสุทธี ปาปณาติ ฯ ยถา

สพเพ สงขารา อนิจจาติ ยथा ปณณาย ปสฺสตี
อถ นิพพนฺตติ ทุกฺเข เอส มคฺโค วิสุทธียาติ ฯ (๑)

เอตถ จ เอกนฺนาม กิณฺตี จ กิมฺหาติ จ ทฺวิโร

ปาโง ๒ ตตฺถ สีหพานํ กิมฺหาติ ปาโง ฯ เต หิ กิณฺตี
วตฺตพฺเพ กิมฺหาติ วทนฺตี ฯ เกจิ ภณฺนตี ห อิติ นิปาโต
เตน อัจฉริยานมฺปิ อยเมว ปาโงติ ฯ อุกฺยถาปิ ปน เอโกว อตฺโถ ฯ
ยถา รุจฺจตี ตถา ปฏฺธิปชฺชิตพฺพํ ฯ ยถา ปน สฺสฺเสน มฺหฺนฺโง
อถวา ทุกฺเขน (๒) ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏฺฐิสฺสเวทียตีติ เอวมาทิสฺสุ
กตฺถจฺจิ ทุกฺখনฺตี จ กตฺถจฺจิ ทุกฺখনฺตี จ รุจฺจตี เอวํ กตฺถจฺจิ
เอกนฺตี กตฺถจฺจิ เอกกนฺตี รุจฺจตี ฯ อิธ ปน เอก นามาติ
อยเมว ปาโง ฯ

เทว นาม กิณฺตีปญฺหวณฺณา

เอวํ อิมิณา ปญฺหาพฺยากรณฺน อารทฺธจิตฺโต สตฺตา
ปฺริมนเยเนว อุตฺตรี ปญฺหํ ปุจฺจตี เทว นาม กิณฺตี ฯ
เถโร เทวตี ปจฺจนฺภาสิตฺวา นามญฺจ รูปญฺจาติ ชมฺมา-
ธิญฺจานาย เทสฺนายน วิสฺสชฺเชตี ฯ ตตฺถ อารมฺมณากิมฺขํ นมนโต
จิตฺตสฺส จ นมนเหตุโต สพฺพมฺปิ อรูปํ นามนฺตี รุจฺจตี ฯ อิธ
๑. พุ. ฐ. ๒๕/๓๐/๕๑ ฯ ๒. พุ. ฐ. ๒๕/๑๖/๒๖ ฯ
๓. สี่. เอกาติ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ กุมารปญหาวณณา หน้า ๑๐๕

ปน นิพพิทาเหตุตฺตา สาสวเมว อธิปเปติ ฯ รูปปนญฺเจน
จตุตฺตโร จ มหาภูตา สพฺพญจ ตทฺปาทาย ปวตฺตมานํ รูปํ
รูปนฺติ วุจฺจติ ตํ สพฺพมฺปิ อธิปเปติ ฯ อธิปฺปายวเสเนว
เจตฺถ เทว นาม นามญจ รูปญจจติ วุตฺตํ น อญฺเณสํ
ทฺวินฺนम्मภาวโต ฯ ยถาห ทฺวีสุ ภิกฺขเว ฌมฺเมสุ ภิกฺขุ สมฺมา
นิพฺพิทฺตมาโน ฯเปฯ ทฺกฺขสฺสนฺตฺกโร โหติ ฯ กตฺเมสุ ทฺวีสุ
นามจ รูปจ ฯ อิมฺเมสุ โข ภิกฺขเว ทฺวีสุ ฌมฺเมสุ
ภิกฺขุ สมฺมา นิพฺพิทฺตมาโน ฯเปฯ ทฺกฺขสฺสนฺตฺกโร โหติ ฯ
เทว ปญฺหา เทว อุทฺทเสสา เทว เวยฺยากรณานํติ อิติ ยํ
ตํ วุตฺตํ อิทฺเมตํ ปฏฺิจจ วุตฺตนฺติ ฯ (๑)

เอตฺถ จ นามรูปมตฺตทสฺสเนน อตฺตทิฏฺฐิํ ปหาย อนตฺตานุ-
ปสฺสนามุเขเนว นิพฺพิทฺตมาโน อนุปฺพเพน ทฺกฺขสฺสนฺตฺกโร โหติ
ปรมตฺถวิสฺสุทฺธิํ ปาปฺปมาตฺติ เวทิตฺตฺวา ฯ ยถาห

สพฺเพ ฌมฺมา อนตฺตจฺจิตฺติ ยथा ปญฺญา ย ปสฺสตี
อถ นิพฺพนฺนทฺติ ทฺกฺเข เอส มคฺโค วิสฺสุทฺธิยาติ ฯ (๒)

๑. อ.จ. ทสก. ๒๔/๒๗/๕๓ ฯ ๒. พ. ๒. ๒๕/๓๐/๕๒ ฯ

ตีฉิ นาม กิณฺติ ปญฺหาวณณนา

อิทานิ อิมินาปี ปญฺหาพฺยากรณน อารทฺชจฺจโต สตุถา
ปฺริมนเยเนว อุตฺริ ปญฺหํ ปุจฺจติ ตีฉิ นาม กิณฺติ ฯ เถโร
ตีฉิตี ปจฺจนฺภาสิตฺวา ปฺน พฺยากริตพฺพสฺส อตฺถสฺส ลิงฺคานฺ-
รूपํ สงฺขยํ ทสฺเสนฺโต ติสฺโส เวทนาติ วิสฺสชฺเชติ ฯ อถวา
ยา ภควตา ติสฺโส เวทนาติ วุตฺตา อิมาสมตฺถมํหํ ตีฉิตี
ปจฺเจมีติ ทสฺเสนฺโต อาหาติ เอวมฺเปตฺถ อตฺโถ เวทิตฺพุโป ฯ
อนกมฺฆา หิ เทสฺนา ปฏฺฐิสฺมฺภิตฺตปฺเปเทน เทสฺनावิลาสฺป-
ปตฺตานํ ฯ เกจิ ปนาหุ ตีฉิตี อธิกปทมิทฺนติ ฯ ปฺริมนเยเนว
เจตฺถตฺติสฺโส เวทนาติ วุตฺตํ น อญฺเณสฺส ตินฺณมภาวโต ฯ
ยถาห ติสฺส ภิกฺขเว ชมฺเมสฺส ภิกฺขุ สมฺมา นิพฺพินฺท-
มาโน ฯเปฯ ทฺกฺขสฺสฺสนตฺกโร โหติ ฯ กตฺเมสฺส ติสฺส ติสฺส
เวทนาสฺสุ ฯ อิมสฺส โข ภิกฺขเว ติสฺส ชมฺเมสฺส ภิกฺขุ สมฺมา
นิพฺพินฺทมาโน ฯเปฯ ทฺกฺขสฺสฺสนตฺกโร โหติ ฯ ตโย ปญฺหา
ตโย อฺุทฺเทสา ตีฉิ เวยฺยากรณานิตี อิติ ยนฺตํ วุตฺตํ
อิทเมตํ ปฏฺฐิจฺจ วุตฺตนฺติ ฯ (๑)

เอตฺถ จ ยงฺกิลฺลิจิ เวทยิตํ สพฺพนฺตํ ทฺกฺขสฺสฺมินฺติ

วทามิตี (๒) วุตฺตสฺสฺตฺตานุสฺสारेณ วา

โย สฺขํ ทฺกฺขโต อทฺทกฺขิ ทฺกฺขมทฺทกฺขิ สลฺลโต

อทฺกฺขมสฺสฺขํ สนฺตํ อทฺทกฺขิ นํ อนิจฺจโตติ (๓)

๑. อ.ง. ทส.ก. ๒๔/๒๓/๕๔ ฯ ๒. ส. ส.พ. ๑๘/๓๕๑/๒๖๘ ฯ

๓. พ. อ.ติ. ๒๕/๒๓๑/๒๖๖ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ กุมารปญหาวณณา หน้า ๑๐๗

เอวํ ทุกขทุกขดาวิปริณามทุกขตาสงขารทุกขตานุสาเรณ วา
ติสฺสนนํ เวทนํ ทุกขภาวทสฺสเนน สุขสญฺญํ ปหาย
ทุกขานุปฺสฺสนามุเขน นิพฺพินฺทมาโน อนฺุปฺพุเพน ทุกขสฺสนฺตกโร
โหติ ปรมคตวิสุทฺธิ ปาปฺณาตีติ เวทิตฺพุโป ฯ ยถาห
สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขาติ ยทา ปญฺญา ย ปฺสฺสติ
อถ นิพฺพินฺทติ ทุกฺเข เอส มคฺโค วิสุทฺธิยาติ ฯ (๑)

จตุตถาริ นาม กิณฺติปญหาวณณา

เอวํ อิมินาปิ ปญฺหาพฺยากรณเณ อารทฺชจิตฺโต สคฺคา
ปริมนเยเนว อุตฺถริ ปญฺหํ ปุจฺจติ จตุตถาริ นาม กิณฺติ ฯ ตตฺถ
อิมสฺส ปญฺหสฺส เวยฺยากรณปกฺเข กตฺถจิ ปริมนเยเนว จตุตทาโร
อาหารา อธิปฺเปตา ฯ ยถาห จตุสฺส ภิกฺขเว ฐมฺเมสฺส ภิกฺขุ
สมฺมา นิพฺพินฺทมาโน ฯ เปฯ ทุกฺขสฺสนฺตกโร โหติ ฯ กตฺเมสฺส
จตุสฺส จตุสฺส อาหารสฺส ฯ อิมสฺส โข ภิกฺขเว จตุสฺส ฐมฺเมสฺส
ภิกฺขุ สมฺมา นิพฺพินฺทมาโน ฯ เปฯ ทุกฺขสฺสนฺตกโร โหติ ฯ
จตุตทาโร ปญฺหา จตุตทาโร อุตฺเทสา จตุตถาริ เวยฺยกรณานีติ
อิติ ยนฺตํ วุตฺตํ อิทฺเมตํ ปฏฺิจจ วุตฺตนฺติ ฯ (๒)

กตฺถจิ เยสฺส ภิกฺขุ สฺภาวิทฺจิตฺโต อนฺุปฺพุเพน ทุกฺขสฺสนฺตกโร
โหติ ตานิ จตุตถาริ สติปฏฺุจฺจานานิ ฯ ยถาห กชงฺคลา ภิกฺขุณิ
จตุสฺส อาวุโส ฐมฺเมสฺส ภิกฺขุ สมฺมา สฺภาวิทฺจิตฺโต สมฺมา
๑. บ. ๒๕/๓๐/๕๑ ฯ ๒. อ.จ. ทสก. ๒๔/๒๗/๕๕ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๑๐๘

ปริยตทสาปี สมมตตมภิสเมจจ ทิฏฺเฐว ฐมเม ทุกฺขสฺสนฺตกโร
โหติ ฯ กตเมสุ จตฺตฺส จตฺตฺส สติปฏฺจฺจานเนสุ ฯ อิมेषฺ โข อาวุโส
จตฺตฺส ฐมเมสุ ภิกฺขุ สมฺมา สุภาวิตฺตจิตฺโต ฯ เปฯ ทุกฺขสฺสนฺตกโร
โหติ ฯ จตฺตฺสโร ปณฺหา จตฺตฺสโร อุทฺทเสสา จตฺตฺสโร เวยฺยา-
กรณานีติ อิติ ยนฺตํ วุตฺตํ ภควตา อิทเมตํ ปฏฺิจฺจ วุตฺตนฺติ ฯ (๑)

อิธ ปน เยสํ จตฺตฺสนํ อนุโพธิปฏฺิจฺจเวโร ภาวตฺตฺสหาเลโท (๒)
โหติ ยสฺมา ตานิ จตฺตฺสโร อริยสจฺจานิ อธิปฺเปตานิ ฯ ยสฺมา
วา อิมินา ปริยาเยน ภควตา พุยาถํ สฺพุยาถตเมว โหติ ตสฺมา
เถโร จตฺตฺสโรติ ปจฺจนฺภาสิตฺวา อริยสจฺจานีติ วิสฺสชฺเชติ ฯ ตตฺถ
จตฺตฺสโรติ คณนปฺริจฺเจโท ฯ อริยานิ สจฺจานีติ อริยสจฺจานิ
อริยานิ อวิสฺวาทกานีติ อตุโธ ฯ ยถาห อิมานิ โข ภิกฺขเว
จตฺตฺสโร อริยสจฺจานิ ตถานิ อวิตถานิ อนนฺถถานิ ตสฺมา
อริยสจฺจานีติ วุจฺจนฺตีติ ฯ (๓)

ยสฺมา วา สเทวเคน โลเคน อรณฺเฑยโต อภิกมฺนียโตติ
วุตฺตํ โหติ วายมิตฺตพฺพชฺชตฺตฺสจฺจานสฺสญฺญิตฺเต อเย วา อริยนโต
อนเย วา อนิรียนโต สตฺตตีสโปธิปฏฺิจฺจยธมฺมสม-
โยคโต วา อริยสมฺมตา พุทฺธปจฺเจกพุทฺธพุทฺธสาวกาเอตานิ
ปฏฺิจฺจวิชฺฌนฺติ ตสฺมาปี อริยสจฺจานีติ วุจฺจนฺติ ฯ ยถาห

๑. อง. ทสก. ๒๔/๒๐๘/๖๐ ฯ ๒. ม. ภาวตฺตฺสหาเลโท ฯ
๓. ส. มหา. ๑๕/๑๓๐๓/๕๔๕ ฯ ๔. ม. วายมิตฺตพฺพชฺชตฺตฺสจฺจานสฺสญฺญิตฺเต ฯ

*เล่มที่ ๑๖ กุมารปญหาวณณา หน้า ๑๐๕

จตุตทาริมานี ภิกขเว อริยสัจจანი ฯเปฯ อิมานี โข ภิกขเว
จตุตทาริ อริยสัจจანი อริยา อิมานี ปฏิวิชฌนติ ตสฺมา
อริยสัจจანიติ วุจฺจนฺตีติ ฯ

อปิจ อริยสฺส ภควโต สจฺจანიตีปิ อริยสัจจანი ฯ
ยถาหต สเทวเก ภิกขเว ฯเปฯ สเทวมนุสฺสาย ตถาคโต
อริโย ตสฺมา อริยสัจจანიติ วุจฺจนฺตีติ ฯ (๑)

อถวา เอเตสํ อภิสมฺพุทฺทตฺตา อริยภาวสิทฺธิโตปิ อริย-
สัจจანი ฯ ยถาห อิมสํ โข ภิกขเว จตฺนุนํ อริยสัจจัน
ยถาภูตํ อภิสมฺพุทฺทตฺตา ตถาคโต อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธติ
วุจฺจตีติ ฯ (๒)

อยมเตสํ ปทตฺโต ฯ เอเตสมฺปน อริยสัจจัน อนุ-
โพธปฏิเวธโต ภวตฺตฺหาเนโท โหติ ฯ ยถาห ตยิทํ ภิกขเว
ทุกฺขํ อริยสจฺจํ อนุพุทฺธํ ปฏิวิทฺธํ ฯเปฯ ทุกฺขนิโรธคามินิ-
ปฏิบัติปทาอริยสจฺจํ อนุพุทฺธํ ปฏิวิทฺธํ อฺจุฉินฺนา ภวตฺตฺหา
ชีณา ภวเนตฺติ นตฺถิทานิ ปฺนพฺภโวติ ฯ (๓)

๑. สํ. มหา. ๑๕/๑๓๐๘/๕๔๕ ฯ ๒. สํ. มหา. ๑๕/๑๓๐๓/๕๔๓ ฯ

๓. สํ. มหา ๑๕/๑๖๕๘/๕๔๑ ฯ

ปลฺจ นาม กิณฺติปลฺหวณฺณา

อิมินาปี ปลฺหาพฺยากรณฺน อารทฺชจิตฺโต สตุถา ปุริม-
นเยเนว อุตฺตรี ปลฺหํ ปุจฺจติ ปลฺจ นาม กิณฺติ ฯ เถโร
ปลฺจจติ ปุจฺจนฺภาสิตฺวา ปลฺจอุปาทานกฺขนฺธาติ วิสฺสชฺเชติ ฯ ตตฺถ
ปลฺจจติ คณฺนปริจฺเจโท ฯ อุปาทานชนิตา อุปาทานชนกา วา
ขนฺธา อุปาทานกฺขนฺธา ยํกิลฺลิจิ รุปี เวทนา สลฺยา
สงฺขารา วิญฺญาณญฺจ สาสฺวา อุปาทานียา จ เอเตสเมตฺถ
อธฺวณฺํ ฯ ปุพฺพนเยเนว เจตฺถ ปลฺจอุปาทานกฺขนฺธาติ วุตฺตํ ฯ
น อลฺลเสสํ ปลฺจนฺนมนฺภาวโต ฯ ยถาห ปลฺจสุ ภิกฺขเว
ธมฺเมสุ ภิกฺขุ สมฺมา นินฺพิณฺทมาโน ฯเปฯ ทฺกฺขสฺสนฺตฺกโร
โหติ ฯ กตฺเมสุ ปลฺจสุ ปลฺจสุ อุปาทานกฺขนฺเชสุ ฯ อิมฺเส
โฆ ภิกฺขเว ปลฺจสุ ธมฺเมสุ ภิกฺขุ สมฺมา นินฺพิณฺทมาโน ฯเปฯ
ทฺกฺขสฺสนฺตฺกโร โหติ ฯ ปลฺจ ปลฺหา ปลฺจ อฺทฺเตสา ปลฺจ
เวยฺยากรณานีติ อิติ ยนฺตํ วุตฺตํ อิทฺเมตฺถ ปฺปฏิจฺจ วุตฺตฺนฺติ ฯ (๑)

เอตฺถ จ ปลฺจกฺขนฺเช อฺทฺยพฺพยวเสน สมฺมสนฺโต
วิปฺสฺสนามตฺถ ลทฺธา อนฺุพฺพเพน นินฺพิพานามตฺถ สจฺฉิกโรติ ฯ
ยถาห

ยโต ยโต สมฺมสฺติ ขนฺธานํ อฺทฺยพฺพยํ
ลภฺตี ปิตฺติปาโมชฺชํ อมตฺนฺตํ วิชานตฺนฺติ ฯ (๒)

๑. อ.จ. ทส.ก. ๒๔/๒๗/๕๕ ฯ ๒. ปุ. ฐ. ๒๕/๓๕/๖๖ ฯ

ฉ นาม กิณฺติปญฺหวณฺณา

เอวํ อิมินาปี ปญฺหาพฺยากรณน อารทฺธจิตฺโต สตฺถา
ปฺริมนเยเนว อุตฺตริ ปญฺหํ ปุจฺจติ ฉ นาม กิณฺติ ฯ เถโร
ฉ อิติ ปจฺจนฺภาสีตฺวา อชฺฉตฺติกานิ อายตนาณิตี วิสฺสชฺเชติ ฯ
ตตฺถ ฉ อิติ กณฺนปฺริจฺเฉโท อชฺฉตฺเต นียุตฺตานํ อตฺตานํ
วา อธิกํ กตฺวา ปวตฺตานิ อชฺฉตฺติกานิ ฯ อายาตนโถ อายสฺส
วา ตนนโถ อายตนสฺส วา ตํสสารทฺกฺขสฺส นยฺนโถ อายตนาณิ
จกฺขุโสตฺมานชิวฺหากายมฺนานเมตฺติ อธิวจฺนํ ฯ ปุพฺพนเยเนว เจตฺถ
ฉ อชฺฉตฺติกานิ อายตนาณิตี วุตฺตํ น อณฺเณสํ ฉนฺน-
ภาวโถ ฯ ยถาห ฉสฺส ภิกฺขเว ชฺมเมสฺส ภิกฺขุ สมฺมา นิพฺพินฺท-
มาโน ฯเปฯ ทฺกฺขสฺสนฺตฺกโร โหติ ฯ กตฺเมสฺส ฉสฺส ฉสฺส
อชฺฉตฺติกเกสฺส อายตเนสฺส ฯ อิเมสฺส โข ภิกฺขเว ฉสฺส ชฺมเมสฺส
ภิกฺขุ สมฺมา นิพฺพินฺทมาโน ฯเปฯ ทฺกฺขสฺสนฺตฺกโร โหติ ฯ
ฉ ปญฺหา ฉ อุตฺเตสา ฉ เวยฺยากรณาณิตี อิติ ยนฺตํ วุตฺตํ
อิทฺเมตฺติ ปฏฺิจฺจ วุตฺตนฺติ ฯ

เอตฺถ จ ฉ อชฺฉตฺติกานิ อายตนาณิ สฺสญฺโฆ คาโมติ
โข ภิกฺขเว ฉนฺเนตฺติ อชฺฉตฺติกานํ อายตนาณํ อธิวจฺนนฺติ (๑)
วุตฺตตฺตา สฺสญฺโฆ ปุพฺพพฺกมฺริจิกานิ วิย อจิริภูจฺติกโถ ตฺถจฺจโถ
วญฺจนกโถ จ สมฺนุปฺสฺสํ นิพฺพินฺทมาโน อนฺนุพฺพเพน ทฺกฺขสฺสนฺตํ
๑. ส. สฟา. ๑๘/๓๑๕/๒๑๘ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๑๑๒

กตฺวา มจฺจฺราษสฺส อทสฺสนํ อุเปติ ฯ ยถาห

ยถา ปุพฺพุกํ ปสฺเส

ยถา ปสฺเส มรฺรฺจิกํ

เอวํ โลกํ อเวกฺขนุตํ

มจฺจฺราษาน ปสฺสตีติ ฯ (๑)

สตฺต นาม กิณฺติปญฺหวณฺณา

อิมีนาปี ปญฺหาพฺยากรณฺน อารทฺชจิตฺโต สตฺถา อุตฺตริ

ปญฺหํ ปุจฺฉติ สตฺต นาม กิณฺติ ฯ เถโร กิณฺจาปี มหา-

ปญฺหาพฺยากรณฺ สตฺต วิญฺญาณภูจฺติโย วุตฺตา อปีจ โข ปน

เยสุ ฌมฺเมสุ สุภาวิตฺตจิตฺโต ภิกฺขุ ฯเปฯ ทฺกฺขสฺสนตฺกโร โหติ เต

ทสฺเสนโต สตฺต โพชฺฌงฺกาติ วิสฺสชฺเชติ ฯ อยมฺปิจตุโถ ภควตา

อนุมโต เอว ฯ ยถาห ปณฺหิตา คหปตโย กชงฺกลา ภิกฺขุณี

มหาปญฺญา คหปตโย กชงฺกลา ภิกฺขุณี มณฺเจปี ตฺมุห คหปตโย

อุปสงฺกมิตฺวา เอตมตฺถํ ปุจฺเจยฺยาถ อหฺมปี เจตํ เอวเมว

พฺยากรเรยฺยํ ยถา ตํ กชงฺกลาย ภิกฺขุณิยา พฺยากตฺนฺติ ฯ (๒)

ตาย จ เอวํ พฺยากตํ สตฺตสุ อวฺุโส ฌมฺเมสุ ภิกฺขุ

สมฺมา สุภาวิตฺตจิตฺโต ฯเปฯ ทฺกฺขสฺสนตฺกโร โหติ ฯ กตฺเมสุ

สตฺตสุ สตฺตสุ โพชฺฌงฺเกสุ ฯ อิเมสุ โข อวฺุโส สตฺตสุ ฌมฺเมสุ

ภิกฺขุ สมฺมา สุภาวิตฺตจิตฺโต ฯเปฯ ทฺกฺขสฺสนตฺกโร โหติ ฯ สตฺต

ปญฺหา สตฺต อุตฺเตสา สตฺต เวยฺยากรณานิติ อิติ ยํ ตํ

๑. ปุ. ฐ. ๒๕/๒๓/๓๘ ฯ ๒. อัง. ทสก. ๒๔/๒๘/๖๒ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ กุมารปญหณณนา หน้า ๑๑๓

วุดตํ ภควตา อิทเมตํ ปฏิจจ วุดตุนติ ฯ (๑) เอวํ อยมตฺโต ภควตา
อนุมโต เอวาติ เวทิตพุโพ ฯ

ตตถ สตฺตาทิ อุณาธิกนิวารณคณนปริจฺเจโท ฯ โพชฅงฺคาคิ
สติอาทินํ ฌมฺมานเมตํ อธิวจนํ ฯ ตตฺตฺรายํ ปทตฺโต เอตาย
โลกิยโลกุตฺตรมคฺคกฺขณเ อุปฺปชฺชमानาย ลินฺนุทฺตจฺจปติฏฺฐานา-
ยุหนกามสุขลลิตตฺตกิลมณานุโยคอุจฺเจทสสฺตฺตาทินิเวสาทิอเนกฺกฺพทวป-
ปฏิกฺขญฺจตย สติฌมฺมวิจยวิริยปีติปสฺสทฺธิสมาธฺเพกฺขาสงฺขตย
ฌมฺมสามคฺคิยา อริยสาวโก พุชฺฌตีติ กตฺวา โพธิ กิเลส-
สนฺตทานนิตฺททาย อุฏฺฐหติ จตฺตาริ วา อริยสจฺจจاني ปฏิวิชฺฌติ
นิพฺพานเมว วา สจฺจิกโรตีติ วุดตํ โหติ ฯ ยถาห สตฺต-
โพชฅงฺเก ภาเวตฺวา อนุตฺตรํ สมฺมาสมฺโพธิ อภิสมฺพุทฺโธติ ฯ
ยถาวุดตฺตปฺการาย วา เอตาย ฌมฺมสามคฺคิยา พุชฺฌตีติ กตฺวา
อริยสาวโกปิ โพธิ ฯ อิติ ตสฺสา ฌมฺมสามคฺคีสงฺขตย โพธิยา
องฺคญฺจตฺตตา โพชฅงฺคา ฌานงฺคมคฺคกฺขณานิ วิย ตสฺส วา โพธิตี
ลทฺธโวหารสฺส อริยสาวกสฺส องฺคญฺจตฺตตปิ โพชฅงฺกาเสนงฺค-
รณฺงคาทโย วิย ฯ

อปิจ โพชฅงฺคาคิ เกนตฺเถน โพชฅงฺกา โพชฅาย
ลํวุดตฺตตีติ โพชฅงฺกา พุชฺฌนฺตีติ โพชฅงฺกา อนฺพุชฺฌนฺตีติ
โพชฅงฺกา ปฏิพุชฺฌนฺตีติ โพชฅงฺกา สมฺพุชฺฌนฺตีติ โพชฅงฺคาคิ (๒)

๑. องฺ. ทสฺก. ๒๔/๒๘/๖๑ ฯ ๒. พุ. อป. ๓๑/๕๕๗/๔๖๒ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๑๑๔

อิมินาปี ปฏิสมภิทาย วุตเตน วิธินา โพชฌงคานัน โพชฌงคภูโฐ
เวทิตพโพ ๑ เอวมิเม สุตต โพชฌงเค ภาวนุโต พหุสิกโรนุโต
น จิรสเสว เอกนตฺนิพพิทาทีคุณปฏิลาภี โหติ เตน ทิฏฺฐเจว
ธมฺเม ทุกฺขสฺสนฺตกรโ โหตีตี วุจฺจติ ๑ วุตตญฺเจตํ ภควตา
สตุตฺติเม ภิกฺขเว โพชฌงคา ภาวิตา พหุสิกตา เอกนตฺนิพพิทาย
วิราคาย นิโรธาย อุปสมาย อภิลฺลวาย สมโพธาย นิพพานาย
ถ้วตฺตนฺตีตี ๑ (๑)

อฏฺฐ นาม กิณฺติปฺลยวณฺณา

เอวํ อิมินาปี ปฺลยหาพฺยากรณฺน อารทฺชจิตฺโต สตุถา
อตุตฺตรี ปฺลยหํ ปุจฺจติ อฏฺฐ นาม กิณฺติ ๑ เถโร กิณฺจาปี
มหาปฺลยหาพฺยากรณฺ อฏฺฐ โลกธมฺมา วุตฺตา อปีจ โข ปน
เยสุ ธมฺเมสุ สุภาวิตจิตฺโต ภิกฺขุ ทุกฺขสฺสนฺตกรโ โหติ เต
ทสฺเสนฺโต อริยา อฏฺฐ มคฺคกฺคาตี อวตฺวา ยสฺมา อริยฏฺฐงฺค-
วินิมุตฺโต มคฺโค นาม นตฺถิ อฏฺฐงฺคมตฺตเมว ตฺว มคฺโค ตสฺมา
ตมตฺถิ สานฺเนโต เทสนาวิทาสฺน อริโย อฏฺฐงฺกิโก มคฺโคติ
วิสสฺชเชตี ๑ ภควตาปี อยมตฺโถ จ เทสนานโย จ อนฺนฺโต
เอว ๑ ยถาห ปฺลยทิตา คหปตโย กชฺงฺคลา ภิกฺขุณี ๑เป ๑
อหํปี เอวเมว พฺยากรเยยฺย ยถา ตํ กชฺงฺคลาภ ภิกฺขุณิยา
พฺยากรตฺนฺติ (๒) ๑

๑. ส. มหา. ๑๕/๔๓๔/๑๑๘ ๑ ๒. อ. พสก. ๒๔/๒๘/๖๒ ๑

*เล่มที่ ๑๖ กุมารปญหาวณณา หน้า ๑๑๕

ตาย จ เอวั พุยากตี อฏฺฐสุ อาวุโส ฌมฺเมสุ ภิกฺขุ
สมฺมา สุภาวิตฺตจิตฺโต ฯเปฯ ทุกฺขสุสนฺตกรโ โรหิตี ฯ อฏฺฐ ปญหา
อฏฺฐ อุทฺเทสา อฏฺฐ เวยุยากรณานีติ อิติ ยํ ตํ วุตตํ
ภควตา อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตนฺติ (๑) ฯ

เอวั อตุโถ จ เทสนานโย จ ภควตา อนฺมโต-
เอวาติ เวทิตฺตฺโพ ฯ

ตตฺถ อริโยติ นิพฺพานตฺถิเกหิ อธิคฺนตฺตฺโพ อปีจ อารกา
กิลเสหิ วุตฺตนโต อริยภาวกรณโต อริยผลปฏิลาภนโต จาปี
อริโยติ เวทิตฺตฺโพ ฯ อฏฺฐ องฺคานิ อสฺสาติ อฏฺฐจฺงฺกิลโค ฯ
สุวํยํ จตฺรจฺงฺกิกา วิย เสนา ปณฺจจฺงฺกิกํ วิย ตฺวริยํ (๒)
องฺควินิพฺโกเคน อนฺปลพฺภสฺภาวโต องฺคมตฺตเมวาติ เวทิตฺตฺโพ ฯ
มคฺคติ อิมินา นิพฺพานํ สยํ วา มคฺคติ มาเรนโต
วา กิลเส คจฺจตฺตีติ มคฺคิลโค ฯ

เอวมกฺขเกทฺถจิมิ (๓) อฏฺฐจฺงฺกิกํ มคฺคํ ภาเวนฺโต ภิกฺขุ อวิขฺชํ
ภินฺนฺตติ วิขฺชํ อุปฺปาเทติ นิพฺพานํ สจฺฉิกโรติ เตน ทิฏฺฐเรว
ฌมฺเม ทุกฺขสุสนฺตกรโ โรหิตีติ วุจฺจติ ฯ วุตฺตณฺเจตํ ภควตา เสยฺยถาปี
ภิกฺขเว สาลิสฺสุกํ วา ขวสุกํ วา สมฺมาปณฺหิตํ หตฺถเณ
วา ปาเทน วา อกฺกนฺตํ หตฺถํ วา ปาทำ วา ภิชฺชิสฺสติ (๔)

โลหิตํ วา อุปฺปาเทสฺสตีติ จานเมตํ วิชฺชติ ฯ ตํ กิสฺส เหตุ
สมฺมาปณฺหิตตฺตา ภิกฺขเว สุกฺกสฺส เอวเมว โข ภิกฺขเว โส วต ภิกฺขุ

๑. อจฺ. ทสก. ๒๔/๒๘/๖๑ ฯ ๒. สี. ตฺวริยํ ฯ ๓. สี. เอวมตฺตฺตฺโปปเกทฺถจิมิ ฯ
๔. ม. เกจฺจติ ฯ

โส วต ภิกขุ สมมา ปณฺหิตาย ทิฏฐิยา สมมา ปณฺหิตาย
มคฺคภาวนาย อวิชฺชํ ภิชฺชิสฺสตี วิชฺชํ อุปฺปาเทสฺสตี นิพฺพานํ
สจฺฉิกิริสฺสตีตี จานเมตํ วิชฺชตีตี ฯ (๑)

นว นาม กิณฺติปฺลยวณฺณา

อิมินา ปฺลยหาพฺยากรณฺน อารทฺชจิตฺโต สตุถา อุตฺตรี
ปฺลยหํ ปุจฺจติ นว นาม กิณฺติ ฯ เถโร นว อิติ ปุจฺจณฺภาสิตฺวา
สตุถาวาสาตี วิสฺสชฺเชตี ฯ ตตุถ ตตุถ นวาตี คณฺนปริจฺเจโท ฯ
สตุถาตี ชีวิตินฺทฺริยปฺภีพฺทฺเช ขนฺเช อุปาทาย ปฺลยตุตา
ปาณินฺนตี ปฺลยตุตี วา ฯ อาวาสาตี อาวสนฺตี เอเตสฺสูตี อาวาสา
สตุถานํ อาวาสา สตุถาวาสา ฯ เอส เทสนามคฺโค อตุถโต
ปน นววิธานํ สตุถานเมเวตํ อธิวจันํ ฯ ยถาห สนฺตาวุโส
สตุถา นานตุตทกาเย นานตุตทสณฺณินฺนํ เสยฺยถาปี มนฺสฺสา
เอกจฺเจจ เทวา เอกจฺเจจ จ วินิปาติกา อัย ปจฺโม สตุถา-
วาโส ฯ สนฺตาวุโส สตุถา นานตุตทกาเย เอกตุตทสณฺณินฺนํ
เสยฺยถาปี เทวา พุทฺทมกาเยกา ปจฺมาภินิพฺพตุตา อัย ทุตฺติโย
สตุถาวาโส ฯ สนฺตาวุโส สตุถา เอกตุตทกาเย นานตุตทสณฺณินฺนํ
เสยฺยถาปี เทวา อภิสฺสราน อัย ตติโย สตุถาวาโส ฯ สนฺตาวุโส
สตุถา เอกตุตทกาเย เอกตุตทสณฺณินฺนํ เสยฺยถาปี เทวา สุกฺกิณฺหา
๑. อัง. เอก. ๒๐/๔๓/๕ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ กุมารปณหวณณนา หน้ ๑๑๗

อัย จตุโต สตุตาวาโส ๑ สนตุตาวุโส สตุตตา อสณณโน อปปฏิ-
สัเวทินอ เสยุถาปี เทวา อสณณิสตุตตา อัย ปณจโม สตุตตา-
วาโส ๑ สนตุตาวุโส สตุตตา สพุโธ รุปสณณานัน ๑เป๑
อากาसानณจายตณุปคา อัย ฉณโธ สตุตาวาโส ๑ สนตุตาวุโส
สตุตตา ๑เป๑ วิณณณณจายตณุปคา อัย สตุตโม สตุตตา-
วาโส ๑ สนตุตาวุโส สตุตตา ๑เป๑ อากิณจณณณจายตณุปคา อัย
อณจโม สตุตาวาโส ๑ สนตุตาวุโส สตุตตา ๑เป๑ เนวสณณณนา-
สณณณจายตณุปคา อัย นวโม สตุตาวาโสติ ๑ (๑)

ปรหมนยเนว เจตุถ นว สตุตาวาสาติ วุตตัง น อณณณณ
นวนนณมถาวโต ๑ ยถาห นวสุ กิกขเว ชมเมสุ กิกขุ สมนมา
นิพุพินุทมาโน ๑เป๑ กุกขสสณนตกรโ โหติ ๑ กตเมสุ นวสุ
นวสุ สตุตาวาเสสุ ๑ อิเมสุ โข กิกขเว นวสุชมเมสุ กิกขุ
สมนมา นิพุพินุทมาโน ๑เป๑ กุกขสสณนตกรโ โหติ ๑ นว ปณหา
นว อุทุเทสา นว เวยุยากรณานิติ อิติ ยนุตัง วุตตัง อิทเมตัง
ปฏิจจ วุตตณติ ๑ (๒)

เอตุถ จ นว ชมนมา ปรีณณณณ ๑ กตเม นว นว
นว สตุตาวาสาติ วจนโต นวสุ สตุตาวาเสสุ ณาตปรีณณณ
ฐวสุกกุขตุตถาวทสสนัน ปหาย สุกุทสงขารปณชมตุตทสสนน
นิพุพินุทมาโน ตีรณปรีณณณ อนิจจันนุปลสณนาย วิรัชชมาโน
๑. ที. ปา. ๑๑/๔๕๗/๓๒๕ ๑ ๒. อจ. ทสท. ๒๔/๒๗/๕๗ ๑

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๑๑๘

ทุกขานุปัสเสน วิมัจจมาโน อนตตานุปัสเสน สมมา
ปริยตทสสาวิ ปหานปริณาย สมมตตํ อภิสเมจ ทิฏฺเฐว
ธมฺเม ทุกฺขสฺสนฺตกโร โหติ ฯ เตน เจตํ วุตฺตํ นวสุ ภิกฺขเว
ธมฺเมสุ ภิกฺขุ สมมา นิพฺพินฺทมาโน ฯเปฯ ทิฏฺเฐว ธมฺเม
ทุกฺขสฺสนฺตกโร โหติ ฯ กตเมสุ นวสุ นวสุ สตฺตาวาเสตฺสูติ ฯ (๑)

ทส นาม กิณฺติปฺลยวณณา

เอวํ อิมินาปี ปฺลยหาพฺยากรณน อารทฺชจิตฺโต สตฺถา
อฺตุตฺตริ ปฺลยหํ ปุจฺฉติ ทส นาม กิณฺติ ฯ ตตฺถ กิณฺจาปี
อิมสฺส ปฺลยหสฺส อิตฺโต อณฺตฺตริ เวยฺยากรณฺเส ทส
อฺกุสลกมฺมปฺลา วุตฺตา ฯ ยถาห ทสสุ ภิกฺขเว ธมฺเมสุ ภิกฺขุ
สมมา นิพฺพินฺทมาโน ฯเปฯ ทุกฺขสฺสนฺตกโร โหติ ฯ กตเมสุ
ทสสุ ทสสุ อฺกุสลกมฺมปฺเถสุ ฯ อิมฺเสสุ โข ภิกฺขเว ทสสุ ธมฺเมสุ
ภิกฺขุ สมมา นิพฺพินฺทมาโน ฯเปฯ ทุกฺขสฺสนฺตกโร โหติ ฯ
ทส ปฺลยหา ทส อฺทุทฺเตสา ทส เวยฺยากรณานีติ อิติ ยํ
ตํ วุตฺตํ อิทเมตํ ปฺฏิจฺจ วุตฺตนฺติ ฯ

อิธ ปน ยสฺมา อยมายสฺมา อตฺตานํ อฺนุปเนตฺวา ว อณฺถํ
พฺยาภาตฺถกาโม ยสฺมา วา อิมินาปี ปรียาเยน พฺยาภตํ
สุพฺยาภตเมว โหติ ตสฺมา เยหิ ทสฺหิ องฺเคหิ สมฺนฺนาคโต
๑. อ.จ. ทส.ก. ๒๔/๒๗/๕๗ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ กุมารปญฺหวณณา หน้า ๑๑๕

อรหติ วุจฺจติ เตสํ อธิคมํ ทีเปนุโต ทสหงฺเคหิ สมฺนฺนาคโต
อรหติ วุจฺจตีติ ปุคฺคตาทิฏฺฐานาย เทสํนาย วิสฺสชฺเชติ ฯ
ยโต เอตฺถ ยะหิ ทสฺหิ องฺเคหิ สมฺนฺนาคโต อรหติ ปวฺวุจฺจติ
ตานิ ทสฺงฺกานิ ทส นาม กิณฺติ ปุฏฺฐเณ เถเรน นิตฺติฏฺฐานีติ
เวทิตฺตพฺพานิ ฯ ตานิ จ ทส อเสโช อเสโชติ ฆนฺเต วุจฺจติ
กิตฺตาวตานิ นุ โช ฆนฺเต ฆิกฺขุ อเสโช โหตีติ ฯ อธิ ฆิกฺขเว
ฆิกฺขุ อเสขาย สมฺมาทิฏฺฐิยา สมฺนฺนาคโต โหติ อเสเขน
สมฺมาสงฺกปฺเปณ สมฺนฺนาคโต โหติ อเสขาย สมฺมาวาจาย
สมฺนฺนาคโต โหติ อเสเขน สมฺมากมฺมฺนฺเตน สมฺนฺนาคโต
โหติ อเสเขน สมฺมาอาชีเวน สมฺนฺนาคโต โหติ อเสเขน
สมฺมาวาจาเมณ สมฺนฺนาคโต โหติ อเสขาย สมฺมาสติยา
สมฺนฺนาคโต โหติ อเสเขน สมฺมาสมาธิเนน สมฺนฺนาคโต โหติ
อเสเขน สมฺมาถาเนน สมฺนฺนาคโต โหติ อเสขาย สมฺมา-
วิมุตฺตติยา โหติ ฯ เอวํ โช ฆิกฺขเว ฆิกฺขุ อเสโช
โหตีติ ฯ (๑)

เอวมาทิสฺส สุตฺเตสฺส วุตฺตฺตฺนเยเนว เวทิตฺตพฺพานีติ ฯ

กุมารปญฺหวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

๑ อจ. ทสก. ๒๔/๑๑๑/๑๓๓

มงคลสูตรวณณา

นิกุเขปปุโชนัน

อิมานิ กุมารปลุหानนุตรํ นิกุचितตสฺส มงคลสูตรตสฺส
อตุถวณณากุโม อนุปปตฺโต ตสฺส อธิ นิกุเขปปุโชนัน
วตุวา อตุถวณณํ กริสฺสาม. เสยฺยถิทํ อิทลฺหิ สุตฺตํ
อิมินา อนุกุกเมน ภควตา อวุตตมปิ ยวายํ สรณคมเนหิ
สาสโนตาริ สิกฺขาปททวตฺตีสาการกุมารปลุहेหิ จ สีลสมาธิ-
ปลุณปลุเกทนโย ทสฺสิโต สพุโพเปส ปรम्मมงคลภูโต ยโต
มงคลตฺถิเกน เอตฺเถว อภियोโค กาดพุโพ โส จ ตสฺส มงคลภาโว
อิมินา สุตฺตานุสาเรณ เวทิตพุโพติ ทสฺสนตฺถํ วุตฺตํ ฯ
อิทมสฺส อธิ นิกุเขปปุโชนัน ฯ

ปรम्मมหาสงฺกิตฺติกา

เอวํ นิกุचितตสฺส ปนสฺส อตุถวณณนตฺถํ อัย มาติกา
วุตฺตํ เยน ยทา ยสุมา เจตํ วตุวา อิมํ วิธิ
เอวมิจฺจาทีปาสฺส อตฺถํ นานปลุการโต ฯ
วณณยฺนุโต สมภูจัน วตุวา ยํ ยตฺถ มงฺกลํ
ววตฺถเปตุวา ตนฺตสฺส มงฺกลตฺถํ วิภาวयेติ ฯ
ตตฺถ วุตฺตํ เยน ยทา ยสุมา เจตํ วตุวา อิมํ

*เล่มที่ ๑๖ มงคลตวณณา หน้ ๑๒๑

วชิณติ อัย ดาว อทุคคาถา ยทิต เอวมเม สุต เอกั
สมยั ภควา ๗เป ๗ ภควนุตั คากาย อชฌภาสีติ อิทั วจนั
สนุชาย วุตตา ๗ อิทลหิ อนุสสวเสณ วุตตั โส จ ภควา
สยมฏู อนาคตริยโก ตสุมมา เนทนต์สส ภควโต วจนั อรหโต
สมุมาสมพุทตสส ๗ ยโต วตตพพเมตติ อิทั วจนั เกณ วุตตั
กทา กสุมมา จ วุตตนต์ติ ๗ วุจเจเต อายสมตทา อานนุเทณ
วุตตั ตลจ ปน ปจมมหาสงคีติกาเล ๗

ปรจมมหาสงคีติ นาม เจสา สพุทตตนิทานโกสลตถอาทิตโต
ปภุติ เอวั เวทิตพพา ๗ ฌมมจกปปวตตนต์ลหิ อาทิ กตวา
ยาว สุกททปริพุพาชกวินยนา กตพุทตทิจเจ กุสินารายั
อุปวตตเน มลลัน สาลวเน ยมกศาลานมนตเร วิสาช-
ปุณณมีทิวเส ปจจสสมเย อนุปาทิสเสสาย นิพุพานชาคุยา
ปรีนิพุพุเต ภควติ โลกนาเถ ภควโต ปรีนิพุพานเ สนุณีปตีต่านั
สตตนต์นั ภิกขุสตตสทสทานั สัฒตเถโร อายสมมา มหากสสโป
สตตทาปรีนิพุพุเต ภควติ สุกทเทณ วุฑฒปพพชิตเณ อลั
อาวุโส มา โสจิตถ มา ปรีเทวิทถ สุมตตทา มยั เตน
มหาสมณเณ อุปทตตทา จ โหม อิทั โว กปปตี อิทั โว
น กปปตีติ อิทานิ ปน มยั ยั อิจฉิสสาม ตั กริสสาม
ยั น อิจฉิสสาม ตั น กริสสามาติ (๑) วุตตวจนมนุสสรนุโต
๑. วิ. จุล. ๗/๖๑๔/๓๗๕ ๗ ที. มหา. ๑๐/๑๕๕/๑๘๘ ๗

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๑๒๒

จัน โข ปเนต วิชชติ ยิปาปิกขุ อตีตตถุกัม ปาวจันนติ
มณฺเฒมาณา ปกขัม ลภิตฺวา นจิสฺเสว สทฺธมฺมํ อนุตร-
ชาเปยฺยํ ๑ ยาว จ ฐมฺมวินโย ติฏฺฐติ ตาว อนตีตตถุกเมว
ปาวจัน โหติ ๑ ยถาห ภควา โย โว อานนฺท มยา
ฐมฺโม จ วินโย จ เทสิโต ปญฺจตฺโต โส โว มมจฺเจน
สตุถาติ ๑ (๑) ยนฺนุนาหิ ฐมฺมณฺจ วินยณฺจ สงฺคาเยยฺยํ ยถียํ
สาสนํ อทฺธนียํ อสฺส จิรฺภูจิติกัม ๑ ยถฺจาหิ ภควตา ชาเรสฺสตี
ปน เม ตวํ กสฺสป สาณานิ ปัสฺสูกุลาณิ นิพฺพสนานินิ วตฺวา
จิเวเร สาธารณปริโภเคน เจว อหิ ภิกฺขเว ยาวเทว อากงฺขามิ
วิวิจฺเจว กามเหติ ๑ เป ๑ ปจฺฉม ฌานํ อุปสมฺบฺชช วิหารามิ
กสฺสโปปิ ภิกฺขเว ยาวเทว อากงฺขติ วิวิจฺเจว กามเหติ ๑ เป ๑
ปจฺฉม ฌานํ อุปสมฺบฺชช วิหริตีติ ๑ เอวมาทินา นเยน
นวานุปฺพุพฺพวิหารณฺพภิกฺขเวปฺเปเท อุตฺตริมฺนุสฺสฐมฺเม อุตฺตนา
สมสมฺภูจฺปนเนน จ อนุคฺคหิโต ตสฺส เม กิมณฺณํ อานณฺยํ
ภวิสฺสตี นนุ มํ ภควา ราชา วิย สกกวจอิสฺสรียานุปฺปทาเนน
อุตฺตโน กุลวสฺปติฏฺฐาปกัม ปุตฺตํ สทฺธมฺมวสฺปติฏฺฐาปโก เม
อัย ภวิสฺสตีตี มนฺตุวา อิมินา อสาธารณเนน อนุคฺคเหน
อนุคฺคเหสีตี จินฺตยนฺโต ฐมฺมวินยสงฺคายนตฺถํ ภิกฺขุนํ อสฺสาหิ
ชเนสิ ๑ ยถาห อถ โข อายสฺมา มหากสฺสโป ภิกฺขุ อามนฺเตสิ
๑. ที. มหา. ๑๐/๑๔๑/๑๗๘ ๑

*เล่มที่ ๑๖ มงคลสูตรวณณา หน้า ๑๒๓

เอกมิตาห์ อาวุโส สมัย ปาวาย กุสินาริ อทุธานมคคปฏิปนุโน
มหตา ภิกขุสังฆเนน สทุธิ ปณฺจมตฺเตหิ ภิกขุสเถหิติ (๑) สพุพ
สุภทุทกณฺหํ วิตุถาเรตพุพ ๙

ตโต ปริ อหา หนทุ มยิ อาวุโส ทุมฺมณฺจ วินยณฺจ
สงฺกายาม (๒) ปุเร อทมฺโม ทิปฺปติ ทุมฺโม ปฏิพาหิยติ อวินโย
ทิปฺปติ วินโย ปฏิพาหิยติ ปุเร อทมฺมาทินโน พลวนฺโต โหนฺติ
ทุมฺมาทินโน ทุพฺพลา โหนฺติ อวินยวาทินโน พลวนฺโต โหนฺติ
วินยวาทินโน ทุพฺพลา โหนฺตีติ ๙ (๑)

ภิกขุ อาหิสฺ เตเนหิ ฆนฺเต เตโร ภิกขุ อุจฺจินฺตฺติ ๙
เตโร สกถนวงฺคตฺต
สกทาคามิอนาคามิสฺกขวิปฺสฺสกขีณาสวภิกขุ อนกสเถ อนก-
สสฺเส จ วชฺเชตฺวา ติปฺปฏกสพุพปฺริยตฺติปฺปเกทฺเธเร ปฏิสมฺภิทาป-
ปตฺเต มหานุภาเว เยภฺยฺเยน ภควตาเอตทกฺคมาโรปิเต
เตวิชฺชาทิเกเท ขีณาสวภิกขุเยว เภญฺนปฺลจฺสเถ ปฺริคฺคเหสิ ๙
เย สนฺธาย อิํ วุตฺติ อถโข आयสฺมา มหากฺขสฺสโป
เอเกญฺนปฺลจฺอรหนฺตสฺตานิ อุจฺจินฺตี ๙ (๔)

ภิกฺษุ ปนฺ เตโร เอเกญฺนมกาสิตี ๙ आयสฺมโต อานนฺทตฺ-
เถรสฺส โอภาสกรณฺตฺถิ ๙ เตนฺ หายสฺมตา สหาปี วินาปี

๑. วิ. จุล. ๗/๖๑๔/๓๗๕, ๓๘๐ ๙ ๒. อฏฺฐกเถาย สงฺคาเยยฺยามาติ ทิสฺสตี ๙

๔. วิ. จุล. ๗/๖๑๕/๓๘๐ ๙

*เล่มที่ ๑๖ มงคลสูตรวณณา หน้า ๑๒๕

อานนํ อัจฉินตฺติ ฯ อถ โข อายสฺมา มหากสฺสโป

อายสฺมนตฺมปี อานนํ อัจฉินฺติ ฯ (๑)

เอวํ ภิกฺขุณฺ อนมฺติยาเยว อัจฉินฺเตน เตนายสฺมตา สทฺธี
ปฺลจฺเจรตานิ อเหตุํ ฯ

อถ โข เถรานํ ภิกฺขุณฺ เอตทโหสิ กตฺถ นฺโ ข มยํ
ชฺมมฺลจฺ วินยฺลจฺ สงฺคาเยยฺยามาติ ฯ อถ โข เถรานํ ภิกฺขุณฺ
เอตทโหสิ ราชคหํ โข มหาโคจรี สมฺปนฺนเสนาสนํ ยนฺนฺ
มยํ ราชคเห วสฺสํ วสนฺตา ชฺมมฺลจฺ วินยฺลจฺ สงฺคาเยยฺยาม
นฺลฺเว ภิกฺขุ ราชคเห วสฺสํ อุปฺคจฺเจยฺยฺยฺนฺติ ฯ กสฺมา ปน
เอเตสํ เอตทโหสิ อิํ อมฺหากํ ถาวรกมฺมํ โภจฺ วิสภาคปฺคฺคฺโล
สํมมชฺฉํ ปวีสิตฺวา อุกฺโกภฺเยยฺยาติ ฯ อถายสฺมา มหากสฺสโป
ถตฺติทฺติเยน กมฺเมน สวาเวสิ ฯ ตํ สงฺคีติภฺษนฺธเก (๒) วุคฺตฺนเยเนว
ถาตพฺพิ ฯ

อถ ตถาคตฺสฺส ปรีนฺิพฺพานโต สตฺตฺสฺส สาทฺฐีพนทิวเสสฺ
สตฺตฺสฺส จ ธาตฺฐปฺชาทิวเสสฺ วิตฺตฺเตสฺ อทฺตฺมาโส อติภฺกฺนฺโต
อิทานิ คิมฺหานํ ทิยฺทฺโฒ มาโส เสโส อุปฺกฏฺจา วสฺสฺปนฺายิกาติ
มนฺตฺวา มหากสฺสปฺตฺเถโร ราชคหํ อวฺโส คจฺฉามาติ อุปฺทฺตฺ
ภิกฺขุสฺสํ คเหตุวา เอกํ มคฺคํ คโต ฯ อนฺรทฺทฺเถโร อุปฺทฺตฺ
คเหตุวา เอกํ มคฺคํ คโต อานนฺทฺเถโร ปน ภควโต ปตฺตฺจิวรี
๑. วิ. จุล. ๓/๖๑๕/๓๘๐ ฯ ๒. วิ. จุล. ๓/๖๑๕/๓๘๑ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๑๒๖

คเหตฺวา ภิกฺขุสํฆปริวฺโต สาวตฺถิ คนฺตุวา ราชคหํ คนฺตุ-
กาโม เยน สาวตฺถิ เตน จาริกํ ปกฺกามิ ฯ อานนฺตฺเถเรน
คตคตฺถุจฺจเน มหาปริเทโว อโหสิ ฆนฺเต อานนฺต กุหิ สตฺถาริ
จเปตฺวา อาคโธสฺสตี อนุปฺพุเพน ปน สาวตฺถิ อนุปฺตฺเต เถเร
ภควโต ปรีนินฺพฺพานสมเย วिय มหาปริเทโว อโหสิ ฯ

ตฺตร สฺถํ อายสฺมา อานนฺโต อนิจฺจตาธิปฺปฏิสฺยตฺตาย
ธมฺมียา กถาย ตํ มหาชนํ สลฺยาเปตฺวา เขตฺวานํ ปวีตฺติวา
ทสฺพลเน วสิตคณฺธกฺฎิยา ทวาริ วิวริตฺวา มณฺจปิจฺจํ นีหริตฺวา
ปฺปโฆฏฺเตวา คณฺธกฺฎิ สมฺมชฺชิตฺวา มิลาตมาลากจวริ ฆฏฺเทตฺวา
มณฺจปิจฺจํ อภิหริตฺวา ปฺน ยถาจฺจเน จเปตฺวา ภควโต จิตฺกาเล
กรรมิยํ ฯ วตฺตํ สพฺพมกาสิ ฯ

อถ เถโร ภควโต ปรีนินฺพฺพานโต ปฏฺติ จานนินฺสฺสชฺช-
พฺหุลตฺตา อุตฺสนฺนธาตฺกํ กายํ สมสฺสาเสตฺถุ ทฺติยทิวเส ปิรวิเรจฺนํ
ปวีตฺวา วิหารเวยว นิสฺสิติ ยํ สนฺธาย สฺสเณน มาณเวเน ปหิตํ
माणวํ อดตทโวจ อกาโล โข มาณวก อตฺถิ เม อชฺช
เกสชฺชมตฺตา ปิตา อปฺเปว นาม เสวปี อฺอุปสงฺกเมยฺยามาติ ฯ (๑)

ทฺติยทิวเส เจตคตฺเถเรน ปจฺจาสมเณน คนฺตุวา สฺสเณ
माणเวเน ปฏฺโฐ ทิฆนิกาเย สฺสสุตฺตํ นาม ทสมํ สุตฺตม-
กาสิ ฯ

๑. ที. ที. ๘/๓๑๖/๒๕๑ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ มงคลสูตรวณณา หน้า ๑๒๗

อดโข เถโร เขตวเน วิหาระ ขณฺฑผลฺลปฏิสงฺขรณฺ
การาเปตฺวา อุปกฺกุจาย วสฺสูปนายิกาย ราชคหฺ คโต ๑ ตถา
มหากสฺสปตฺเถโร จ อนฺรุทฺทตฺเถโร จ สพฺพิ ภิภฺขุสฺสํ คเหตุวา
ราชคหเมว คตา ๑

เดเน โข ปน สมเยน ราชคเห อฏฺฐารส มหาวิหารา
โหนติ ๑ เต สพฺเพปี ฉทฺทิตฺตปตฺตอฺกฺลาปา อเหตุ ๑ ภควโต
หิ ปรีนิพฺพานे สพฺเพ ภิภฺขุ อตฺตโน อตฺตโน ปตฺตจิวรี คเหตุวา
วิหาระ จ ปรีเวณเ จ ฉทฺทเหตุวา อคฺมฺสฺ ๑ อถ เถรา
ภควโต วจนฺปุชนตฺถิ ติตฺถียวาทปรีโมจนตฺถญจ ปจฺมมาลี
ขณฺฑผลฺลปฏิสงฺขรณฺ กโรมาติ จินฺเตสฺ ๑ ติตฺถียา หิ
วเทยฺย สมณฺสฺส โคตมฺสฺส สาวกา สตฺถริ จิตฺเตยว วิหาระ
ปฏฺิขคฺคีสฺ ปรีนิพฺพุเต ฉทฺทเหตุสนฺติ ๑ เตสฺ วาทปรีโมจนตฺถญจ
จินฺเตสนฺติ วุตฺตํ โหติ ๑ วุตฺตญเจตฺ อดโข เถรานํ
ภิภฺขุนํ เอตทโหสิ ภควตา โข อาวุโส ขณฺฑผลฺลปฏิ-
สงฺขรณฺ วณฺณิตฺ หนฺท มยฺ आवุโส ปจฺมมาลี ขณฺฑ-
ผลฺลปฏิสงฺขรณฺ กโรม มชฺฉิมมาลี สนฺนิปตฺติวา ฐมฺมญจ
วินยญจ สงฺคายิสฺสามาติ ๑ (๑)

เต ทฺติยทิวเส คนฺตุวา ราชทฺวาระ อฏฺฐิสฺ ๑ อชาตสตฺตุ
ราชา อาคนฺตุวา วนฺทิตฺวา อหิ ภนฺเต กิ กโรมิ เกนตฺถโถติ

๑. วิ. จุล. ๗/๖๑๖/๓๘๒ ๑

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๑๒๘

ปวารเถสิ ฯ เถรา อฏฺฐจารสมหาวิหารปฏิสงฺขรณตฺถาย หตฺถกมฺมํ
ปฏิเวเทสุ ฯ สาธุ ฆนฺเตติ ราชฯ หตฺถกมฺมการเก มนุสฺเส
อทาสิ ฯ เถรา ปจฺมมาสิ สพฺพวิหารปฏิสงฺขรเปสุ ฯ

อถ รณฺโถ อาโรเจสุ นิฏฺฐิตํ มหาราชฯ วิหารปฏิ-
สงฺขรณํ อิทานิ ฆมฺมวินยสงฺคหํ กโรมาติ ฯ สาธุ ฆนฺเต
วิสสฺตถา กโรถ มยฺหิ อาณาจกํ ตุมหากํ ฆมฺมจกํ โหตุ
อาณาเปถ มํ ฆนฺเต ก็ กโรมีติ ฯ สงฺคหํ กโรนฺตานํ ภิภฺขุนํ
สนฺนิสฺซชฺชฎฺฐานํ มหาราชฯติ ฯ กตฺถ กโรมี ฆนฺเตติ ฯ เวการ-
ปพฺพตฺตสฺเส สตฺตปณฺณคฺคาทวารเ กาทู ยุตฺติ มหาราชฯติ ฯ
สาธุ ฆนฺเตติ ฯ โข ราชฯ อชาติสฺสตฺต วิสฺสกมฺมฺนา (๑) นิมนิตสฺทิสฺ
สุวิกตฺตภิตฺติถมฺภโสปานํ นานาวิธมาลาถมฺมตถากมฺมวิจิตฺติ มหา-
มณฺฑปํ การาเปตฺวา วิวิธกฺสุสมทามโถลมฺพกวินิภฺคฺคณฺตจารุ-
วิตานํ รตฺตนิวิทตฺตมณฺโณโกฏฺฐิมตฺลมิว จ นํ นานาปฺปฺสุปฺหาร-
วิจิตฺติ สฺสปรินิฏฺฐิตกฺกมฺมํ พุรฺหมวิมานสฺทิสฺ อลงฺกริตฺวา ตสฺมี
มฺหามณฺฑปเ ปณฺจสฺตานํ ภิภฺขุนํ อนคฺฆานิ ปณฺจกปฺปิย-
ปจฺจตฺถรณฺสฺตานิ ปณฺญาเปตฺวา ทกฺขิณภาคํ นิสฺสาย อุตฺตราภิ-
มุขํ เถราสนํ มณฺฑปมฺชเฆ ปุรฺตถาภิมุขํ พุทฺธสฺส ภควโถ
อาสนารหิ ฆมฺมาสนํ ปณฺญาเปตฺวา ทนฺตขจิตฺติ จิตฺตพีชนิ เจตฺถ
จเปตฺวา ภิภฺขุสฺมฺสฺส อาโรจาเปสิ นิฏฺฐิตํ ฆนฺเต มม กิจฺจฺนฺติ ฯ
๑. ม. วิสฺสกมฺมฺนา ฯ

*เล่มที่ ๑๖ มงคลสูตรวณณนา หน้า ๑๒๕

ภิกขุอายุสมนัต อานนุทมาหิสฺเสว อาวุโส อานนุท
สงฆสมนุปีปาโต ตวณฺจ เสโช สกรณฺเณโย เตน เต น ยุตฺตํ
สมนุปีปาคํ คนฺตุํ อปฺปมคฺโต โหหิตฺติ ฯ อถโช อายุสฺมา
อานนุโท เสวว สมฺนุปีปาโต น โช ปน เมตํ ปฏฺฐิรूपิ ยวาทิ
เสโช สมานโน สมฺนุปีปาคํ กจฺจยฺยณฺติ พหุเทว รตฺตี กายคตฺยา
สตียา วิตฺตินาเมตฺวา รตฺตียา ปจฺจสสมเย จงฺกมา โอโรหิตฺวา
วิหาริ ปวีสิตฺวา นิปชฺชิสฺสสามิตฺติ กายิ อาวภูฏฺเณสิ ฯ เทว
ปาทา ภูมิตฺโต มุตฺตา อสมฺปตฺตลฺลจ สีสํ พิมฺโพหนํ เอตฺสฺมี
อนฺตเร อนฺนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตํ วิมฺมจฺจิ ฯ อยฺยหิ อายุสฺมา
จงฺกเมน พหิ วิตฺตินาเมตฺวา วิเสถํ นิพฺพคฺเตตฺตํ อสกโกนฺโต
จินฺเตสิ นนฺ มํ ภควา เอตทโวจ กตฺปญฺโลสิ ตฺวํ อานนุท
ปธานมนฺนุยฺยชฺช จิปปิ โหหิตฺติ อนาสวฺโต (๑) พุทฺธานญฺจ กถา-
โทโส นาม นตฺถิ มม ปน อจฺจารทฺธํ วิริยํ เตน เม
จิตฺตํ อุทฺทจฺจาย สํวตฺตติ หนฺนทาหิ วิริยสมตฺตํ โยเชมิตฺติ จงฺกมา
โอโรหิตฺวา ปาทโรวณฺญฺจเน รตฺวา ปาทโรวิตฺวา วิหาริ
ปวีสิตฺวา มณฺจเก นิสิตฺติ ตฺวา โถกํ วิสฺสมิสฺสสามิตฺติ กายิ มณฺจเก
อฺปนฺนาเมสิ ฯ เทว ปาทา ภูมิตฺโต มุตฺตา สีสํ จ พิมฺโพหนํ
อสมฺปตฺตํ เอตฺสฺมี อนฺตเร อนฺนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตํ วิมฺมจฺจิ ฯ
จตุรียาปถวิรหิตํ เถรสฺส อรหตฺตํ ฯ เตน อิมฺสฺมี สาสเน
๑. ที. มหา. ๑๐/๑๓๕/๑๖๗ ฯ

*เล่มที่ ๑๓๐ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๑๓๐

อนิสินโน อนิปนโน อญฺฉิตฺ อจฺจกมฺนฺโต โโก ภิกฺขุ อรหตฺตํ
ปตฺโตติ วุตฺเต อานนฺตฺเถโรติ วตฺตํ วฏฺฏติ ฯ

อถ เถรา ภิกฺขุ ทฺตฺยทิวเส ภตฺตกจฺจํ กตฺวา ปตฺตจิวริ
ปฏฺฐิสามตฺวา ฆมฺมสภายํ สนนฺิปตฺติตา ฯ อานนฺตฺเถโร ปน
อตฺตโน อรหตฺตปฺปตฺตี ฌาเปตฺตกาโม ภิกฺขุหิ สทฺธิ น คโต ฯ
ภิกฺขุ ยถาวุทฺตํ อตฺตโน อตฺตโน ปตฺตาสเน นิสินฺนตา
อานนฺตฺเถรสฺส อาสนํ จเปตฺวา นิสินฺนา ฯ ตตฺถ เกหิจิ
เอตฺมาสนํ กสฺสาติ วุตฺเต อานนฺตฺสฺสาติ ฯ อานนฺโท ปน
กุหิ คโตติ ฯ ตสฺมี สมเย เถโร จินฺเตสิ อิทานิ มยฺหํ
กมนกาโลติ ฯ ตโต อตฺตโน อานุกาวิ ทสฺเสนฺโต ปจฺวิย
นิมฺมุขฺชิตฺวา อตฺตโน อาสเนยฺว อตฺตานิ ทสฺเสสิ ฯ อากาเสนา-
คฺนตฺวา นิสินฺนํ เอเก ฯ

เอวํ นิสินฺเน อานนฺเต อายสฺมา มหากสฺสปตฺเถโร
ภิกฺขุ อามนฺเตสิ อาวุโส ก็ ปจฺมํ สงฺคายาม ฆมฺมํ วา
วินยํ วาติ ฯ ภิกฺขุ อหํสุ ฆนฺเต มหากสฺสป วินโย
นาม พุทฺธสาสนสฺส อายุ วินเย จิตฺเต สาสนํ จิตฺตํ โหติ
ตสฺมา ปจฺมํ วินยํ สงฺคายามาติ ฯ กํ ชฺฐิ กตฺวา วินโย
สงฺคายิตฺตํ โหติ ฯ อายสฺมนฺตํ อุปาลินฺติ ฯ ก็ อานนฺโท
นปฺปโหติติ ฯ โน นปฺปโหติ อปฺจ โข ปน สมฺมาสมฺพุทฺโธ
ธรรมาโนยฺว วินยปรียตฺตี นิสฺสาย อายสฺมนฺตํ อุปาลิ เอตทฺคฺเค

*เล่มที่ ๑๖ มงคลสูตรวณณา หน้า ๑๓๑

จเปตี เอตทคัม ภิกขเว มม สาวกานं ภิกขุณं วินยธรานं
ยทิต्ठ์ อุปาสิตติ (๑) ฯ ตสฺมา อุปาสิตฺเตธโร ปุจฺจิตฺวา วินยํ
สงฺคายามาติ ฯ ตโต เถโร วินยํ ปุจฺจณฺตถาย อตฺตนา
อตฺตानํ สมฺมณฺณี ฯ อุปาสิตฺเตโรปิ วิสขฺชนฺตถาย สมฺมณฺณี ฯ
ตตฺตฺรายํ ปาลี

อถโข อายสฺมา มหาคสฺสโป สงฺฆํ ฅาเปตี สฺฆาตฺ
เม อาวุโส สัมโฆ ยทิต्ठ์ สัมสฺส ปตฺตคฺคฺลํ อหํ อุปาสิตํ
วินยํ ปุจฺเจยฺยณฺติ ฯ

อายสฺมาปี อุปาสิตํ สงฺฆํ ฅาเปตี สฺฆาตฺ เม ภนฺเต
สงฺโฆ ยทิต्ठ์ สัมสฺส ปตฺตคฺคฺลํ อหํ อายสฺมา มหาคสฺสเป
วินยํ ปุจฺจโ จ วิสขฺชฺเชยฺยณฺติ ฯ (๒)

เอวํ อตฺตนา อตฺตานํ สมฺมณฺณีตฺวา อายสฺมา อุปาสิตํ
อฏฺฐจาสาสนา เอกํสํ จีวรํ กตฺวา เถเร ภิกขุ วนฺทิตฺวา
ธมฺมาสนเน นิสิตฺติ ทนฺตยจิตฺตํ พิชนํ คเหตุวา ตโต มหาคสฺส-
ปตฺเตโร อุปาสิตฺเตธโร ปจฺมปาราชิกํ อาทึ กตฺวา สพฺพํ วินยํ
ปุจฺจติ อุปาสิตฺเตโร วิสขฺชฺเชติ ฯ สพฺเพ ปญฺจสตา ภิกขุ ปจฺม-
ปาราชิกสิกขาปทํ สนิทานํ กตฺวา เอกโต คณฺสขฺฆายมกํสุ
เอวํ เสสานิปิตฺติ สพฺพํ วินยภูทกถายํ คเหตุพฺพํ ฯ เอเต นเยน
สอฏฺโถวิงฺกํ สขฺนฺชกปรีวาริ สกฺลํ วินยปิฏกํ สงฺคายิตฺวา
๑. อ.จ. เอก. ๒๐/๑๔๕/๓๒ ฯ ๒. วิ. จ. ๗/๖๑๘/๓๘๒ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณนา หน้า ๑๓๒

อุปาลิตฺเตโร ทนฺตขจิตฺตํ พิชนึ นิกฺขิปิตฺวา ชมฺมาสนา โอโรหิตฺวา
วฺจฺจเต ภูทกฺข วนฺทิตฺวา อตฺตโน ปตฺตาสเน นิสิตฺติ ฯ

วินยํ สงฺกายิตฺวา ชมฺมํ สงฺกายิตฺกามิ อายสฺมา
มหากสฺสปตฺเตโร ภูทกฺข ปุจฺฉิ ชมฺมํ สงฺกายนฺเตหิ กํ ปุคฺคํ
ฐุํ กตฺวา ชมฺโม สงฺกายิตฺพุทฺติ ฯ ภูทกฺข อานนฺตฺเตโร
ฐุํ กตฺวาติ อหํสุ ฯ

อถ โข อายสฺมา มหากสฺสโป สํฆํ ฅาเปสิ สฺฆาตุ
เม อวฺโส สํฆํ ยถิ สํฆสฺส ปตฺตกฺคํ อหํ อานนฺทํ
ชมฺมํ ปุจฺฉเยยนฺติ ฯ

อถ โข อายสฺมา อานนฺโท สํฆํ ฅาเปสิ สฺฆาตุ
เม ฆนฺเต สํฆํ ยถิ สํฆสฺส ปตฺตกฺคํ อหํ อายสฺมา
มหากสฺสเปน ชมฺมํ ปุจฺฉโ วิสฺสชฺเชยนฺติ ฯ (๑)

อถ โข อายสฺมา อานนฺโท อฏฺฐายาสนา เอกํสํ จิวริ
กตฺวา เเธ ภูทกฺข วนฺทิตฺวา ชมฺมาสนเน นิสิตฺติ ทนฺตขจิตฺตํ
พิชนึ คเหตฺวา ฯ มหากสฺสปตฺเตโร อานนฺตฺเตโร ชมฺมํ
ปุจฺฉิ พุรหฺมชาลํ อวฺโส อานนฺท กตฺถ ภาสิตฺนฺติ ฯ อนฺตรา
จ ฆนฺเต ราชคหํ อนฺตรา จ นาลนฺทํ ราชาคาร
อมุพฺลภูจิกายนฺติ ฯ (๒) กํ อารพฺภาติ ฯ สุปฺปิยญฺจ ปริพฺพาชกํ
พุรหฺมทตฺตญฺจ มาณวฺนฺติ ฯ อถ โข อายสฺมา มหากสฺสโป
๑. วิ. จุล. ๓/๖๑๘/๓๘๒-๔ ฯ ๒. วิ. จุล. ๓/๖๑๘/๓๘๔ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ มงคลสูตรวณณา หน้า ๑๓๓

อายุสมนฺตํ อานนฺทํ พุทฺทมชาลสฺส นิตานมฺปิ ปุจฺฉิ ปุคฺคผลมฺปิ
ปุจฺฉิ ฯ สามณฺณผลมฺปนาวุโส อานนฺท กตฺถ ภาสิตฺตฺนฺติ ฯ
ราชคฺเห ฆนฺเต ชีวณฺมพฺพนฺติ ฯ เกณ สทฺธิณฺติ ฯ อชาตสฺตฺตฺนา
เวเทหิ ปุคฺเตน สทฺธิณฺติ ฯ อถโฆ อายุสฺมา มหาคสฺสโป
อายุสมนฺตํ อานนฺทํ สามณฺณผลสฺส นิตานมฺปิ ปุจฺฉิ ปุคฺคผลมฺปิ
ปุจฺฉิตฺติ ฯ เอเตเนวฺปาเยน ปณฺจ นิกายเ ปุจฺฉิ ปุณฺโง ปุณฺโง
อายุสฺมา อานนฺโท วิสขฺเขสิตฺติ ฯ อัยฺ ปจฺมมหาสงฺคีติ
ปณฺจหิ เถเรสฺเตหิ กตา

สฺเตหิ ปณฺจหิ กตา เตน ปณฺจสฺตาคิ จ

เถเรหฺเว กตฺตฺตา จ เถริกาติ ปวฺจฺจติ ฯ

อิมิสฺสา ปจฺมมหาสงฺคีติยา วตฺตมฺมานาย สพฺพํ ทิฆนิกายํ
มชฺฉิมนิกายาทิยจฺ ปุจฺฉิตฺวา อนฺุพฺพเพน ขุทฺทกนิกายํ
ปุจฺฉนฺเตน อายุสฺมตา มหาคสฺสเปณ มงฺคฺลสฺสฺตํ อาวุโส
อานนฺท กตฺถ ภาสิตฺตฺนฺติ เอวมาทิวจฺนาวสาเน นิตานมฺปิ
ปุจฺฉิ ปุคฺคผลมฺปิ ปุจฺฉิตฺติ เอตฺถ นิตานเ ปุจฺฉิตฺตํ นิตานํ
วิตฺถาเรตฺวา ยถา จ ภาสิตํ เยน จ สฺตํ ยทา จ สฺตํ
เยน จ ภาสิตํ ยตฺถ จ ภาสิตํ ยสฺส จ ภาสิตํ ตํ
สพฺพํ กเถตฺถกาเมน เอวํ ภาสิตํ มยา สฺตํ เอกํ สมยํ
สฺตํ ภควตา ภาสิตํ สวตฺถึยํ ภาสิตํ เทวตฺยา ภาสิตฺตฺนฺติ
เอตมตฺถํ ทสฺเสนฺเตน อายุสฺมตา อานนฺเทน วตฺตํ เอวํ เม สฺตํ

*เล่มที่ ๑๖ พุทธกปาฐวณณา หน้ ๑๓๔

เอกั สมัยั ภควา สาวตฤยั วิหริติ เซตวเน อนาถปิณทุทิกสุส
อาราเม ๑ เป ๑ ภควนุตั คากาย อชฎภาสีติ ๑ เอวมัท
อายสุมาตา อานนุเทเน วุคตั ตลจ ปน ปจम्महाสงักัติกาล
วุคตุนติ เวทิตพัพ ๑

อิทานิ กสุมา วุคตุนติ เอตถ วุจเจเต ยสุมา อยมายสุมา
มหากสุสปลตฺเตเรน นิตานั ปุณฺโง จ ตสุมา เนน ตั นิตานั อาทิตโต
ปภุติ วิตถารเรตฺถุ วุคตั ๑ ยสุมา วา อายสุมนุตั อานนุทั ฐมฺมาสเน
นิตินัน วสีคฺคณปริวูตั ทิสฺวา เอกจฺจानัน เทวตानัน จิตฺตมฺปฺปนฺน
อยมายสุมา เวเทหิมฺุณิ ปกตฺติยาปิ สกฺยกุลนฺวโย ภควโต
ทายาโท ภควตาปิ ปณฺจกฺขตฺถุ เอตทกฺเค นิตฺทิกฺกุโง จตฺุหิ
อจฺจริยพฺุฏฐฐมฺเมหิ สมนฺนาคโต จตฺุนัน ปฺริสานัน ปิโย มนาโป
อิทานิ มลฺลเเว ภควโต ฐมฺมรชฺเช ทายชฺชั (๑) ปตฺวา พุทฺโธ
ชาโตติ ๑ ตสุมา อายสุมา อานนุโท ตาสั เทวตानัน เจตสา
เจโตปริวิตกฺกมฺลฺลยา ย ตั อพฺุฏฐสมฺภาวนัน อนธิวาเสนฺุโต
อตุคฺโน สวากภาวเมว ทิเปตฺถุ อาห เอวมฺเม สุตฺถิ เอกั
สมัยั ภควา ๑เป ๑ อชฎภาสีติ ๑ เอตถนฺุตเร ปณฺจ
อรหนฺตสฺตานิ อนเกทานิ จ เทวตาสตสฺหสฺसानิ สาธุ สาธุติ
อายสุมนุตั อานนุทั อภินนฺทิสฺสุ ๑ มหาภูมิจาโล อโหสิ
นानาวิธกฺุสมวสุสั อนฺุตลิกฺขโต ปตฺติ อณฺุณานิ จ พฺุหนฺนิ
๑. ม. ฐมฺมรชฺชทายชฺชั ๑

*เล่มที่ ๑๖ มงคลสูตรวณณา หน้า ๑๓๕

อจฺฉริยานิ ปาตุรเหสุ พหุณฺณจ เทวตานํ สํเวโค อุปฺปชฺชิ
ยํ อมฺเหหิ ภควโต สมฺมุขา สุตํ ตํ อิทาเนว ปโรกขํ
ชาตฺตุนฺติ ฯ เอวมิทํ อายสฺมตา อานนฺเทน ปจฺมมหาสงฺคีติกาเถ
วทฺตฺตนาปี อิมินา การเณน วุตฺตฺตุนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ เอตฺตาวตา
จ วุตฺตํ เยน ยथा ยสฺมา เจตํ วตฺวา อิมํ วิชินฺติ
อิมิสฺสา อพฺตฺตคาถาย อตฺถโถ ปกาสิโต โหติ ฯ

เอวมิจฺจาติปาจรวณณา

อิทานิ เอวมิจฺจาติปาจรสฺส อตฺถํ นานปฺปการโตติ
เอวมาทิมาทิกาปทสงฺกหิตตฺถปฺปกาสนตฺถํ วุจฺจเต เอวนฺติ อโย
สทฺโท อุปฺมุปเทสสมฺปหฺสนกรหณวณสมฺปฏิกฺกหาการนิทฺตฺตนา (๑) -
วธรรณาทิสฺส อตฺถเถสุ ทฏฺฐพฺโพ ฯ ตถาหเส เอวํ ชาเตน
มจฺเจน กตฺตพฺพํ กุสฺลํ พหุณฺติ เอวมาทิสฺส (๒) อุปฺมายํ ทิสฺสตี ฯ เอวํ
เต อภิกฺกมิตพฺพํ เอวํ ปฏิกฺกมิตพฺพนฺติ เอวมาทิสฺส (๓) อุปฺเทเส ฯ
เอวเมตํ ภควา เอวเมตํ สุกตาทิ เอวมาทิสฺส (๔) สมฺปหฺสเน ฯ
เอวเมว ปนายํ วสสี ยสฺมี วา ตสฺมี วา ตสฺส มุณฺฑกสฺส
สมณกสฺส วณฺณํ ภาสตีติ เอวมาทิสฺส (๕) ครหเณ ฯ เอวํ ภาณเตติ
โฆ เต ภิกฺขุ ภควโต ปจฺจสฺสโสสนฺติ เอวมาทิสฺส (๖) วณ-
๑. สี่. ...สมฺปฏิกฺกนการ... ฯ ๒. พุ. ฐ. ๒๕/๑๔/๒๒ ฯ
๓. อัง. จตฺถก. ๒๑/๑๒๒/๑๖๕ ฯ ๔. อัง. ติก. ๒๐/๕๐๕/๒๔๓ ฯ
๕. สี่. ๑๕/๖๒๓/๒๓๕ ฯ ๖. ม. มุ. ๑๒/๑/๑ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณนา หน้า ๑๓๖

สมปฏิกุคเห ฯ เอวํ พุยา โขหํ ฆนฺเต ภควตา ฆมฺมํ
เทสิตํ อาชานามิติ เอวมาทิสฺสุ อากาเร ฯ เอहि ตฺวํ มาณวก
เยน สมโณ อานนฺโท เตนฺอุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวามม วจเนน
สมณฺโณ อานนฺทํ อุปฺปาพาธํ อุปฺปาตงฺกํ ลหฺภูจฺจันํ พลํ ฝาสฺสูวิหารํ
ปฺจุจฺจ สฺสุโก มาณโว โตเทยฺยปฺตฺโต ฆนฺตํ อานนฺทํ อุปฺปาพาธํ
อุปฺปาตงฺกํ ลหฺภูจฺจันํ พลํ ฝาสฺสูวิหารํ ปฺจุจฺจตีติ เอวญฺจ วเทหิ
สาธฺว กิร ฆวํ อานนฺโท เยน สฺกุสฺส มาณวสฺส โตเทยฺย-
ปฺตฺตสฺส นิเวสนํ เตนฺอุปสงฺกมตฺถ อนฺนํ อฺปาทายาติ เอวมาทิสฺสุ (๓)
นิทฺสฺสเน ฯ ตํ กิํ มลฺลนฺถ กาลามา อิม ฆมฺมา กุสลา วา
อกุสลา วาติ ฯ อกุสลา ฆนฺเตติ ฯ สาวชฺชา วา อนวชฺชา
วาติ ฯ สาวชฺชา ฆนฺเตติ ฯ วิญฺญฺกรหิตา วา วิญฺญฺปฺปสฺตฺถา
วาติ ฯ วิญฺญฺกรหิตา ฆนฺเตติ ฯ สมคฺตฺตา สฺมาทินฺนา อหิตาย
ทฺกุขาย สํวตฺตฺนฺติ โน วา กถํ โว เอตฺถ โหตีติ ฯ สมคฺตฺตา
ฆนฺเต สฺมาทินฺนา อหิตาย ทฺกุขาย สํวตฺตฺนฺติ เอวํ โน
เอตฺถ โหตีติ เอวมาทิสฺสุ อวธารणे ฯ อิท ปน อากา-
ร-
นิทฺสฺสเนวธารणेสุ ทฺกุจฺจไฟฺโ พ ฯ

ตตฺถ อากาเรตฺถเน เอวํสทฺเทเน เอตมตฺถํ ทีเปติ นานา-
นยนิปฺนมนเนกชฺฌาสยสมฺภูจฺจันมคฺตพฺยลฺลชนสมฺปนฺนํ วิวิ-
๑. ม. ม. ๑๒/๔๔๒/๔๗๕ ฯ ๒. ม. ย. เตนฺอุปสงฺกม ฯ
๓. ที. ที. ๕/๓๑๕/๒๕๐ ฯ ๔. อจ. ติก. ๒๐/๕๐๕/๒๔๔ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ มงคลศตตวณณนา หน้ ๑๓๗

ปาฏiharิยั ฐมมคตเตสนาปฏิเวธคัมภีร์ สพพสตุตตานั สกสกา-
ภานานูรูปโต โสตปถมาจจนนุติ ตสส ภควโต วจัน สพพป-
ปการณ โก สมตโต วิญญาตุ สพพถาเมน ปน โสตุกามต
ชเนตวาปี เอวมเม สุต มยาปี เอเกนากาเรน สุตนุติ ฯ

นิตสสนตเถน นานั สยมภู น มยา อิทั สจจิกตนุติ
อตุตตานั ปรีโมเจนุโต เอวมเม สุต มยา เอวั สุตนุติ
อิทานิ วตตพพิ สกสสตุตตี นิตสเสติ ฯ

อวธารณตเถน เอตทคคั ภิกขเว มม สาวกานั ภิกขุณั
พหุสสุตตานั ยทิทั อานนุโท กติมนุตานั สติมนุตานั ฐติมนุตานั
อุปฏฐากานั ยทิทั อานนุโทติ (๑) เอวั ภควตา ปสฏฐภาวานูรูป
อตุตโน ธารณพลั ทสเสนุโต สตุตตานั โสตุกมยติ ชเนติ เอวั
เม สุต ตลจ โข อตุถโต วา พุยลชนโต วา อุนนมนธิกั
เอวมเว น อลลถา ทฏฐพพนุติ ฯ

เมสทุโท ตีสุ อตุเถสุ ทิสฺสติ ฯ ตถาหิสฺส คากาภิกีตีตี
เม อโกชเนยุนุติ เอวมาทิสฺ (๒) มยาติ อตุโต ฯ สาธุ เม ภนุเต
ภควา สงฺขิตเตน ฐมมึ เทเสตติ เอวมาทิสฺ (๓) มยฺहनุติ อตุโต ฯ
ฐมมทาયાทา เม ภิกขเว ภวถาติ เอวมาทิสฺ (๔) มมาติ อตุโต ฯ
อิธ ปน มยา สุตนุติ จ มม สุตนุติ จ อตุถทวเยยฺชชติ ฯ

๑. อ.จ. เอก. ๒๐/๑๔๕/๓๒ ฯ ๒. พ. ฐ. ๒๕/๒๕๕/๓๔๑ ฯ

๓. ตี. สฟา. ๑๘/๑๑๒/๓๕ ฯ ๔. ม. ม. ๑๒/๒๑/๒๑ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ ขุพุทธปาฐวณณา หน้า ๑๓๘

สุตุนติ อัย สุตสทโท สอุปสคโค อนุปสคโค จ
 คมนขุยาติ รากาภิกุตูปจิตานุโยคโสตวิญญะยโสตทวารวิญญาตาหิ-
 อเนกคฤปเปโท ฯ ตถา หิสสเสนาย ปสฺโตติ เอวมาทิสฺ
 กจฺจนฺโตติ อตฺโต ฯ สุตตมมสฺส ปสฺสโตติ เอวมาทิสฺ (๑) ขุยาต-
 ธรรมสฺสชาติ อตฺโต ฯ อวสฺสตา อวสฺสุตฺสชาติ เอวมาทิสฺ (๒)
 รากาภิกุตา รากาภิกุตฺสชาติ อตฺโต ฯ ตุมะหฺหิ ปุณฺณํ ปสฺสํ
 อนุปปกนฺติ เอวมาทิสฺ (๓) อุปฺจิตนฺติ อตฺโต ฯ เย ฌานปฺปสฺตา
 ธีรชาติ เอวมาทิสฺ (๔) ฌานานุยุตฺตาติ อตฺโต ฯ ทิฏฺฐํ สุตฺตํ มุตฺนฺติ
 เอวมาทิสฺ (๕) โสตวิญญะยนฺติ อตฺโต ฯ สุตฺตโร สุตฺตสนฺนิจฺโยติ
 เอวมาทิสฺ (๖) โสตทวารานุสสารวิญญาตโรติ อตฺโต ฯ อธิ ปน
 สุตฺนฺติ โสตวิญญาตปฺพุพฺพกฺมาย วิญญาตวิธิยา อุปฺচারิตนฺติ
 วา อุปฺचारณฺติ วา อตฺโต ฯ ตตฺถ ยทา เมสทฺทสฺส
 มยาติ อตฺโต ตทา เอวํ มยา สุตฺตํ โสตวิญญาตปฺพุพฺพกฺมาย
 วิญญาตวิธิยา อุปฺচারิตนฺติ ยุชฺชติ ฯ ยทา เมสทฺทสฺส มมาติ
 อตฺโต ตทา เอวํ มม สุตฺตํ โสตวิญญาตปฺพุพฺพกฺมาย วิญญาต-
 วิธิยา อุปฺचारณฺติ ยุชฺชติ ฯ

เอวมเตสฺส ติสฺส ปเทสฺส เอวนฺติ โสตวิญญาตาทิวิญญาตกิจฺจนิทฺสสนํ ฯ
 เมติ วุตฺตวิญญาตสมงฺคีปฺกคฺคณิทฺสสนํ ฯ สุตฺนฺติ อสฺสวณฺทาวป-
 # ๑. พุ. อ. ๒๕/๕๑/๘๖ ฯ ๒. วิ. ภิกฺขุณี. ๓/๑/๔ ฯ ๓. พุ. ฐ. ๒๕/๘/๑๑ ฯ
 # ๔. พุ. ฐ. ๒๕/๒๔/๓๕ ฯ ๕. ม. ม. ๑๒/๒๘๒/๒๗๒ ฯ
 # ๖. ม. ม. ๑๒/๓๗๖/๔๐๓ ฯ

ปฏิกุเขปโต อนูนานธิกาวิปรีตคคหณนิทสฺสนํ ฯ ตถา เอวนฺติ
สวนาทิจิตฺตानํ นานปฺปกาเรน อารมฺมณ ปวตฺตภาวนิทสฺสนํ ฯ
เมติ อตฺตนิทสฺสนํ ฯ สฺตฺตฺตํ ฐมฺมนิทสฺสนํ ฯ

ตถา เอวนฺติ นิทฺทิสิตฺตพฺพฐมฺมนิทสฺสนํ ฯ เมติ ปุคฺค-
นิทสฺสนํ ฯ สฺตฺตฺตํ ปุคฺคกิจฺจนิทสฺสนํ ฯ

ตถา เอวนฺติ วิถีจิตฺตानํ อากาโรปฺลยตฺติวเสน นานาการ-
นิทฺเทโส ฯ เมติ กตฺตารนิทฺเทโส ฯ สฺตฺตฺตํ วิสยนิทฺเทโส ฯ

ตถา เอวนฺติ ปุคฺคกิจฺจนิทฺเทโส ฯ สฺตฺตฺตํ วิญฺญาณ-
กิจฺจนิทฺเทโส ฯ เมติ อุภยกิจฺจยตฺตปุคฺคนิทฺเทโส ฯ

ตถา เอวนฺติ ภาวนิทฺเทโส ฯ เมติ ปุคฺคนิทฺเทโส ฯ สฺตฺตฺตํ ตสฺส
วิญฺญาณกิจฺจนิทฺเทโส ฯ

ตตฺถ เอวนฺติ จ เมติ จ สจฺฉนิกตฺถปรมคฺตวเสน
อวิขฺขมานปฺลยตฺตํ ฯ สฺตฺตฺตํ วิขฺขมานปฺลยตฺตํ ฯ ตถา เอวนฺติ
จ เมติ จ ตํ ตํ อุปาทาย วตฺตพฺพโต อุปาทายปฺลยตฺตํ ฯ (๑)
สฺตฺตฺตํ ทิฏฺฐาทีนํ อุปฺนิธาย วตฺตพฺพโต อุปฺนิธายปฺลยตฺตํ ฯ (๒)

เอตฺถ จ เอวนฺติ วจเนน อสมฺโมหํ ทีเปติ สฺตฺตฺตํ
วจเนน สฺตสฺส อสมฺโมหํ ฯ ตถา เอวนฺติ วจเนน โยนิโส-
มนสิการํ ทีเปติ อโยนิโส มนสิการโธ นานปฺปการปฺปฏิวธา-
ภาวโต ฯ สฺตฺตฺตํ วจเนน อวิกฺเขปํ ทีเปติ วิกฺขิตฺตจิตฺตสฺส
๑. ม. อุปาทาปฺลยตฺตํ ฯ ๒. ม. อุปฺนิธายปฺลยตฺตํ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๑๔๐

สวนากาวโต ฯ ตถา หิ วิชิตตจิตโต ปุคฺคโต สพฺพสมฺปตฺติยา
วฺจฺจมาโนปี นิ มยา สุตํ ปุณ ภาณิตพฺพนฺติ ภาณติ ฯ โยนิโส
มนสิการเณ เจตฺถ อตฺตสมฺมาปณฺธิํ ปุพฺเพ จ กตฺตปฺญฺยตฺถจ
สาเรติ อวิกฺเขเปณ สทฺธมฺมสฺสวนํ สปฺปริสฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
จ อิมินา ภทฺทเกนาการเณ ปจฺจิมจกฺกทฺวยสมฺปตฺตี อตฺตโน
ทีเปติ สฺต
ที่เปติ สฺต
สุทฺธิํ ปโยคสุทฺธิญฺจ ตาย จ อาสยสุทฺธิยา อธิคมพฺยตฺตี ปโยค-
สุทฺธิยา อากมพฺยตฺตี ฯ

เอวนฺติ จ อิมินา นานปฺปการปฺปฏิเวททีปเกณ วจเณน
อตฺตโน อตฺตปฺฏิภาณปฺปฏิสมฺภิตาสมฺปทํ ทีเปติ ฯ สฺตฺตฺตฺต
โสตพฺพเภทปฺปฏิเวททีปเกณ ฐมฺมนิรฺรุตฺตปฺปฏิสมฺภิตาสมฺปทํ ทีเปติ ฯ
เอวนฺติ จ อิทํ โยนิโส มนสิการทีปํ วจัน ภาณฺโต เอเต
มยา ฐมฺมา มนฺसानุเปกฺขิตา ทิฏฺฐิยา สฺสปฺปฏิวิทฺธาติ ฌาเปติ ฯ
สฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
สุตา ธตา วจสา ปรีจิตาติ ฌาเปติ ฯ ตทฺทฺทเณปี อตฺถ
พฺยลฺลชฺชนปาริปุรี ทีเปนฺโต สวเน อาทริ ชเนติ ฯ

เอวมฺเม สฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
อานนฺโท ตถาคตปฺปเวทิตํ ฐมฺมํ อตฺตโน อทฺทนฺโต อสฺสปฺริสฺตฺตฺต
อติกกมฺติ สวากตฺตํ ปฺปฏิชานนฺโต สปฺปริสฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
อสทฺธมฺมา จิตฺตํ วุฏฺฐาเปติ สทฺธมฺเม จิตฺตํ ปตฺติฏฺฐาเปติ ฯ
เกวลํ สฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
มยา ตสฺเสว ปน ภควโต วจัน อรฺหโต

*เล่มที่ ๑๖ มงคลสูตรวณณา หน้า ๑๔๑

สมมาสมพุทฺธสฺสชาติ จ ทีเปนุโต อุตฺตานํ ปริโมเจติ สตฺถาริ
อปทิสฺสติ ชินวณฺโณ อปฺเปติ ฌมฺมเนตฺตี ปตฺติจฺจาเปติ ฯ

อปีจ เวมเม สฺตฺตฺนุติ อุตฺตนา อุปฺปาทิตถาวํ อปฺปฏฺิ-
ชานนุโต ปุริมฺสวณฺโณ วิวรณุโต สมฺมุขา ปฏฺิคฺคหิตฺมิตํ มยา
ตสฺส ภควโต จตฺตฺวารชฺชวีสารทสฺส ทสฺพลชรสฺส อาสภฺจฺจา-
นญฺจายิโน สีหนาทํ นทฺิโน สพฺพสฺตตฺตฺตฺมสฺส ฌมฺมิสฺสรสฺส
ฌมฺมราชสฺส ฌมฺมาริปีติโน ฌมฺมทีปสฺส ฌมฺมปฺปฏฺิสรณสฺส
สทฺฐฌมฺมวรจกฺกวตฺติโน สมมาสมพุทฺธสฺส น เอตฺถ อตฺเถ วา
ฌมฺเม วา ปเท วา พุยฺยชเน วา กงฺขา วา วิมฺติ วา
กาทพฺพาทิ สพฺพเทวมนุสฺसानํ อิมสฺมี ฌมฺเม อสฺสทฺธิยํ วินาสฺติ
สทฺฐาสมฺบํทํ อุปฺปาเทตฺติ เวทิตพฺโพ ฯ โหติ เจตฺถ

วินาสยติ อสฺสทฺธิ สทฺธิ วฑฺฒเตติ สาสเน
เอวมเม สฺตฺตฺมิจฺเจวํ วทํ โคตฺตฺสาวโกติ ฯ

เอกนฺติ คณฺนปริจฺเจทนิทฺเทโส ฯ สมยฺนฺติ ปริจฺฉินฺน-
นิทฺเทโส ฯ เอกํ สมยฺนฺติ อนิยฺमितปริทีปํ ฯ ตตฺถ สมยสทฺโท

สมวาเย ขณฺ กาลे สมฺมเห เหตุทฺธิจฺจิสฺ
ปฏฺิลาเภ ปหานे จ ปฏฺิเวเช จ ทิสฺสติ ฯ

ตถา หิสฺส อปฺเปวณาม เสวปี อุปฺสงฺกเมยฺยาม
กาลญฺจ สมยญฺจ อุปาทายติ เอวมาทิสฺ (๑) สมวาโย อตฺโถ ฯ
เอโกว โข ภิกฺขเว ขโณ จ สมโย จ พุรฺหุญฺจริยวาทายติ

๑. ที. ส. ๕/๓๑๖/๒๕๑ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๑๔๒

เอวมาทิสฺส (๒) ขโณ ๑ อุนฺหสมโย ปริพาหสมโยติ เอวมาทิสฺส (๒)
กาโล ๑ มหาสมโย ปวนสฺมินฺติ เอวมาทิสฺส สมฺโห ๑ สมโยปิ
โฆ เต ภทฺทาทิ อปฺปฏิวิทฺโฆ อโหสิ ภควาปิ โฆ สาวตฺถิย
วิหฺรติ โสปิ มฺหฺมานิสฺสติ ภทฺททฺธิ นาม ภิกฺขุ สตฺถุ สาสเน
ภิกฺขุขาย อปริปริการิตฺติ อยมฺปิโฆ เต ภทฺทาทิ สมโย
อปฺปฏิวิทฺโฆ อโหสิติ เอวมาทิสฺส (๔) เหตุ ๑ เตน โฆ ปน สมเยน
อฺกคาหมานิ ปริพฺพาชโก สมณฺมุฑฺทิกาปฺตฺโต สมยปฺปวาทเก
ติณฺฑทฺทกาจิเร เอกสาเลก มลฺลิกาย อารามे ปฏฺิวสฺตีติ เอวมาทิสฺส (๕)
ทิกฺกุจฺจ ๑

ทิกฺกุเจ รมเม จ โย อตฺถโธ โย จตฺถโธ สมฺปรายิก
อตฺถถากิสมยา ธีโร ปณฺฑิโตติ ปวฺจจฺตีติ ๑

เอวมาทิสฺส (๖) ปฏฺิลาทิโก ๑ สมฺมา มานาภิสฺสมยา อนฺตมกาสิ
ทฺกขสฺสชาติ เอวมาทิสฺส (๗) ปหานํ ๑ ทฺกขสฺส ปิพนฺตฺโธ สงฺขตฺทฺโธ
สนฺตฺตาปฺทฺโธ วิปริณามกฺุโธ อภิสฺสมยกฺุโธติ เอวมาทิสฺส (๘) ปฏฺิวโร ๑
อิธ ปนฺสฺส กาโล อตฺถโธ ๑ เตน เอกํ สมยฺนฺติ อสฺวจฺจร-
อฺคฺคฺมาสทฺตฺมาสฺรตฺตฺนทิวปฺพุพฺพณฺหฺมชฺชณฺหฺออปรณฺหปจฺมมชฺฉิม-
ปจฺฉิมยามมฺหุตฺตาทิสฺส กาลาขเยสฺส สมเยสฺส เอกํ สมยฺนฺติ ทิเปติ ๑

๑. อ. ๑. ๒๓/๑๑๕/๒๓๐ ๑ ๒. วิ. มหาวิ. ๒/๖๑๖/๔๐๒ ๑

๓. ที. มหา. ๑๐/๒๓๖/๒๘๗ ๑ ๔. ม. ม. ๑๓/๑๖๒/๑๖๕ ๑

๕. ม. ม. ๑๓/๓๕๗/๓๔๒ ๑ ๖. ส. ส. ๑๕/๓๘๐/๑๒๖ ๑

๗. ม. ม. ๑๒/๑๕/๒๐ ๑ ๘. พ. ปฏฺ. ๓๑/๔๕/๒๘ ๑

*เล่มที่ ๑๖ มงคลสูตรวณณา หน้า ๑๔๓

เย วา อิมะ คพฺโปกุณฺติสมโย ชาติสมโย สํเวคสมโย
อภินิขมฺนสมโย ทุกฺกรการิกสมโย มารวิชัยสมโย อภิสฺมโพธิ-
สมโย ทิฏฺฐธมฺมุสฺสขวิหารสมโย เทสนาสมโย ปรีนิพฺพานสมโยติ
เอวมาทโย ภควโต เทวมนุสฺสเสสฺส อติวิย ปกาสา อนน-
กกาลขุยา เอว สมยา เตสฺส สมเยสฺส เทสนาสมยสงฺขาติ เอกํ
สมยฺนฺติ วุตฺติ โหติ ฯ โย จายํ ฅาณกรุณฺนากิจฺจสมเยสฺส กรุณฺนา-
กิจฺจสมโย อตฺตหิตปรหิตปฺปฎิบัติสมเยสฺส ปรีหิตปฺปฎิบัติสมโย
สนฺนิปิตฺตานํ กรณียทฺวยสมเยสฺส รมฺมีกถาสมโย เทสนา-
ปฏฺิบัติสมเยสฺส เทสนาสมโย เตสฺสปี สมเยสฺส ยงฺกิลฺลิจิ สนฺธาย
เอกํ สมยฺนฺติ วุตฺติ โหติ ฯ

เอตฺถาห อถ กสฺมา ยถา อธิธมฺเม ยสฺมี สมเย
กามาจรนฺติ จ อิตฺโต อญฺเณสฺส สุตฺตปฺเทสฺส ยสฺมี สมเย
ภิกฺขเว ภิกฺขุ วิวิจฺเจว กามะหิตฺติ จ ภูมฺมวจนฺน นินฺทเทโส
กโต วินเย จ เตน สมเยน พุทฺโธ ภควาติ กรณ-
วจนฺน ตถา อกฺตฺวา อธิธ เอกํ สมยฺนฺติ อฺปโยคฺวจนฺนินฺทเทโส
กโตติ ฯ ตตฺถ ตถา อธิธ จ อญฺเณตา อตฺถสมฺภวโต ฯ ตตฺถ
หิ อธิธมฺเม อิตฺโต อญฺเณสฺส สุตฺตปฺเทสฺส จ อธิกรณฺตฺโต ภาเวน
ภาวลกฺขณฺตฺโต จ สมฺภวติ อธิกรณฺณหิ กลาตุโย สมฺภูตฺโต
จ สมโย ตตฺถ วุตฺตานํ ฝสฺสาทิธมฺมานํ ฅณฺสมวายเหตฺ-
สงฺขาตฺสฺส จ สมยฺสฺส ภาเวน เตสฺส ภาโว ลกฺขียติ ตสฺมา

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๑๔๔

ตตฺถชฺชิตฺถนตฺถํ ตตฺถ ภูมฺมวจนฺนินฺทเทโส กโต ฯ

วินฺย จ เหตุวฺตุโถ กรณฺตุโถ จ สมฺภวติ ฯ โย หิ
โส สิกฺขาปทปฺลยฺตฺถิตฺถสมฺโย สาริปฺปฺตฺถาทีหิปี ทฺพฺพิณฺณเยยฺโย เตน
สมฺเยน เหตุญฺเตน กรณฺญฺเตน จ สิกฺขาปทานิ ปฺลยฺเปนฺโถ
สิกฺขาปทปฺลยฺตฺถิตฺถเหตุญฺจ อเปกฺขมาโน ภควา ตตฺถ ตตฺถ วิหาสี
ตสฺมา ตตฺถชฺชิตฺถนตฺถํ ตตฺถ ภูมฺมวจนฺนินฺทเทโส กโต ฯ

อิช ปน อณฺณสฺมิณฺญจ เอวฺชาติเก สฺตฺตฺนฺตปาเจ
อจฺจนฺตํโยคฺตุโถ สมฺภวติ ฯ ยณฺหิ สมฺยํ ภควา อิมํ อณฺณํ
วา สฺตฺตฺนฺตํ เทเสตี อจฺจนฺตเมว ตํ สมฺยํ กรุณาวิหาเรน
วิหาสี ฯ ตสฺมา ตตฺถชฺชิตฺถนตฺถํ อิช อฺปฺโยคฺวจนฺนินฺทเทโส กโตติ
วิณฺณเยยฺโย ฯ โหติ เจตฺถ

ตํ ตํ อตฺถมเปกฺขิตฺถวา ภูมฺเมน กรณฺน จ
อณฺณตฺร สมฺโย วฺตุโถ อฺปฺโยเคน โส อิชาติ ฯ

ภควาติ คุณฺวิสิฏฺฐสฺตฺตฺตฺตมกรุการวาทิวจเมตํ ฯ ยถาห

ภควาติ วจนํ เสฏฺฐํ ภควาติ วจนฺมุตฺตมํ
กรุ การวฺยฺตุโถ โส ภควา เตน วุจฺจตีติ ฯ

จตุพฺพิชฺชฺหิ นามํ อวตฺถิกํ ลิงฺกิกํ เนมิตฺตํ อธิจฺจ-
สมฺปฺปนฺนฺติ ฯ อธิจฺจสมฺปฺนํ นาม ยทิจฺจนฺติ วฺตุตํ
โหติ ฯ ตตฺถ วุจฺจ ทโม พลิตฺถุโหติ (๑) เอวมาที อวตฺถิกํ
๑. สี่. พลิตฺถุโหติ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ มงคลสูตรวณณา หน้า ๑๔๕

ทณฺฑี ฉตฺตี สีจี กรีติ เอวมาที ลิงฺคิกํ เตวิชฺโช ฉพฺภินฺโถติ
เอวมาที เนมิตฺตํ สิริวฑฺฒโก ธนวฑฺฒโกติ เอวมาที วจนตฺถ-
มนเปกฺขิตฺวา ปมตฺตํ อธิจฺจสมฺบุปฺพนํ ฯ อิทฺมฺปน ภาควาติ
นามํ คุณเนมิตฺตํ น มหามายาย น สุทฺโธทนมหาราเชน
น อสีติวาทิสหเสหิ กตํ น สกฺกสนฺตฺสิตาทีหิ เทวตา-
วิเสเสหิ กตํ ฯ ยถาห อายสฺมา สาริปฺุตตฺเถโร ภาควาติ เนตฺ
นามํ มาตรา กตํ ฯ เปฯ สจฺฉิกา ปณฺณตฺติ ยทิทํ ภาควาติ ฯ (๑)

ยํ คุณเนมิตฺตกณฺเจตํ นามํ เตสํ คุณานํ ปกาสนตฺถํ
อิมํ คาถํ วทฺนติ ฯ

ภคิ ภชฺชิ ภาคิ วิภตฺตวา อิติ
อกาสิ ภคฺคนฺติ ทรูติ ภาคฺยวา
พฺหุหิ ฌายหิ สุภาวิทตฺตโน
ภวณฺตโก โส ภาควาติ วุจฺจตีติ ฯ

นิตฺเทสาทีสุ (๒) วุตฺตนเยเนว จสฺส อตฺถโถ ทฏฺฐพฺโพ ฯ

อยมฺปน อปโร ปริยาโย

ภาคฺยวา ภคฺควา ยุตฺโต ภคฺเคหิ จ วิภตฺตวา
ภตฺตวา วณฺตคมโน ภเวสุ ภาควา ตโตติ ฯ

ตตฺถ วณฺณาคโม วณฺณวิปริยาโยติ เอวํ นินฺตฺตฺติลภฺขณํ

คเหตุวา สทฺทนเยน วา ปีโสทราทีปกฺเขปฺลภฺขณํ คเหตุวา

๑. บ. มหา. ๒๕/๓๓๕/๒๕๓ ฯ ๒. บ. มหา. ๒๕/๒๓๕/๒๕๒ ฯ

บ. จุฬ. ๓๐/๖๕/๑๐ ฯ

ยสุมา โลกียโลกุตฺตรสุขาภินิพฺพตฺตํ ทานสีลาทิปารปฺปตฺตํ
ภากฺขมฺสฺส อตฺถิ ตฺสฺมา ภากฺขวาทิ วตฺตพฺเพ ภควาติ วุจฺจตีติ
ฅาตพฺพิ ฯ ยสุมา ปน โลกโทสโมหวิปริตฺตมนสิการอหิริกา
โนตฺตปฺปโกธฺฐปนาหมกฺขปฺลาตอสิสฺสามจฺจริยมายาสาเถยฺยตฺตมก-
สารถมฺภานาติมานมทปฺมาตตฺตทหาวิชฺชาติวิชากุสลมฺมุตฺตจฺจริตฺตสฺง
กิลฺลสมลวิสมสฺสฅาวิตกฺกปฺปญฺจจฺตพฺพิชฺวิปริเยสอาสวคฺคฺชโธมฺโยค-
อคฺคิตตฺตทฺหาปทานปฺญฺจเจโตชฺชีลวินิพฺพนฺชฌีวรฅนาภินนฺทนฅวิวาทมฺม-
ลตฺตทหาภยสฺตตฺตานุสฺยอฏฺฐ โลกธฺมมฺนวตฺตทหามฺมลกทสากุสลกมฺมปฺล-
ทฺทวาสฏฺฐิทิฏฺฐิจตอฏฺฐสฺตตตฺตทหาวิจฺจริตฺตปฺปเกทสพฺพทฺธปริพาหกิลฺล-
สฺตทสฺสทานิ สฺงเขปโต วา ปฺญจ กิลฺลสฺกฺขนฺชอภิสฺงขารมจฺจทเว-
ปฺปุตฺตมาเร อภยฺชิ ตฺสฺมา ภกฺคตฺตทา เอเตสํ ปริสฺสยฺยานํ ภกฺควาติ
วตฺตพฺเพ ภควาติ วุจฺจติ ฯ อห เจตฺถ

ภกฺคราโค ภกฺคโทโส ภกฺคโมโห อนาสโว

ภกฺคาสฺส ปาปกา ฅมฺมา ภควาเตน วุจฺจตีติ ฯ

ภากฺขวตฺตย จสฺส สตปฺปญฺยลกฺขณฅธฺสฺส รูปภยสมฺปตฺติ

ทีปิตา โหติ ภกฺคโทสตฺตยปี ฅมฺมภยสมฺปตฺติ ฯ ตถา โลกีย-

ปฺริกฺขกานํ พหฺมตฺทวาโว คหฺภูจฺจปฺพชิตฺเตหิ อภิกมฺนียตฺตา ฯ

ตถา อภิกตฺตานญฺจ เนสํ ภยจิตฺตทฺทกฺขาปนยเน ปฏฺฐิพฺลภาโว

ตถา อามิสฺทานฅมฺมทาทานหิ อุปการิตฺตา ฯ โลกียโลกุตฺตรสุเขหิ จ

ลฺโยชนสมฺตฺตทา ทีปิตา โหติ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ มงคลสูตรวณณา หน้า ๑๔๗

ยสุมา จ โลก อีสฺตริยธมฺมยสฺสิริกามปฺปยตฺเตสุ ฌสุ
ธมฺเมสุ ภคสทฺโท ปวตฺตติ ปรมญฺจสุส สกจิตฺเต อีสฺตริยํ
อณฺิมาลงฺกฺมิมาทิกํ วา โลกียสมฺมตํ สพฺพการปฺริปฺปรี อตฺถิ ตถา
โลกุตฺตรธมฺโม โลกตฺตยพฺยาปโก ยถาภุจฺจคฺคณาธคฺโต อติวีย
ปฺริสทฺุโธ ยโส รุปรกายทสฺสนพฺยวาทฺชนนยมนนปฺปสาทชนน-
สมตฺถา สพฺพการปฺริปฺปรา สพฺพกปฺจจฺจคฺสิริ ยํ ยํ อเนน
อิฉฺฉิตํ ปตฺติตํ อตฺตหิตํ วา ปฺรหิตํ วา ตสฺส ตสฺส ตเถว
อภินิพฺพนนตฺตา อิฉฺฉิตตฺถนินิพฺพตฺติสญฺญิตฺโต กามิ สพฺพโลกกร-
การวูปตฺติเหตุภูโต สมฺมาวាយมสงฺขาโต ปยตฺโต จ อตฺถิ
ตสฺมา อิมเหิ ภเกหิ ยุตฺตตฺตาปี ภคา อสฺสสนฺตีติ อิมินา
อตฺถเณน ภควาติ วุจฺจติ ฯ

ยสุมา ปน กุสลาภิเกเทหิ สพฺพธมฺเม ขนฺธายตฺนธาตฺ-
สจฺจอินฺทฺริยปฺริยจฺสมุปฺปาทาทีหิ วา กุสลาภิธมฺเม ปิพนสงฺขต
สนฺตฺตาปวิปริณามญฺเณน วา ทุกฺขมฺริยสจฺจํ อายุหนนิตานสํโยค-
ปฺลิโพธญฺเณน สมฺทยํ นิสฺสรนวิเวกาสงฺขตอมตฺถญฺเณน นิโรธํ
นินฺยยานิกเหตุทสฺสนาธิปเตยฺยญฺเณน มคฺคํ วิภตฺตวา วิภชิตฺวา
ววิริตฺวา เทสิตฺวาติ วุตฺตํ โหติ ตสฺมา วิภตฺตวาติ วตฺตพฺเพ
ภควาติ วุจฺจติ ฯ

ยสุมา จ เอส ทิพฺพพฺรหฺมอริยวิหาเร กายจิตฺตอฺปธิวิเวเก
สฺสญฺญตฺตาปฺปณฺ्हิตานิมิตฺตวิโมกฺখে อณฺเณ จ โลกียโลกุตฺตเร

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๑๔๘

อุตฺตริมนุสฺสธมฺเม ภชิ เสวิ พหุลมกาสิ ตสฺมา ภคฺตวาติ

วตฺตพฺเพ ภควาติ วุจฺจติ ฯ

ยสฺมา ปน ตีสุ ภเวสุ ตณฺหาสงฺขาติ คมนิ อเนน

วนฺติ ตสฺมา ภเวสุ วนฺตคฺมโนติ วตฺตพฺเพ ภวสทฺทโต ภการิ

คฺมนสทฺทโต คการิ วนฺตสทฺทโต วการณฺจ ทิฆมฺ กตฺวา อาทาย

ภควาติ วุจฺจติ ยถา โลเก เมहनฺนสฺส ขสฺส มาลาติ วตฺตพฺเพ

เมขลาติ ฯ

เอตฺตาวตา เจตฺถ เอวมฺเม สฺตฺนฺติ วจเนน ยถาสฺตํ

ยถาปริยตฺตํ ฆมฺมํ เทเสนฺโต ปจฺจกฺโข กตฺวา ภควโต ฆมฺมสรีริ

ปกาสฺเสติ เตน นยิทํ อติกฺกนฺตสฺตฺถุกํ (๑) ปาวจัน อัย โว

สฺตฺถาติ ภควโต อทสฺสเนน อุกฺกณฺจิติ ชนฺ สมฺสฺสาเสติ ฯ

เอกํ สมฺยํ ภควาติ วจเนน ตสฺมี สมฺเย ภควโต

อวิชฺชมานภาวํ ทสฺเสนฺโต รูปกายปรินิพฺพานํ ทสฺเสติ ฯ เตน

เอวํวิชฺชสฺส อิมฺสฺส อริยฆมฺมสฺส เทสโก ทสฺพลชโร วชิร-

สงฺฆาฏกาโย โสปี ภควา ปรินิพฺพุโต ตตฺถ เกน เกนญฺเณน ชีวิทฺเต

อาสา ชเนตฺตพฺพาติ ชีวิทมทฺมตฺตํ ชนฺ ลํเวเชติ สทฺธมฺเม จสฺส

อุสฺสาหิ ชเนติ ฯ

เอวนฺติ จ ภณฺนฺโต เทสนาสมฺปตฺตี นิทฺทิสฺติ เม

สฺตฺนฺติ สวากสมฺปตฺตี เอกํ สมฺยมนฺติ กาลสมฺปตฺตี ฯ ภควาติ

๑. ม. อตีตสฺตฺถุกํ ฯ

เทศกสมปตตี ฯ

สาตถุถิย วิหริตตี เขตถ สาตถุถิตี สวตถุสส อสิโน
นิวาสนภูจानภูตฺ นคฺริ ยถา กากนุที มากนุทีติ เอวํ อิตถิลิงก-
วเสน สาตถุถิตี วุจจติ เอวํ อกขรจินตกา ฯ อุทกถาจริยา
ปน เอวํ ภูณนุติ ยํกิลยจิ มนุสฺसानํ อุปโภคปริโภคํ สพพเมตถ
อตถิตี สาตถุถิ ฯ สตถุสสมาโยเค จ ก็ ภูณนุตถิตี ปุจฺจนิต
สพพมตถิตี ปุจฺจนมฺปาทาย สาตถุถิ ฯ

สพพทา สพพูปการณํ	สาตถุถิกํ สโมหิตํ
ตสฺมา สพพมฺปาทาย	สาตถุถิตี ปุจฺจติ ฯ
โกสลาณํ ปุริ รมมํ	ทสฺสเนยฺยํ มโนรมํ
ทสฺหิ สทฺเทหิ อวิวิตฺตํ	อนฺนปानสมายุตฺตํ ฯ
วฺจฺจตี เวปฺลลตํ ปตฺตํ	อิทฺธํ ฝิตํ มโนรมํ
อาพกมฺนุทาว เทวานํ	สาตถุถิปฺรมุตฺตมฺนุติ ฯ
ตสฺสํ สาตถุถิยํ ฯ สมิปฺตเถ ภูมฺมวณฺณํ ฯ	

วิหริตตี อวิเสเสน อิริยาปถทิพฺพพฺรหฺมอริยวิหาเรสุ
อณฺฺนตฺตวิหารสมฺภุคิปรีตีปนวณฺณเมตฺตํ ฯ อิธ ปน จานกมฺนาสนสยนป-
ปเกเทสุ อิริยาปถสุ อณฺฺนตฺตอริยาปถสมาโยคปรีตีปนํ เตน
จิโตปี กจฺจนฺโตปี นิสินฺโนปี สยาโนปี ภควา วิหริตฺตเจว
เวทิตฺตโพ ฯ โส หิ เอกํ อิริยาปถพารณํ อปเรน อิริยาปถน
วิจฺฉินฺนิตฺตวา อปริปตฺนตฺตภาวํ หริตฺติ ปวตฺเตติ ฯ ตสฺมา

วิหรีตี วุจติ ฯ

เขตวนตี เขตอุทโน ปุจตุถิกั ชนั ชินาตีตี เขตโต
รณณา วา เขตอุทโน ปุจตุถิกเก ชเน ชิต ชาโตตี เขตโต
มกุคกมุตตาย วา ตสุส เอวั นามเมว กตุนตี เขตโต ฯ
วนยตีตี วัน อุตตสมุปทาย สตุตตัน ภาตี กโรตี อุตตนิ
ตีเนหิ อุปปาเทตีตี อตุโถ ฯ วนเตตี วา วัน นานาวิธ-
กุสมกนุชสมโมทมตตโกกิลาทิวิงฺควิรุเตหิ (๑) มนุทมาลุตจติตรุกุข-
สาขาวิภูปุปุผลปลุทวปลาเสหิ จ เอถ มั ปรีกฺขณชาติ
ปาณินิ ยาจติ วียาติ อตุโถ ฯ เขตสุส วัน เขตวนั ฯ ตั หิ
เขตเนน ราชกุมารเนน โรปีตี สัวทุตีตี ปรีปาตีตี โส จ ตสุส
สามิ อโหสิ ตสุมา เขตวนนตี วุจติ ฯ ตสุมี เขตวนเน ฯ

อนาถปิณฺฑิกสุสาราเมตี เขตอุท สุกฺโต นาม โส
คหปตี มาตาปีตฺสูหิ กตนามวเสน สพุพกามสมิทฺธิตาย ตู
วิกตมลมจุเรตาย กรุณาทิกุณสมงฺกิตาย จ นิจฺจกาลิ อนาถานั
ปิณฺฑทมาตี เตเน อนาถปิณฺฑิกโกตี สงฺขุຍิ คโต ฯ อารมนตี
เขตอุท ปาณินิ วิเสเสน วา ปพุพชิตาตี อาราโม ตสุส
ปุปุผลปลุทวาทิสตาย นาติทุรนาจฺจาสนุนตาตีปญฺจวิธ-
เสนาสนงฺคสมุปฺตฺติยา จ ตโต ตโต อากมม รมนตี อภิรมนตี
อนุกฺกณฺจตี หุตฺวา นิสฺนตีตี อตุโถ ฯ วุตฺตปฺปการาย วา
๑. สี่. ...วิหควิรุเตหิ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ มงคลสูตรวณณา หน้า ๑๕๑

สมปตติยาตตถ ตตถ กเตปี อตตโน อพุกนุตรีเยว อานตวา
รเมตติ อาราโม. โส หิ อนาคตปิณฑิกเณ กหปตินา เขตตส
ราชกุมารสส หตถโต อฏจารสหิรณลโกฎ्हี สณจเรณ กิณิตวา
อฏจารสหิ หิรณลโกฎ्हี เสนาสนานิ การาเปตวา อฏจารสหิรณล-
โกฎ्हี วิหารมหํ นิฎจาเปตวา เอวํ จตูปณณาสหิรณลโกฎ्हี-
ปริจจาเคน พุทธปมฺขสส สัมมสส นียยาทีโต (๑) ตสฺมา
อนาคตปิณฑิกสส อาราโมติ วุจจติ ฯ ตสฺมี อนาคตปิณฑิกสส
อาราเม.

เอตถ จ เขตวเนติ วณํ ปริมสามิปริกิตฺตณํ อนาคต-
ปิณฑิกสสาราเมติ ปจฺจิมสามิปริกิตฺตณํ ฯ กิเมเตสํ ปริกิตฺตเนน
ปโยชนนฺติ วุจจเต อธิการโต ตาว กตถ ภาสิตนฺติ ปุจฺจนาย
นินฺนยกรณํ (๒) อณฺเณสมฺปน ปุณฺณกามาณํ ทิฎฺฐานุคฺติมาปชฺชเน
นโยชนนฺจ ฯ ตตถ หิ ทวารโกฎฺจกปาสาทมาปเน ภูมिवิกฺกย-
ลทฺธา อฏจารส หิรณลโกฎ्हีโย อนนฺกโกฎ्हีอคฺชนกา รุกฺขา จ
เขตตสฺส ปริจจาโต จตูปณฺณาส โกฎ्हีโย อนาคตปิณฑิกสส ฯ
ยโต เตสํ ปริกิตฺตเนน เอวํ ปุณฺณกามา ปุณฺณานิ กโรนฺตฺติ
ทสฺเสนฺโต อายสฺมา อานนฺโท อณฺเณปี ปุณฺณกาเม เตสํ
ทิฎฺฐานุคฺติมาปชฺชเนปี นโยเชติ ฯ เอวเมตถ ปุณฺณกามาณํ
ทิฎฺฐานุคฺติมาปชฺชเน นโยชนนฺจ ปโยชนนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ
๑. ม. นียยาทีโต ฯ ๒. ม. ปุจฺจนานियามกรณํ ฯ

*เล่มท่ ๑๖ พุทธทศปาฐวณณา หน้า ๑๕๒

เอตตห ยทิตาว ภควา สวตถึยั วฬรทติ เซตวเน
อนาถปึณทกิสสาราเมติ น วตตพพั อถ ตตถ วฬรทติ
สวตถึยณุตติ น วตตพพั ๑ น หิ สกกา อุภยตถ เอกั
สมยั วฬรทตุนุตติ ๑ วุจเจเต นนุ วตตเมตต์ สมีปตถเถ ภุมม-
วณนุตติ ยโต ยถา คงคายมุนาทินั สมีเป โคยูนานิ จรณุตานิ
คงคาย จรณุตติ ยมุนาย จรณุตติติ วุจจนุตติ เอวมิธาปี ยทิตั
สวตถึยธา สมีเป เซตสส วณั อนาถปึณทกิสส จ อาราโม ตตถ
วฬรณโต วุจจติ ตสฺมา สวตถึยั วฬรทติ เซตวเน อนาถปึณทกิสส
อาราเมติ อตถโถ เวทิตพโพ ๑ โคจรคามนิตสฺสนตถั หิสฺส สวตถ-
ถวณั ปพพชิตานุรูปนึวาสนภฺจฺจานนิตสฺสนตถั เสสวณั ๑

ตตถ สวตถึถิตตเนน ภควโต คหภฺจฺจานุกคทกรณั
ทสฺเสติ เซตวนาทิกิตตเนน ปพพชิตานุกคทกรณั ๑ ตถา ปุริเมน
ปจฺจยคททโต อตตถกิลมถานุโยควิวชฺชนั ปจฺจนิเมน วตถุกามป-
ปทานโต กามสฺขลลิกานุโยควิวชฺชนุพายทสฺสนั ๑ ปุริเมน จ
ธมฺมเทสนาภึโยคั ปจฺจนิเมน วิเวกาธิมุตตี ๑ ปุริเมน กรุณาย
อุปคมนั ปจฺจนิเมน ปถุณาย อุปคมนั ๑ ปุริเมน สตตทานั
हितสฺขนึปพาทนาธิมุตตตต์ ปจฺจนิเมน ปรทิตสฺขกรเณ นึรูปเลปตต์ ๑
ปุริเมน ธมฺมิกสฺขปรัจฺจจากนึมิตตพาสุวฬารั ปจฺจนิเมน อุตตริ-
มนุสฺสธมฺมานุโยคนึมิตตต์ ๑ ปุริเมน มนุสฺसानั อุปการพทลตต์
ปจฺจนิเมน เทวานั ๑ ปุริเมน โลเก ชาตสฺส โลเก สัวทฺธมภาวั

ปัจฉิเมน โลกน อนุปลิตตตุนติ เอวมาที อตุโถ ฯ

ธถาติ อวิจเฉทตเถ นิปาโต ฯ โชติ อธิการนุตรนิทสสนคเถ
นิปาโต ฯ เตน อวิฉินเนเยว ตตถ ภาวโต วิหารเ อัทมธิ-
การนุตร อูทปาทีติ ทสเสติ ฯ กิณฑนติ อณุลตรา เทวตาติ
อาที ฯ ตตถ อณุลตราติ อนิยमितนิตุเทโส ฯ สาทิ นาม
โคตเตน อปากฎา ตสุมา อณุลตราติ วุตตา ฯ เทโวเอว
เทวตา อิตฺติปริสสาธาธณเมตฺ ฯ อิท ปน ปุริโส เอว โส
เทวปฺตุโต กิณฑุ สาธาธณนามวเสน เทวตาติ วุตโต ฯ

อภิกกนฺตาย รตฺติยาติ เอตถ อภิกกนฺตสทฺโท ขยลกขณิยสนฺุทราภิ-
รูปอพุฏานูโมทนาทีสุ ทิสฺสตี ฯ ตตถ อภิกกนฺตา ภานฺเต
รตฺติ นิกฺขนฺโต ปจโม ยาโม จิริ นิสฺนฺโน กิกฺขุสฺสโม อูททิสฺตุ
ภานฺเต ภาววา กิกฺขุณฺ ปาฎิโมกฺขนฺติ เอวมาทีสุ (๑) ขเย ทิสฺสตี ฯ
อัย อิมสฺ จตฺนุนฺ ปุคฺคลานฺ อภิกกนฺตตโร จ ปณฺิตตโร
จาติ เอวมาทีสุ (๒) สุนฺุทเร ฯ

โก เม วนฺุทติ ปาทานิ อิทฺธิยา ยสสา ชลฺ

อภิกกนฺเตน วณฺเณน สพฺพา โอภาสยฺ ทิสฺวาติ

เอวมาทีสุ (๓) อภิรุเป ฯ อภิกกนฺตฺ โภ โคตม อภิกกนฺตฺ โภ
โคตมาติ เอวมาทีสุ (๔) อพุฏานูโมทนา ฯ อิท ปน ขเย ฯ เตน

๑. วิ. จุล. ๓/๔๔๘/๒๘๕ ฯ อัง. อฎฺฐิก. ๒๓/๑๑๐/๒๐๓ ฯ

๒. อัง. จตุกก. ๒๑/๑๐๐/๑๓๓ ฯ ๓. พุ. วิมาน. ๒๖/๕๑/๘๙ ฯ

๔. อัง. ทก. ๒๐/๒๖๒/๓๑ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ ขุพุทธกปาฐวณณา หน้า ๑๕๔

อภิกุณตตาย รตติยาติ ปริกุกิณาย รตติยาติ วุตตัม โหติ ฯ

อภิกุณตวณณาติ อธิ อภิกุณตสทโท อภิรุเป วณณ-
สทโท ปน ฉวิฤติกุวคคการณสนฺจานปฺปมาณรूपายตนาทิสฺ
ทิสฺสติ ฯ ตตฺถ สุวณณวณฺโณสิ ภควาติ เอวมาทิสฺ (๑) ฉวิยฺ ฯ
ทิสฺสติ ฯ กทา สพฺยุพฺพา (๒) ปน เต คหปติ อิเม สมณฺสฺส โคตมฺสฺส
วณณาติ เอวมาทิสฺ (๓) ฤติยฺ ฯ จตฺตารโमे โภ โคตม วณณาติ
เอวมาทิสฺ (๔) กุลวคฺเค ฯ อถ เกน นฺ วณฺเณน กนฺธเถโนติ
วฺจฺจตีติ เอวมาทิสฺ (๕) การณฺ ฯ มหนตฺ หตฺถิราชวณฺณํ อภิ-
นิมฺมินิตฺวาติ เอวมาทิสฺ (๖) สณฺจานนฺ ฯ ตโย ปตฺตสฺส วณณาติ
เอวมาทิสฺ (๗) ปมาณฺ ฯ วณฺโณ กนฺโห รโส โອชาติ เอวมาทิสฺ
รूपายตเน ฯ โส อธิ ฉวิยฺ ทฏฺฐพฺโพ ฯ เตน อภิกุณตวณณาติ
อภิรุปฉวิติ วุตตัม โหติ ฯ

เกลวกปฺปนฺติ เอตฺถ เกวลสทโท อนวเสสเยภฺยฺยอพฺยา-
มิสฺसानติเรกทพฺหตฺถวิสฺโยคาทือเนกตฺโโก ฯ ตถา ทิสฺส เกวล-
ปฺริปฺณณฺ ปฺริสฺทฺทฺธิ พฺรหฺมจฺริยฺนฺติ เอวมาทิสฺ (๘) อนวเสสตา
อตุโถ ฯ เกวลา อํกมคฺธา ปฺนุตฺ ขาทนฺนฺยฺ โภชนฺนฺยฺ
อาทาย อฺปฺสํกมิสฺสนฺตีติ เอวมาทิสฺ (๙) เยภฺยฺยตา ฯ เกวลสฺส

- # ๑. ม. ม. ๑๓/๖๐๕/๕๕๓ ฯ ๒. ม. สณฺญพฺพา ฯ กตฺถจฺจิ สณฺญพฺพาทิ
- ทิสฺสติ ฯ ๓. ม. ม. ๑๓/๘๓/๓๘ ฯ ๔. ที. ปา. ๑๑/๕๒/๘๕ ฯ
- # ๕. ตี. ตี. ๑๕/๓๕๓/๓๐๑ ฯ ๖. ตี. ตี. ๑๕/๔๒๐/๑๕๑ ฯ
- # ๗. วิ. มหา. ๒/๑๑๕/๑๐๓ ฯ ๘. วิ. มหาวิ. ๑/๑/๑ ฯ
- # ๙. วิ. มหา. ๔/๔๓/๕๑ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ มงคฤศตวณณนา หน้ ๑๕๕

ทฤขทขนุชศส สมหโย โหตติ เอวมทิสู (๑) อพยามิสศตา ๑ เกวลั
สทฐามตตกั นุน อยมายสมมาติ เอวมทิสู (๒) อนติเรกตา ๑
อายสมโต ฆนเต อนรุทฐศส พาทโก นาม สทฐวิหารีโก
เกวลกปปี สัฆเกทาย จิตติ เอวมทิสู (๓) ทพหตฤตา ๑ เกวลี
วูลิตวา อุตตมปริโสติ วุจจิติ เอวมทิสู (๔) วิสโยโค ๑ อธิ ปนสศ
อนวเสสตตมตฤติ อธิปเปโต ๑

กปปสทโท ปนาย อภิสททหนไวหารกาลปณตติเจทน-
วิกปเปลสสมนตภาวาทิอเนกตฤติ ๑ ตตา หิสศ โอกปปนิยเมตติ
โกโต โคตมสศ ยตา ตั อรหโต สมหาสมพทฐศสชาติ เอวมทิสู (๕)
อภิสททหนมตฤติ ๑ อนุชานามิ ภิกขเว ปณจหิ สมหกปเปหิ
ผลั ปริงุณชิตุนุติ เอวมทิสู (๖) โวหาโร ๑ เยน สุท นิจจกปปี
วิหรามิติ เอวมทิสู กาโล ๑ อิจจายสมมา กปโปติ เอวมทิสู (๗)
ปณตติ ๑ อลงกโต กปปีตเกสมสศสูติ เอวมทิสู (๘) เจทนั ๑
กปปีติ ทวงคฤลกปโปติ เอวมทิสู วิกปโป ๑ อตฤติ กปโป
นิปชชิตุนุติ เอวมทิสู เลโส ๑ เกวลกปปี เชตวณั โอภาเสตวาทิ
เอวมทิสู สมนตภาโว ๑ อธิ ปนสศ สมนตภาโว อตฤติ
อธิปเปโต ๑ ยโต เกวลกปปี เชตวณนุติ เอตฤติ อนวเสสั

- # ๑. อภ. วิ. ๓๕/๒๒๕/๑๘๑ ๑ ๒. วิ. มหา. ๕/๓/๕ ๑
- # ๓. อจ. จตุกก. ๒๑/๒๔๓/๓๒๔ ๑ ๔. ส. พ. ๑๗/๑๑๘/๗๖ ๑
- # ๕. ม. มุ. ๑๒/๔๓๑/๔๖๑ ๑ ๖. วิ. จุติ. ๗/๒๗/๑๑ ๑
- # ๗. พุ. ส. ๒๕/๔๓๔/๕๔๔ ๑ พุ. จุฬ. ๓๐/๓๖๖/๑๗๖ ๑
- # ๘. พุ. ชา. ๒๘/๕๑๑/๓๑๕ ๑ ๙. วิ. จุติ. ๗/๖๓๐/๓๕๖ ๑
- # ๑๐. อจ. อฏฐกก. ๒๓/๑๘๕/๓๔๕ ๑

୧୧. ଟି. ଟି. ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ/ଅର୍ଦ୍ଧ୍ୱ, ଅର୍ଦ୍ଧ୍ୱ/ଅର୍ଦ୍ଧ୍ୱ, ଅର୍ଦ୍ଧ୍ୱ/ଅର୍ଦ୍ଧ୍ୱ

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๑๕๖

สมนตโต เขตวนนติ เอวมตโต ทฏฐพโพ ฯ

โอภาเสตฺวาติ อากาย ผริตฺวา จนฺทิมาย วีย สุริโย

วีย จ เอโกภาสํ เอกปชฺโชตํ กริตฺวาติ อตฺโต ฯ

เยน ภควา เตนฺอุปสงฺกมิตฺติ ภูมฺมตฺเต วรรณจันํ ฯ ยโต

ยตฺถ ภควา ตตฺถ อุปสงฺกมิตฺติ เอวมตฺถ อตฺโต ทฏฐพโพ ฯ เยน

วา การณน ภควา เทวมนฺสุเสหิ อุปสงฺกมิตฺตพฺโพ เตเนว

การณน อุปสงฺกมิตฺติ เอวมตฺถ อตฺโต ทฏฐพโพ ฯ เกน จ

การณน ภควา อุปสงฺกมิตฺตพฺโพ นานปฺปการคฺคณวิเสสชาติ-

คมาธิปฺปาเยน สาทุผลฺลูปโกคาธิปฺปาเยน ทิชคณฺเหหิ นิจฺจ-

ผลิตมหารุกฺโข วีย ฯ อุปสงฺกมิตฺติ จ คตฺวาติ วุตฺตํ โหติ ฯ

อุปสงฺกมิตฺวาติ อุปสงฺกมณปฺริโยสานทฺิปปนํ ฯ อถวา เอวํ คตฺวา

ตโต อาสนนฺตํ ฌานํ ภควโต สมิปสงฺขาตํ คนฺตฺวาติปิ วุตฺตํ

โหติ ฯ ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวาติ ภควนฺตํ อภิวนฺทิตฺวา ปณามิตฺวา

นมนฺสฺสิตฺวา ฯ

เอกมฺนตฺนติ ภาวนปฺปสทฺกนฺิทุเทโส เอโกภาสํ เอกปฺสฺสนฺติ

วุตฺตํ โหติ ฯ ภูมฺมตฺเต วา อุปโยคฺวณํ ฯ อฏฺฐาสิตฺติ นิสชฺชาทิ-

ปฏฺกฺเขโป ฌานํ กปฺเปสฺสิ จิตฺตา อโหสฺสิตฺติ อตฺโต ฯ

กถํ จิตฺตา ปน สว เอกมฺนตํ จิตฺตา อหฺตฺติ

น ปจฺจโต น ปฺรโต นาปี อาสนนฺตฺทฺโร

น ตฺิฏฺฐนฺโต ปฏฺฐวาเต น จาปี อณฺณตฺตฺณเต

อิมเ ทฺโเส วิวชฺเชตฺวา เอกมฺนตํ จิตฺตา อหฺตฺติ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ มงคลสูตรวณณา หน้า ๑๕๗

กสฺมา ปนายํ อฏฺฐาสี เอว น นิสีทิตฺติ ลหุนิวตฺติตฺต-
กามตาย ๑ เทวตา หิ กิณฺณจิวเทว อตฺถวสํ ปฏฺิจฺจ สฺวจิปฺริโส
วีย วจฺจฏฺฐานํ มนุสฺสโลกํ อากจฺจนฺตติ ๑ ปกตฺติยา ปน ตาสํ
โยชนสฺตปฺปฏฺติ มนุสฺสโลโก ทฺวคฺคตฺตตาย ปฏฺิกฏฺโถ โหติ
น ตตฺถ อภิรมฺนฺตติ เตน สฺวา อากตฺกิจฺจํ กตฺวา ลหุ
นิวตฺติตฺตกามตาย น นิสีทิตฺติ ๑ ยสฺส จ คมฺนาทอิริยาปถ-
ปฺริสฺสสมสฺส วิโนทฺนตฺถํ นิสีทฺนตฺติ โส เทวานํ ปฺริสฺสโม นตฺถิ
ตสฺมาปี น นิสีทิตฺติ ๑ เย จ มหาสวกา ภควนฺตํ ปฺริวาเรตฺวา
จิตฺตา เต ปฏฺิมาเนตฺติ ตสฺมาปี น นิสีทิตฺติ ๑ อปฺิจ ภควตฺติ
การเวเนว น นิสีทิตฺติ ๑ เทวตานํ หิ นิสีทิตฺตกามานํ อาสนํ
นิพฺพตฺตติ ตํ อนิจฺจมาณา นิสฺชชย จิตฺตมฺปิ อกตฺวา
เอกมฺนตฺตํ อฏฺฐาสีตฺติ ๑

เอกมฺนตฺตํ จิตฺตา โข สฺวา เทวตฺตติ เอวํ อิมฺเหทฺติ การเณหิ
เอกมฺนตฺตํ จิตฺตา โข สฺวา เทวตา ๑ ภควนฺตํ คาถาย อชฺฌภาสึตฺติ
ภควนฺตํ อกฺขรปทนิยमितฺตคฺคณฺณเตน วจเนน อชฺฌภาสึตฺติ อตฺถโถ ๑
กถํ พหุ เทวา มนุสฺสสา จ ๑เป ๑ พุรุหิ มงฺคลมตฺตมฺนตฺติ ๑

มงคลปณฺหสมฺภูจฺานกถา

ตตฺถ ยสฺมา เอวมิจฺจาทีปาสสฺส อตฺถํ นานปฺปการโธ ฯ
วณฺณยนฺโธ สมฺภูจฺานํ วตฺวาตี มาตีกา จปีตา ตสฺส จ
สมฺภูจฺานสฺส อຍံ วตฺตพฺพตฺยา โธกาโส ตสฺมา มงคล-
ปณฺหสมฺภูจฺานํ ตาว วตฺวา มຍံ ปจฺญา อิมสฺสํ คาธาปทานมตฺถํ
วณฺณยิสฺสามิ. กิณฺจ มงคลปณฺหสมฺภูจฺานํ ชมฺพุทีเป กิร
ตตฺถ ตตฺถ นครทวารสณฺจาคารสฺภาทีสุ มหาชฺนา สนนฺิปตีตฺวา
หิรณฺยสฺวณฺณํ ทตฺวา นานปฺปการํ สීตาหฺรณาทิกํ พาหิรกถํ (๑)
กถาเปณฺติ เอเกกา กถา จตฺมาสจฺเจยฺน นินฺุจาทิ ฯ ตตฺถ เอกทิวสํ
มฺกฺลกถา สมฺภูจฺาสี กิณฺุโข มฺกฺลํ กิํ ทินฺุจํ มฺกฺลํ
กิํ สฺถํ มฺกฺลํ กิํ มฺถํ มฺกฺลํ โโก มฺกฺลํ ชานาตีติ ฯ

อถ ทินฺุจมฺกฺลโก นามโก ปฺริโส อหา อหํ มฺกฺลํ
ชานามิ ทินฺุจํ โลเก มฺกฺลํ ทินฺุจํ นาม อภิมฺกฺลสมฺมตฺ
รูปํ ฯ เสยฺยถิํ อีเรกฺโข กาลสฺเสว วุณฺุจาย วาตสฺกฺณํ (๒)
วา ปสฺสตี เวพฺพวลฺุจํ วา คพฺุทินิ วา กุมารเก วา อลฺงกต-
ปฺฏิยตฺเต ปุณฺณฆฺเฏ วา อลฺลโรหิตมฺจฺนํ วา อาชฺณณํ วา
อาชฺณณรณํ วา อสุภํ วา คาวี วา กปีลํ วา ยํ วา
ปนณฺณปี กิณฺุจํ เอวรूपํ อภิมฺกฺลสมฺมตฺ รูปํ ปสฺสตี อิทํ
วุณฺุจตี ทินฺุจมฺกฺลนฺติ ฯ ตสฺส วจนเมกฺกเจ อคฺคเหสฺสุ เอกเจ
นาคฺคเหสฺสุ ฯ เย นาคฺคเหสฺสุ เต เตน สห วิวทีสุ ฯ
๑. ม. สීตาหฺรณาทิกถํ ฯ ๒. สී. ภาสฺมานสฺกฺณํ ฯ ม. จาตกสฺกฺณํ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ มงคลสูตรวณณา หน้า ๑๕๕

อถ สุตมมงคลิโก นามะโก ปุริโส อาห จกขุณาเมตัง
 โภ สจิมปิ อสจิมปิ ปสสติ ตถา สุนทรุมปิ อสุนทรุมปิ
 มนาปมปิ อมनाปมปิ ๑ ยทิเตน ทิฏฐัง มงคัลลํ สียา สพพมปิ
 มงคัลลํ สียา ๑ ตสฺมา น ทิฏฐัง มงคัลลํ อปีจ โข ปน สุตัง
 มงคัลลํ ๑ สุตัง นาม อภิมงคัลลสมมโต สทฺโท ๑ เสยฺยถิทัง
 อิเรกจโจ กาลสฺเสว วุฏฺฐาย วฑฺฒาติ वा วฑฺฒมานาติ वा
 ปุณฺณาติ वा ศุสฺสาติ वा สฺมนาติ वा สิริติ वा สิริวฑฺฒาติ
 वा อชฺช สฺนกขตฺตํ สฺมฺหตฺตํ สฺทิวถํ สฺมงคัลลนฺติ वा เอวรूपัง
 वा ยงฺกิลฺลิจิ อภิมงคัลลสมมตัง สทฺทํ สฺมฺนาติ อิถํ วุจฺจติ
 สุตมงคัลลนฺติ ๑ ตสฺสาปิ วจัน อเกจเจ อคฺคเหสุ อเกจเจ น
 อคฺคเหสุ ๑ เย นาคฺคเหสุ เตเตน สห วิวทิสฺสุ ๑

อถ มุตมมงคลิโก นามะโก ปุริโส อาห โสตมปิ หิ
 นามะตัง โภ สารุมปิ อสารุมปิ มนาปมปิ อมनाปมปิ สทฺทัง
 สฺมฺนาติ ๑ ยทิ เตน สุตัง มงคัลลํ สียา สพพมปิ มงคัลลํ
 สียา ๑ ตสฺมา น สุตัง มงคัลลํ อปีจ โข ปน มุตัง มงคัลลํ ๑
 มุตุนนาม อภิมงคัลลสมมตัง คนฺธรสโฝฏฺฐพฺพํ ๑ เสยฺยถิทัง
 อิเรกจโจ กาลสฺเสว วุฏฺฐาย ปทุมคนฺธาติปฺปุฝคนฺธํ वा ฆายติ
 ปุสฺสทนฺตคฺคฺคฺจํ वा ขาทติ ปจวี वा อามสฺติ หริตสฺสสํ वा
 อลฺลโคมยํ वा กจฺจปํ वा ติลวาทัง (๑) वा ปุปฺผํ वा ผลํ वा
 อามสฺติ ปุสฺสสมตฺติกาย वा สมมาลิมฺปติ ปุสฺสสาฏฺกํ वा
 # ๑. ม. ติลํ वा ๑

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๑๖๐

นิวาเสติ ปุสฺสเวฏฺฐนํ วา ชาเรติ ยํ วา ปนณฺณมปิ กิณฺจ
เอวรูปํ อภิมนฺจลสมมตํ คนฺธํ วา ฌายติ รสํ วา สายติ
โผฏฺฐพฺพํ วา ผุสฺสติ อิํ วจฺจติ มุตฺตมนฺจลนฺติ ฯ ตสฺสปี
วณฺํ เอกจฺเจ อคฺคเหสุํ เอกจฺเจ นาคคฺคเหสุํ ฯ

ตตฺถ น ทิฏฺฐมนฺจลโก สุตฺตมนฺจลเก อสฺกฺขิ ฌาเปตฺติ
น เตสํ อณฺณตโร อิตฺเร เทวํ ฯ เตสฺ จ มนุสฺเสสฺส ยะ
ทิฏฺฐมนฺจลิกสฺส วณฺํ คณฺหีสุํ เต ทิฏฺฐิเยว มนฺจลนฺติ คตา ฯ
ยะ สุตฺตมนฺจลิกานํ เต สุตฺติเยว มุตฺติเยว มนฺจลนฺติ คตา ฯ
เอวมยํ มนฺจลคฺคา สกฺลขมฺพฺพทีเป ปากฺกฺวา ชาตา ฯ

อถ สกฺลขมฺพฺพทีเป มนุสฺสา กุมฺพคฺคฺพา หุตฺวา กิ
นุโข มนฺจลนฺติ มนฺจลานิ จินฺตยีสฺสุ ฯ เตสํ มนุสฺसानํ
อารกฺขเทวตา ตํ ถนํ สุตฺตวา ตเถว มนฺจลานิ จินฺตยีสฺสุ ตาสํ
เทวตานํ ภูมฺมเทวตา มิตฺตวา โหนฺติ อถ ตโต สุตฺตวา
ภูมฺมเทวตาปี ตเถว มนฺจลานิ จินฺตยีสฺสุ ตาสมฺปิ เทวตานํ
อากาสภูฏกเทวตา มิตฺตวา โหนฺติ อากาสภูฏกเทวตานํ จาตุ-
มหาราชิกา เทวตา มิตฺตวา โหนฺติ เอเตเนว อุปาเยน ยาว
สุทฺตสีเทวตานํ อกฺนิภูฏเทวตา มิตฺตวา โหนฺติ อถ ตโต
สุตฺตวา อกฺนิภูฏเทวตาปี ตเถว กุมฺพคฺคฺพา หุตฺวา มนฺจลานิ
จินฺตยีสฺสุ ฯ เอวํ ยาว ทสฺสทสฺสจกฺกวาเพสฺส สพฺพตฺถ มนฺจล-
จินฺตา อุทฺปาที ฯ อุปฺปนฺนา จ อิํ มนฺจลํ อิํ มนฺจลนฺติ

วินิจฉัยมานาปี อุปปตฺตา เอว วินิจฉัยํ ทฺวาทส วสุธานี
อฏฺฐาสิ ๑ สพฺเพ มนุสฺสา จ เทวา จ พุรหฺมมาโน จ
จเปตฺวา อริยสาวเก ทิฏฺฐสฺสุมฺตวเสน ติธา ภินฺนา เอโกปี
อิทเมว มงฺคฺลนฺติ ยถากุจฺจโต นิฏฺฐจฺจโต นาม นาโหสิ มงฺคฺล-
โกลาหฺลํ โลกเอ อุปฺปชฺชิ ๑

โกลาหฺลํ นาม ปญฺจวิธํ กปฺปโกลาหฺลํ จกฺกวตฺติโกลาหฺลํ
พุทฺธโกลาหฺลํ มงฺคฺลโกลาหฺลํ โมนยฺยโกลาหฺลนฺติ ๑ ตตฺถ
กามาวจฺรา เทวา วิมุตฺตสิรา วิกิณฺณเกสา รุทฺทมฺมุขา อสุสฺสูนิ
หตฺถเอหิ ปุณฺณมานา รตฺตวตฺถนินฺวตฺถา อตีวียรูปเวสธารีโน
หุตฺวา วสุสฺสตฺสหสฺสจฺเจน กปฺปวฺภูจฺจันฺนํ หสฺสตี อยํ โลกโ
วินสฺสิสฺสตี มหาสมฺพุโท อสุสฺสิสฺสตี อยญฺจ มหาปจฺวี สิเนรุ
จ ปพฺพตฺราชา อุกฺกขฺยหิสฺสตี วินสฺสิสฺสตี ยาว พุรหฺมโลกา
โลกวินาโส ภวิสฺสตี เมตฺตํ มาริสา ภาเวถ กรุณฺณํ ภาเวถ มุทิตฺตํ
ภาเวถ อุปฺปกํขํ มาริสา ภาเวถ มาตฺรํ อุปฺภูจฺจถ ปิตฺรํ อุปฺภูจฺจถ
กุเล เชฏฺฐาปจายีโน โหถ ชาครถ มา ปมาทถาติ มนุสฺสปเถ
วิจฺริตฺวา อาโรเจนฺติ ๑ อิํ กปฺปโกลาหฺลํ นาม ๑

กามาวจฺรา เทวา เอว วสุสฺสตฺส อจฺเจน จกฺกวตฺติราชา
โลกเอ อุปฺปชฺชิสฺสตีติ มนุสฺสปเถ วิจฺริตฺวา อาโรเจนฺติ ๑ อิํ
จกฺกวตฺติโกลาหฺลํ นาม. สฺพุทฺธาวาสา ปน เทวา พุรหฺมา-
ภฺรณฺเหหิ อลงฺกริตฺวา พุรหฺมเวจฺนํ สีเส กตฺวา ปิตฺติโสมนสฺสชาติ

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๑๖๒

พุทฺธคุณธาทีโน วสฺสสทฺสจฺเจเนน พุทฺโธ โลเก อุปฺปชฺชิสฺสตีติ
มนุสฺสสฺสเป วิจริตฺวา อารโหเนติ ฯ อิํ พุทฺธโกลาหฺลํ นาม.
สุทฺธาวาสา เอว เทวา เทวมนุสฺसानํ จิตฺตํ ฌตฺวา ทฺวาทสนฺนํ
วสฺसानํ อจฺเจเนน สมฺมาสมฺพุทฺโธ มงฺคลํ กเถสฺสตีติ มนุสฺสสฺสเป
วิจริตฺวา อารโหเนติ ฯ อิํ มงฺคลโกลาหฺลํ นาม. สุทฺธา-
วาสาเอว เทวา สตฺตฺนฺนํ วสฺसानํ อจฺเจเนน อลฺลตโร ภิกฺขุ
ภควตา สทฺธิ สมาคมฺม โมนฺยฺยปฏิปํทํ ปุจฺฉิสฺสตีติ มนุสฺสสฺสเป
วิจริตฺวา อารโหเนติ ฯ อิํ โมนฺยฺยโกลาหฺลํ นาม ฯ อิมสฺสุ
ปฺลยฺจสุ โกลาหฺเลสฺสุ เทวมนุสฺसानํ อิํ มงฺคลโกลาหฺลํ โลเก
อุปฺปชฺชิตฺวา ฯ

อถ เทเวสฺสุ มนุสฺเสสฺสุ จ วิจินิตฺวา วิจินิตฺวา มงฺคลานิ
อลภฺมานิสฺสุ ทฺวาทสนฺนํ วสฺसानํ อจฺเจเนน ตาวตีสฺสกายิกา
เทวา สงฺกมฺม สมาคมฺม เอวํ สมจินฺเตสฺสุ เสยฺยถาปี นาม
ฆรสามิโก อนฺโตปฺริชฺชนานํ (๑) คามสามิโก คามวาสิํ ราชา
สพฺพมนุสฺसानํ เอวเมว อยํ สกฺโก เทวานมินฺโท อมฺหากํ อคฺโค
จ เสฏฺโฐ จ ยทิตฺวา ปุณฺณเตเชน (๒) อีสฺสรียเณ ปฺลยฺวาย ทฺวินฺนํ
เทวโลกานํ อธิปฺติ ยนฺนุณ มยํ สกฺกํ เทวานมินฺทํ เอตมคฺคํ
ปุจฺเจยฺยามาติ ฯ ตา สกฺกสฺส สนฺตํ คณฺตฺวา สกฺกํ เทวานมินฺทํ
ตงฺขณานูรูปํ นิวาสนาภรณสฺสตีริกสฺสรี อจฺจตฺเตยฺยโกฏฺฐิจฺจรา-
๑. ม. อนฺโตฆรชนานํ ฯ ๒. ม. ปุณฺณเณ เตเชน ฯ

*เล่มที่ ๑๖ มงคลสูตรวณณา หน้า ๑๖๓

คณปริวตฺติ ปารีจิตฺตคณฺเฒ ปณฺฑกมฺพลสตีลาวราสเน นิสินฺนํ
อภิวาทฺเตวฺวา เอกมนฺตํ จตฺวา เอตทวโจฺจฺ ยคฺเชม มาริส
ชานเยยาสี เอตฺรหิ มงฺคฺลปฺลหา สมฺภูจฺจิตฺตา เอเก ทิฏฺฐํ
มงฺคฺลนฺติ วทฺนฺติ เอเก สฺตํ มงฺคฺลนฺติ เอเก มุตฺม มงฺคฺลนฺติ
ตตฺถ มยฺลจฺ อณฺเฒ จ อนิฏฺฐจฺจกฺตา สาธุ วต โน ตฺวํ
ยถาสภาวโต พุยาโกโรหิตี ๕ เทวราชา ปกฺติยาปี ปณฺณวฺวา อัย
มงฺคฺลกถา กตฺถ ปจฺมํ สมฺภูจฺจิตฺตาติ อหา ๕ มยฺ เทว
จาทุมฺมหาราชิกานํ อสฺสุมฺหาติ อหํสฺ ๕ ตโต จาทุมฺมหาราชิกา
อากาสภูจฺกเทวตानํ อากาสภูจฺกเทวตา ภูมฺมเทวตानํ ภูมฺมเทวตา
มนุสฺสสารกฺขเทวตानํ มนุสฺสสารกฺขเทวตา มนุสฺสโลเก สมฺภูจฺจิตฺตาติ
อหํสฺ ๕

อถ เน สกฺโก (๑) เทวานมินฺโท สมฺมาสมฺพุทฺโธ กตฺถ
วสตีติ ปุจฺฉิ ๕ มนุสฺสโลเก เทวติ อหํสฺ ๕ ตํ ภควนฺตํ
โกจิ ปุจฺฉิตฺติ ๕ น โกจิ เทวติ ๕ กิณฺนุโข นาม ตฺเมหฺ มาริส
อคฺคิ ฉชฺวเตตฺวา ชชฺโชปนํ อูชฺชาเลถฺ เยน ตฺเมหฺ อนวเสส-
มงฺคฺลเทสํ ตํ ภควนฺตํ อติกฺกมิตฺวา (๒) มํ ปุจฺฉิตฺตพฺพิ มณฺณถ
อากจฺจลฺ มาริส ตํ ภควนฺตํ ปุจฺฉาม อทฺธา สสฺสิริกํ
ปณฺหเวยฺยากรณํ ลภิสฺสามาติ เอกํ เทวปฺตฺตํ อาณาเปสิ ตํ
ภควนฺตํ ปุจฺฉาติ ๕ โส เทวปฺตฺโต ตํ ขณฺนารูเปณ อลงฺกาเรณ
๑. ม. เน สกฺโกติ น ทิสฺสติ ๕ ๒. สี. อติสฺติวา ๕

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๑๖๔

อตุตถานัน อลงกริตวา วิชชชริว วิชชชิตมาโนเทวคณปริวโต
เชตวนมหาวิหาริ คณตุวา ภควนตุ อภิวาเทตวา เอกมนตุ
จตุวา มงคผลปญหิ ปุจจนตุ คาทาย อชฌภาสิ พหูเทวา
มนุสสา จาติ ฯ

อิหํ มงคผลปญหสมมุจจัน

พหูเทวาติคาวณณา

อิทานิ คาทาปทานัน อตุตถวณณา โหติ ฯ ตตุถ พหุติ อนนยमित-
สงขยานิทุเทโส เตน อนนคสตา อนนคสทสสา อนนคสค-
สทสสาติ วุตตุ โหติ ฯ ทิพพนตุติเต เทวา ปญจหิ กามคฺเชหิ
กิปนตุ อตุตโน วา สิริยา ชิตนตุติเต อตุโต ฯ อปีจ เทวาติ
ติวิธา เทวา สมมุติอุปตติวิสุทฺธิเทวเสน ฯ ยถาห เทวาติ
ตโย เทวา สมมุติเทวา อุปตติเทวา วิสุทฺธิเทวา ฯ ตตุถ
สมมุติเทวา นาม ราชาโน เทวियो ราชกุมารา ฯ อุปตติ-
เทวา นาม จาตุम्मหาราชิกเทเว อุปาทาย ตตุตฺตริเทวา ฯ
วิสุทฺธิเทวา นาม อรหนตุโต วุจจตุติ (๑) ฯ

เตสุ อิธ อุปตติเทวา อิธิปเปตา ฯ มนุโน อปจจาติ
มนุสสา ฯ ปุราณา ปน ภณนตุ มนุสส อสุสนุนตายน มนุสสา
เต ชมพฺพิกา อปรโคยานิกา อตุตฺตรกฺรูกา ปุพฺพิเทหกาติ
จตุพฺพิธา อิธ ชมพฺพิกา อิธิปเปตา ฯ มงคผลนตุ มหนตุ

๑. พุ. จุฬ. ๓๐/๒๑๔/๑๑๒ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ มงคลสูตรวณณา หน้า ๑๖๕

อิเมหิ สตุตติ มงฺกลานิ อิทฺธี วุฑฺฒิณฺจ ปาปฺณาตีติ อตุโถ ฯ
อจินฺตยฺนฺติ จินฺตสุ ฯ อากงฺขมานาติ อิจฺจมานา ปตฺถมานา
ปีหฺยมานา ฯ โสตุถานนฺติ โสตุถิภาวํ สพฺเพสํ ทิฏฺฐธมฺมิก-
สมฺปรายิกานํ โสภณานํ สุนฺทรานํ กลฺยาณานํ ฌมฺมาน-
อตุถิตนฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ พุริหิติ เทเสหิ ปกาเสหิ อากิจฺข
วิวร วิภข อุตฺตานิกโรหิ ฯ มงฺกลนฺติ อิทฺธิการณํ วุฑฺฒิการณํ
สพฺพสมฺปตฺติการณํ ฯ อุตฺตมฺนฺติ วิสฺสิตถํ ปวริ สพฺพโลกहित-
สุขาวหนฺติ ยํ คาถาย อนุปฺพุพฺพทวณฺณา(๑) ฯ

อยมฺปน ปิณฺฑตุโถ โส เทวปฺตุโต ทสสทสฺสจกฺวาเพสุ
เทวตาโย มงฺกลปฺลหํ โสตุถกามตาย อิมสฺมี เอกจกฺวาเพ สนฺนิปตฺติวา
เอกวาลกฺกโกฏฺโฏโอกาสฺมตฺเต ทสมฺปิ วิสฺมปิ ตีสฺมปิ จตฺตาลีสมฺปิ
ปฺลฺญาสมฺปิ สฏฺฐิจฺมฺปิ สตุตฺติปิ อสีติปิ สุขุมตฺตภาเว นิมฺมินิตฺวา
สพฺพเทวมารพฺรหฺมาโน สิริยา จ เตชสา จ อธิคฺยห
วิโรจมานํ ปฺลฺยตฺตปวฺรพฺุทฺธาสนฺเน นิสินฺนํ ภควนฺตํ ปรีวาเรตฺวา
จิตฺตา ทิสฺวา ตสมฺมิณฺจ สมฺเย อนาคตानมฺปิ สกฺลชฺมพฺุทฺธิปกัน
มนฺุสฺสานํ เจตฺสา เจโตปรีวิตกฺกมณฺุถาย สพฺพเทวมนฺุสฺสานํ
วิจิกิจฺจาสลฺลสมฺุทฺทรณฺตถํ อาท

พหู เทวา มนฺุสฺสา จ มงฺกลานิ อจินฺตยย
อากงฺขมานา โสตุถานํ พุริหิติ มงฺกลมฺุตฺตมฺนฺติ ฯ
ตาสิ เทวานํ อนุมตฺติยา มนฺุสฺสานณฺจ อนุคฺคเหน มยา

๑. สี่. อนุปทวณณา ฯ

ปฺภูโจ สมนโน ยํ สพฺเพสเมว อมฺหากํ เอกนฺตหิตสฺสขาวหนโต
อตุตฺตมํ มงฺคลํ ตํ โน อนุกมฺปํ อฺปาทาย พฺรุหิ ภควาติ ฯ

อเสวนา จาติ คาทาวณฺณา

เอเมตํ เทวปฺตฺตสฺส วจันํ สฺตฺวา ภควา อเสวนา
จ พาลานนฺติ คาทมาห ฯ ตตฺถ อเสวนาติ อภขนา
อปฺยิริปาสนา ฯ พาลานนฺติ พลนฺติ น ชานนฺตฺติ พาลา อสฺสสิต-
ปฺสฺสสิตมตฺเตน ชีวนนฺติ น ปญฺญาชีวิเตนาติ อธิปฺปาโย ฯ เตสํ
พาลานํ ฯ ปญฺชิตานนฺติ ปญฺชนนฺตฺติ (๑) ปญฺชิตา สนนฺทิฏฺจิก-
สมปฺปรายิเกสฺส อตฺเตสฺส ฌาณคฺคิยา คจฺจนนฺตฺติ อธิปฺปาโย ฯ
เตสํ ปญฺชิตานํ ฯ เสวนาติ ภขนา ปฺยิริปาสนา ตํสหายกา
ตํสมปฺวงฺกตา ฯ ปุชชาติ สกฺการครุการมานนฺนุทนา ฯ
ปุชเนยฺยานนฺติ ปุชารหานํ ฯ เอตมฺมงฺกลมตฺตมฺนฺติ ยา จ
พาลานํ อเสวนา ยา จ ปญฺชิตานํ เสวนา ยา จ
ปุชเนยฺยานํ ปุชชาติ สพฺพิ สมปฺปิณฺฑเตตฺวา อาห เอตํ
มงฺกลมตฺตมฺนฺติ ฯ ยํ ตยา ปฺภูจํ พฺรุหิ มงฺกลมตฺตมฺนฺติ เอตถ
ตาว เอตมฺมงฺกลมตฺตมฺนฺติ คณฺหาหิตี วุตฺตํ โหติ ฯ อยเมตฺติสฺสา
คาถาย ปทวณฺณา ฯ

อตุตฺถวณฺณา ปนฺสฺสา เอวํ เวทิตพฺพา เอวเมตํ

๑. สํ. ปญฺชนนฺตฺติ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ มงคตศตวณณา หน้ ๑๖๗

เทวปุตตสฺส วจันํ สุตฺวา ภควา อเสวนา จ พาลานนฺติ
 อิมํ คถมาห ๑ ตตฺถ ยสฺมา จตฺตพฺพิชา คถา (๑) ปุจฺฉิตคถา
 อปุจฺฉิตคถา สานุสนฺธิคถา อนนุสนฺธิคถาติ ๑ ตตฺถ
 ปุจฺฉามิ ตํ โคตม ภูริปฺลย กถํโร สวโก สารุ โหตีติ (๒)
 จ กถํ นุ ตฺวํ มาริส โอมมตฺรีติ (๓) จ เอวมาทิสฺส ปุจฺฉิตฺเตน
 กถิตา ปุจฺฉิตคถา ๑ ยํ ปเร สุขโต อาหุ ตทริยา อาหุ
 ทุกฺขโตติ ๑ เอวมาทิสฺส (๔) อปุจฺฉิตฺเตน อตฺตชฺฆาตยวเสเนว กถิตา
 อปุจฺฉิตคถา ๑ สพฺพาปี พุทฺธานํ กถา สนิทานาหํ ภิกฺขเว
 ชมมํ เทเสตฺสํมิตฺติ (๕) วจนโต สานุสนฺธิคถา ๑ อนนุสนฺธิค-
 กถา อิมสฺมึ สาสเน นคฺติ ๑ เอวเมตาสฺส คถาสฺส อยํ
 เทวปุตฺเตน ปุจฺฉิตฺเตน ภควตา กถิตตฺตฺตา ปุจฺฉิตคถา ๑
 ยญจ ยถา เจโก ปุริโส กุสโล มคฺคสฺส กุสโล อมคฺคสฺส
 มคฺคํ ปุณฺโณ ปจฺฉิมํ วิชหิตพฺพิ อจฺฉิตฺตฺวา ปจฺฉา คเหตุพฺพิ
 อจฺฉิตฺตฺวา อมคฺคสฺมึ นาม จาเน เทวธาปโถ โหตี ตตฺถ
 วามํ มุญฺจิตฺวา ทกฺขิณํ คณฺหาตี เอวํ เสวิตพฺพาเสวิตพฺเพสุ
 อเสวิตพฺพิ อจฺฉิตฺตฺวา เสวิตพฺพิ อจฺฉิตฺตฺวา ๑ ภควา จ
 มคฺคกุสฺสปฺริสสทิสฺส ๑ ยถาห ปุริโส มคฺคกุสฺสโลติ โข ติสฺส
 ตถาคตฺสเสตํ อธิวจันํ อรหโต สมนฺมาสมพฺพุทฺธสฺส ๑ โส หิ กุสโล
 # ๑. ส. กถา ๑ ๒. พ. ส. ๒๕/๓๓๓/๓๕๕ ๑ ๓. ส. ส. ๑๕/๒/๑ ๑
 # ๔. พ. ส. ๒๕/๔๐๖/๔๘๒ ๑ ๕. อ. ต. ก. ๒๐/๕๖๕/๓๕๖ ๑

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๑๖๘

อิมสฺส โลกสฺส กุสโล ปรสฺส โลกสฺส กุสโล มจฺจุเชยฺยสฺส กุสโล
อมจฺจุเชยฺยสฺส กุสโล มารเชยฺยสฺส กุสโล อมารเชยฺยสฺสาคิ ฯ

ตสฺมา ปรมฺมิ อเสวิตพฺพํ อัจฺจขุณฺโตะ อาห อเสวนา
จ พาลานํ ปณฺฑิตานญฺจ เสวนาคิ ฯ วิชฺหิตพฺพมคฺโค วิย
หิ ปรมฺมิ พาลา น เสวิตพฺพา น ปยิริปาสิตพฺพา ตโต
คเหตุพฺพมคฺโค วิย ปณฺฑิตา เสวิตพฺพา ปยิริปาสิตพฺพาคิ ฯ
กสฺมา ปน ภควตา มงฺคฺลํ กเถนฺเตน ปรมฺมิ พาลานมเสวนา
ปณฺฑิตานญฺจ เสวนา กถิตาคิ วุจฺเจเต ยสฺมา อิมํ ทิฏฺฐาทีสุ
มงฺคฺลทิวฺจฺจํ พาลานํ เสวนาย เทวมนุสฺสา คณฺหีสุ ตา จ อมงฺคฺลํ
ตสฺมา เตสํ ตํ อิธโลกปรโลกคฺถภณฺชกํ อกลฺยาณมิตฺตํสํคฺคํ
ครหนฺเตน อุภยโลกคฺถสาธกญฺจ กกลฺยาณมิตฺตํ สํสคฺคํ ปัสฺสนฺเตน
ภควตา ปรมฺมิ พาลานํ อเสวนา ปณฺฑิตานญฺจ เสวนา
กถิตาคิ ฯ

ตคฺถ พาลา นาม เขเกจิ ปาณาติปาตาทิสอกุสลกมฺมปถ-
สมนฺนาคตา สตฺตา เต ตีหากาเรหิ ชานิตพฺพา ฯ ยถาห
ตีณฺนิมานิ ภิกฺขเว พาลสฺส พาลลกฺขณานิตี สุตฺตํ ฯ (๑) อปิ
ปุณฺณกสฺสปาทโย จ สตฺถาโร เทวทศฺตโกกาลิกกฺกโมท (๒) กตฺติสฺส-
ขณฺฑเทเวียปฺปุตฺตสมุทฺททศฺตจฺฉยฺจมาณวิกาทโย อตีตกาเล จ
ทิมวิทฺสฺส ภาตาคิ อิเม อญฺเญ จ เอวรูปา สตฺตา พาลาคิ
เวทิตพฺพา ฯ

๑. อัง. ติก. ๒๐/๔๔๒/๑๒๘ ฯ ๒. สี่. ...โมรก... ฯ

*เล่มที่ ๑๖ มงคลสูตรวณณา หน้า ๑๖๕

เต อคฺคิปทิตฺตมิมฺว อคฺคาร์ อตฺตนา ทุคฺคหิตฺเตน อตฺตนาณฺเฏจ
 อตฺตโน วจนการเก จ วินาเสนฺติ ฯ ยถา ทีฆวิทฺตสฺส ภาตา
 จตฺตพฺพชฺชนฺตรํ สฏฺฐีโยชนมตฺเตน อตฺตภาเวณ อตฺตนาโน ปติโต
 มหानิรเย ปจฺจติ ยถา จ ตสฺส ทิฏฺฐี อภิรุจิตานิ (๑) ปณฺจ
 กุสสตานิ ตสฺเสว สหพฺยตํ อุปฺปนฺนานิ มหानิรเย ปจฺจนฺติ ฯ
 วุตฺตญฺเจตํ ภควตา เสยฺยถาปี ภิกฺขเว นพาคารา วา
 ตินาคารา วา อคฺคิ มฺคฺโต กุฏฺฏาคารานิปี ททติ อุลลิตฺตทา-
 วลิตฺตานิ นิวัตตานิ สฺมุสฺสิตคฺคฺพานิ ปิहितวาทปานานิ เอวเมว
 โข ภิกฺขเว ยานิ กานิจิ ภยานิ อุปฺปชฺชนฺติ สพฺพานิ ตานิ
 พาลโต อุปฺปชฺชนฺติ โน ปณฺชิตโต ฯ เยเกจิ อุปฺปทฺทวา
 อุปฺปชฺชนฺติ ฯเปฯ เยเกจิ อุปฺสคฺคา ฯเปฯ โน ปณฺชิตโต ฯ
 อิติ โข ภิกฺขเว สปฺปฏฺฐิโก พาลโต อุปฺปฏฺฐิโก ปณฺชิตโต ฯ
 สอุปฺปทฺทโว พาลโต น อุปฺปทฺทโว ปณฺชิตโต สอุปฺสคฺโค พาลโต
 น อุปฺสคฺโค ปณฺชิตโตติ ฯ (๒)

อปิจ ปุตฺติมจฺจนฺสทิสฺส พาลโต ปุตฺติมจฺจนฺพนฺธปตฺตปฺปฏฺฐทิสฺส
 โหติ ตทฺอุปฺเสวี จทฺทหนียตฺตญฺจ ชิกฺขจฺจนฺนียตฺตญฺจ อาปชฺชติ วิญฺญฺนํ ฯ
 วุตฺตญฺเจตํ

ปุตฺติมจฺจนํ กุสคฺเคน โย นโร อุปฺนยฺหติ
 กุสาปี ปุตฺติ วายนฺติ เอวํ พาลูปฺเสวนาติ ฯ (๓)

อภิกฺคิตฺตปณฺชิตโต วาปี สคฺเคน เทวินฺเทน วเร

๑. ม. อภิรุจิกานิ ฯ ๒. อัง. ติก. ๒๐/๔๔๐/๑๒๗ ฯ

๓. พุ. ชา. ๒๘/๘๖๒/๓๐๓ ฯ

ทียฺยมาเน เอวมาห

พาลํ น ปสฺเส น สุณฺเณ น จ พาเลนํ สํวเส
 พาเลนํลลุปสฺสลลุปํ น กรเ น จ โรจเย ฯ
 กิณฺนุ เต อกรํ พาโล วท กสฺสป การณํ
 เกน กสฺสป พาลสฺส ทสฺสนํ นาภิกงฺขสิ ฯ
 อนนฺยํ นยตี ทุมฺเมโธ อชฺฐรายํ นียฺยชฺติ
 ทุนฺนโย เสยฺยโส โหติ สมนฺมา วุตฺโตปิ กุปฺปติ
 วินยํ โส น ชานาติ สาธฺฐ ตสฺส อทสฺสนนฺติ ฯ (๑)

เอวํ ภควา สพฺพากาเรน พาลูปเสวนํ ครหนฺโต

พาลานมเสวนํ มงฺกลนฺติ วคฺวา อิทานิ ปณฺชิตเสวนํ ปัสฺสนฺโต
 ปณฺชิตานนฺจ เสวนา มงฺกลนฺติ ฯ อาห ฯ ตคฺถ ปณฺชิตา นาม
 เยเกจิ ปาณาติปาตา เวรมณฺีอาทิตสฺสทกฺกมฺมปถสมนฺนาคตา สตฺตา
 เต ตีหาการเหติ ชานิตพฺพา ฯ ยถาห ตีณฺิมานิ ภิกฺขเว
 ปณฺชิตสฺส ปณฺชิตลกฺขณานีติ (๒) สุตฺตํ ฯ อปิ จ พุทฺธปจฺเจกพุทฺธ-
 อสีติมหาสาวกา อญฺเฐ จ ตถาคตสฺส สาวกา สฺุเนตฺต-
 มหาโควินฺทวิชฺฐสรภงฺกมโหสฺสสฺสโตสมนฺิมิราชอโยจฺมรฺกุมารอกิตฺติ-
 ปณฺชิตาทโย จ ปณฺชิตาติ เวทิตพฺพา ฯ

เต ภเย วิย รกฺขา อนฺุทธกาเร วิย ปทีโป ขุปฺปิ-

ปาสาทิกุทฺตาภิกเว วิย อนฺุณปานาทิปฏฺฐิตาโก อคฺคตโน วจน-

๑. ขุ. ชา. ๒๗/๑๘๑๓/๓๕๕ ฯ ๒. อัง. ติก. ๒๐/๔๔๒/๑๒๕ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ มงคลสูตรวณณา หน้า ๑๗๑

การานํ สัพพภยอุปททูปสกุวิฑฐสนสมตถา โหนติ ฯ ตถา หิ
ตถาคคํ อากมม อสงฺเขยยา อปริมาณา เทวมนุสฺสา อาสวภุขยํ
ปตฺตา พุรหุมโลเก ปตฺติภูจฺจिता เทวโลเก ปตฺติภูจฺจिता สุกฺคิโลเก
อุปฺปนฺนา สาริปฺตฺตตฺเถเร จิตฺตํ ปสาเทตฺวา จตฺตฺหิ ปจฺจเยหิ
เถรํ อุปฺภุชฺหิตฺวา อสํตี กุสสฺหสฺสานิ สกฺเค นินฺนพฺตฺตานิ ฯ
ตถา มหาโมคคฺคฺลฺลานมฺหากสฺสปฺปฏฺฐิสฺส สพฺเพสฺส มหาสวเกสฺส
สฺสเนตฺตสฺส สตฺถุโน สวากา อปฺเปกฺจฺเจ พุรหุมโลเก อุปฺปชฺชิสฺส
อปฺเปกฺจฺเจ ปฺรณิมนฺนิตฺวสวตฺตฺตินิ เทวานํ สหพฺยตํ ฯเปฯ
อปฺเปกฺจฺเจ คหปฺติมฺมหาสาลกฺุลาณํ สหพฺยตํ อุปฺปชฺชิสฺส ฯ วุตฺตมฺปิ
เจตํ นตฺถิ ภิกฺขเว ปณฺชิตฺโต ภยํ นตฺถิ ปณฺชิตฺโต อุปฺททฺโว
นตฺถิ ปณฺชิตฺโต อุปฺสกุโกติ (๑)

อปิจ ตฺครมาลาทิกนฺรภณฺชสฺทิสฺส ปณฺชิตฺโต ตฺครมาลาทิกนฺร-
พฺนฺรปฺลิวฺเรนปตฺตสฺทิสฺส โหติ ตทฺอุปเสวี ภาวนิยตฺถจ มนฺนุญตฺถจ
อาปชฺชติ วิญฺญนํ วุตฺตมฺปิ เจตํ

ตฺครณฺจ ปลาเสน โย นโร อุปฺนยฺหติ
ปตฺตาปี สฺรภี วายนฺติ เอวํ ชีรฺูปเสวานาติ ฯ (๒)

อกิตฺติปณฺชิตฺโต จาปี สกฺเคน เทวานมฺนินฺเทน วเร

ทียฺยมาเน เอวมาห

ชีริ ปสฺเส สฺสเน ชีริ ชีเรน สห สํวเส
ชีเรนาลฺลาปสฺลลาปํ ตํ กเร ตฺถจ โรจเย ฯ

๑. อ.จ. ต.ก. ๒๐/๔๔๐/๑๒๘ ฯ ๒. พ. ช. ๒๗/๒๑๕๒/๔๓๗ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณฺณา หน้า ๑๗๒

กิณฺนุ เต อกริ ธีโร	วท กสฺสป การณฺ
เกณ กสฺสป ธีรสฺส	ทสฺสนํ อภิกงฺขสิ ฯ
นยํ นยตี เมธาวิ	อชฺฐรายํ น ยุณฺชติ
สุนโย เสยฺยโส โหติ	สมมา วุตฺโต น กุปฺปติ
วินยํ โส ปชานาติ	สาธฺม เตน สมากโมติ ฯ (๑)

เอวํ ภควา สพฺพภาการณ ปณฺทิตฺตูปเสวนํ ปถิสฺสนฺโต
 ปณฺทิตานํ เสวนํ มงฺกลกฺคณฺติ วตฺวา อิทานิ ตาย พาลานํ
 อเสวนาย ปณฺทิตานํ เสวนาย จ อนุปฺพุเพน ปุชฺเณยฺยภาวิ
 อูปคฺตานํ ปุชฺ ปรถิสฺสนฺโต ปุชฺชา จ ปุชฺเณยฺยานํ มงฺกลกฺคณฺติ
 อาห ฯ ตตฺถ ปุชฺเณยฺยา นาม สพฺพโทสฺวิรหิตตฺตฺตา สพฺพคฺฤณ-
 สมฺนนาคตตฺตฺตา จ พุทฺธา ภควนฺโต ตโต ปจฺเจกสมฺพุทฺธา
 อริยสวกา จ ฯ เตสฺสฺหิ ปุชฺชา อปฺปกาปิ ทิฆฺมรตฺตํ หิตาย
 สุขาย โหติ สุมฺนมาลาการมฺลลิกาทโย เจตฺถ นิตฺสฺสนํ ฯ
 ตตฺถเอกํ นิตฺสฺสนมตฺตํ ภาณาม ภควา กิร เอกทิวสํ
 ปุพฺพพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจิวรมาทาย ราชคหํ ปิณฺฑทาย
 ปาวิสิ อถโข สุมฺโน มาลากาโร รณฺโถ มาคธสฺส เสนิยสฺส
 พิมฺพิสารสฺส ปุปฺผานิ คเหตุวา คจฺจณฺโต อทฺทส ภควนฺตํ
 นครทวารํ อนุปฺปตฺตํ ปาสาทิกํ ปาสาทนียํ ทวตฺตีสมหาปฺริส-
 ลกฺขณอสีตฺยานุพฺยณฺชนปฏิมณฺฑิตํ พุทฺธสิริยา ชลนฺตํ ทิสฺวานสฺส
 # ๑. ขุ. ชา. ๒๗/๑๘๑๕/๓๕๕ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ มงคลสูตรวณณา หน้า ๑๗๓

เอตทโหสิ ราชา ปุปฺพานิ คเหตุวา สติ วา สหสฺสํ วา
ทเทยฺย ตณฺจ อธิโลกมตฺตเมว สฺขํ ภเวยฺย ภควโต ปน ปุชา
อปุเปเมยฺยอสงฺเขยฺยผลา ทีฆรตฺตํ หิตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
อิเมหิ ปุปฺเพหิ ภควนฺตํ ปุเชมิตฺติ ปสนฺนจิตฺโต เอกํ ปุปฺพมฺภูจฺจึ
คเหตุวา ภควโต ปฏิมุขํ จิปี ปุปฺพานิ อากาเสน คนฺตฺวา
ภควโต อุปริ มาลาวิตานํ หุตฺวา อภฺจิสฺสุ ฯ มาลาการโ
ตมานุภาวํ ทิสฺวา ปสนฺนจิตฺโต ปุณฺ เอกํ ปุปฺพมฺภูจฺจึ
จิปี ตานิปี คนฺตฺวา มาลากณฺจุกา หุตฺวา อภฺจิสฺสุ ฯ เอวํ
อภฺจ ปุปฺพมฺภูจฺจโย ปุณฺ จิปี ตานิ คนฺตฺวา ปุปฺพมฺภูจฺจคารํ หุตฺวา
อภฺจิสฺสุ ฯ

ภควา อนฺโตฏฺฐากาเร อโหสิ มหาชนกาโย สนนฺิปติ ฯ
ภควา มาลาการํ ปสฺสฺสนฺโต สิตํ ปาตฺวากาสิ ฯ อานนฺทตฺเถโร
น พุทฺธา นาม อเหตุ อปฺจฺจยา สิตํ ปาตุํ กโรนฺตฺติ สิตการณํ
ปุจฺจฺจึ ฯ ภควา อาห เอโส อานนฺท มาลาการโ อิมิสฺสา
ปุชฺชาย อานุภาเวน สตฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
จ สฺสฺริตฺวา ปรีโยसानเ สุมฺนิสฺสโร นาม ปจฺเจกสมฺพุทฺโธ
ภวิสฺสฺตีติ ฯ วจนฺปรีโยसानเ ฐมฺมเทสนฺตฺถิ อิมิ คากํ อภาสิ

ตณฺจ กมฺมํ กตํ สาธุ ยํ กตฺวา นานฺตฺตฺตฺตฺต
ยสฺส ปตีโต สุมฺโน วิปากํ ปฏฺธิเสวตีติ ฯ (๑)

๑. พุ. ฐ. ๒๕/๑๕/๒๓ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๑๗๔

คาถาวสานเณ จตุราสีติยา ปาณสหัสสานํ ฐมาภิสมโย
อโหสิ ฯ เอวํ อปฺปกาปิ เตสํ ปุชา ทิฆรตฺตํ หิตาย สุขาย
โหติตี เวทิตพฺพา ฯ สว จ อามิสปุชว โโก ปน วาโท
ปฏฺธิปตฺติปุชย ฯ ยโต เย กุลปฺตฺตา สรณคฺมนสิกฺขาปทปฺ-
ฏฺธิคฺคหณฺน อุโปสถงฺคสมาทาเนน จ จตฺตปาริสฺสุทฺธิสึลาทีหิ จ
อตฺตโน कुณฺเหหิ ภกฺวณฺตํ ปุเชนฺติ โโก เตสํ ปุชยผลํ
วณฺณยิสฺสตี ฯ เต หิ ตถาคตํ ปรมาย ปุชย ปุเชนฺตีตี
วตฺตตา ฯ ยถาห โย โข อานนฺท ภิกฺขุ วา ภิกฺขุณี วา
อุปาสิโก วา อุปาสิกา วา ฐมาณฐมมฺปฏฺธิปนฺโน วิหริตี
สามิฉิปปฏฺธิปนฺโน อนุฐมฺมจารี โส ตถาคตํ สกฺกโรตี
กรุกโรตี มาเนตี ปุเชตี ปรมาย ปุชยาคี ฯ (๑)

เอเตนानุสาเรณ ปจฺเจกพฺพุทฺธอริยสาวกานมฺปิ ปุชย
หิตสุขาวหตา เวทิตพฺพา ฯ

อปิจ คหณฺจानํ กนฺนิฏฺฐสฺส เซฏฺฐภาตาปิ ภคินีปิ
ปุชเนยฺยา ปฺตฺตสฺส มาตาปิตโร กุลวธฺนํ สามิกสฺสสฺสสุราตี
เอวเมตฺถ ปุชเนยฺยา เวทิตพฺพา ฯ เอเตสมฺปิ หิ ปุชา กุสล-
ฐมฺมสงฺขาตตฺตา आयูอาทิวุฑฺฒิเหตุตฺตา จ มงฺคลเมว ฯ วตฺตณฺเหตํ
เต มตฺตเตยฺยา ภวิสฺสณฺตี เปตฺตเตยฺยา สามณฺณา พุรหฺมณฺณา
กุเล เซฏฺฐาปจายีโน อิทํ กุสลํ ฐมฺมํ สมาทาย วตฺติสฺสณฺตี
๑. ที. มหา. ๑๐/๑๒๕/๑๖๐ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ มงคลสูตรวณณา หน้า ๑๗๕

เต กุสลานํ ฌมมานํ สมหาทนเหตุ อายุณาปี วทพิสุสนฺติ

วณณณปี วทพิสุสนฺตฺติ อาทิ ฯ (๑)

อิทานิ ยสุมา ยํ ยตถ มงฺกลํ ฯ ววตถเปตฺวา ตํ

ตสฺส มงฺกลตฺตํ วิภาวเยติ อิติ มาติกา นิกฺขิตฺตา ตสฺมา

อิทํ วุจฺจติ เอวเมตฺติสฺสา คากาย พาลานํ อเสวนา ปณฺหิตานํ

เสวนา ปุชฺเณยฺยานํ จ ปุชฺชาติ ตีณิ มงฺกลานิ วุตฺตานิ ตตฺถ

พาลานํ อเสวนา พาลเสวนปจฺจยภยาทิปริตฺตาณณ อุภย-

โลกตฺถเหตุตฺตา ปณฺหิตานํ เสวนา ปุชฺเณยฺยานํ ปุชฺชา จ ตาลํ

ผลวิภูติวณณนํ วุตฺตนเยเนว นิพฺพานสฺสคติเหตุตฺตา มงฺกลนฺติ

เวทิตฺตพฺพา ฯ อิโต ปริ ปน มาติกํ อทสฺเสตฺวา เอวํ ยํ ยตถ

มงฺกลํ ตํ ววตถเปตฺสสาม ตสฺส มงฺกลตฺตํ วิภาวียสฺสามาติ ฯ

นิภูจฺจิตา อเสวนา จ พาลานนฺติ

อิมีสฺสา คากาย อตฺถวณณนา ฯ

ปฏฺฐิรูปเทสวาโส จาติ คากาวณณนา

เอวํ ภควา พฺรหฺมิ มงฺกลมฺมุตฺตมฺนฺติ เอกํ อชฺฌเอสิโตปี

อปฺปํ ยาจิโต พฺหุทายโก อุพารปฺริโส วิย เอกาย คากาย

ตีณิ มงฺกลานิ วตฺวา ตโต อุตฺตริมฺปี (๒) เทวตานํ โสตุกามตฺยา

มงฺกลานํ อตฺถิตฺยา จ เยสํ เยสํ ยํ ยํ อนุภูถึ เต เต สตฺเต

๑. ที. ปา. ๑๑/๔๗/๘๑ ฯ ๒. ม. อุตฺตริมฺปี ฯ

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๑๗๖

ตตถ ตตถ มงฺกเล นโยเชตุคามตย จ ปฎิรูปเทสวาโส
จาทิอาทีหิ คาทาหิ ปุณปี อนิกานิ มงฺกลานิ วุตตุมารทุโธ ฯ
ตตถ ปรมคากาย ตาว ปฎิรูปติ อนุจจวิโก ฯ เทโสติ
คาโมปี นิคโมปี นครมปี ชนปโทปี โยโกจิ สตุตถานัน
นิวาโสกาโส ฯ วาโสติ ตตถ นิวาโส ฯ ปุพเพติ ปุรา
อตีตาสู ชาตีสู ฯ กตปุณณตติ อุปจิตกุตตต ฯ อตุตติ จิตติ
วุจจติ สกโล วา อตุตภาโว สมมาปณิธีติ ตสฺส อตุตโน
สมมา ปณิธานัน นียุชฺชนัน จปนนฺติ วุตติ โหติ ฯ เสถ
วุตตนยเมวาทิ ฯ อยเมตถ ปทวณณา ฯ

อตุตวณณา ปน เอว เวทิตพพา ปฎิรูปเทสวาโส นาม
ยตุถ จตฺสโส ปริสา วิจฺรนฺติ ทานาทินิ ปุณณกิริยวตุณฺนิ
วตุตฺนฺติ นวฺกสตุตฺตาสนฺ ทิปฺปติ ตตถ นิวาโส สตุตถานัน
ปุณณกิริยาย ปจฺจยตุตา มงฺกลนฺติ วุจจติ ฯ สิหพทีปวิภูจ-
เกวภูฏาทโย เจตถ นิสฺสนัน ฯ

อปโร นโย ปฎิรูปเทสวาโส (๑) นาม ภควโต โพธิมณฺฑปฺปเทโส
ธมฺมจกฺกปฺปวตฺติตปฺปเทโส ทฺวาทสโยชฺนาย ปริสาย มชฺเฌ
สพฺพตฺตติยมตฺตํ ภินฺทิตฺวา ยมกปาฎิหาริยทสฺสิตกณฺฑาม (๒) พฺรูกฺข-
มุลปฺปเทโส เทโวโรหณปฺปเทโส โย วา ปนณฺโณปี สวตฺติ-
ราชคหาทิตฺพุทฺธาธิวาสปฺปเทโส ตตถ นิวาโส สตุตถานัน
๑. ม. ปฎิรูปเทสวาโส ฯ ๒. ม. ...กณฺฑามพ... ฯ

*เล่มที่ ๑๖ มงคลสูตรวณณา หน้า ๑๗๗

อนนฺตฺตริยปฺปฏิลาภปจฺจยโต มงฺกลนฺตฺติ วุจฺจติ ฯ

อปโร นโย ปุรฺตฺถิมาย ทิสาย กชงฺคฺลํ (๑) นฺนาม นิกโม
ตสฺส ปเรน มหาสาธา ตโต ปรี ปจฺจนฺตฺติมา ชนปทา โอรโต
มชฺเฌ ฯ ทกฺขิมปุรฺตฺถิมาย ทิสาย สลฺลวตี (๒) นาม นที ตโต
ปรี ปจฺจนฺตฺติมา ชนปทา โอรโต มชฺเฌ ฯ ทกฺขิมาย ทิสาย
เสตกณฺณิกํ นาม นิกโม ตโต ปรี ปจฺจนฺตฺติมา ชนปทา
โอรโต มชฺเฌ ฯ ปจฺจิมาย ทิสาย ถฺนํ นาม พุราหฺมณคฺคาโม
ตโต ปรี ปจฺจนฺตฺติมา ชนปทา โอรโต มชฺเฌ ฯ อุตฺตราย
ทิสาย อฺสิรฺทฺทฺช นาม ปพฺพโต ตโต ปรี ปจฺจนฺตฺติมา ชนปทา
โอรโต มชฺเฌ ฯ อํย มชฺฉิมปเทโส อายาเมน ตีณิ โยชนสฺตานิ
วิตฺถารณ อพฺพมฺเตยฺสฺตานิ ปรีกฺเขเปน นว โยชนสฺตานิ โหนฺติ
เอโส ปฏฺฐิรฺูปเทโส นาม.

เอตฺถ จตฺตุนํ มหาทีปํ ทฺวิสทฺสฺสานํ ปรีตฺตทีปํ นจ
อิสฺสริยาริพฺจการกา จกฺกวตฺติราชาโน (๓) อฺปฺปชฺชนฺตฺติ เอกํ
อสงฺเขยฺยํ กปฺปสฺตทฺสฺสณฺจ ปารมิโย ปุเรตฺวา สาริปฺตฺต-
โมคฺคฺลฺลานาทโย มหาสาวกา อฺปฺปชฺชนฺตฺติ เทว อสงฺเขยฺยานิ
กปฺปสฺตทฺสฺสณฺจ ปารมิโย ปุเรตฺวา ปจฺเจกสมฺพุทฺธา จ จตฺตาริ
อฏฺฐ โสพสฺ วา อสงฺเขยฺยานิ กปฺปสฺตทฺสฺสณฺจ ปารมิโย
ปุเรตฺวา สมฺมาสมฺพุทฺธา จ อฺปฺปชฺชนฺตฺติ ฯ ตตฺถ สตฺตา จกฺก-
๑. ม. กชงฺคฺลํ ฯ ๒. สී. ย. สลฺลวตี ฯ ๓. ม. จกฺกวตฺติ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๑๗๘

วตฺติรณฺโณ โอวาทํ คเหตฺวา ปณฺจสุ สึเลสุ ปตฺติฏฺจาย สกฺค-
ปฺรายนา โหนฺติ ฯ ตถา ปจฺเจกสมฺพุทฺธานํ โอวาเท ปตฺติฏฺจาย
สมฺมาสมฺพุทฺธานํ ปน พุทฺธสาวกานํ โอวาเท ปตฺติฏฺจาย
สกฺคปฺรายนา นิพฺพานปฺรายนา จ โหนฺติ ฯ ตสฺมา ตตฺถ
วาโส อิมาลํ สมฺปตฺตึนํ ปจฺจยโต มงฺกฺลนฺติ วุจฺจติ ฯ

ปฺพุเพ จ กตฺปฺลนฺตา นาม อตฺตฺชาตฺติยา พุทฺธปจฺเจกพุทฺธ-
จึณฺนาสเว อารพฺภ อฺปฺจิตฺกฺกุสฺลตา สปิ มงฺกฺลํ ฯ กสฺมา ฯ
พุทฺธปจฺเจกพุทฺธ สมฺมุขา ทสฺเสตฺวา พุทฺธานํ วา พุทฺธสาวกานํ
วา สมฺมุขา สุตาย จตฺตฺปฺปทิกายปิ คากาย ปรีโยसानเ อรหฺตฺตํ
ปาเปณฺตฺติ (๑) กตฺวา ฯ โย จ มนฺุสฺโส ปฺพุเพ กตฺตริกาโร อฺสุสนฺน-
กฺกุสฺลมฺโโล โหติ โส เตเนว กฺกุสฺลมฺเลน วิปฺสฺสนํ อฺปฺปาเทตฺวา
อาสวกฺขยํ ปาปฺณฺตฺติ ยถา ราชา มหากปฺปิโน อคฺคฺมเหสี
จ ฯ เตน วุตฺตํ ปฺพุเพ จ กตฺปฺลนฺตา มงฺกฺลนฺติ ฯ

อตฺตฺสมฺมาปณฺธิ (๒) นาม อีเชกฺจฺโจ อตฺตฺตานํ ทสฺสึลํ สฺสุสิเล (๓)
ปตฺติฏฺจาเปติ อฺสุสทฺธํ สทฺธาสมฺปทาย ปตฺติฏฺจาเปติ มจฺจรี
จกสมฺปทาย ปตฺติฏฺจาเปติ ฯ อยํ วุจฺจติ อตฺตฺสมฺมาปณฺธิติ
เอโส จ มงฺกฺลํ ฯ กสฺมา ทิฏฺฐธมฺมิกสมฺปฺรายนิกเวรปฺปหาน-
วิวิธานิสฺสํสาธคฺคฺมเหตุโต ฯ

เอวํ อิมฺสฺสาปิ คากาย ปฏฺฐิรฺูปเทวาโส จ ปฺพุเพ จ
๑. สึ. ยฺ. อรหฺตฺตํ ปาปฺณฺนโต ฯ ๒. อภิธานปฺปทึปิกาย ปณฺธิ อิติ
ทิสฺสติ ฯ ๓. ม. สึเล ฯ

*เล่มที่ ๑๖ มงคลสูตรวณณา หน้า ๑๗๕

กตปุลลตา อตตสมมาปนิธิ จาติ ตีณิเยว มงฺกลานิ วุตตานิ ฯ

มงฺกลตตตตจ เนสิ ตตตตตต วิภาวิตเมวาติ ฯ

นิฏฺฐิตา ปฏฺฐิรูปเทสวาโส จาติ

อิมิสฺสา คาถาย อตฺตวณณา ฯ

พาหุสจฺจจฺจาติ คาถาวณณา

อิทานิ พาหุสจฺจจฺจาติ เอตฺต พาหุสจฺจจฺจาติ พหุสฺสุต-
ภาโว ฯ สิปปนฺติ ยํ กิณฺจ หตฺถโกสลํ ฯ วินโยติ กายวาจา-
จิตฺตวินยํ ฯ สฺสติกฺขิตฺติ สฺสฏฺฐ สฺสติกฺขิตฺติ ฯ สฺสภาสิตาติ สฺสฏฺฐ
ภาสิตา ฯ ยาทิ อนิยมนิทฺเทโส ฯ (๑) วาจาติ คิรา พุยฺปปโต ฯ
เสสิ วุตฺตนยเมวาติ ฯ อยเมตฺต ปทวณณา ฯ

อตฺตวณณา ปน เอว เวทิตพฺพา พาหุสจฺจ นาม
ยนฺตํ สฺสทฺโร โหติ สฺสทฺสนฺนิจโยติ จ อิเชกจฺจสฺส พหุสฺสุตฺติ (๑)
โหติ สฺสุตฺติ เคนยฺย เวยฺยากรณฺน จ เอวมาทินา นยฺน
สฺสทฺตฺตสฺสทฺตฺตํ วณฺณิตํ ตํ อกฺุสลปฺปหานกฺุสลาธิคมเหตุโต
อนฺุพฺพุเพน ปรมคตสจฺจจฺจกิริยเหตุโต จ มงฺกลนฺติ วุจฺจติ ฯ
วุตฺตญฺเหหํ ภควตา สฺสทฺวา (๔) จ โข ภิกฺุขเว อริยสาวโก
อกฺุสลํ ปชฺหติ กฺุสลํ ภาเวติ สาวชฺชํ ปชฺหติ อนวชฺชํ ภาเวติ
๑. ม. อนิยตนิทฺเทโส ฯ ๒. ม. ม. ๑๒/๓๗๖/๔๐๓ ฯ
๓. ม. พหุํ สฺสุตฺติ ฯ ๔. สฺยา. สฺสทฺวาโร ฯ

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๑๘๐

สุทฺถมตฺตานิ ปฺริหฺรตีติ ฯ

อปรมุปี วุตฺตํ ชฺตานิ ชฺมมานํ อตฺถมุปริกฺขติ อตฺถํ
อุปริกฺขโต ชฺมมา นิชฺฌานํ ชฺมนฺติ ชฺมฺมนิชฺฌานกฺขนฺติยา
สฺติ ฉนฺโท ชฺยติ ฉนฺทชาโต อุตฺสฺหติ อุตฺสฺหฺนฺโต ตฺลยติ
ตฺลยฺนฺโต ปทฺหติ ปทฺหฺนฺโต กายนฺ เจว ปรมตฺตสจฺจํ สจฺจิกโรติ
ปฺลญฺยจ ปฏฺวิชฺฌ ปสฺสตีติ ฯ (๑)

อปิฉ อคาริยพาหุสจฺจมุปี ยํ อนวชฺชํ ตํ อุกฺยโลกฺหิต-
สุขาวหนฺโต มงฺกฺลนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ

สิปฺปี นาม อคาริยสิปฺปญฺจ อนาคาริยสิปฺปญฺจ ฯ ตตฺถ
อคาริยสิปฺปี นาม ยํ ปฺรปาณฺูปโรชฺวิริหิตํ (๓) อุกฺสฺตวิวชฺชิตํ
มณฺนิการสฺวณฺณการกฺมมาทิ ตํ อิชฺ โลกตฺถาวหนฺโต มงฺกฺลํ ฯ
อนาคาริยสิปฺปี นาม จีวรวิจารณฺจิวรสิพฺพนาทิสมณฺปฺริกฺขารากิ-
สจฺจฺรณฺณํ ยนฺตํ อิชฺ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ยานิ ตานิ สพฺรหฺมจาริณฺ
อุจฺจาวจานิ กิกรณฺณิยานิ ตตฺถ ทกฺโข โหตีติ อาทิณา นเยน
ตตฺถ ตตฺถ สํวณฺณิตํ ยํ นาถกรโณ ชฺมฺโมติ จ วุตฺตํ
ตํ อตฺตโน จ ปเรสญฺจ อุกฺยโลกฺหิตสุขาวหนฺโต มงฺกฺลนฺติ
เวทิตพฺพํ ฯ

วินโย นาม อคาริยวินโย จ อนาคาริยวินโย จ ฯ

๑. อ.จ. สุตตกถ ๒๓/๖๔/๑๑๑ ฯ ๒. ม. ม. ๑๓/๖๕๗/๖๐๕ ฯ

๓. ม. ปฺรปฺโรชฺวิริหิตํ ฯ ๔. ที. ปา. ๑๑/๓๕๗/๒๘๒ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ มงคลสูตรวณณา หน้า ๑๘๑

ตตฺถ อคาริยวินโย นาม ทสอกุสลกมุมปถวิรมณฺ โส ตตฺถ
อสงฺกิลเสปาชฺชเนน อจารคฺคณวตฺถาปเนน จ สฺสึกฺขิโต อุกฺข-
โลกहितสุขาวหนโต มงฺคฺลํ ฯ อนาคาริยวินโย นาม สตฺตา-
ปตฺติกฺขนฺเช อนาปชฺชนํ โสปี วุตฺตนเยเนว สฺสึกฺขิโต จตฺตปาริ-
สุทฺธิสํลํ วา อนาคาริยวินโย โส ยถา ตตฺถ ปตฺติกฺขาย อรหตฺตํ
ปาปฺณาติ เอวํ สิกฺขเนน สฺสึกฺขิโต โลกิยโลกุตฺตรสุขาธิคม-
เหตุโต มงฺคฺลนฺติ เวทิตพฺโพ ฯ

สุภาสิตา วาจา นาม มุสาวาทาทิโทสฺวิริหิตา ฯ ยถาห
จตฺตฺติ ภิกฺขเว องฺเคหิ สมฺนฺนาคตา วาจา สุภาสิตา โหติติ (๑)
อสมฺมปฺปลาปา (๒) วาจาเอว วา สุภาสิตา ฯ ยถาห

สุภาสิตํ อุตฺตมมาหุ สนฺโต
ธมฺมํ ภณฺเน น อธมฺมนตฺตํ ทฺตฺติยํ ฯ
ปิยํ ภณฺเน นาปิยนตฺตํ ตฺตฺติยํ
สจฺจํ ภณฺเน น อลิกนตฺตํ จตฺตฺถนฺติ ฯ (๑)

อยมฺปิ อุกฺขโลกहितสุขาวหนโต มงฺคฺลนฺติ เวทิตพฺพา ฯ
ยสฺมา จ อโย วินยปรียาปฺนฺนา เอว ตสฺมา วินยคฺคหณฺเนน
เอตํ อสงฺกณฺหิตฺวา วินโย สงฺกเหตุพฺโพ ฯ อถวา ก็ อิมินา
ปฺริสฺสเมเนน ปเรสํ ธมฺมเทสนาวาจา อิทฺ สุภาสิตา วาจาติ
เวทิตพฺพา ฯ สา हि ยถา ปฏฺฐิรูปเทสวาโส เอวํ สตฺตฺตํ
๑. พุ. สฺ. ๒๕/๓๕๖/๔๑๑ ฯ ๒. กตฺถจฺจิ สฺสฺสณฺญตฺตวาจา เอวาติปิ
ทิสฺสตี ฯ

*เล่มที่ ๑๖ พุทธทศปาฐวณณา หน้า ๑๘๒

อุภยโลกहितสุขนิพพานาธิคมปัจจยโต มงคลนฺติ วุจฺจติ ฯ อห จ

ยํ พุทฺโธ ภาสตี วาจํ เขมํ นิพฺพานปตฺติยา

ทฺฤชสุสนฺตกิริยาย สว เว วาจาณมุตฺตมาติ ฯ

เอวํ อิมิสฺสา คากาย พาสฺสจฺจญฺจ สิปฺปญฺจ วินโย จ

สุสิทฺธิโต สุภาสิตา จ ยา วาจาติ จตฺตาริ มงฺกลานิ วุตฺตานิ ฯ

มงฺกลตฺตญฺจ เนลํ ตตฺถ ตตฺถ วิภาวิตเมวาติ ฯ

นิฏฺฐิตา พาสฺสจฺจญฺจจาติ

อิมิสฺสา คากาย อตฺถวณฺณา ฯ

มาตาปิตฺตอุปฺภูจฺจานนฺติ คากาวณฺณา

อิทานิ มาตาปิตฺตอุปฺภูจฺจานนฺติ เอตฺถ มาตฺ จ ปิตฺ จาติ

มาตาปิตฺ ฯ อุปฺภูจฺจานนฺติ อุปฺภูจฺจหนํ ฯ ปุตฺตทานญฺจ ทารานญฺจจาติ

ปุตฺตทาสฺส ฯ สงฺกมฺหนํ สงฺกโห ฯ น อากฺลา อนากฺลา ฯ

กมฺมานิเอว กมฺมนฺตา ฯ เสลํ วุตฺตนยเมวาติ อຍံ ปทวณฺณา ฯ

อตฺถวณฺณา ปน เอวํ เวทิตพฺพา มาตา นาม ชนิกา

วฺจฺจติ ตถา ปิตา ฯ อุปฺภูจฺจัน นาม ปาทโรวณฺสมฺพา-

นฺจฺฉาทนฺนหปฺเนหิ จตฺตปัจจยสมฺปทานน จ อุปฺการกรณํ ฯ

ตตฺถ ยสฺมา มาตาปิตโร พหุปรการา ปุตฺตทานํ อตฺถกามา

อนุกมฺปกา เข ปุตฺตเก พหิ กิพฺติวา ปัสฺสมกฺขิตสรีเร อากเต

ทิสฺวา ปัสฺส ปุณฺณิตฺวา มตฺถกํ อุปฺสิงฺฆายนฺตา ปริจฺมุพฺนฺตา จ

*เล่มที่ ๑๖ มงคลสูตรวณณา หน้า ๑๘๓

สินหฺ อูปปาเทนฺติ วสฺสตมฺปิ มาตาปิตโร สีเสน ปริหรนฺตา
ปฺตุตา เตสํ ปฏิการิ กาคฺมสมตฺถาฯ ยสฺมา จ เต อาปาทกา
โปสกา อิมสฺส โลกสฺส ทสฺเสตาโร พุรหฺมสฺมา ปุพฺพา-
จริยสมฺมตา ตสฺมาเตสํ อูปฏฺจัน อิชฺ ปัสสํ เปจฺจ สกฺกสฺขณฺจ
อาวหตีฯ เตน มงฺกลนฺติ วุจฺจตีฯ วุตฺตณฺเจตํ ภควตา

พุรหฺมาตี มาตาปิตโร ปุพฺพาจริยาตี วุจฺจเร
อาหุเนยฺยา จ ปฺตุตานํ ปชาย อนุกมฺปกาฯ
ตสฺมา หิ เน นมสฺเสยฺย สกฺกเรยฺย จ ปณฺทิตฺโตฯ
อนฺเนน อโถ ปาเนน วตฺถเนน สยเนน จ
อฺจุฉาทเนน นฺหาปเนน ปาทานํ โชวเนน จฯ
ตาย นํ ปาริจริยาย มาตาปิตฺตฺสฺ ปณฺทิตา
อิเชว นํ ปัสสนตี เปจฺจ สกฺเค (๑) ปโมทตีตี

อปโร นโย อูปฏฺจัน นาม ภรณกิจฺจกรณกฺลวํสฺสจ-
ปนาตี ปญฺจวิธํ ตํ ปาปนิวารณาตีปญฺจวิธทิฏฺฐชฺมมิกหิตเหตุโต
มงฺกลนฺติ เวทิตพฺพิฯ วุตฺตณฺเจตํ ภควตา ปญฺจหิ โข คหป-
ปฺตุตฺต จาเนหิ ปฺตุตฺเตน ปฺรตฺถิมา ทิสา มาตาปิตโร ปจฺจ-
ปฏฺจาทพฺพา ภโต เน ภริสฺสामी กิจฺจํ เนสํ ภริสฺสาสामी กฺลวํสํ
จเปสฺสामी ทายชฺชํ ปฏฺธิปชฺชิสฺสामी อถ วา ปน เปตานํ
กาลกตานํ ทกฺขิณํ อนฺุปฺปทสฺสामीตีฯ อิเมหิ โข คหปตีปฺตุต
๑. สี่. สกฺเค จฯ

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๑๘๔

ปลงจหิ จาเนหิ ปุตุเตน ปุตุติมา ทิสา มาตาปีตโร ปจจุ-
ปฏฐิตา ปลงจหิ จาเนหิ ปุตุตฺ อณุกมฺปนฺติ ปาปา นิวาเรณฺติ
กถยาณเณ นิเวเสนฺติ สิปฺปํ สิกฺขาเปณฺติ ปฏฐิรฺูปน ทาเรน
ลํโยเชนฺติ สมเย ทายชฺชํ นิยฺยาเทณฺตํติ ฯ (๑)

อปิจ โย มาตาปีตโร ตีสุ วตฺถุสุ ปสาทุปฺปาทเนน
สีลสมาทาปเนน ปพฺพชฺชาย วา อุกฺกุหฺติ อัย อิช มาตาปีตฺ-
อุปฏฺฐากานํ อคฺโค ตสฺส ตํ มาตาปีตฺอุปฏฺฐานํ มาตาปีตฺหิ
กตสฺส อุปการสฺส ปจจุปการภูตํ อนเเกสํ ทิฏฺฐธมฺมิกานํ
สมฺปรายิกานณฺจ อตฺถานํ ปทฏฺฐานโต มงฺกฺลนฺติ วุจฺจติ ฯ

ปุตุตทารสฺสาติ เอตฺถ อตฺตนา (๒) ชาตา ปสฺสา ปุตุตฺตาปี ธีตโรปิ
ปุตุตฺตาเตวฺว สงฺขยํ กจฺจนฺติ ฯ ทาราติ วิสฺติยา ภริยานํ
ยาภาจि ภริยา ฯ ปุตุตฺตา จ ทารา จ ปุตุตฺทาริ ตสฺส
ปุตุตทารสฺส ฯ สงฺคโหติ สมฺมานนาทีหิ อุปการกรณฺ ฯ ตํ
สุลฺลิวีตกมฺมนฺตฺตาทีทิฏฺฐธมฺมิกहितเหตุโต มงฺกฺลนฺติ เวทิตพฺพิ ฯ
วุตฺตณฺเจตํ ภควตา ปจฺจิมมา ทิสา ปุตุตทารา เวทิตพฺพาติ (๓)
เอตฺถ อุทฺทิฏฺฐํ ปุตุตทาริ ภริยาสทฺเทน สงฺกณฺหิตฺวา ปลงจหิ
โฆ คหฺปติปุตุต จาเนหิ สามิเกน ปจฺจิมมา ทิสา ภริยา
ปจจุปฏฺฐาตพฺพา สมฺมานนาย อวิมานนาย อนฺติจริยาย
อิสฺสรียโวสฺสคฺเคน อลงฺการานุปฺปาทเนน ฯ อิเมหิ โฆ
๑. ที. ปา. ๑๑/๑๕๕/๒๐๓ ฯ ๒. ม. อตฺตโต ฯ
๓. ที. ปา. ๑๑/๒๐๕/๒๐๖ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ มงคลสูตรวณณา หน้า ๑๘๕

คหปติปุตต ปญจหิ จาเนหิ สามิเกน ปจฺจิมมา ทิสสา ภริยา
ปจฺจุปฺภุจिता ปญจหิ จาเนหิ สามิกิ ออนุกมฺปติ สุสฺวิหิต-
กมฺมนฺตา จ โหติ สุสงฺกหิตปริชฺณา จ อนฺติจารินี จ สมฺภตฺ
มนฺรูกฺขติ ทกฺขา จ โหติ อนลสา สพฺพกิจฺเจสุติ ฯ (๑)

อัย วา อปโร นโย สงฺกโหติ ฐมฺมิกาหิ ทานปฺปย-
วจนฺตถจฺริยาหิ สงฺกณฺหนิ ฯ เสยฺยถิํ อูโปสถทิวเสสุ
ปริพฺพยทานิ นกฺขตตทิวเสสุ นกฺขตตทสฺสาปนฺนิ มงฺกลทิวเสสุ
มงฺกลกรณฺิ ทิฏฺฐฐมฺมิกสมฺปรายิกเส อตฺถเส อิวาทานู-
สาสนนฺติ ฯ ตํ วุคฺตฺนเยเนว ทิฏฺฐฐมฺมิกหิตเหตุโต สมฺปรายิก-
หิตเหตุโต เทวตาหิปี นมสฺสนิยภาวเหตุโต จ มงฺกลนฺติ
เวทิตพฺพิ ฯ ยถาห สกฺโก เทวานมินฺโท

เย คหฺภูจฺจา ปฺปฺญถกรรา สีลวนฺโต อูปาสกา ฯ

ฐมฺเมเน ทาริ โปเสนฺติ เต นมสฺสามิ มาตลิตฺติ ฯ (๒)

อนากุลา กมฺมนฺตา นาม กาลณฺญตฺยา ปฏฺฐิรูปการิตฺยา
อนลสฺตฺยา อุกฺกฺขานวิริยสมฺปทาย อพฺยสนิยตฺยา จ กาลา-
ติกฺกมฺนอปปฏฺฐิรูปกรณฺสิถิตกรณาทิกากุลาภาววิริหิตา กสิโครฺก-
ขวณฺิขุชาทโย กมฺมนฺตา ฯ เอเต อตฺตโน วา ปุตฺตทาสฺส
วา ทาสกมฺมกรานฺิ วา พฺยตฺตตฺยา เอว ปโยชิตา ทิฏฺฐเจว
ฐมฺเม ฐนฐณฺวฺทตฺติตลาภเหตุโต มงฺกลนฺติ วุจฺจนฺติ ฯ วุคฺตฺติ
๑. ที. ปา. ๑๑/๒๐๑/๒๐๔ ฯ ๒. ส. ส. ๑๕/๓๕๐/๓๔๔ ฯ

ณเจตํ ภควตา

ปฏิรูปการี ฐรวา	อุฏจาทา วินุทเต ธนุนติ จ (๑)
น ทิวาโสปปสี่เลน	รตฺติมฺภูจฺจานทสฺสินา ฯ (๒)
นิจฺจํ มตฺเตน โสณฺฑน	สกฺกา อาวสฺสิตุํ ฆริํ ฯ
อติสฺสิตํ อติอุณฺ्हํ	อติสายนิมิตฺ อหุ
อิติ วิสฺสภูจฺจกมฺมนเต	อตุถา อจฺเจนฺติ มาณเว ฯ
โย จ สีสฺตณฺจ อุณฺ्हณฺจ	ติณฺหา กิยฺโย น มลฺลนฺติ ฯ
กัริํ ปุริสฺสกิจฺจจานิ	โส สฺสุขา (๓) น วิหายตีติ จ ฯ
โกเถ สํหฺรมาณสฺส	ภมฺรสฺเสว อิริยโต
โกคา สนนฺจยฺย ษนฺติ	ววมฺมิโกวฺปปจฺยตีติ จ

เอวมาที ฯ (๔)

เอวํ อิมิสฺสสาปี คากาย มาตุอุปฺภูจฺจานํ ปิตฺตุอุปฺภูจฺจานํ
 ปุคฺคตทารสฺส สงฺคโห อนากุลา จ กมฺมนฺตาคิ จตฺตาริ มงฺกลานิ
 วุคฺคตานิ ปุคฺสทารสฺส สงฺคหํ วา ทฺวิธา กตฺวา ปณฺจ มาตาปิตฺ-
 อุปฺภูจฺจานํ วา เอกเมว กตฺวา ตีณิ ฯ มงฺกลตฺตณฺจ เนสํ ตตฺถ
 ตตฺถ วิภาวิตเมวาคิ ฯ

นิฏฺฐิตา มาตาปิตฺตุอุปฺภูจฺจานนฺติ
 อิมิสฺสสา คากาย อตุถวณฺณา ฯ

๑. พุ. สฺ. ๒๕/๓๑๑/๓๖๑ ฯ ๒. สฺ. รตฺติมฺภูจฺจานทสฺสินา ฯ
 ม.รตฺติมฺภูจฺจานทสฺสินา ฯ ๓. ม. สฺ. ๑ ฯ ๔. ที. ปา. ๑๑/๑๕๗/๒๐๒ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ พุทธทศปาฐวณณา หน้า ๑๘๘

เอตเทว อุกคิ ฯ ยถาห

สพพทานิ ฌมมทานิ ฌินาติ

สพพรสั ฌมมรโส ฌินาติ ฯ

สพพรสึ ฌมมรสึ ฌินาติ

ตณ्हกขโย สพพทุกุขั ฌินาตีติ ฯ (๑)

ตตุด อามิสทานสฺส มงฺกตตตํ วุตตเมว ฯ ฌมมทานมปฺน
ยสฺมา อตฺตปฏฺฐิตเวทิตาทินิ คุณฺณํ ปทฏฺฐานํ ตสฺมา มงฺกตฺนฺติ
วุจฺจติ ฯ วุตตญฺเฬหติ ภาควตา ยถา ยถา ภิกฺขเว ภิกฺขุ
ยถาสฺมึ ยถาปริยตฺตํ ฌมฺมํ วิตฺถาเรน ปเรสํ เทเสติ ตถา
ตถา โส ตสฺมี ฌมฺเม อตฺตปฏฺฐิตเวทึ จ โหติ ฌมฺมปฏฺฐิตเวทึ
จาติ เอวมาทิ ฯ (๒)

ฌมฺมจฺริยา นาม ทสฺกฺสทกมฺมปถจฺริยา ฯ ยถาห ติวิธา
โฆ คหปตโย กาเยน ฌมฺมจฺริยา สมจฺริยา โหตีติ เอวมาทิ ฯ (๔)
สา ปเนสา ฌมฺมจฺริยา สกฺคโลกุปฺตติเหตุโต มงฺกตฺนฺติ
เวทิตพฺพา ฯ วุตตญฺเฬหติ ภาควตา ฌมฺมจฺริยาสมจฺริยาเหตุ โฆ
คหปตโย เอวมิเชกฺจฺเจ สตฺตา กายสฺส เกทา ปรมฺมรณฺา
สฺกฺตี สกฺคํ โลกํ อุปฺปชฺชนฺตีติ ฯ (๕)

ฌาตกา นาม มาติโต วา ปิตีโต วา ยาว สตฺตมา

๑. พุ. ฐ. ๒๕/๓๔/๖๓ ฯ ๒. อัง. ปญฺจก. ๒๒/๒๖/๒๓ ฯ

๓. ม. ...จฺริยา ฯ ๔. ม. มุ. ๑๒/๔๘๕/๕๒๓-๕ ฯ

ปีตามหุคสมพฺพธา เตสํ โภคปาริหุณเณ วา พุยาธิ-
ปาริหุณเณ วา อภิหตานิ อตฺตโน สมิปี อากตานิ ยถาพลํ
ฆาสจฺฉาทนธลฺลาทีหิ สงฺคโห ปัสสาทินํ ทิฏฺฐธมฺมิกานํ สุกฺติ-
คมนาทีนญจ สมฺปรายิกานํ วิเสสาธิคมานํ เหตุโต มงฺกลนฺติ
วฺจฺจติ ฯ

อนวชฺชานิ กมฺมานิ นาม อุโปสถงฺกสมาทานเวยฺยาวจฺจ-
กรณอารามวนโรปนเสตุกรณาทีนํ กายวชิมนิสฺสุจริตกมฺมานิ ฯ
ตานิ หิ นานปฺปการหิตสุขาธิคมนเหตุโต มงฺกลนฺติ วฺจฺจติ ฯ
จानํ โข ปเนตํ วิสาเข วิชฺชติ ยํ อิเชกฺจฺโจ อิตฺถิ วา
ปฺริโส วา อฏฺฐงฺกสมนฺนาคตํ อุโปสถํ อุปวสีตฺวา กายสฺส
เกทา ปรมฺมรณา จาตุมฺมหาราชิกานํ เทวานํ สหพฺยตํ
อุปชฺชเชยฺยาติ เอวมาทีนํ เจตฺถ สุตฺตานิ (๑) อนฺุสฺสริตพฺพานิ ฯ

เอวํ อิมิสฺสา คาถาย ทานญจ ธมฺมจริยา จ
ถาตกานญจ สงฺคโห อนวชฺชานิ กมฺมานีติ จตฺตารี มงฺกลานิ
วฺจฺจตานิ ฯ มงฺกลตฺตญจ เนสํ ตตฺถ ตตฺถ วิภาวิตเมวาทิ ฯ

นิกฺขิตฺตา ทานญจาทิ

อิมิสฺสา คาถาย อตฺถวณณา ฯ

๑. อัง. อนุสฺส. ๒๓/๑๓๓/๒๖๒ ฯ

อารตีตีกาถาณณนา

อิทานิ อารตี วีรตีติ เอตุถ อารตีติ อารมณั วีรตีติ
วิรมณั วิรมนุติ วา เอตาย สตุตาทิ วีรตีฯ ปาปาติ
อกุสลาฯ มทนียญฺเจน มชฺชั มชฺชสฺส ปานั ปชฺชปานั ตโต
มชฺชปาณา ลัยมนั ลัยโม. อปฺปมชฺชนั อปฺปมาโทฯ ฐมฺเมสฺสูติ
กุสเลสุฯ เสถั วุตฺตณฺยเมวาทิฯ อัย ปทวณฺณนาฯ

อตุถวณฺณนา ปน เอว เวทิตพฺพา อารตี นาม ปาเป
อาทินวทสฺสีโน มนสา เอว อนภีรตีฯ วีรตี นาม กมฺม-
ทวารวเสน กายวจาหิ วิรมณั สา เจสา วีรตี นาม
สมฺปตฺตวีรตี สมาทานวีรตี สมฺจุลฺลทวีรตีติ ติวีธา โหติ ตตุถ
ยา กุลปฺตฺตสฺส อตฺตโน ชาตี วา กุลั วา โคตฺตั วา ปฏิจฺจ
น เม ตั ปฏีรูปํ ยวาทิ อิมํ ปาณั หนฺนยฺย อทินนั
อาทิเยยฺยนุติ อาทินา นเยน สมฺปตฺตวคฺคฺตุโต วีรตี อัย สมฺปตฺต-
วีรตี นาม. ลิกฺขาปทสมาทานวเสน ปน ปวตฺตทา สมาทานวีรตี
นาม ชฺสสา ปวตฺตีโต ปฏฺฐติ กุลปฺตฺตโต ปาณาติปาตาทินิ น
สมาจรตีฯ (๑) อริยมคฺคสมฺปยุตฺตทา สมฺจุลฺลทวีรตี นาม ชฺสสา
ปวตฺตีโต ปฏฺฐติ อริยสาวกสฺส ปณฺจ ภยานิ เวรานิ วุปสนฺตานิ
โหนติฯ ปาปํ นาม ฆนฺตํ ปาณาติปาโต โข กหปตีปฺตฺต
กมฺมกิลเโส อทินฺนาทานัฯเปฯ กามสฺสูมิจฺจจาโรฯเปฯ
๑. ม. น กโรตีฯ

มุตาวาทิ (๑) เอว วิตุถาเรตุวา

ปาณาติปาโต อทินฺนาทานํ มุตาวาทิ จ วุจฺจติ ฯ

ปรทวารคมนฺนุเจว นปฺปัสสฺสนฺติ ปณฺฑิตตาติ ฯ (๒)

เอว คากาย สงฺกหิตํ กมฺมกิลเลสสงฺขาตํ จตุพฺพิชฌมฺกุสลํ ตโต

ปาปา ฯ สพฺพาเจสา อารตี วิรตี จ ทิฏฺฐธมฺมิกสมฺปฺรายิก-

ภยเวรปฺปหานาทินานปฺปการวิเสสาธคฺคเหตุโต มงฺกลนฺติ วุจฺจติ ฯ

ปาณาติปาตา ปฏฺวิโรโต โข กหปติปฺตฺต อริยสาวโกติอาทีนิ

เจตฺถ สุตฺตานิ อนุสฺสริตพฺพานิ ฯ

มชฺชปานา จ (๓) สยโม นาม ปุพฺเพ วุตฺตสุรามาเรยฺมชฺช-

ปมาทฺฐจฺจนา เวรมณฺิยา เอเวตํ อธิวจฺนํ ฯ ยสฺมา ปน

มชฺชปายี อตฺถํ น ชานาติ ธมฺมํ น ชานาติ มาตุ อนุตฺรายํ

กโรติ ปิตุ พุทฺธปจฺเจกพุทฺธตถาคตสาวกานมฺปิ อนุตฺรายํ กโรติ

ทิฏฺฐธมฺเม กรหํ สมฺปฺราเย ทุกฺคตี อปฺราปรียาเยน อุมฺมาทญฺจ

ปาปฺณาติ ฯ มชฺชปานา ปน สยโม เตสํ โทसानํ วุปฺสํ

ตพฺพิปฺริตคฺคณสมฺปทญฺจ ปาปฺณาติ ตสฺมา อยํ มชฺชปานา สยโม

มงฺกลนฺติ เวทิตพฺโพ ฯ

กฺุสเลสุ ธมฺเมสุ อปฺปมาโท นาม กฺุสลานํ วา ธมฺมานํ

ภาวนาย อสกฺกจฺจกิริยตา อสาคจฺจกิริยตา อนญฺจิตฺตริยตา

โอสีนวุตฺติตตา นิกฺขิตฺตฉนฺนุทตา นิกฺขิตฺตฐรฺรตา อเสวนา

๑. ที. ปา. ๑๑/๑๗๔/๑๕๕ ฯ ๒. ที. ปา. ๑๑/๑๗๕/๑๕๕ ฯ

๓. ม. จาติ สทฺโท นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณฺณา หน้า ๑๕๒

อภาวนา อพหุสิกกมฺมํ อนธิฏฺฐานํ อนนุโยโค ปมาโท ฯ โย
เอวรูปโป ปมาโท ปมชฺชนา ปมชฺชิตตฺตํ อัย วุจฺจติ ปมาโทติ (๑)
เอตฺถ วุตฺตสฺส ปมาทสฺส ปฏิปกฺขวเสน อตฺถโต กุสเลสุ ฌมฺเมสุ
สติยา อวิปฺปวาโส เวทิตฺตํ โย โส นานปฺปการกุสลาธิคมเหตุโต
อมตาธิคมเหตุโต วา (๒) มงฺกลนฺติ วุจฺจติ ฯ ตตฺถ อปฺปมตฺตสฺส
อาตาปีโนติ (๓) จ อปฺปมาโท อมตํ ปทฺนติ จ เอวมาถิ (๔) สตฺถ
สาสนํ อนฺนุสฺสริตฺตํ ฯ

เอวํ อิมิสฺสา คาถาย ปาปา วิริติ มชฺชปาณา ลัทยโม
กุสเลสุ ฌมฺเมสุ อปฺปมาโทติ ติณฺนิ มงฺกลานิ วุตฺตานิ ฯ
มงฺกลตฺตตฺถจ เนสิ ตตฺถ ตตฺถ วิภาวิตเมวาทิ ฯ

นิฏฺฐิตา อารตีติ

อิมิสฺสา คาถาย อตฺถวณฺณา ฯ

การโวจาทิคาทาวณฺณา

อิทานิ การโวจาทิ เอตฺถ การโวติ ครุภาโว ฯ
นิวาโตติ นิจฺวุตฺติตา ฯ สนฺตฺตญฺฐิติ สนฺโตโส ฯ กตฺสฺส ชานนตา
กตฺถญฺฐตา ฯ กาเลนาคิ ขณฺน สมเยน ฯ ฌมฺมสฺส สวณฺ
ฌมฺมสฺสวณฺ ฯ เสสิ วุตฺตนยเมวาทิ อัย ปทวณฺณา ฯ

อตฺถวณฺณา ปน เอวํ เวทิตฺตํ การโว นาม ครุการ-

๑. อภ. วิ. ๓๕/๘๖๓/๔๗๒ ฯ ๒. ม. จ ฯ ๓. ม. ม. ๑๓/๒๒/๒๒ ฯ
๔. พ. ฐ. ๒๕/๑๒/๑๘ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ มงคลสูตรวณณา หน้า ๑๕๓

รปโยคารเหตุ พุทธปัจเจกพุทธตถาคตสาวกอัจริยูปชฌาย-
มาตาปิตุเชษฐภคินีนีอาทีสุ ยถานรูปี ครุกาโร ครุกรรม
สการวตาฯ สุวัย (๑) คารโว ยสุมา สุกตคมนาทีนึ เหตุฯ
ยถาห ครุกาตพัพ ครุ กโรติ สุกกาตพัพ สุกกโรติ (๒) มาเนตพัพ
มานติ ปุเชตพัพ ปุเชติ โส เตน กมเมน เอว สมตเตน
เอว สมาทินุเนน กายสุส เกทา ปริ มรณา สุกตี สุกคิ โลกิ
อุปชชติฯ โน เจ กายสุสฯเปฯ อุปชชติ สเจ มนุสสุตติ
อากจติ ยตถ ยตถ ปจจาชายติ ตตถ ตตถ (๓) อจจาถูลิโน
โหตีติฯ

ยถาห สตุติเม ภิกขเว อปริหานิยา ฐมาฯ กตเม
สตุต สตุตสการวตติ (๔) อาทิ ตสุมา มงฺกลนฺติ วุจติฯ

นิวาโต นาม นิจมนตา นีวตวตุตติตา ยาย นีวต-
วตุตติตาย (๕) สมนฺนาคโต ปุคฺคโต นีหตมาโน นีหตทปโป ปาท-
ปุณฺณโจพสทีโส ฉินฺนวิสาณฺสภสโม อุตฺตทาจสปฺสโม จ
หุตฺวา สณฺโห สขิลो สุขสมฺภาโส จ โหติ อัย นีวาโตฯ
สุวัย ยสาทิคุณปฏิลาภเหตุโต มงฺกลนฺติ วุจติฯ อห จ
นีวตวตุตติ อตถทุโร ตาทิโส ลภเต ยสนฺติ เอวมาทิฯ (๖)

สนฺตุฎฺฐี นาม อิตฺตฺรปจฺยสนฺโตโส โส ทฺวาทสฺวิโร

๑. ม. ส จายิฯ ๒. ม. สุกกาตพัพ สุกกโรตีติ นตุติฯ

๓. ม. ตตถาติ นตุติฯ ๔. อจ. สตุตก. ๒๓/๓๐/๓๐ฯ

๕. ม. ยายฯ ๖. ที. ปา. ๑๑/๒๐๕/๒๐๖ฯ

*เล่มที่ ๑๖ พุทธทศปาฐวณณา หน้า ๑๕๔

โหติ ฯ เสยยถิถ จีวเร ยถาลาภสนุโตโส ยถาพลสนุโตโส
ยถาสารูปสนุโตโสติ ติวโร ฯ เอว ปิณฑปาตาทีสุ ฯ
ตสฺสาอํ ปภทสวณณา อิช ภิกฺขุ จีวรํ ลภติ สุนทรํ
วา อสุนทรํ वा โส เตเนว ยาเปติ อณฺณํ น ปตฺเถติ
लग्नโตपि न कण्हाति यम्मसुस जीवरे यथालाभस्नुतोसो ॥
ओठ पन भिक्षु आपाथिगे होति क्रुजिर्वि पारुपनुतो
ओनमति वा गिलमति वा सो सभावने भिक्षुणा सत्थिं तं
परिवृत्तेत्वा लहुणेन यापेनुतोपि स्नुत्तुञ्जोव होति यम्मसुस
जीवरे यथालाभस्नुतोसो ॥ ओपरो भिक्षु पन्निपज्जयलागी होति सो
पत्तजि्वराथिन् ओणत्तरं महक्खं जीर्वि लभित्वा ओत्थे रानं
जिरपप्पथितानं पหุसुत्तानण्ण ओनुรูปन्ति तेस्सं तत्त्वा ओत्तना
सङ्कारुणा वा ओरण्णतो वा कुतोचि ननुत्तगानि ओञ्जिनित्त्वा
सङ्खाणीं कर्त्तवा चारणेनुतोपि स्नुत्तुञ्जोव होति यम्मसुस जीवरे
यथालाभस्नुतोसो ॥

ओठ पन भिक्षु पिณฑपात्तं लभति लुञ्चं वा पन्निं
वा सो तेनेव ยาपेति ओणन्णं न पत्तเถति लग्नโตपि न
कण्हाति यम्मसुस पिณฑपाते यथालाभस्नुतोसो ॥ ओठ पन
भिक्षु आपाथिगे होति लुञ्चं पिณฑपात्तं णुञ्चित्त्वा पापुहं
โรकात्तङ्कं पापुणाति सो सभावने भिक्षुणे तं तत्त्वा
तसुस हत्ततो स्त्तपिमरुञ्जिराथिनि णुञ्चित्त्वा सम्मन्धम्मं कโรनुतोपि

สนตุฎุโจ นาม โหติ อยมสฺส ปิณฑปาเต ยถาพลสนฺโตโสฯ อปโร
ภิกขุ ปณฺธิตํ ปิณฑปาตํ ลภติ โส อัย ปิณฑปาโต เถรานํ
จิรปพฺพชิตานํ อญฺเณสญฺจ ปณฺธิตํ ปิณฑปาตํ วินา อยาเปนฺตानํ
สพฺรหฺมจารีณํ อนุรฺวโปติ เตสํ ตํ ทตฺวา อตฺตนา ปิณฑาย จริตฺวา
มิสฺสกาหารํ ภูษณฺโตปิ สนตุฎุโจว โหติ อยมสฺส ปิณฑปาเต
ยถาสารูปฺสนฺโตโสฯ

อิธ ปน ภิกขุโน เสนาสนํ ปาปฺณาติ โส เตเนว
สนตุสฺสตี ปฺน อญฺณํ สุนฺทรตฺรมปิ ปาปฺณนฺตํ น กณฺหาติ
อยมสฺส เสนาสเน ยถาลภสนฺโตโสฯ อถ ปน ภิกขุ อาพาธโก
โหติ นิวัตเสนาสเน วสนฺโต อติวีย ปิตฺตโรคาทีหิ อาตุรียติ
โส สภาคสฺส ภิกขุโน ตํ ทตฺวา ปาปฺณเน สวาเต
สีตลเสนาสเน วสิตฺวา สมณฺธมฺมํ กโรนฺโตปิ สนตุฎุโจว โหติ
อยมสฺส เสนาสเน ยถาพลสนฺโตโสฯ อปโร ภิกขุ สุนฺทร
เสนาสนํ สมฺปตฺตมฺปิ น สมฺปฏฺิจฺจติ สุนฺทรํ เสนาสํ ปมาทญฺจานํ
ตฺตร นิสินฺนสฺส ถินมิทฺธํ โอกกมฺติ นิทฺทาภิกฺกตสฺส จ ปฺน
ปฏฺิพฺพชฺชโต กามวิตกฺโก สมฺทาจรตีติฯ โส ตํ ปฏฺิภฺจิปิตฺวา
อพฺุโภกาสรุกฺขมฺลปณฺณกฺฎิสฺส ยตฺถ กตฺถจि นีวสนฺโตปิ สนตุฎุโจว
โหติ อยมสฺส เสนาสเน ยถาสารูปฺสนฺโตโสฯ

อิธ ปน ภิกขุ เกสชฺชํ ลภติ หรีตกํ วา อามลกํ
วา โส เตเนว ยาเปติ อญฺเณหิ ลทฺธํ สปฺปิมฺฐผาณิตาติมฺหิ

น ปตเถติ ลภนุโตปี น คณหาติ อยมสฺส คิลานปจฺจเย
ยถาลภสนุโตโส ฯ อถ ปน ภิกฺขุ อาพาธโก โหติ เตเลนตฺถิโก
ผาณิตํ ลภติ โส ตํ สภาคสฺส ภิกฺขุโน ทตฺวา ตสฺส หตฺถโต
เตเลน เกสขฺชํ กตฺวา สมณชมฺมํ กโรนุโตปี สนตฺตฺตฺจิว โหติ
อยมสฺส คิลานปจฺจเย ยถาลภสนุโตโส ฯ อปโร ภิกฺขุ เอกสฺมี
ภาชเน ปฺตีมุตฺตหริตํ ฐเปตฺวา เอกสฺมี จตฺมฐฺรํ คณหาติ ภนฺเต
ยทิจฺฉีตี วุจฺจมาโน สจฺจสฺส เตสํ ทฺวินฺนํ อณฺตเรนปี พฺยาธิ
วูปสมติ ฯ อถ ปฺตีมุตฺตหริตํ นาม พุทฺธาทีหิ วณฺณิตนฺติ จ
ปฺตีมุตฺตเกสขฺชํ นิสฺสาย ปพฺพชฺชา ตตฺถ เต ยาวชีวํ อุตฺสาโห
กรรมโยติ วุตฺตนฺติ (๑) จ จินฺเตนุโต จตฺมฐฺรเกสขฺชํ ปฏิกฺขิปีตฺวา
ปฺตีมุตฺตหริตเกน เกสขฺชํ กโรนุโตปี ปรมสนตฺตฺจิว โหติ ฯ
อยมสฺส คิลานปจฺจเย ยถาสารูปสนุโตโส ฯ

เอวํปเกโท สพุโปเปโส สนุโตโส สนตฺตฺจิจิตี วุจฺจติ ฯ
สา อตฺริจฺจตามหิจฺจตาปาปิจฺจตาทีนํ ปาปชมฺมานํ ปหานาธิ-
คมเหตุโต สุกฺคิเหตุโต อริยมกฺคสมฺภารภาวโต จาตฺตฺทิสาทิภาว-
เหตุโต จ มงฺกลนฺติ เวทิตพฺพา ฯ ออาห จ

จาตฺตฺทิสอ ปฺปฏฺธิโฆ จ โหติ

สนตฺตฺสสมาโน อิตฺริตเรนาคี (๒)

เอวมาที ฯ

๑. วิ. มหา. ๔/๑๔๓/๑๕๓ ฯ ๒. พ. ส. ๒๕/๒๕๖/๓๓๓ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ มงคลสูตรวณณา หน้า ๑๕๗

กตญฺดา นาม อปฺปสฺส วา พหุสฺส วา เยน เณจ
กตสฺส อูปการสฺส ปฺนปฺปฺนํ อนุสฺสรณภาเวน ชานนตาฯ
อปิจ เณรียกาทิกฺขปฺริตฺตานโต ปุณฺณานิ เอว ปาณินํ พหุ-
ปการานิ ยโต เตสมฺปิ อูปการานุสฺสรณตา กตญฺดาติ
เวทิตพฺพาฯ สา สปฺปฺริเสหิ ปัสฺสนียาทินานปฺปการวิเสสาธคฺม-
เหตุโต มงฺกลนฺติ วุจฺจติฯ อหา จ เทวเม ภิกฺขเว ปุคฺคลา
ทูลลภา โลกสฺมี กตเม เทว โยจ ปุพฺพการี โยจ
กตญฺดากตเวทิตีฯ (๒)

กาเลน ฆมฺมสฺสวณฺ นาม ยสฺมี กाले อุตฺตจฺจสฺสคตฺ
จิตฺตํ โหติ กามวิตกฺกาทินํ วา อญฺตเรน อภิกฺกตํ ตสฺมี กाले
เตสํ วิโนทนต์ถิ ฆมฺมสฺสวณฺฯ อปฺเร อหา ปญฺจเม ปญฺจเม
ทิวเส ฆมฺมสฺสวณฺ กालเณ ฆมฺมสฺสวณฺ นาม. ยถาห อายสฺมา
อนฺรุตฺโต ปญฺจาหิภํ โข ปน มยฺ ภนฺเต สพฺพรตฺตี ฆมฺมียา
กถาย สนนฺตีทามาติฯ (๓)

อปิจ ยสฺมี กाले กลฺยาณมิตฺเต อูปสงฺกมิตฺวา สกฺกา
โหติ อตฺตโน กงฺขาปฏฺวิโนทนฺกรํ ฆมฺมํ โสคฺตํ ตสฺมี กालेปิ ฆมฺมสฺสวณฺ
กาเลน ฆมฺมสฺสวณฺนฺติ เวทิตพฺพํฯ ยถาห เต กालเณ กาลํ
อูปสงฺกมิตฺวา ปฺริปฺจฺจติ ปฺริปฺยหตฺตีติ (๔) อาทิฯ ตเทตฺ กาลเณ

๑. ม. ตโตฯ ๒. อง. ทูก. ๒๐/๓๖๔/๑๐๘ฯ

๓. ม. ม. ๑๒/๓๖๔/๓๘๕ฯ ๔. ที. ปา. ๑๑/๔๔๔/๓๑๖

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๑๕๘

ชมมสุสวนัน นีวรณปฺปหานจตุรานิสฺสอาสวกฺขยาธิกมาทนานปฺ-
ปการวิเสสาธิกมเหตุโต มงฺกลนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ วุตฺตญฺเหหํ ยสฺมี
ภิกฺขเว สมเย อริยสาวโก อญฺจิกตฺวา มนสิกตฺวา สพฺพํ
เจตฺโส สมฺนนาหริตฺวา โอิหิตฺโสโต ชมฺมํ สุณาติ ปญฺจสฺส
นีวรณา ตสฺมี สมเย น โหนตฺติ จ (๑)

โสตานุกตฺวานํ ภิกฺขเว ชมฺมานํ ฯเปฯ สุปฺปฏิวิทฺธานํ
จตุตาโร อานิสฺสา ปาฏิกงฺขาทิ จ ฯ (๒)

จตุตาโรเม ภิกฺขเว กาลา กาลเณ สมฺมา
ภาวียมาณา สมฺมาอนุปริวตฺตียมานา อนุปฺพุเพน อาสวานํ
ขยฺ ปาเปนฺติ ฯ กตเม จตุตาโร กาลเณ ชมฺมสุสวนนฺติ จ
เอวมาทิ ฯ (๓)

เอวมิมิสฺสา คาทาย การโว นีวาโต สนฺตุญฺจิสฺส กตญฺญตา
กาลเณ ชมฺมสุสวนนฺติ ปญฺจ มงฺกลานิ วุตฺตานิ ฯ มงฺกลตฺตลฺลจ
เนสฺส ตตฺถ ตตฺถ วิภาวิตเมวาทิ ฯ

นิญฺจิสฺสา การโว จาติ

อิมิสฺสา คาทาย อตฺถวณฺณา ฯ

๑. สํ. มหา. ๑๕/๔๕๒/๑๓๔ ฯ ๒. อญ. จตุกฺก. ๒๑/๑๕๑/๒๕๑ ฯ

๓. อญ. จตุกฺก. ๒๑/๑๔๗/๑๘๘ ฯ

ขุติ จาคิกาถาวณณา

อิทานิ ขุติ จาคิ เอตุถ ขมนิ ขุติ ฯ ปทกขินคคาหิตาย
สุขิ วโจ อสฺมินฺติ สุวโจ สุวจสฺส กมฺมํ โสวจสฺสํ โสวจสฺสสฺส
ภาโว โสวจสฺสตา ฯ กิเลสํ สมิตตฺตา สมนฺนา ฯ ทสฺสนนฺติ
เปกฺขณิ ฯ (๑) ฌมฺมสฺส สากจฺจนา ฌมฺมสากจฺจนา ฯ เสถิ วุตฺตนยเมวาทิ
อัย ปทวณณา ฯ

อตุถวณณา ปน เอว เวทิตพฺพา ขุติ นาม อธิวสนก-
ขุติ ตาย สมนฺนาคโต ภิกฺขุ ทสฺหิ อุกโกสวตฺถุหิ อุกโกสนฺเต
วธพนฺธนาทีหิ วา วิหีสนฺเต ปุคฺคเถ อสฺสนฺโต วิย จ อปฺสฺสนฺโต
วีย จ นิพฺพิกาโร โหติ ขุติวาทิ วิย ฯ ยถาห

อหุ อตีตมทฺธานุ สมนฺโณ ขุติทีปโน ฯ

ตํ ขุติยาเยว จิตํ กาสีราชา อเนทยีติ ฯ (๒)

ภทฺรโกโต วา มนสิโกโรติ ตโต อุตฺตริ อปฺราธาภาเวน
อายสฺมา ปุณฺณตฺเถโร วิย ฯ ยถาห โส สเจ มํ ภนฺเต
สุนาปรนฺตกา มนฺสฺสา อุกโกสิสฺสนฺติ ปริภาสิสฺสนฺติ ตตฺถ
เม เอว ภาวิสฺสตี สุกทฺทกา วติเม สุนาปรนฺตกา มนฺสฺสา
สุกทฺทกา วติเม สุนาปรนฺตกา มนฺสฺสา ยํ เม นยิเม ปาณินา
ปหาริ เทนฺตีติ อาที ฯ (๓)

ยาย จ สมนฺนาคโต อีสินฺมปิ ปัสสนิโย โหติ ฯ ยถาห

๑. สี่. เปกฺขณิ ฯ ๒. ขุ. ขา. ๒๗/๕๕๒/๑๓๗ ฯ

๓. ม. อุ. ๑๔/๓๕๗/๔๘๒ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๒๐๐

สรภงโค อิติ

โกธ วัชิตวาน กทาจิ โสจติ

มกุขปฺปหานํ อิสโย วนฺณยนฺติ ฯ

สพฺเพสํ วุคฺคํ ผรุสํ ขเมถ

เอตํ ขนฺตี อุตฺตมมาหุ สนฺโตติ (๑) ฯ

เทวตานมฺปิ ปสฺสณียो โหติ ฯ ยถาห สกฺโก เทวานมินฺโท

โย หเว พลวา สนฺโต ทุพฺพลสฺส ติตฺติกฺขติ

ตมาหุ ปรมํ ขนฺตี นิจฺจํ ขมตี ทุพฺพลโลติ ฯ (๒)

พุทฺธานมฺปิ ปสฺสณียो โหติ ฯ ยถาห ภควา

อกฺโกสํ วัชพนฺธญจ อทฺฏฺโโจ โย ติตฺติกฺขติ ฯ

ขนฺตีพลํ พลาณิกํ ตมํหํ พุทฺธมฺปิ พุราหฺมณฺณติ ฯ (๓)

สา ปเนสา ขนฺตี เอเตสญจ อิธ วนฺณนิทานํ อญฺเญสญจ คุณฺหานํ
อริคมเหตุโต มงฺกลนฺติ เวทิตพฺพา ฯ

โสวจสฺสตา นาม สหฺชมฺมิกํ วุจฺจมาเน วิกุเขปํ वा

ตุณฺหิภาวํ वा คุณฺโทสจินฺตณํ वा อนาปชฺชิตฺวา อติวีย

อาทรญจ คารวญจ นิจฺจมนญจ ปุรกฺขิตฺวา สาธฺตฺติ วจน-

กรณฺตา ฯ सा सपुहमजरिन् सदिका ओवातानुसाสนिปปु-

ลาภเหตุโต โทสปปหานคุณฺธาริคมเหตุโต จ มงฺกลนฺติ วุจฺจติ ฯ

สมณานํ ทสฺสนํ นาม อุปสมิตฺติเลसानํ ภาวิตกาย-

๑. พุ. ชา. ๒๗/๒๔๕๘/๕๓๘ ฯ ๒. ส. ส. ๑๕/๘๗๕/๓๒๕ ฯ

๓. พุ. ธ. ๒๕/๑๖/๖๕ ฯ

วจิจิตตปณณานัน อุตตมทมถสมถสมนุณาคทานัน ปพพชิตานัน
อุปสงกมณูปฏจานานุสสรณสวณทสสนัน สพพมปิ ลามกเทศนาย (๑)
ทสสนนุติ วุตตัม ตัม มงกถนุติ เวทิตพัพพิ ๑ กสุมมา พหุ-
ปการตตตต ๑ อห จ ทสสนมปหิ ภิกขเว เตสสิ ภิกขุณัน
พหุปการณ วทามิติ (๒) อาทิ ๑ ยโต หิตกาเมณ กุลปุตเตน สีลวณเต
ภิกขุ ฆรทวาริ สมปตเต ทิสวา ยทิ เทยขมโม อตถิ ยถาพล
เทยขมเม ปฏิมานตพพา ๑ ยทิ นตถิ ปณจปติฏจิติ กตวา
วณทิตพพา ๑ ตสมปิ อสมปชชมานเน อลชลตี ปคฤเหตุวา
นมสสิตพพา ตสมปิ อสมปชชมานเน ปสนนจิตเตน ปยจกขุหิ
สมปสสิตพพา ๑ เอว ทสสนมมูถเกนาปี หิ ปุณเณน อนนทานิ
ชาติสทสทานิ จกขุมหิ โรโค วา โทโส วา อุตสทา วา
ปีพกา วา น โหนติ วิปสนนทานิ ปณจวณณสสิริทานิ โหนติ ๑
จกขุหิ รตนวิมานเน อุกฆาฏิตมณิกวาฐทิสทานิ สตสทสทกป-
มคตเตเวสุ จ มนุสเสสุ จ สพพสมปตตินัน ลากิ โหติ ๑
อนจกรियเจตัม ยัม มนุสสญโต สปลยลชาติโก สมมา ปวตติเตน
สมณทสสนมเยน ปุณเณน เอวรูปิ วิปากสมปตตี อนนเวย
ยตถ ตีรจจกขณคทานมปิ เกवलล สทฐามคตกชนิตสส (๓) สมณ-
ทสสนสส เอว วิปากสมปตตี วณณยณติ ๑

อุลลโก มณทลกขิโก

เวทียเก จิรทิมวาสิโก ๑

๑. ม. โอมกเทศนาย ๑ ๒. ข. อิติ. ๒๕/๒๘๔/๓๑๒ ๑

๓. ม. สทฐามคตเกณ กตสส ๑

สุโขโต วัต โกสิโย อัย

กาลุญจิตํ ปสฺสตี พุทฺธวํ ๑

มยิ จิตฺตํ ปสาเตตฺวา ภิกฺขุสํเฆ อนฺุตฺตเร

กปฺปานิ (๑) สตฺสทสฺसानิ ทฺคฺคตี โส น กจฺฉตี ๑

เทวโลกา จวิตฺวาน กุสฺลทมฺเมน โจทิตฺโต ๑

ภวิสฺสตี อนนฺตฉาโณ โสมนสฺโสตี วิสฺสุตฺตี ๑

กาเลน ฃมฺมสากจฺฉา นาม ปโทเส วา ปจฺจุเส วา

เทว สุตฺตฺนฺติกา ภิกฺขุ อลฺลยฺมณฺณํ สุตฺตฺนฺตํ สากจฺฉนฺตี

วินยฺชรา วินยํ อภิฃมฺมิกา อภิฃมฺมํ ชาตกภาณกา ชาตกํ

อภฺจกฺกิกา อภฺจกฺกํ ลินฺทุชฺชตฺตวิจิกฺกฉาปเรตฺตจฺจตฺตวิโสชฺชนฺตํ วา

ตมฺหิ ตมฺหิ กาเล สากจฺฉนฺตี อัย กालเณ ฃมฺมสากจฺฉา ๑ ส

อาคมพฺยตฺตตีอาทินํ คุณฺนํ เหตุโต มงฺคฺลนฺตี วุจฺจตีตี ๑

เอวมิมิสฺสา คาถาย ขนฺตี จ (๒) โสวจฺสฺสตา สมณฺนญจ

ทสฺสนํ กालเณ ฃมฺมสากจฺฉาตี จตฺตารี มงฺคฺลานิ วุตฺตานิ ๑

มงฺคฺลตฺตญจ เนสํ ตตฺถ ตตฺถ วิภาวิตเมวาทิ ๑

นิฏฺฐิตา ขนฺตี จาตี

อิมิสฺสา คาถาย อตฺถวณฺณา ๑

๑. ลี. กปฺปานิ ๑ ๒. ม. จ สทฺโท นตฺถิ ๑

ตโป จาติคากาวณณนา

อิทานิ ตโป จาติ เอตถ ปาปเก ชมเม ตปตติ ตโป ฯ

พฺรหฺม จริยํ พฺรหฺมจริยํ พฺรหฺมานํ วา จริยํ พฺรหฺมจริยํ ฯ เสฏฺฐจริยณฺติ
วุตฺตํ โหติ ฯ อริยสจฺจานํ ทสฺสนํ อริยสจฺจานทสฺสนํ ฯ อริย-
สจฺจานิ ทสฺสนนฺตปิ เอเก ตํ น สุนทฺรํ ฯ นิกฺขนฺตํ วานโตติ
นิพฺพานํ สจฺฉิกรณฺ สจฺฉิกริยา นิพฺพานสฺส สจฺฉิกริยา
นิพฺพานสจฺฉิกริยา ฯ เสถํ วุตฺตณฺยเมวาทิ อัยํ ปทวณฺณนา ฯ

อตุถวณฺณนา ปน เอวํ เวทิตพฺพา ตโป นาม อภิขุณา-
โทมนสฺสาทีนํ ตปนโต อินฺทฺริยสํวโร โกสชฺชสฺส วา ตปนโต
วิริยํ เตหิ สมฺนฺนาคโต ปุคฺคโล อาตปิตี วุจฺจติ ฯ สุวายํ
อภิขุณาทีปฺปหานณานาทีปฺภูตลาภเหตุโต มงฺคลนฺติ เวทิตพฺโพ ฯ

พฺรหฺมจริยํ นาม เมถุนวิริตีสมณฺชมฺมสาสนมคฺคานมธิ-
วณฺณํ ฯ ตถา หิ อพฺรหฺมจริยํ ปหาย พฺรหฺมจาริ โหตีติ
เอวมาทีสุ (๑) เมถุนวิริต พฺรหฺมจริยณฺติ วุจฺจติ ฯ ภควติ โน อาวฺโส
พฺรหฺมจริยํ วุสฺสตีติ เอวมาวฺโสติ เอวมาทีสุ (๒) สมณฺชมฺโม. น
ตวาทํ ปาปีม ปรีนินฺทพฺพายิสฺสามิ ยาว เม อิทํ พฺรหฺมจริยํ
น อิทฺธณฺเจว ภวิสฺสตี ผิตฺถจ วิตถาริกํ พาทฺหุชฺชนฺติ
เอวมาทีสุ (๓) สาสนํ ฯ อยเมว โข ภิกฺขเว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค
พฺรหฺมจริยํ ฯ เสยฺยถิทํ สมฺมาทีฏฺฐีติ เอวมาทีสุ (๔) มคฺโค ฯ

๑. ที. ส. ๕/๓/๔,๑๕๔/๖๔ ฯ ๒. ม. ม. ๑๒/๒๕๖/๒๕๐ ฯ

๓. ที. มหา. ๑๐/๕๕/๑๒๓ ฯ ๔. ส. มหา. ๑๕/๓๐/๕ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๒๐๔

อิธ ปน อริยสจฺจทสฺสเนน ปฺรโต มกฺคสฺส สงฺกหิตตฺตาว อวเสสํ
สพฺพมปี วกฺกตฺติ ฯ ตถเจตํ อุปรูปริ นานปฺปการวิเสสํ
เหตุโต มงฺกลนฺติ เวทิตพฺพิ ฯ

อริยสจฺจํ ทสฺสนํ นาม กุมารปฺเณห วุตฺตํ (๑) จตฺนํ
อริยสจฺจํ อภิสมยวเสน มกฺคทสฺสนํ ตํ สํสารทฺกขวิติกม-
เหตุโต มงฺกลนฺติ วุจฺจติ ฯ

นิพฺพานสจฺฉิกิริยา นาม อิธ อรหตฺตผลํ นิพฺพานนฺติ
อิธิปฺเปตํ ฯ ตมปี หิ ปญฺจคฺติวานเนน (๒) วานสญฺญิตาย ตณฺหยา
นิกฺขนตฺตตา นิพฺพานนฺติ วุจฺจติ ตสฺส ปตฺติ วา ปจฺจเวกฺขณา
วา สจฺฉิกิริยาติ วุจฺจติ ฯ อิตรสฺส ปน นิพฺพานสฺส อริยสจฺจํ
ทสฺสเนนเว สจฺฉิกิริยา สิทฺธา เตเนตํ อิธ อนธิปฺเปตํ เอวเมสา
นิพฺพานสจฺฉิกิริยา จ ทิฏฺฐมฺมุสฺสวิหาราทิเหตุโต มงฺกลนฺติ
เวทิตพฺพาทิ ฯ

เอวมิมิสฺสา คากาย ตโป จ พฺรหฺมจริยํ จ อริยสจฺจํ
ทสฺสนํ นิพฺพานสจฺฉิกิริยาติ จตฺตาริ มงฺกลานิ วุตฺตานิ
มงฺกลตฺตยจ เนสํ ตตฺถ ตตฺถ วิภาวิตเมวาติ ฯ

นิฏฺฐิตา ตโป จาติ

อิมิสฺสา คากาย อตฺถวณฺณา ฯ

๑. สี่. วุตฺตตฺตํ ฯ ๒. ม. ปญฺจคฺติวานเนน ฯ

ภูฏงสุต โลกรมเมหีติ คากาวณณนา

อิทานิ ภูฏงสุต โลกรมเมหีติ เอตุล ภูฏงสุตธาติ ผุสิตสุต
ภูปีตสุต สมปุตตสุต ฯ โลกเ ชมมา โลกรมมา ยาว โลกปปวตติ
ดาว อนีวตติกา ชมมาติ วุตตํ โหติ ฯ จิตตุนติ มโน มานสิ ฯ
ยสฺสาติ นวสฺส วา มชฺฉิมสฺส วา เกรสฺส วา ฯ น กมฺปตีติ
น จลติ น เวชติ ฯ อโศกนฺติ นิสฺโสํกํ อพฺพุพฺพโศกสลลํ ฯ
วิรชฺชนฺติ วิคฺตรชฺชํ วิทฺธชฺชิตฺตรชฺชํ ฯ (๑) เขมฺนฺติ อภยํ นิรुปทฺทวํ ฯ
เสถํ วุตฺตุนยเมวาทิ อัย ปทวณณนา ฯ

อตุลวณณนา ปน เอวํ เวทิตพฺพา ภูฏงสุต โลกรมเมหี
จิตตํ ยสฺส น กมฺปติ นาม ยสฺส ตากาธาภาทีหิ อฏฺฐหิ
โลกรมเมหี ภูฏงสุต อชฺโณตตุตสฺส จิตตํ น กมฺปติ น จลติ
น เวชติ ตสฺส ตํ จิตตํ เกนจิ ชมฺเมน อกมฺปนิยโลกุตฺตม-
ภาวาวหนโต มงฺกลนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ

กสฺส จ เอเตหิ ภูฏงสุต จิตตํ น กมฺปติ อรหโต
ชีณาสวสฺส น อญฺญสฺส กสฺสจิ ฯ วุตฺตญฺเจตํ

เสโล ยถา เอกกฺขมโน วาเตน น สมีรติ ฯ

เอวํ รูปา รสา สทฺฐา คนฺธา ผสฺสา จ เกวลา ฯ

อิฏฺฐา ชมฺมา อนิฏฺฐา จ นปฺปเวเชนฺติ ตาทิโน ฯ

จิตฺตจิตตํ วิปฺปมุตฺตํ วยญฺจสฺसानุสฺสตีติ ฯ (๒)

อโศกํ นาม ชีณาสวสฺเสว จิตตํ ฯ ตณฺหิ โย โสโก

๑. สี. วิทฺธชฺชิตฺตรชฺชํ ฯ ๒. วิ. มหา. ๕/๔/๑๑ ฯ

โศจนา โสจิตตํ อนฺโตโสโก อนฺโตปริโสโก เจตโส
ปรีณิขฺฌายิตตฺตฺนฺติ(๑) อาทินา นเยน วุจฺจติ โสโก ตสฺส อภาวโต
อโสกํ ฯ เกจิ นิพฺพานํ วทฺนฺติ ตํ ปุริมฺปนฺน นานุสนฺธิยตี ฯ
ยถา จ อโสกํ เอวํ วิรชํ เขมฺนฺติ ชีณาสวสฺเสว จิตฺตํ ฯ
ตณฺหิ รากโทสโมหรชานํ วิคตตฺตา วิรชํ จตฺตฺหิ จ โยเคหิ
เขมตฺตา เขมํ ยโต เอตํ เตน เตนากาเรน ตมฺหิ
ปวตฺติกฺขณฺเณ คเหตุวา นิทฺธิฏฺฐวเสน ติวีรํ (๒) จิตฺตํ อปฺปวตฺตก-
ขนฺธตาทิโลกุตฺตมภาวาวหนโต อาหุเนยฺยาทิภาวาวหนโต จ
มงฺคฺลนฺติ เวทิตพฺพิ ฯ

เอวมิมิสฺสา คากาย อฏฺฐ โลกธมฺเมหิ อกมฺปิตจิตฺตํ
อโสกจิตฺตํ วิรชจิตฺตํ เขมจิตฺตฺนฺติ จตฺตาริ มงฺคฺลนํ วุตฺตานิ ฯ
มงฺคฺลตฺตยจ เนสํ ตตฺถ ตตฺถ วิภาวิตเมวาทิ ฯ

นิฏฺฐิตา สุกฺกสฺส โลกธมฺเมหิตี

อิมิสฺสา คากาย อตฺถวณฺณา ฯ

๑. ที. มหา. ๑๐/๒๕๕/๓๔๑ ฯ ๒. ม. ติวีรฺมฺปิ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ มงคลสูตรวณณา หน้า ๒๐๗

ตสสายมตถวณณา เอตาทิสานิติ เอตานิ อีทิสานิ มยา
วุดตปปรการานิ พาลานํ อเสวนาทินิ ฯ กตวานาติ กตวา ฯ
กตวาน กตวา กริตวาติ หิ อตถโต อนนญํ ฯ สพพตถม-
ปราชิตาติ สพพตถ ขนุชกิลเสากิสงขารเทวปุตตมารปเปเทสุ
จตุสุ ปจจตถิกเส อเอณปี อปราชิตา หุตวา สยเมว เต
จตุตาโร มาเร ปราชิตวาติ วุตตํ โหติ ฯ มกาโร เจตถ
ปทสนุธิกรณมตโตติ วิญญาตพุโพ ฯ

สพพตถ โสตุถิ คจจนฺตติ เอตาทิสานิ มงฺกลานิ กตวา
จตุหิ มาเรหิ อปราชิตา หุตวา สพพตถ อธิโลกปรโลเกสุ
จางจกมาทิสู จ โสตุถิ คจจนฺติ พาลเสวนาทินิ เย
อูปฺปชยยย อาสววิฆาตปริพาหา เตสํ อภาวา โสตุถิ
คจจนฺติ อนูปททวา อนุปสคคา เขมิโน อปฺปฎิกยา คจจนฺตติ
วุตตํ โหติ ฯ อนุนาสโก เจตถ คาถาพนุชสุขตถํ วุตโตติ
เวทิตพุโพ ฯ

ตํ เตสํ มงฺกลมตฺตมฺนฺติ อิมินา คาถาปแทน ภควา
เทสนํ นิฏฺฐาเปสิ ฯ กถํ เอวํ เทวปุตฺต เย เอตาทิสานิ กโรนฺติ เต ยสุมา สพพตถ
โสตุถิ คจจนฺติ ตสฺมา ตํ พาลานํ อเสวนาเท อฏฺฐตีสวริชฺมปี เตสํ เอตาทิสการกานํ
มงฺกลมตฺตมํ เสฏฺฐํ ปวรนฺติ คณฺหาหิติ ฯ

เอวญจ ภควตา นิฏฺฐาปีตาย เทสนาย ปรีโยसानเ
โกฏิสตสทสสเทวตาโย อรหตฺตํ ปาปฺณิสฺสุ โสตาปตฺติ-

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณฺณา หน้า ๒๐๘

สกทาคามิอนาคามีผลปุตฺตานํ คณฺนา อสงฺเขยฺยา อโหสิ ฯ
อถ ภควา ทุตฺยทิวเส อานนฺตเถโร อามนฺเตสิ อิมํ ปน
อานนฺท รตฺตี อณฺตตรา เทวตา มํ อุปสงฺกมิตฺวา มงฺคลปญฺหิ
ปฺจฺฉิ อตฺตสาหํ อญฺจตีส มงฺกลานิ อภาสี อุกฺคณฺหาหิ
อานนฺท อิมํ มงฺคลปริยาขิ อุกฺคเหตฺวา ภิกฺขุ วาเจหิตี ฯ
เถโร อุกฺคเหตฺวา ภิกฺขุ วาเจสิ ฯ ตยิทํ อจฺริยปรมฺปราย
อากตฺติ ยาว อชฺชตฺตนา ปวตฺตติ เอวมิทํ พุทฺทมจฺริยิ อิทฺถญฺเจว
ผีตลฺลจ วิตฺถาริกิ พาทุชฺฌณฺณํ ปุณฺณตฺติ ยาว เทวมนฺนุเสหิ
สุภกาสิตนฺติ เวทิตพฺพิ ฯ

อิทานิ เอเตเสว มงฺคเลสุ ฌาณปริจยปาฐวตฺถิ อัยมาทิตโต
ปญฺจติ โยชฺนา เอวมิเม อิชฺโลกปรโลกโลกุตฺตรสุขกามา สตฺตนา
พาลชนเสวนํ ปหาย ปณฺฑิตเ นิสฺสาย ปุชฺเนยฺเย ปุชฺเตวา
ปฏฺฐิรูปเทสวาเสน ปุพฺเพ กตฺตปฺญฺญตฺตาย จ กุสฺลปวตฺตติยิ
โจทฺธิยมาณา อตฺตนาํ สมฺมาปณฺธิชาย พาทุสจฺจุสิปฺปวินฺเยหิ
อลงฺกตตฺตภาวา วินฺยานุรูปิ สุภาสิตํ ภาสฺมาณา ยาว กิหิภาวํ
น วิชฺหนฺติ ตาว มาตาปิตุปฺญฺจนาเนน โปราณิ อិณฺมุลฺลํ
วิโสชฺยมาณา ปุตฺตทารสงฺกเหเน นวํ อิณฺมุลฺลํ ปโยชฺยมาณา
อนากุสฺลกมฺมนตฺตาย ฌนฺตญฺญาทิสฺมิทฺธี ปาปฺพนฺตนา ทานเนน
โภกสาร์ ฌมฺมจฺริยาย ชีวิทฺตารญฺจ คเหตฺวา ฌาติสงฺกเหเน
สกชนฺหิตํ อนวชฺชกมฺมนตฺตาย ปฺรชนฺหิตลฺลจ กโรนฺตนา
ปาปวิริตฺติยา ปฺรูปมาตํ มชฺชปานสฺยเมเนน อตฺตูปฺมาตลฺลจ

วิวชเขตวา ฆมเมสุ อปปรมาเทน กุสลปกข์ วมตตตวา
 วทตตตกุสลตย คีหิพยณชนั โอิหย ปพพิชิตภาเว จิตาปี
 พุทพุททศาวกุปชฌายาจรียาทีสุ คารเวน นีวาเตน จ วตต-
 สมปทั อาราเขตวา ปรมสนคฺกุชียา ปจยเคธั ปหาย กตลณฺตย
 สปรุสฏมียั จตวา ฆมมสวเนน ถีนจิตตํ ปหาย ขนฺตียา
 สพพิสสุสเย อภิภวิตวา โสวจสฺตย สนาถมตฺตานํ กตวา
 สมถทสฺสเนน ปฏิปตฺติโยคํ ปสฺสนตฺตา ฆมมสากจฺฉาย
 กงฺขญฺจานียेषุ ฆมเมสุ กงฺขํ ปฏิวินเทตฺวา อินฺทริยสัวรตเปน
 สीलวิสุทฺธี สมถฆมมพฺรหฺมจรียเณ จิตตวิสุทฺธี ปตฺวา ตโต อปรา
 จ จตสฺโส วิสุทฺธิโย สมปาเทตฺวา อิมาย ปฏิปทาย อริย-
 สจฺจทสฺสนปริยายั (๑) ฌาณทสฺสนวิสุทฺธี ปตฺวา อรหตฺตผลสงฺขั
 นิพพานั สจฺจิกโรนฺติ ยั สจฺจิกตฺวา สีนรูปพฺพโต วีย
 วาตวญฺจึหิ อญฺจหิ โลกฆมเมหิ อวิกมฺปมานจิตตฺตา อโสกา วิรชา
 เขมิโน โหนฺติ เข จ เขมิโน โหนฺติ เต สพฺพตฺถ เอเกนปี
 อปราชิตา โหนฺติ สพฺพตฺถ จ โสตฺถึ กจฺจนฺติ ฯ เตนาห
 ภกวา

เอตาทิสานี กตฺวาน สพฺพตฺถมปราชิตา ฯ
 สพฺพตฺถ โสตฺถึ กจฺจนฺติ ตนฺเตสํ มงฺคลมตฺตมนฺติ ฯ
 มงฺคลสูตรตวณนา นิฏฺจิตา ฯ (๒)

๑. สี่. อริยสจฺจทสฺสนปริโยสานั ฯ ๒. ปาลียั อิมสฺมี สุตฺเต
 ปญฺจมจฺจฐานีติ เทว ปพฺพานิ ทิสฺสนฺติ ฯ

รตนสุตตวณณา

นิกุเขปปโปชนั

อิทานิ ยานีช ภูตานิตี เอวมาทินา มงฺคลสุตตทานนุตรั
นิกุชิตตสฺส รตนสุตตสฺส อตถวณณาทุกโม ออนุปฺตโต ๑ ตสฺส
อิช นิกุเขปปโปชนั วตฺวา ตโต ปรี สุปริสุทฺเทณ ติตฺเถน
นทิตฺพาทิสฺส สลิลชฺโฆคาหนมิว สุปริสุทฺเทณ นิทาเนน อิมสฺส
สุตตสฺส อตถชฺโฆคาหนั ทสฺเสตฺถุ

เยน วุตฺตํ ยทา ยตฺถ ยสุมา เจตํ อิมํ นยํ ๑

ปกาสยิตฺวาน เอตสฺส กริสฺสามตฺถวณณนํ ๑

ตตฺถ ยสุมา มงฺคลสุตฺเตน อตฺตรกฺขา อกฺลฺยาณกรรมกฺลฺยาณากรรม-
ปฺจฺจยานญจ อาสวานั ปฏฺฐมาโต ทสฺสีโต อิมญจ
สุตฺตํ ปรรกฺขั อมฺนุสฺสาทิปฺจฺจยานญจ อาสวานั ปฏฺฐมาตํ
สาเรติ ตสฺมา ตทนนุตรั นิกุชิตฺตํ สียาติ ๑

อิทํ ตาวสฺส อิช นิกุเขปปโปชนั ๑

เวสาสิวตฺถุ

อิทานิ เยน วุตฺตํ ยทา ยตฺถ ยสุมา เจตฺนติ เอตฺถาห
เกน ปเนตํ สุตฺตํ วุตฺตํ กทา กตฺถ กสฺมา จ วุตฺตฺนติ ๑
วฺจฺเจเต อิทํ หิ ภกฺวตาเอว วุตฺตํ น สวาทิทิ ๑ ตญจ

*เล่มที่ ๑๖ รตนสูตรวณณา หน้า ๒๑๑

ยทา ทุพฺภิกขาทีหิ อุปฺทเวหิ อุปฺทุตาย เวสาลียา ลิจฺฉวีหิ
ราชคฺโหโต ยาจิตฺวา ภควา เวสาลี อานีโต ตทา เวสาลีย
เตสํ อุปฺทวานํ ปฏฺิฆาตตฺถาย วุตฺตฺนฺติ ฯ อยเมว เตสํ ปญฺหานํ
สงฺเขปวิสชฺชนา ฯ วิตฺถารโต ปน เวสาลีวตฺถโต ปภฺุติ
โปราณหิ วณฺณียติ ฯ

ตฺตรายํ วณฺณา พาราณสีรณฺโณ กิร อคฺคฺมเหสียา
กฺุณฺมิหิ กพฺโโก สณฺจาทิ สฺวา กพฺภสณฺจิตฺตํ ญตฺวา รณฺโณ นิเวเทสิ
ราชา กพฺภปริหารํ อทาสิ สฺวา สมฺมา ปริหริยมาณกพฺภา
กพฺภปริปากกาเล วิชายนมฺริ ปาวิสิ ฯ ปุณฺณวณฺดินํ ปจฺจฺฐสมเย
กพฺภวณฺณฺจํ โหติ สฺวา จ ตาสํ อณฺณตฺรา เตน ปจฺจฺฐสมเย
อลฺลตฺตกปฏฺฐพณฺธุชิวกปฺปฺสทิสํ มํสเปสิ วิชายิ ฯ ตโต อณฺณา
เทวีย สุวณฺณพิมฺพสทิสเ ปุตฺเต วิชายนฺติ อคฺคฺมเหสี มํสเปสินฺติ
रणฺโณ ปฺรโต มม อวณฺโณ อุปฺปชฺเชยฺยติ จินฺเตตฺวา เตน
อวณฺณภเยน ตํ มํสเปสิ เอกสฺมี ภาชเน ปกฺขิปิตฺวา
อณฺณตฺเรน ปฏฺิภุชิตฺวา ราชมุทฺทิกาย ลณฺณิตฺวา คงฺกาย
โสเต ปกฺขิปาเปสิ ฯ มนุสฺเสหิ ฉชฺชิตฺมตฺเต เทวตา อารกฺข
สํวิทฺหีสฺสุ ฯ สุวณฺณปฏฺิภุญฺเจตฺถ (๑) ชาติหิงฺกุลเกณ พาราณสี-
रणฺโณ อคฺคฺมเหสียา ปชาติ ลิกฺขิตฺวา พนฺธีสฺสุ ฯ ตโต ตํ
ภาชนํ อุมฺมิภยาทีหิ อนฺุปฺทุตํ คงฺกาย โสเตน ปายาสิ ฯ
๑. ม. สุวณฺณปฏฺิภุญฺเจตฺถ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณฺณา หน้า ๒๑๒

เตน จ สมเยน อญฺจตโร ตาปโส โคปาลกฺกํ นิสฺสาย
คฺงคาคีเร วสตี โส ปาโตว คฺงคํ โอตินฺโณ ตํ ภาชนํ
อากจฺจนฺตํ ทิสฺวา ปัสฺสูกฺคสฺสญฺญาย อคฺคเหตี ฯ ตโต ตตฺถ
ตํ อกฺขรปฏิกิ ราชมฺหุทิกาย ลญฺจนญจ ทิสฺวา มฺลยจิตฺวา ตํ
มัสเปสี อทฺทส ทิสฺวานสฺส เอตทโหสี สียา กพฺโภ ตถา
หิสฺส ทฺกคฺนธฺปฺตฺภาโว นตฺถิติ ฯ ตํ อสฺสํ เนตฺวา สฺทฺเช
โอกาสฺ เจเปสี ฯ อถ อทฺทมาสจฺเยน เทว มัสเปสีโย อเหตุํ
ตาปโส ตํ ทิสฺวา สาธฺตฺริ เจเปสี ตโต ปฺน อทฺทมาสจฺเยน
เอกเมกิสฺสา มัสเปสียา หตฺถปาทสีสานมตฺถาย ปญจ ปญจ
ปีพกา อุกฺกหิสฺส ฯ ตาปโส ทิสฺวา ปฺน สาธฺตฺริ เจเปสี ฯ
อถ ตโต อทฺทมาสจฺเยน เอกา มัสเปสี สฺวณฺณพิมฺพสทิสฺ
ทารโก เอกา ทาริกา อโหสี ฯ เตสฺส ตาปสฺส ปฺตฺตฺสิเนโห
อุปฺปชฺชติ ฯ อญฺจกฺกโต จสฺส จีรี นินฺพพฺตฺติ ตโต ปภฺตฺติ
จ จีรีภตฺตํ ลภฺติ โส ภตฺตํ ญฺญชิตฺวา จีรี ทารกานํ มฺเข
อาสิญฺจติ ฯ เตสฺส ยํ ยํ อทฺเร ปวิญฺจํ ตํ สพฺพํ มณฺเฑภาชนคตํ
วีย ทิสฺสติ ฯ เอวํ นิจฺฉวี อเหตุํ ฯ อปฺเร ปนาหุ สิปฺพิตฺวา
จปีตา วีย เนสํ อญฺจมญฺฉํ ลีนาจฺฉวี อโหสีติ ฯ เอวํ
เต นิจฺฉวิตาย วา ลีนาจฺฉวิตาย วา ลิจฺฉวิตี ปญฺญายีสุ ฯ

ตาปโส ทารเก โปเสนฺโต อสฺสฺเร คามํ ปิณฺทาย
ปวิสฺติ อติทิวา ปฏิกฺกมฺติ ฯ ตสฺส ตํ พฺยาปารี ญตฺวา

โคपालกา อหังสุ ภูเต ปพฺพชิตานํ ทารกโปสนํ ปติโพโธ
อมุหํ ทารเก เทถ มยํ โปสิสฺสาม ตุมฺเห อตฺตโน กมมํ
กโรธาติฯ ตาปโส สาธุติ ปฏิสฺสนิฯ โคपालกา ทุตฺยทิวเส
มคฺคํ สมํ กตฺวา ปุเปหิ โอกิริตฺวา ธชฺชฎากานิ อุตฺสาเปตฺวา
ตฺริเยหิ วชฺชมาเนหิ อุตฺสมํ อากตาฯ ตาปโส มหาปุณฺณา
ทารกา อปฺปมาเทเนว วฑฺฒเถถ วฑฺฒเตตฺวา จ อณฺณมณฺณํ
อาวาหวิวาหํ กโรถ ปณฺจโครเสน ราชานํ โตเสตฺวา ภูมิกาคํ
คเหตฺวา นครํ มาเปถ ตตฺถ กุมารํ อภิสฺสิญฺเจธาติ วตฺวา
ทารเก อทาสีฯ เต สาธุติ ปฏิสฺสนิตฺวา ทารเก เนตฺวา
โปเสสิฯ

ทารกา วุฑฺฒิมนฺวาย กิพฺนตา วิวาทฎฺฐาเนสุ อณฺเณ
โคपालทารเก หตฺถเนปิ ปาเทเนปิ ปหฺรณฺติ เต โรทฺหนฺติฯ
กิสฺส โรทฺธาติ เอว มาตาปิตฺุหิ ปุฎฺฐา อิมํ นิมนฺมาตาปิตฺิกา
ตาปสโปสิตา อเมห อตีว ปหฺรณฺตีติ วทฺหนฺติ ตโต เตสํ
มาตาปิตโร อิมํ ทารกา อณฺเณ ทารเก วิเหเจนฺติ ทุกฺขา-
เปนฺติ น อิมํ สงฺกเหตุพฺพา อิมํ วชฺชิตพฺพาติ อหังสุฯ
ตโต ปฏฺติ กิร โส ปเทโส วชฺชิตี วุจฺจติ โยชนสตํ
ปริมาเณนฯ อถ นํ ปเทสํ โคपालกา ราชานํ โตเสตฺวา
อคฺคเหสิฯ ตตฺถ ปน นครํ มาเปตฺวา โสพสฺวสุตฺตเทสิกํ กุมารํ
อภิสฺสิญฺจิตฺวา ราชานํ อํกํสุฯ ตาย จสฺส ทาริกาย สทฺธี

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๒๑๔

วาเรยฺย กตฺวา กตฺกํ อํกํสุ น พาทฺริโต ทาริกา อานตพฺพา
อิโต ทาริกา น กสฺสจฺจ ทาทพฺพาติ ฯ เตสํ ปจฺมสํวาเสน
เทว ทารกา ชาตา ธีตา จ ปุตุโต จ เอวํ โสฬส-
กฺขตฺตํ เทว เทว ชาตา ตโต เตสํ ทารกานํ ยถากกมํ
วทฺเขนฺตํ อารามยฺยานนํ ิวาสนญฺจานปฺริวารสมฺปตฺตี กเหตุ
อปฺโปหนตํ ตํ นครํ ติกฺขตฺตํ กาวุตฺตนฺตเรน กาวุตฺตนฺตเรน
ปกาเรน ปริกฺขิปีสุ ตสฺส ปฺนปฺปํ วิสาลิกตฺตตา เวสาลีเตว
นามํ ชาตํ ฯ อิํ เวสาลีวตฺถุ ฯ

ภควโต นิมนตํ

อยมฺปน เวสาลี ภควโต อฺปนฺนกาเล อิฑฺธา
เวปฺลุลปฺตฺตา อโหสิ ฯ ตตฺถ หิ ราชนํเยว สตฺต สหสฺसानิ
สตฺต สตานิ สตฺต จ ราชาโน อหสิ ฯ ตถา ยฺวราช-
เสนापติภณฺฑาคาริกปฺปฏฺตีนํ ฯ ยถาห เตน โข ปน สมเยน
เวสาลี อิฑฺธา เจว โหติ ฝิตา จ พหุชฺณา จ อากิณฺณมนุสฺสา
จ สุกิฏฺษา จ สตฺต จ ปาสาทสหสฺसानิ สตฺต จ ปาสาทสตานิ
สตฺต จ ปาสาทา สตฺต จ กุญฺญาคารสหสฺसानิ สตฺต จ
กุญฺญาคารสตานิ สตฺต จ กุญฺญาคารานิ สตฺต จ อาราม-
สหสฺसानิ สตฺต จ อารามสตานิ สตฺต จ อารามา สตฺต
จ โปกฺขรณฺีสหสฺसानิ สตฺต จ โปกฺขรณฺีสตานิ สตฺต จ

ไปกุขรณิโยติ ฯ (๑)

สา อปเรน สมเขน ทุพฺภิกขา อโหสิ ทุพฺพุจฺจิกา
ทุสฺสสุสา ฯ ปจฺมํ ทุคฺคตมฺนุสฺสา มรฺนฺติ เต พหิทฺธา
ฉทุเทฺพนฺติ ฯ มตมฺนุสฺसानํ กุณฺปนฺนเรณ อมฺนุสฺสา นครํ
ปวิสฺสีสุ ตโต พหุตรา มียฺยนฺติ ฯ ตาย ปาฏิกฺกตตาย สตฺตํ
อหิวาตกโรโค อุปฺปชฺชติ ฯ อิติ ตีหิ ทุพฺภิกฺขอมฺนุสฺสโรคฺคเยหิ
อุปฺพุตฺตา เวสาลีนครวาสิโน อุปฺสงฺกมิตฺวา ราชานํ อาหํสุ
มหาราช อิมสฺมี นครเ ติวิธํ ภัยํ อุปฺปนฺนํ อิตฺโต ปุพฺเพ ยาว
สตฺตมา ราชกุลปรีวญฺญา เอวรूपํ อนฺอุปฺปนฺนปฺพุทฺธิํ ตุมฺหากํ
มณฺเฑ อธมฺมิกตฺเตเนตรหิ อุปฺปนฺนฺนฺติ ฯ ราชา สพฺเพ
สณฺจาคารเ สนฺนิปาตาเปตฺวา มยฺหิ อธมฺมิกภาวํ วิจฺฉินฺถาติ
อาห ฯ เต สพฺพุทฺธิ ปเวณฺณี วิจฺฉินฺนฺตํ น กิณฺจิจ อทฺทสฺสุ ฯ

ตโต รณฺโณ โทสฺส อทิสฺวา อิทํ ภัยํ อมฺหากํ กถํ
วฺอุปฺสเมยฺยาติ จินฺตยฺสีสุ ฯ ตตฺถ เอกจฺเจ ฉ สตฺถาเร อปทิสฺสีสุ
เอเตหิ โอกฺกมฺนตฺตเต วฺอุปฺสเมสฺสตีติ ฯ เอกจฺเจ อาหํสุ พุทฺโธ
กิริ อธิ โลเก อุปฺปนฺโน โส ภควา สพฺพสตฺตหิตาย ฐมฺมํ
เทเสติ มหิทฺธิโก มหानุภาโว เตน โอกฺกมฺนตฺตเต สพฺพภฺยานิ
วฺอุปฺสเมยฺยฺยนฺติ ฯ เตน เต อตฺตมฺนา หุตฺวา กหมฺปน โส
ภควา เอตรหิ วิหฺรติ อเมหิ เปสฺสิตเ อากฺขเจยฺยาติ

๑. วิ. มหา. ๕/๑๒๙/๑๖๘ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๒๑๖

อาหํสุ ฯ อถาปเร อาหํสุ พุทฺธา นาม อนุกมฺปกา กิสุส
นาคจฺเจยฺย โส ปน ภควา เอตฺรหิ ราชคฺเห วิหฺรติ ราชา
จ พิมฺพิสาโร อุปฺภูจฺหติ กทาจิ โส อากนฺตุํ น ทเทยฺยาติ ฯ เตน
หิ ราชานํ สยฺยญาเปตฺวา อานนฺตฺสามาติ เทว ลิจฺฉวีราชาโน
มหตา พลกาเยน ปหฺนฺตุํ ปณฺณากาโร ทตฺวา รณฺโณ สนฺตํ
เปเสถํ พิมฺพิสาร์ สยฺยญาเปตฺวา ภควนฺตํ อานนฺตาติ ฯ เ
กนฺตฺวา รณฺโณ ปณฺณากาโร ทตฺวา ตํ ปวตฺตี นินฺเวตฺตฺวา
มหाराช ภควนฺตํ อมฺหากํ นครํ เปเสหิตี อาหํสุ ฯ ราชาน
น สมฺปฺภิจฺฉิ ตุมฺเหยฺว ชานาถาติ อาห ฯ เ ต สาธฺวติ
ภควนฺตํ อุปฺสงฺกมิตฺวา วนฺทิตฺวา เอวมาหํสุ ภนฺเต อมฺหากํ
นคฺเร ติณฺิ ภยานิ อุปฺปนฺนานิ สจฺจ ภควา อากจฺเจยฺย
โสถฺถิ โน ภเวยฺยาติ ฯ ตโต ภควา อวชฺชิตฺวา เวสาลียํ รตน-
สุตฺเต วุตฺเต สว รกฺษา โภกฺกิสฺตสฺสหาสนํ จกฺกฺวาพานํ (๑)
พฺริสฺสตี สุตฺตปฺริโยसानเน จตฺตราสีติยา ปาณสฺสหาสนํ รมฺมาภิ-
สมโย ภวิสฺสตีติ อธิวาเสสิ ฯ อถ ราชานํ พิมฺพิสาโร ภควโต
อธิวาสนํ สุตฺวา ภควตา เวสาลีคฺมนํ อธิวาสิตฺนฺติ นคฺเร
อุคฺโขสนํ การานเปตฺวา ภควนฺตํ อุปฺสงฺกมิตฺวา อาห กิ ภนฺเต
สมฺปฺภิจฺฉถ เวสาลีคฺมนฺนฺติ ฯ อาม มหाराชาติ ฯ เตน หิ
ภนฺเต ตาว อากเมถ ยาว มคฺคํ ปฺภฺยาเทมิตี ฯ
๑. ส. โภกฺกิสฺตสฺสหาสนจกฺกฺวาเพ ฯ

อถ โข ราชฯ พิมพิสาโร ราชคหสฺส จ กงฺคยา

จ อนฺตเร ปญฺจโยชนํ ฐมี สมนํ กตฺวา โยชเน โยชเน วิหาริ
มาเปตฺวา ภควโต คมนกาลํ ปฏิเวเทสิ ฯ ภควา ปญฺจहि
ภิกฺขุสฺสเดหิ ปริวฺโต ปายาสี ฯ ราชฯ ปญฺจโยชน มคฺคิ
ปญฺจวณฺเณหิ ปุปฺเพหิ ชาณฺมตฺตํ โอภิราเปตฺวา ธชปฺภาก-
ปฺนฺณณฺภกฺกทฺทลิตฺถินิ อุตฺสาเปตฺวา ภควโต เทว เสตจฺจตฺตานิ
เอกเมกสฺส จ ภิกฺขุสฺส เอกเมกํ อุกฺขิปาเปตฺวา สทฺธิ อตฺตโน
ปริวารเณ ปุปฺผคณฺฐาทิหิ ปุञฺจ กโรนฺโต เอกเมกสฺมี วิหารเ
ภควนฺตํ วสาเปตฺวา มหาทานานิ ทตฺวา ปญฺจहि ทิวเสหิ
กงฺคาตีริ เนสิ ฯ ตตฺถ สพฺพาลงฺการเหหิ นาวํ อลงฺกโรนฺโต
เวสาลิกานํ เลขํ เปเสสิ อากโต ภควา มคฺคิ ปฏฺิยาเทตฺวา
สพฺเพ ภควโต ปจฺจกฺคมนํ กโรธติ ฯ เต ทิกฺขณํ ปุञฺจ
กริสฺสามาติ เวสาลิยา จ กงฺคยา จ อนฺตรา ติโยชนํ ฐมี
สมนํ กตฺวา ภควโต จตฺตาริ จตฺตาริ เอกเมกสฺส จ ภิกฺขุสฺส เทว
เทว เสตจฺจตฺตานิ สชฺชิตฺวา ปุञฺจ กุรฺมานา กงฺคาตีริ
อาคณฺฐวา อฏฺฺจิสฺสุ ฯ

อถ พิมพิสาโร เทว นาวาโย สํมาญฺเฐตฺวา มณฺฑปํ
กตฺวา ปุปฺผทามาตีหิ อลงฺกริตฺวา ตตฺถ สตฺตรตฺนมยํ พุทฺธาสนํ
ปญฺณเปสิ ภควา ตสฺมี นิสฺสีหิ ฯ ปญฺจสตา ภิกฺขุปี
๑. ม. สาสนํ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๒๑๘

นาว อภิรุหิตวา ยถานรูป นิสีทิสฺ ๑ ราชา ภควนฺตํ
อนุคจฺจนฺโต กลปฺปมาณํ อุทกํ โอโรหิตวา ยาว ภนฺเต
ภควา อากจฺจติ ตาวาหํ อิเชว กงฺกาคีเร วสิสฺสามิตี วตฺวา
นิวตฺโต ๑ อุปฺริ เทวตา ยาว อกนิฏฺฐภวนํ ปุชฺ อกํสุ ๑
เหฏฺฐา กงฺกานิวาสิโน กมฺพลสฺสตราทโย นาคราชาโน ปุชฺ
อกํสุ ๑ เอวํ มหตฺติยา ปุชฺชาย ภควา โยชนมตฺตํ อทฺธานํ
กงฺกาย คนฺตฺวา เวสาลีگانํ สีมฺนตฺริ ปวิฏฺโฐ ๑

ตโต ลิจฺฉวีราชาโน เตน พิมฺพิสาเรน กตฺปุชฺชาย ทิกฺขณํ
กโรนฺตา กลปฺปมาณํ อุทเก ภควนฺตํ ปจฺจกฺกจฺฉิสฺสุ ๑ เตนเว
ชณฺน เตน มฺหุตฺเตน วิชฺชูปฺภาวินทฺชนฺชการวิสฏฺฐโก
กพคพายนฺโต จตฺตฺส ทิสาสฺส มหาเมโฆ วุฏฺฐาสฺสิ ๑ อถ ภควตา
ปจฺมปาเท กงฺกาย ตีเร นิกฺขิตตฺมตฺเต ปอกฺขรวตฺสสิ วสฺสิ ๑ เย
เตมิตฺตฺกามา (๑) เตเอว เตเมนฺติ อเตมิตฺตฺกามา น เตเมนฺติ ๑ สพฺพตฺถ
ชณฺณกมตฺตํ อูรมตฺตํ กภูมิตฺตํ กลปฺปมาณํ อุทกํ วหตี
สพฺพกฺุณฺปานี อุทเกน กงฺกาย ปเวสิตานี ปฺริสฺสุทฺโธ ภูมิกากิ
อโหสิ ๑

ลิจฺฉวีราชาโน ภควนฺตํ อนฺตรา โยชนเ โยชนเ
วสาเปตฺวา มหาทานานี ทตฺวา ตีหิ ทิวเสหิ ทิกฺขณํ ปุชฺ
กโรนฺตา เวสาลี นยฺสิสุ ๑ เวสาลี สมฺปตฺเต ภควตี สกฺโก
๑. ม. เตเมตฺตฺกามา ๑ ๒. ย. กตฺวา ๑

*เล่มที่ ๑๖ รตนสูตรวณณา หน้า ๒๑๕

เทวานมินุโท เทวสงฆปรุทธิโต อากจฺฉิ ฯ มหเสกขานํ เทตานํ
สนฺนิปาเตน อมนุสฺสา เขภฺยุเณน ปลาयीสุ ฯ ภควา นครทวาร
จตุวา อานนฺตเถรํ อามนฺเตสี อิมํ อานนฺท รตนสูตรํ
อุคฺคเหตฺวา พลิกมฺมุปรณานิ คเหตฺวา ลิจฺฉวิราชกฺุมารเอหิ
สทฺฐี เวสาลียา ติปาการนฺตเร วิจฺรณฺโต ปริตฺตํ กโรหิตี รตน-
สูตรํ อภาสี ฯ เอวํ เกน ปเนตํ สูตรํ วุตฺตํ กทา กตถ
กสฺมา จ วุตฺตนฺติ เอเตสํ ปญฺหานํ วิสชฺชนา วิตุถาเรน
เวสาลิวตฺถโต ปฏฺติ โปราณเอหิ วณฺณียติ ฯ

เอวํ ภควโต เวสาลี อนุปฺปตฺตทิวเสเยว เวสาลีนครทวาร
เตสํ อุพฺทวานํ ปฏฺิฆาตตถาย วุตฺตมิมํ รตนสูตรํ อุคฺคเหตฺวา
อายุสฺมา อานนฺโท ปริตฺตตถาย ภาสฺมาโน ภควโต ปตฺเตน
อุทกมาทาย สพฺพิ นครํ อพฺภูกิรณฺโต อนุวิจฺริ ฯ ยงฺกิญฺจิติ
วุตฺตมตฺเตเยว ปน (๑) เถเรน เข ปุพฺเพ อปลาตา สงฺการ-
กฺุญฺจิตฺติปเทสาทินิสฺสิตา อมนุสฺสา เต จตฺถหิ ทฺวารเอหิ ปลาयीสุ
ทฺวารานิ อโนกาसानิ อहेลฺสุ ฯ ตโต เอกจฺเจ ทฺวารेषฺสุ โอกาสํ
อลภฺมานา ปาการํ ฆินฺทิตฺวา ปลาตา ฯ อมนุสฺเสสฺส คตมตฺเตสฺ
มนุสฺसानํ คตฺเตสฺส โรโค วุปฺสมนฺโต เต นิภฺขมิตฺวา สพฺพ-
คณฺรปฺปพาทีหิ เถรํ ปุเชลฺสุ ฯ มหาชโน นครมชฺเฒ สณฺจาคารํ
สพฺพคณฺเรหิ วิลิมฺปิตฺวา รตนขจิตํ วิตานิ กตฺวา สพฺพพาลงฺการเอหิ
๑. สี. เยว จ ฯ ม. เอว ฯ

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๒๒๐

อลงกริตวา ตตถ พุทธาสนัน ปณฺหาเปตฺวา ภควนฺตํ อาเนสิ ฯ

ภควา สณฺหาการํ ปวิสิตฺวา ปณฺยตฺเต อาสเน นิสิตฺติ ฯ

ภิกฺขุสํโฆปิ โข ราชาโน มนุสฺสา จ ปฏฺฐึเป ปฏฺฐึเป โอกาเส (๑)

นิสิตฺตํ ฯ สกฺโกปิ เทวานมินฺโท ทฺวิสฺสุ เทวโลเกสุ เทวปริสาย

สทฺธิ อุนิสิตฺติ อญฺเฆ จ เทวา อานนฺทตฺเถโรปิ สพฺพํ เวสาลี

มนุวิจฺรนฺโต รกฺขํ กตฺวา เวสาลีนครวาสีหิ สทฺธิ อากนฺตฺวา

เอกมนฺตํ นิสิตฺติ ฯ ตตถ ภควา สพฺเพสํ ตเทว รตนฺตฺตํ

อภาสีติ ฯ

เอตฺตาวตฺตา จ ยา สา เยน วุตฺตํ ยทา ยตถ ยสุมา เจตํ

อิมํ นยํ ปกาเสตฺวานาติ มาติกา นิกฺขิตฺตา สา สพฺพปฺปกาเรน

วิตฺถาริตา โหติ ฯ

ยานิชาติ คาทาวณฺณา

อิทานิ เอตฺตสฺส กริสฺสามตฺถวณฺณนฺติ วุตฺตตฺตา อตฺถ-

วณฺณา อารภียเต ฯ อปฺเร ปน วทนฺติ อาทิโต ปญฺเจว

คาทา ภควตา วุตฺตา เสสา ปรีตฺตกรณฺสมเย อานนฺท-

เถเรนาติ ฯ ยถา วา ตถา วา โหตุ กิณฺโน อิมาย อปริกฺขาย

ปรีตฺตาย สพฺพตฺถาปี เอตฺตสฺส รตนฺตฺตสฺส กริสฺสามตฺถ-

วณฺณํ ฯ

๑. ม. อาสเน ฯ ๒. ม. อิมาย ปริกฺขาย ฯ

*เล่มที่ ๑๖ รตนสูตรวณณา หน้า ๒๒๑

ยานิธ ฎทานิธิ ปจมาคาคา ๑ ตตถ ยานิธิ ยาทิสานิ
 อปเปสกุขานิ วา มหเสกุขานิ วา ๑ อิธาคิ อิมสุมิ ปเทเส
 ตสุมิ ขณ สนนูปาตฎจानัน สนนุชายาห ๑ ฎทานิธิ กิณจาปี
 ฎตสทโท ฎตสุมิ ปาจิตติยนุติ เอวมาทิสุ (๑) วิชชมานัน ๑
 ฎตมิทนุติ กิกขเว สมนุสเสถาคิ เอวมาทิสุ (๒) ขนุชปณจเก ๑
 จตฺตารโ โข กิกขเว มหาฎตา เหตุติ เอวมาทิสุ (๓) จตฺตพพิเช
 ปจวิธาคตฺวาทิสุเป ๑ โย จ กาลมโส ฎโตติ เอวมาทิสุ (๔)
 จินาสว สพฺเพว นิกฺขิปิตฺตสนุติ ฎตา โลเก สมนุสสนุติ
 เอวมาทิสุ (๕) สพฺพสคฺเต ๑ ฎตคามปาตพฺยตยาติ เอวมาทิสุ (๖)
 รุกฺขาทิกเก ๑ ฎตฺติ ฎตโต สลฺยชานาตีติ เอวมาทิสุ (๗) จาตุมมหา
 ราชิกานัน เหฎฐา สตฺตนิกาณิ อุปาทาย วตฺตติ ๑ อิธ ปน
 อวิเสสโต อมนุสเสสฺสุ ทฎฐพฺโพ ๑

สมาคทานิธิ สนนูปิตฺตานิ ๑ ฎมฺมานิธิ ฎมฺมิมิ นิพฺพตฺตานิ ๑
 วาอิติ วิกปฺปนเ ๑ เตน ยานิธ ฎมฺมานิ วา ฎตานิ สมาคทานิธิ
 อิมเมกํ วิกปฺปํ กตฺวา ปฺน ทฺตฺติยํ วิกปฺปํ กาคฺคํ ยานิ ว
 อนุตฺตลิกฺเขติ อหา ๑ อนุตฺตลิกฺখে วา ยานิ ฎตานิ นิพฺพตฺตานิ
 ตานิ สพฺพานิ อิธ สมาคทานิธิ อตฺถโถ ๑ เอตฺถ จ ยามโต (๘)

- # ๑. วิ. มหา. ๒/๓๐๕/๒๑๑ ๑ ๒. ม. ม. ๑๒/๔๔๕/๔๗๘ ๑
- # ๓. ม. อ. ๑๔/๑๒๔/๑๐๓ ๑ ๔. พ. ชา. ๒๗/๓๔๐/๕๕ ๑
- # ๕. ที. มหา. ๑๐/๑๔๖/๑๘๑ ๑ ๖. วิ. มหา. ๒/๓๕๔/๒๓๓ ๑
- # ๗. ม. ม. ๑๒/๒/๒ ๑ ๘. ม. ยามโต ๑

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๒๒๒

ยาว อกนิภูจฺ ตาว นิพฺพตฺตานิ ภูตานิ อากาเส ปาตุภูต-
วิมานเ นิพฺพตฺตตฺตา อนฺตลิกฺเข ภูตานิติ เวทิตฺตพฺพานิ ฯ
ตโต เหฏฺฐา สีนฺรุโต ปภฺวติ ยาว ภูมียํ รุกฺขลตาทิสฺส อธิวภูจฺจานิ
ภูมียณฺจ นิพฺพตฺตานิ ภูตานิ ตานิ สพฺพานิ ภูมียํ ปฏฺิ-
พทุเชสุจ รุกฺขลตاپพฺพตาทิสฺส นิพฺพตฺตตฺตา ภูมฺมานิ ภูตานิติ
เวทิตฺตพฺพานิ ฯ

เอวํ ภควา สพฺพานเว อมนฺุสฺสภูตานิ ภูมฺมานิ วา
ยานิว อนฺตลิกฺเขติ ทวีหิ ปเทหิ วิกปฺเปตฺวา ปฺน เอน
ปเทน ปรีคฺคเหตฺวา ทสฺเสตฺถํ สพฺเพว ภูตา สุมฺนา ภาวนฺตุติ
อาห ฯ สพฺเพติ อนวเสสา ฯ เอวาติ อวธารณเ เอกมปี
อนปเนตฺวาติ อธิปฺปาโย ฯ ภูตาคิ อมนฺุสฺสา ฯ สุมฺนา ภาวนฺตุต
สฺวจิตฺตมนา ปีติโสมนฺุสฺสชาติภา ภาวนฺตุ ฯ อโถปปีติ กิจฺจนฺตร-
สนฺุณิโยชนฺตํ วาโกยฺปาทาเน นิปาตทวํ ฯ สกฺกจฺจํ สฺวณฺุต
ภาสิตฺตฺตํ อภฺุจิกตฺวา (๑) มนฺุสฺสิกตฺวา สพฺพิ เจตฺสา สมนฺุนาหริตฺวา
ทิพฺพสมฺปตฺติโลกฺตฺตรสฺสขาวหํ มม เทสนํ สฺวณฺุต ฯ

เอวเมตฺถ ภควา ยานีธ ภูตานิ สมากตานิติ อนิยฺมิต-
วจนเณ ภูตานิ ปรีคฺคเหตฺวา ปฺน ภูมฺมานิ วา ยานิว
อนฺตลิกฺเขติ ทวีธา วิกปฺเปตฺวา ตโต สพฺเพว ภูตาคิ ปฺน
เอกชฺฉํ กตฺวา สุมฺนา ภาวนฺตุติ อิมินา วจนเณ อาสยสมฺปตฺติยํ
นินิโยชนฺุโต สกฺกจฺจํ สฺวณฺุต ภาสิตฺตฺตํ ปโยคสมฺปตฺติยํ ตถา
๑. ม. อภฺุจฺจํ กตฺวา ฯ

โยนิโสมนสิการสมปตฺติยฺ ปรโตโฆสสมปตฺติยญจ ตถา อตฺต-
สมมาปณฺธิสปรุสฺสูปนิสฺสยสมปตฺตีสฺสู สมาริปลญฺญาเหตุสมปตฺตีสฺสู
จ นิโยเชนฺโต คากํ สมารเปสฺสิ ฯ (๑)

ตสฺมา หีติ คากาวณณา

ตสฺมา หี ภูตาทิ ทุติยคากา ฯ ตตฺถ ตสฺมาติ การณ-
วณฺํ ฯ ภูตาทิ อามนฺตวณฺํ ฯ นิสามเถตติ สฺมณฺถ ฯ สพฺเพติ
อนวเสสา ฯ กิ วุคฺคํ โหติ ยสฺมา ตุมฺเห ทิพฺพญฺญานานิ
ตตฺถ อุปฺโกคปริโกคสมปทญจ ปหาย ชมฺมสฺสวณฺตํ อิช
สมากตา น นญฺญาทิกาทิสฺสนตฺถํ (๒) ตสฺมา หี ภูตา นิสามเถ
สพฺเพ ฯ อถวา สฺมณา ภวณฺตุ สกฺกจฺจ สฺมณฺตฺติ วจเนน
เตสํ สฺมณภาวํ สกฺกจฺจโสตุกมฺยตญจ ทิสฺวา อาท ยสฺมา
ตุมฺเห สฺมณภาเวน อตฺตสมมาปณฺธิโยนิโสมนสิการาสยสุทฺธิหิ
สกฺกจฺจโสตุกมฺยตาย สปรุสฺสูปนิสฺสยปรโตโฆสปทญฺจานโต
ปโยคสุทฺธิหิ จ ยุตฺตา ตสฺมา หี ภูตา นิสามเถ สพฺเพติ ฯ
อลวายํ ปุริมคากาย อนฺเต ภาสิตนฺติ วุคฺคํ ตํ การณ-
ภาเวน อปฺทิสฺนฺโต อาท ยสฺมา มม ภาสิตํ นาม อติทูลลภํ
สพฺพกฺขณ (๑) ปรีวชฺชิตสฺส ขณฺสฺส ทูลลภตฺตา อนเกทานิสฺสญจ
ปลญฺญากรณาทิกุณฺเณน ปวตฺตตฺตา ตญฺจาทํ วตฺตุกาโม สฺมณฺตฺ
๑. กตฺถจฺจิ สมารเปสฺสิ ฯ ๒. ม. นญฺญาทิกาทิสฺสนตฺถํ ฯ
กตฺถจฺจิ นญฺญาทิกาทิสฺสนตฺถํ ฯ ๑. ม. อญฺญกฺขณ ... ฯ

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๒๒๔

ภาสิตนฺติ อโวจํ ตสฺมา หิ ภูตา นิสამถ สพฺเพติ ฯ อิํ
อิมินา คาทาปเทน วุตฺตํ โหติ ฯ

เอวเมตํ การณํ นิโรเปนฺโต อตฺตโน ภาสิตนฺตมเน
นโยเชตฺวา นิสามตพฺพิ วตฺตุมารทฺโธ เมตฺตํ กโรธ มานุสฺสียา
ปชายาติ ฯ ตสฺสตุโธ ยายํ ตีหิ อุตฺทเวหิ อุตฺทุตตา มานุสฺสี
ปชา ตสฺสา มานุสฺสียา ปชาย เมตฺตํ มิตตภาวํ หิตชฺฌาสยตํ
ปจฺจุปฺภุสเปถาติ ฯ เกจิ ปน มานุสฺสิกนฺติ ปจฺนติ ตํ
ภุมมภฺจาสมฺภวา น ยฺชชติ ฯ ยมฺปิ จณฺเณ อตฺถํ วณฺณยนฺติ
โสปี น ยฺชชติ ฯ อธิปฺปาโย ปเนตฺถ นานํ พุทฺโธติ
อิสฺสรียพเลน วทามิ อปิจ ปน ยํ ตุมฺหากถจ อิมิสฺสา จ
มานุสฺสียา ปชาย หิตตฺถํ วทามิ เมตฺตํ กโรธ มานุสฺสียา
ปชายาติ ฯ เอตฺถ จ

เย สตฺตสณฺฑํ ปจฺวี วิเชตฺวา
ราชิสฺสโย ยชฺมานานุปฺริยคา ฯ
อสฺสเมธํ ปฺริสเมธํ สมฺมาปาสํ
วาชเปยฺยํ นฺริคฺคํ พํ ฯ
เมตฺตตสฺส จิตฺตสฺส สฺภาวิตสฺส
กถมฺปิ เต นานุภวณฺติ โสพฺสี ฯ
เอกมฺปิ เจ ปาณมทฺฐจิตฺโต
เมตฺตยาติ กุสฺสี (๑) เตน โหติ ฯ

๑. ม. กุสโล ฯ

*เล่มที่ ๑๖ รตนสูตรวณณา หน้า ๒๒๕

สพเพ จ ปาณ มนสาณุมปี

ปทุมมริโย ปกโรติ ปุณฺณติ (๑)

เอวมานินํ สุตตํ อเอกาทสานิสีสานญจ วเสน เย เมตฺตํ
กโรนฺติ เตสํ เมตฺตา หิตาติ เวทิตพฺพา ฯ

เทวตานุกุมปีโต โปโส สทา ภาทรานิ ปสฺสตีติ (๒)

เอวมานินํ สุตตํ วเสน เยสุ กยิรฺนฺติ เตสมปี หิตาติ
เวทิตพฺพา ฯ

เอวํ อุกฺเขสมปี หิตภาวํ ทสฺเสนฺโต เมตฺตํ กโรธ
มานุสียาติ วตฺวา อิทานิ อุปการํ ทสฺเสนฺโต อาห ทิวา จ
รตฺโต จ หรฺนฺติ เย พลี ตสฺมา หิ เน รกฺษถ อุปปมตฺตาติ ฯ
ตสฺสโต เย มนุสฺสา จิตฺตกมฺมกฏฺจกมฺมาทีหิปี เทวตา กตฺวา
เจตยฺรฺกฺษาทีนิ จ อุปสงฺกมิตฺวา เทวตา อุกฺทิสฺส ทิวา
จ พลี กโรนฺติ กาพฺกฺษาทีสุ จ รตฺตี พลี กโรนฺติ
สลาภกตฺตาทีนิ วา ทตฺวา อารกฺษเทวตา อุปาทาย ยาว
พฺรหฺมเทวตานํ ปตฺติทานนียายตเนน ทิวา พลี กโรนฺติ
ฉตฺตาโรปนทีปมาลา ย สพฺพรตฺตี รมฺมสฺสวานาทีนิ การาเปตฺวา
ปตฺติทานนียายตเนน จ รตฺตี พลี กโรนฺติ เต กถํ น
รกฺษิตพฺพา ฯ ยโต เอวํ ทิวา จ รตฺโต จ ตฺเมห อุกฺทิสฺส
กโรนฺติ เย พลี ตสฺมา หิ เน รกฺษถาติ ตสฺมา พลิกมฺมกรณาปี
เน มนุสฺเส รกฺษถ โคปถ อหิตญจ เนสิ อุปเนถ หิตํ อุปเนถ
๑. พุ. อิติ. ๒๕/๒๐๕/๒๔๕ ฯ ๒. พุ. อิติ. ๒๕/๑๗๓/๒๒๑ ฯ

อุปปมตฺตา หุตฺวา ตํ กตฺตญฺภาวํ หทฺเย กตฺวา นิจฺจมนุสฺสรนฺตาทิ ฯ

ยงฺกิลฺยจิติ คาทาวณฺณา

เอวํ เทวตาสฺ มนุสฺसानํ อุปการภาวํ ทสฺเสตฺวา เตสํ
อุปทฺทวูปสมนตฺถํ พุทฺธาतिकุณฺปภาสเนน จ เทวมนุสฺसानํ
ธมฺมสวณตฺถํ ยํ กิลฺยจิ วิตฺตฺนฺติ อาทินา นเยน สจฺจวจัน
ปยุลฺลชิตฺตุมารทฺโฆ ฯ ตตฺถ ยํ กิลฺยจิติ อนินฺยमितฺตวเสน อนวเสสํ
ปริยาทิตฺติ ยํกิลฺยจิ ตตฺถ ตตฺถ โวหารูปคํ ฯ วิตฺตฺนฺติ ธนํ ฯ
ตลฺยหิ วิตฺติ ชนฺตฺติ วิตฺตํ ฯ อิทฺ วาติ มนุสฺสโลกํ นิทฺทิตฺตฺติ
หุริ วาติ ตโต ปรี อวเสสโลกํ เตน จ จเปตฺวา มนุสฺเส
สพฺพโลกคหณฺ ปตฺเต สกฺเคสุ วาติ ปรีโต วุตฺตตฺตา จเปตฺวา
มนุสฺเส จ สกฺเค จ อวเสसानํ นาคสุปฺณณาทินํ คหณํ
เวทิตฺตพฺพิ ฯ

เอวํ อิเมหิ ทฺวิหิ ปเทหิ ยํ มนุสฺसानํ โวหารูปคํ
อลงฺการปรีโกคฺคูปโกคฺคจฺ ชาตฺตฺรปรชตฺมตฺตามณิเวพุริยปฺวาพ-
โลหิตงฺกมสฺสารคฺคฺลาทิกํ ขลฺยจฺ มตฺตามณิวัลูกตฺถตฺตย ภูมียา
รตฺนมยวิมานฺสุ อนเกโยชนสฺตวิตฺถเตสฺ ภาวเนสุ อุปฺปนฺนानํ
นาคสุปฺณณาทินํ วิตฺตํ ตํ นิทฺทิตฺตฺจฺ โหติ ฯ สกฺเคสุ วาติ
กามาจรรูปาวจรเทวโลเกสุ ฯ เต หิ โสภณฺเนน กมฺเมเนน อิริยฺนฺติ

*เล่มที่ ๑๖ รตนสูตรวณณา หน้า ๒๒๗

คมนนุตีติ (๑) สกคาฯ สุกฺกุ วา อคฺคาติปี สกคาฯ ยนฺติ
 ยํ สสฺสามิกํ วา อสฺสามิกํ วาฯ รตนนฺติ รตี นยติ วหติ
 ชเนติ วฑฺฒเตตีติ รตนํฯ ยํกิลฺยจิ จิตฺตีกตํ มหคฺฆํ อตุลํ
 ทุลลภทสฺสนํ โอนมสฺตตฺปริโภคณฺจ ตสฺเสตํ อธิวณฺํฯ ยถาห
 จิตฺตีกตํ มหคฺฆณฺจ อตุลํ ทุลลภทสฺสนํ
 โอนมสฺตตฺปริโภคํ รตนนฺเตน วุจฺจตีติฯ

ปณฺธิตฺนฺติ อุตฺตมํ เสฏฺฐ อนปฺปํ (๓) มนาปีฯ เอวํ อิมินา
 คาถาปเทน ยํ สกฺเคสุ อนนฺกโยชนสฺตปฺปมาณสพฺพรตฺนมย-
 วิมานสุขมฺมเวชยนฺตปฺปฏฺฐิสฺส สสฺสามิกํ ยณฺจ พุทฺฐปฺปาทวิรเห
 น อปายเมว ปฺริปฺเรนเตสุ สกฺเคสุ สฺลยวิมานปฏฺิพฺพทฺธํ อสฺสามิกํ
 ยํ วา ปนฺถณฺมปฺ ปจฺวิมหาสมุทฺทหิมวณฺดาทีนีสฺสิตมสฺสามิกํ รตนํ
 ตํ นิตฺทิกฺกํ โหติฯ

น โน สมํ อตุลิตฺตถาคเตนาติ นอติ ปฏฺิเสเชฯ
 โนอติ อวธารณฺฯ สมนฺติ ตฺลยํฯ อตุลิตฺติ วิชฺชติฯ ตถาคเตนาติ
 พุทฺธเรณฯ กิ วุตฺตํ โหติ ยํ เอตํ วิตุตฺตณฺจ รตนณฺจ ปกาสิตํ
 เอตฺถ เอกมฺปิ พุทฺธรตฺนสทิสํ รตนํ เนวตฺถิฯ ยมฺปิ
 หิ ตํ วิตุตฺตํ จิตฺตีกตฺถุเจน รตนํฯ เสยฺยถิํ รัยโยจ กฺกวตฺตติสฺส
 จกฺกรตฺนํ มณฺธิรตฺนณฺจ ยมฺหิ อฺปฺปนฺเน มหาชโน น อณฺถตฺถ
 จิตฺตีการิ กโรติ น โกจิ ปฺปฺผคฺนฺธาทีนึ กเหตุวา ยกฺขณฺจํ
 # ๑. ม. อธิยฺนฺติฯ ๒. ม. วาติ นตฺถิฯ ๓. ม. อตฺปฺปํฯ

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๒๒๘

วา กุฏฐจฺจํ วา กจฺจติ สพุโปปี ชโน จกฺกรตํมณฺริตฺนเมว
จิตฺตี กโรติ ปุเชติ ตํ ตํ วโร ปตฺเถติ ปตฺถิตฺตฺตฺถิตฺตฺถิตฺตฺถิตฺต
เอกจฺจํ สมิชฺชติ ตมปี รตํ ปุทฺธรตเนน สมนฺตฺถิ ฯ
หิ อฺปฺปนฺเนน เขเกจิ มฺหเสกฺขา เทวมฺนุสฺसान เต อลฺลยฺตุร
จิตฺตีการิ กโรนฺติ น กิลฺลิจิ อลฺลํ ปุเชนฺติ ฯ ตถา หิ
พฺรหฺมา สหฺมปฺติ สีนฺรุมตฺเตน รตฺนทาเมน ตถาคตํ ปุเชติ
ยถาผลลฺลจ อลฺลเเว เทวา มฺนุสฺสา จ พิมฺพิสฺสารโกสล-
ราชอนาถปฺญชฺชิกาทโย ฯ ปรีนฺนิพฺพุตมฺปิ ภควนฺตํ อฺทฺทิสฺส
ฉนฺนวุตฺติโกฏฺฐนํ วิสขฺเชตฺวา อโศกมหาราชา สกฺลชฺมพฺุทีเป
จตุราสีตี วิหารสหฺสฺสานิ ปตฺธิกฺจาเปสิ โโก ปน วาโท อลฺลเเวสํ
จิตฺตีการานํ ฯ อปฺิจ กสฺสปฺสฺส (๑) ปรีนฺนิพฺพุตฺสฺสาปี ชาตีโพธิ-
ชฺมมจกฺกปฺวตฺตฺนปรีนฺนิพฺพานกฺฐานานิ ปฏฺิมาเจตฺยาทีนํ วา
อฺทฺทิสฺส เอวํ จิตฺตีการกรฺกาโร ปวตฺตติ ยถา ภควโต ฯ เอวํ
จิตฺตีกกฺฐเณนาปี ตถาคตฺสํ รตํ นตฺถิ ฯ

ตถา ยมฺปิ ตํ มหฺกฺขมฺกฺฐเณน รตํ ฯ เสยฺยธิตฺติ กาสิกํ
วตฺถํ ฯ ยถาห ษิณฺณมฺปิ ภิกฺขเว กาสิกวตฺถํ วนฺณวณฺตลฺลเจว
โหติ สุขสมฺพฺสฺสลฺลจ มหฺกฺขมฺลฺลจาตี (๒) ตมปี พุทฺธรตเนน สมนฺ
นตฺถิ ฯ ยถิ หิ มหฺกฺขมฺกฺฐเณน รตํ ตถาคโตว รตํ ฯ ตถาคโต

๑. ม. กสฺสณฺณยฺสฺส ฯ ๒. อจฺ. ติก. ๒๐/๕๓๕/๒๔๑ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ รตนสูตรวณณนา หน้า ๒๒๕

หิ เยสํ ปัสกวมปิ (๑) ปฏิกุณหาติ เตสนุตํ โหติ ฯ
มหปผลํ เสยฺยถาปี อโสกสฺส รณฺโณ อิทมสฺส มหคฺฆมตาย ฯ เอวํ
มหคฺฆมฺภูเจนาปี เจตฺถ โทสาภาวสาธกํ อิทํ สุตฺตปทํ เวทิตพฺพํ
เยสํ โย ปน ปฏิกุณหาติ จีวรปิตฺตปาตเสนาสนคิลาน-
ปจฺจยเกสชฺชปริกฺขารํ เตสนุตํ มหปผลํ โหติ มหานิสฺสํ ฯ
อิทมสฺส มหคฺฆมตาย วทามิ ฯ เสยฺยถาปี ตํ ภิกฺขเว กาสิกํ
วตฺถมํ มหคฺฆมํ ตถูปมาหํ ภิกฺขเว อิมํ ปุคฺคํ วทามิติ ฯ (๒)
เอวํ มหคฺฆมฺภูเจนาปี ตถาคตสมํ รตนํ นตฺถิ ฯ

ตถา ยมปิ ตํ อตฺถลฺภูเจน รตนํ ฯ เสยฺยถิทํ รณฺโณ
จกฺกวตฺติสฺส จกฺกรตนํ อุปฺปชฺชติ อินฺทนีลมนิมยนาภิ สตฺต-
รตนมยสทสฺสาร์ ปวาพมยเนมิ รตฺตสฺวณฺณมยสนฺธิ ยสฺส
ทสฺสนํ ทสฺสนํ อรานมฺปรี เอกํ มุณฺฑารํ โหติ วาตํ คเหตุวา
สทฺทกรณตฺถํ เยน กโต สทฺโท สุกฺกสฺลปฺปตาพิตฺตปญฺจกิกตฺตริย-
สทฺโท วีย โหติ ยสฺส นาภิยา อุโภสุ (๔) ปสฺเสสุ เทว สีมุขานิ
โหนติ อพฺภนฺตรํ สกฺกจกฺกสฺเสว สฺสึริ ฯ ตสฺส กตฺตา วา
กาเรตา วา นตฺถิ กมฺมปจฺจเยน อตฺตนา สมฺภูจาทิ ฯ ยํ ราชา
ทสฺสวริ จกฺกวตฺติวตฺตํ ปุเรตฺวา ตทหุโปสเถ ปุณฺณมิติวเส
สีสนฺหาโต อุโปสถิโก อุปริปาสาทวรคโต สีลานิ วิโสธเนโต
นินฺนโน ปุณฺณจหนํ วีย สฺสึริ วีย จ อฏฺฐเจนุตํ ปสฺสติ ยสฺส

๑. ม. ปัสกวมปิ ฯ ๒. อัง. ติก. ๒๐/๕๓๕/๓๒๐ ฯ
๓. สී. มุฑธาร์ ฯ ๔. สී. อุภโตปสฺเส ฯ

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๒๓๐

ทฺวาทสโยชนโต ปฏฺติ สทฺโท สฺยฺยติ ตฺโยชนโต วนฺโณ ทิสฺสติ
ยํ มหาชนน ทฺติโย มณฺเณ จนฺโท วา สฺริโย วา อฏฺฐิตฺติ
อติวฺย โกตฺทหลชาเตน ทิสฺสมานํ นครสฺส อฺปฺริ อากนฺตฺวา
รณฺโณ อนฺเตปรสฺส ปาจฺฉินปฺสเส นาทิอฺจํ นาทินิจํ หุตฺวา
มหาชนสฺส คนฺธปฺปฺผาที่หิ ปฺชิตฺตุํ ยุตฺตฏฺฐาเน อกฺขาหตํ วฺย
ติฏฺฐติ ฯ

ตฺเทว อนฺุพนฺธมฺมานํ หตฺถิรตฺนํ อฺปฺปชฺชติ สพฺพเสโต
รตฺตปาโท สตฺตปฺปติฏฺฐโ จ อิทฺธิมา เวหาสงฺคโม อฺโปสถฺกฺลา
วา นทฺทนฺตฺกฺลา วา อากจฺฉติ อฺโปสถฺกฺลา เจ อากจฺฉนฺโต (๑)
สพฺพชฺเรฏฺฐโก อากจฺฉติ เจ นทฺทนฺตฺกฺลา สพฺพกนิฏฺฐโ จ สิกฺขิตฺติโก
ทมฺภูเปโต โส ทฺวาทสโยชนํ ปฺริสํ กเหตุวา สกฺลชมฺพุทฺธิปํ
อนฺุสฺยายิตฺวา ปฺเร ปาตฺราสเมว สกํ ราชนานํ อากจฺฉติ ฯ

ตมฺปิ อนฺุพนฺธมฺมานํ อสฺสรตฺนํ อากจฺฉติ สพฺพเสโต
รตฺตปาโท กากสิโส มฺนุชฺเชโส วลาหสฺสราชนฺุลา อากจฺฉติ ฯ
เสสเมตฺถ หตฺถิรตฺนสทิสเมว ฯ

ตมฺปิ อนฺุพนฺธมฺมานํ มณฺธิรตฺนํ อฺปฺปชฺชติ ฯ โส โหติ มณฺธิ
เวพฺุริโย สฺโภ ชาติมา อฏฺฐิสฺโส สฺปฺริกมฺมกโต อายามโต
ลคฺคณาภิสทิสฺโส เวปฺุลลปฺพุพฺพา อากจฺฉติ โส จตฺรํคสมนฺุนา-
คเตปิ อนฺุชกาเร รณฺโณ ชชคฺคโต โยชนํ โอภาเสติ
๑. สฺ. อากจฺฉนฺโต หิ ฯ ๒. กตฺถจฺจิ โย ฯ

ยสุโสภาเสน มนุสฺสา ทิวาติ มณฺณมานา กมฺมุนเต ปโยเชนฺติ
อนฺตมโส กุณฺจกิปฺลลิกมฺปิ อุปาทาย ปสฺสนฺติ ฯ

ตมฺปิ อนฺุพฺนฺธมฺมานํ อิตฺถีรตฺนํ อุปฺปชฺชติ ปกฺติอฺคฺคฺมเหสี
วา โหติ อุตฺตรกรฺุโต วา อากจฺฉติ มทฺทราชกฺุโต วา
อติทฺมาทิจฺโทสววิชฺชิตา อติกฺกนฺตา มานุสฺสิกวณฺณํ อุปฺปตฺตา
ทิวพฺพวณฺณํ ยสฺสา รณฺโณ สีตกาเล อณฺุหานิ คตฺตานิ โหนฺติ
อณฺุหกาเล สีตานิ สตฺตธา โปสฺสิตตฺตลปิจฺุโน (๑) วีย สมฺปสฺโสว
โหติ กายโต จนฺทนคฺนฺโธ วายติ มุขโต อุปลคฺนฺโธ
ปฺุพฺพภูจฺายิกาทือเนกคฺุณสมนฺนาคตา จ โหติ ฯ

ตมฺปิ อนฺุพฺนฺธมฺมานํ กหปฺติรตฺนํ อุปฺปชฺชติ รณฺโณ
ปกฺติกมฺมกโร เสฏฺฐิ (๒) ยสฺส จกฺกรตเน อุปฺปนฺนมตฺเต ทิวพฺพ
จกฺุํ ปาตฺถวติ เยน สมนฺนาคโต สมนฺตโต โยชนมตฺเต นิธี ปสฺสติ
สสฺสามิกมฺปิ อสฺสามิกมฺปิ โส ราชานํ อุปฺสงฺกมิตฺวา ปวาเรติ
อุปฺโปสฺสฺกุโก ตฺวํ เทว โหหิ อหนฺเต ชเนน ชนกรณฺิย
กริสฺสามีติ ฯ

ตมฺปิ อนฺุพฺนฺธมฺมานํ ปรีนฺายกรตฺนํ อุปฺปชฺชติ รณฺโณ
ปกฺติเชฏฺฐปฺุโต จกฺกรตเน อุปฺปนฺนมตฺเต อติเรกปฺลฺลา-
เวยฺยตฺติเยน สมนฺนาคโต โหติ ทฺวาทสโยชนาย ปรีสฺาย เจตฺสา
จิตฺตํ ปรีชานิตฺวา นิกฺคหปฺคฺคหกรณสมตฺโต โหติ โส จ ราชานํ
๑. ม. โฝภูติ... ฯ ๒. ม. เสฏฺฐิ ฯ ๓. ม. จกฺุํ ฯ ๔. ม. เยน สมนฺตโต ฯ

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๒๓๒

อุปลงกมิตฺวา ปวาเรติ อปโปสสุโก ติว เหว โหหิ อหิ
เต รชชฺ อนุสาสิสสามิตี ฯ ยิ วา ปนณณมปิ เอวรูปิ อตุลฺลฺเจน
รตนํ ยสฺส น สกฺกา ตฺลยิตฺวา ตีรยิตฺวา อकुโฆ กาคุ
สตํ วา สหสฺสํ วา อคฺขติ โกฏี วาติ ฯ ตตฺถ เอกํรตนมปิ
พุทฺธรตนเนน สมํ นตฺถิ ฯ ยถิ หิ อตุลฺลฺเจน รตนํ ตถาคโต
รตนํ ฯ ตถาคโต หิ น สกฺกา สีสโต วา สมาริตโต วา
ปณณานินํ อยณตฺโรโต วา เกนจิ ตฺลยิตฺวา ตีรยิตฺวา เอตฺตก-
คฺคณา สมา วา อิมินา สโม วา สปปฎิภาโค วาติ ปริจฺฉินฺทิตฺติ ฯ
เอวํ อตุลฺลฺเจนาปิ ตถาคตสมํ รตนํ นตฺถิ ฯ

ตถา ยมปิ ตํ ทุลลภทสฺสนญฺเจน รตนํ เสยฺยถิทํ (๑)

ทุลลภปาตุภาโว (๒) ราชา จกฺกวตฺติ จกฺกาทีนํ จ ตสฺส รตนานํ
ตมปิ พุทฺธรตนเนน สมํ นตฺถิ ฯ ยถิ หิ ทุลลภทสฺสนญฺเจน
รตนํ ตถาคโต รตนํ กุโต จกฺกวตฺติอาทีนํ รตนตฺยํ ยานํ (๓)
เอกสฺมีเขว กปฺเป อนเกานํ อุปฺปชฺชนฺติ ฯ ยสฺมา ปน
อสงฺเขยฺเยปิ กปฺเป ตถาคตสฺสโย โลโก โหติ ตสฺมา ตถาคโต
เอว กทาจิ กรหจิ อุปฺปชฺชนฺโต ทุลลภทสฺสโน ฯ วุตฺตลปิ เจตํ
ภควตา ปรีนิจฺพานสมเย เทวตา อานนฺท อุชฺฌายนฺติ ทูรา
จ วตฺตมา อากตา ตถาคตํ ทสฺสนาย กทาจิ กรหจิ ตถาคโต
โลเก อุปฺปชฺชนฺติ อรหฺนุ สมฺมาสมพุทฺธา อชฺเชว รตฺติยา ปจฺฉิเม
๑. สี่. เสยฺยถาปิ ฯ ๒. สี่. ทุลลภปาตุภาโว ฯ ๓. ม. ตานํหิ ฯ

ยามะ ตถาคตสส ปรีนิพพานัน ภวิสสตี อยญจ มหเสกขโ
ภิกขุ ภควโต ปุโรโต จิตโต นิวาเรนุโต น มยิ ลภาม ปจฺฉิเม
กาละ ตถาคตํ ทสฺสนายาตี ฯ (๑)

เอวํ ทูลลภทสฺสนญฺเณนาปี ตถาคตสมํ รตนํ นตฺถิ ฯ

ตถา ยมฺปิ ตํ อโนมสตฺตปรีโภกญฺเณน รตนํ ฯ เสยฺยถิํ
รณฺโณ จกฺกวตฺติสฺส จกฺกรตนาตี ฯ ตณฺหิ โภกฺกิสตฺสทสฺส-
ชนานมฺปิ สตฺตญฺมิปาสาทวรตเล นิสฺสนตานมฺปิ จณฺฑาลเวณ-
เนสาทรตการปฺกุกฺสาทีนํ นิจฺกุลิกานํ โอมกปฺริสานํ สุปีนฺนเตนาปี
ปรีโภกตฺถาย น นินฺพุตฺตตี ฯ อุกฺโต สุชาตสฺส ปน รณฺโณ
จกฺกวตฺติสฺสเสว ปรีปฺริตทสฺวิจกฺกวตฺติวตฺตสฺส ปรีโภกตฺถาย
นินฺพุตฺตนโต อโนมสตฺตปรีโภกฺเยว โหตี ตมฺปิ พุทฺธรตนสมํ
นตฺถิ ฯ ยตี หิ อโนมสตฺตปรีโภกญฺเณน รตนํ ตถาคโตว รตนํ ฯ
ตถาคโต หิ โลเก โอมกสตฺตสมฺมตานมฺปิ อนฺุปนิสฺสยสมฺปนฺนानํ
วิปรีตทสฺสนานํ ปฺรณกสฺสปาทีนํ ฉนฺนํ สตฺถารานํ อญฺเณสญฺจ
เอวรฺูปานํ สุปีนฺนเตนาปี อปรีโภโก ฯ อฺุปนิสฺสยสมฺปนฺนानญฺจ ปน
จตุปฺปทายปี คาทาย ปรีโยसानะ อรหตฺตมธฺคินฺตุํ สมตฺถานํ
นินฺพเพธฺกญฺณณทสฺสนานํ พาหิยทารุจิริยปฺปฏฺตีนํ อญฺเณสญฺจ
มหากุลปฺปสุตานํ มหาสาวกานํ ปรีโภโก เต หิ ตํ ทสฺสนา-
นฺุตฺตริยสวานานฺุตฺตริยปาริจรียานฺุตฺตริยาทีนํ สาเชนฺตา ตถาคตํ
๑. ที. มหา. ๑๐/๑๓๐/๑๖๒ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๒๓๔

ปริภุชุนฺติ ฯ เอวํ อโนมสฺตตปริโภคญฺเณนาปี ตถาคตสํมํ รตนํ
นตฺถิ ฯ

ยมฺปิ ตํ อวิเสสโต รติชนนญฺเณ รตนํ ฯ เสยฺยถิํทํ ฯ
รณฺโณ จกฺกวตฺติสฺส (๑) จกฺกรตนํ ฯ ตํ หิ ทิสฺวาว ราชา
จกฺกวตฺตํ อตฺตมโน โหติ เอวํปิ ตํ รณฺโณ รตี เนติ ฯ
ปฺน จ ปรี ราชา จกฺกวตฺตํ วาเมน หตฺเถน สุวณฺณภิงฺการิ (๒)
คเหตุวา ทกฺขิณฺเนน หตฺเถน จกฺกรตนํ อพฺภุกฺกิริติ ปวตฺตตุ
ภวํ จกฺกรตนํ อภิวินาตุ ภวํ จกฺกรตนนฺติ ฯ ตโต จกฺกตนํ
ปณฺจางฺกิกตฺตริยํ วิย มชฺฐรสฺสรํ นิจฺจรณฺตํ อากาเสน ปฺรตฺถิม
ทิสํ คจฺจติ อนฺวทเว ราชา จกฺกวตฺตํ จกฺกานฺนภาเวน ทฺวาทส-
โยชนวิตฺถิณฺณาย จตฺตฺรจฺจินิยา เสนาย นาทิอุจฺจํ นาทินิจฺ
อุจฺจฺรูกฺขานํ เหญฺจาทาเคน นิจฺรูกฺขานํ อุปฺริทาเคน รุกฺเขสุ
ปฺปฺผลพลลวาทิปณฺณาการิ คเหตุวา อากตानํ หตฺถโต
ปณฺณาการณฺจ คณฺหนฺโต เอหิ โข มหาราชาติ เอวมาทินา
ปรมนิปฺจกาเรน อากเต ปฏฺิราชาโน ปาโณ น หนฺตพฺโพติ-
อาทินา นเยน อนฺุสาสนฺโต คจฺจติ ฯ ยตฺถ ปน ราชา
ภุชฺชิตฺตกาโม วา ทิวา เสยฺยํ วา กปฺปตฺตกาโม โหตฺตตฺถ
จกฺกรตนํ อากาสโต โอิโรหิตฺวา อุทกาทิสพฺพทิจฺจกฺขเม สเม
ภุมิภาเค อุกฺขาหตํ วิย ติฏฺจติ ฯ ปฺน รณฺโณ คมนจิตฺเต
๑. ม. ขตฺตฺยสฺเสว ฯ ๒. ม. สุวณฺณภิงฺการิ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ รตนสูตรวณณนา หน้า ๒๓๕

อุปปุเน ปุริมเนเนว สพุท กโรนตุ คจจติ ยิ (๑) สุตวา
ทวาทสโยชนิกาปี ปริสา อากาเสน คจจติฯ จกกรตน์
อนุปุเพน ปุริตถิมสมุททำ อชโฆคาหติ ตสมี อชโฆคาหนเต
อุทกั โยชนปุปมาณิ อปคนตุวา กิตติกตัม วิย ติฏฐติฯ มหาชโน
ยถากามิ สตต รตนานิ คณหาติฯ ปุณ ราชา สุวณณ-
กิงการิ คเหตุวา อิโต ปฏุจาย มม รชชนุติ อุทเคน
อพุกุกิริตวา นิวตตติฯ เสนา ปุโรโต โหติ จกกรตน์ ปจจโต
ราชา มชฺเฒฯ จกกรตเนน โอสกุกิโตสกุกิตฏุจัน อุกกั
ปิริปุริติฯ เอเตเนว อุปาเยน ทกขิมปจจิมุตตเรปี สมุทเท
คจจติฯ

เอว จตุททิสั อนุสัยายิตวา จกกรตน์ ติโยชนสตปุปมาณิ (๒)
อากาสั อาโรหติฯ ตตถ จิโต ราชา จกกรตนาอนุภาเว
วิจิตวิชัย ปณจสตปิริตตทึปปฎิมณฺฑิตั สตตโยชนสทสฺสปริมณฺฑลั
ปุพฺพวิทเทหิ ตถา อฏฺฐโยชนสทสฺสปริมณฺฑลั อุตฺตรกฺขุ สตต-
โยชนสทสฺสปริมณฺฑลัเยว อมรโคยานัน ทสโยชนสทสฺสปริมณฺฑลั
ชมฺพุทึปญฺจาติ เอว จตุมหาทึปทวิสทสฺสปริตตทึปปฎิมณฺฑิตั เอกั
จกฺกวาฬิ สฺมุลลปุณฺฑริกวนัน วิย โอลเกติฯ เอว โอลกยโต
จสฺส อนุปกา รติ อุปฺชชติฯ เอวมปี ตั จกกรตน์ รณฺโณ
รตี ชเนติ ตมฺปิ พุทฺธรตนสมัน นตฺถิฯ ยทิ หิ รติชนนฏฺเจ
๑. ม. ตัฯ ๒. ม. ติโยชนปุปมาณิฯ ๓. ส. อนุปิกกาฯ

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๒๓๖

รัตนํ ตถาคโถว รัตนํ ก็ กริสฺสตีเอตํ ฌวํ จกฺกรตฺนํ ฯ ตถาคโ
หิ ยสฺสา ทิพฺพาย รติยา จกฺกรตนาทีหิ สพฺเพหิปี ชนิกา
จกฺกวตฺติริติ สงฺขมฺปี กลมฺปี กลภากมฺปี น อุเปติ ตโตปี
รติโต อุตฺตริตรณฺจ ปณฺีตตรณฺจ อตฺตโน โอวาทปฏฺิกฺกรานํ
อสงฺเขยฺยานมฺปี เทวมนุสฺसानํ ปจฺมชฺฆมานรตี ทฺุติยตฺติยจตฺตฺถ-
ปณฺจมชฺฆมานรตี อากาसानญฺจายตฺนรตี วิญฺญาณญฺจายตฺน-
อากิณฺญญฺจายตฺนเนวสญฺญานาสนญฺจายตฺนรตี โสตาปตฺติมกฺกฺกรตี
โสตาปตฺติมลรตี สกทากามิอนากามิอรหตฺตมกฺกผลรติณฺจ ชเนติ ฯ
เอวํ รติชนนฺภูเจนาปี ตถาคตสมํ รัตนํ นตฺถิ ฯ

อปีจ รตฺนนฺนามेतํ ทฺุพฺพิชฺชํ โหติ สฺวิญฺญาณกฺกญฺจ อวิญฺญาณกฺกญฺจ ฯ
วิญฺญาณกฺกญฺจ ฯ ตตฺถ อวิญฺญาณกํ จกฺกรตฺนํ มณฺีรตฺนญฺจ
ยํ วา ปนญฺจมฺปี อนินฺนทฺุริยทฺุริชฺชํ สุวณฺฺณรชตาที สฺวิญฺญาณกํ
หตฺถิรตนาที ปรีนายกฺรตฺนปรีโยसानํ ยํ วา ปนญฺจมฺปี เอวรूपํ
อินฺนทฺุริยทฺุริชฺชํ ฯ เอวํ ทฺุพฺพิเช เจตฺถ สฺวิญฺญาณกฺรตฺนํ อกฺก-
มขายติ ฯ กสฺมา ยสฺมา อวิญฺญาณกํ สุวณฺฺณรชตฺมณฺี-
มุตฺตาทิรตฺนํ สฺวิญฺญาณกานํ หตฺถิรตนาทีนํ อลงฺการตฺถาย
อุปนียติ ฯ

สฺวิญฺญาณกฺรตฺนมฺปี ทฺุพฺพิชฺชํ ตีรจฺฉานกฺรตฺนํ มนุสฺส-
รตฺนญฺจ ฯ ตตฺถ มนุสฺสรตฺนํ อกฺกมกฺกขายติ ฯ กสฺมา ยสฺมา
ตีรจฺฉานกฺรตฺนํ มนุสฺสรตฺนสฺส อุปกฺยหํ โหติ ฯ มนุสฺสรตฺนมฺปี

*เล่มที่ ๑๖ รตนสูตรตวณนา หน้า ๒๓๗

ทพพิธิ อิตถิรตนํ ปุริสรตนญจ ๑ ตตถ ปุริสรตนํ อคคฺมกฺขายติ ๑
กสฺมา ยสฺมา อิตถิรตนํ ปุริสรตนสฺส ปริจาริกตฺตํ อาปฺชชติ ๑
ปุริสรตนมฺปิ ทพพิธิ อาคาริกรตนํ อนาคาริกรตนญจ ตตถ
อนาคาริกรตนํ อคคฺมกฺขายติ ๑ กสฺมา ยสฺมา อาคาริกรตนเนสุ
อคุโธ จกฺกตตฺติปี สีลาทิกุณฺณยฺตฺตํ (๑) อนาคาริกรตนํ ปญฺจปติฏฺฐิจิเตน
วนฺทิตฺวา อูปรุทฺทิตฺวา ปยฺรูปราสิตฺวา จ ทิพฺพมานุสิกา จ สมฺปตฺติโย
ปาปฺณิตฺวา อนฺเต นิพฺพานสมฺปตฺติ ปาปฺณตฺติ ๑

เอว อนาคาริกรตนมฺปิ ทพพิธิ อริยปรุทฺทชฺชนวเสน ๑

อริยรัตนมฺปิ ทพพิธิ เสกฺขาเสกฺขวเสน ๑ อเสกฺขรัตนมฺปิ ทวิธิ
สุกฺขวิปฺสฺสกสมฺถยานิกวเสน ๑ สมถยานิกรตนมฺปิ ทวิธิ
สาวกปารมิปฺปตฺตมปฺปตฺตญฺจ ๑ ตตถ สาวกปารมิปฺปตฺตํ
อคคฺมกฺขายติ ๑ กสฺมา คุณฺมหนุตตาย ๑ สาวกปารมิปฺปตฺต-
รัตนโตปี ปจฺเจกสมฺพุทฺธรัตนํ อคคฺมกฺขายติ ๑ กสฺมา คุณ-
มหนุตตาย ๑ สาริปฺปตฺตโมคฺคฺลฺลานสทิสापि हि อนेกสตา สาวกา
เอกสฺส ปจฺเจกสมฺพุทฺธสฺส คุณฺนํ เนว สงฺขํ น กลฺลํ น
กลภาคมฺปิ อุเปนฺติ ๑ (๒) ปจฺเจกสมฺพุทฺธรัตนโตปี สมฺมาสมฺพุทฺธ-
รัตนมฺปิ อคคฺมกฺขายติ ๑ กสฺมา คุณฺมหนุตตาย ๑ ยถิ हि
สกลมฺปิ ชมฺพุทฺธิปํ ปุเรตฺวา ปลฺลงฺगेन ปลฺลงฺกํ ञ्णฺนฺตา นิสินฺนา
ปจฺเจกสมฺพุทฺธา เอกสฺส สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส คุณฺนํ เนว สงฺขํ น
๑. กตถจิ ปญฺจสีลาทิกุณฺณยฺตฺตํ ๑ ๒. ม. น อุเปนฺติ ๑

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๒๓๘

กลั น กลภาคั อูเปฺนฺติ ฯ วุตฺตมปี เจตฺ ภาวตา ยาวตา ภิกฺขเว
สตฺตา อปฺทา วา ฯเปฯ ตถาคโธ เตสํ อคฺคมกฺขายตีติ(๑)อาทิ ฯ
เอวํ เกนจิ ปฺริยาเยน ตถาคตรตนสมํ รตนํ นตฺถิ ฯ เตนาห
ภควา น โน สมํ อตฺถิ ตถาคเตนาติ ฯ

เอวํ ภควา พุทฺธรตนสฺส อญฺเฐหิ รตนเนหิ อสมตํ วตฺวา
อิทานิ เตสํ สตฺตานํ อูปฺปนฺนุปทฺทวูปสมนตฺถํ เนว ชาตี
น โคตฺตํ น โกลปฺตฺติยํ น วณฺณโปกฺขรตาทีนํ นิสฺสาย อปีจ
โฆ อวีจิมฺปาทาย ภาวคฺคปฺริยนฺเต โลเก สีลสมาธิกฺขนฺธาทีหิ
คฺุณฺเหหิ พุทฺธรตนสฺส อสทิสภาวํ นิสฺสาย สจฺจวจนํ ปยุตฺตชติ
อิทมฺปิ พุทฺธ รตนํ ปณฺธิตํ เอเตน สจฺจเจน สุวตฺถิ โหตฺถิ ฯ

ตสฺสสตฺโถ อิทมฺปิ อิธ วา หุริ วา สคฺุเกสุ วา ยงฺกิลฺยจิ
อตฺถิ วิตฺตํ วา รตนํ วา เตน สทฺธิ เตหิ เตหิ คฺุณฺเหหิ
อสมตฺตํ พุทฺธ รตนํ ปณฺธิตํ ฯ ยถิ หิ เอตํ สจฺจํ อถ
เอเตน สจฺจเจน อิมํสํ ปาณินํ โสตฺถิ โหตฺฯ โสภณานํ อตฺถิตา
โหตฺฯ อโรคตา นีรुปทฺทวตฺตาติ ฯ เอตฺถ จ ยถา จกฺขุ
โฆ อานนฺท สฺลลํ อตฺเตน วา อตฺตนิเยน วาติ เอวมาทีสุ(๒)
อตฺตภาเวน วา อตฺตนิยภาเวน วาติ อตฺโถ ฯ อิตฺรธา หิ
จกฺขุ อตฺตํ วา อตฺตนิยํ วาติ อปฺปฏิสิทฺทเมว สียา ฯ
เอวํ รตนํ ปณฺธิตฺตนิ รตนตฺตํ ปณฺธิตํ รตนภาโว ปณฺธิตฺติ

๑. อญ. จตฺก. ๒๑/๓๔/๔๔ ฯ พุ. อิติ. ๒๕/๒๗๐/๒๕๘ ฯ

๓. ส. สฟา. ๑๘/๑๒๐/๖๗ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ รตนสูตรวณณนา หน้ํ ๒๓๕

อยมคฺคโถ เวทิตพฺโพ ๑ อิตรธา หิ พุทฺโธ เนว รตนนฺติ
สฺชฺชเมยฺย ๑ น หิ ยตฺถ รตนํ อตฺถิ ตํ รตนนฺติ น สฺชฺชตฺติ ๑ (๑)
ยตฺถ ปน จิตฺตํคตาทิอตฺถสงฺฆาตํ เยน วา เตน วา วิธินา
สมฺพุทฺธคตํ รตนคตํ อตฺถิ ยสฺมา ตํ รตนคตมฺปาทาย รตนนฺติ
ปญฺญาปฺยติ ตสฺมา ตสฺส รตนคตสฺส อตฺถิตาย รตนนฺติ สฺชฺชตฺติ ๑
อถวา อิทมฺปิ พุทฺธ รตนนฺติ อิมินาปฺปิ ปกาเรน พุทฺโธ
รตนนฺติ เอวมคฺคโถ เวทิตพฺโพ ๑ วุตฺตมคฺคตฺถาย จ ภควตา
อิมาย คาทาย ราชกฺคตสฺส สฺชฺชตฺติ ชาตา ภยํ วุปฺสนฺตํ ๑
อิมาย คาทาย อาณา โภกฺคิตตสฺสทสฺสจกฺกวาเพสฺส อมนฺนุสฺเสหิ
ปฏฺฐิกคฺคหิตาติ ๑

ขยํ วิราคนฺติ คาทาวณณนา

เอวํ พุทฺธคฺคณฺน สจฺจํ วตฺวา อิทานิ นิพฺพานธมฺมคฺคณฺน
วตฺตุมารทฺโธ ขยํ วิราคนฺติ ๑ ตตฺถ ยสฺมา นิพฺพานสจฺจํคิริยา
รคาคทโย ชินฺนา โหนฺติ ปริกฺชินฺนา ยสฺมา วา ตํ เตสํ
อนฺุปฺปาทนิโรธกฺขยปฺตํ (๒) ยสฺมา จ ตํ รคาคทวิปฺปยุตฺตํ
สมฺปโยคโต จ อารมฺมณฺโต จ ยสฺมา วา ตมฺหิ สจฺจํคิเต
รคาคทโย อจฺจนฺตวิรตา โหนฺติ วิคตา วิทฺธิสฺตา ตสฺมา
ขยนฺติ จ วิราคนฺติ จ วุจฺจติ ๑ ยสฺมา ปนสฺส น อฺุปฺปาโท
๑. ม. รตนนฺติ น สฺชฺชตฺติ ๑ ๒. ม. อนฺุปฺปาทนิโรธกฺขยมคฺคตํ ๑

*เล่มที่ ๑๖ พุทธทศปาฐวณณา หน้า ๒๔๐

ปณณายติ น วโย น จิตตส อณณตตํ ตสฺมา
 ตํ น ชายติ น ชียยติ น มียยตีติ กตฺวา อมตฺนติ วุจฺจติ ฯ
 อุตฺตมภูเจน ปน อตฺปฺปกฺภูเจน จ ปณฺตีตฺนติ ฯ ยทชฺฌกาติ
 ยํ อชฺฌกา วินฺทิตฺถิ ปฏฺฐิตฺถิ อตฺตโน ฌานพเลน สจฺจนาภาสิ ฯ
 สกฺขมฺนีติ สกฺขกฺลปฺปฺสฺตตฺตฺตา สกฺโย โมนยฺยชฺมมสมนฺนาคตฺตฺตา
 มฺนิ สกฺโย เอว มฺนิ สกฺขมฺนิ ฯ สฺมาหิตฺโตติ อริยมคฺคสฺมาชิโน
 สฺมาหิตฺตฺจิตฺโต ฯ น เตน ชฺมเมน สฺมตฺถิ กิณฺจิติ เตน
 ชฺยาทินามเกน สกฺขมฺนินา อธิคเตน ชฺมเมน สฺมํ กิณฺจิ
 ชฺมมฺชาตํ นตฺถิ ฯ ตสฺมา สฺตฺตฺนตฺเรปี วุตฺตํ ยาวตา ภิกฺขเว
 ชฺมฺมา สงฺขตา วา อสงฺขตา วา วิราโค เตสํ อคฺค-
 มกฺขายตีติอาทิ ฯ (๑)

เอวํ ภควา นิพฺพานชฺมมฺสฺส อณฺเณหิ ชฺมเมหิ อสมตํ
 วตฺวา อิทานิ เตสํ สฺตฺตฺนํ อฺปฺปนฺนุพฺทวฺวูปสมนตฺถิ
 ชฺยวิราคามตฺปณฺตีตฺตาทิกฺุณฺเณหิ นิพฺพานชฺมมฺรตฺนสฺส อสทิสภาวํ
 นิสฺสาย สจฺจวจฺนํ ปยุณฺชติ อิทมฺปิ ชฺมเม รตฺนํ ปณฺตีตํ ฯ
 เอเตน สจฺจเจน สฺวตฺถิ โหตฺถติ ฯ ตสฺสตฺถิ ปฺริมคฺคาถาย
 วุตฺตฺนเยเนว เวทิตฺตฺโพ ฯ อิมิสฺสาปี คาคาย อาณา โกณฺธิ-
 สตฺสทสฺสจกฺกวาเพสฺส อมฺนุสฺเสหิ ปฏฺฐิตฺถิหิตฺตาติ ฯ

๑. อ.จ. ก. ๒๑/๓๔/๔๔ ฯ พ. อ. ๒๕/๒๓๐/๒๕๘ ฯ

ยมพุทฺธเสฏฺโฐติ คาทาวณณนา

เอวํ นิพฺพานชมฺมคฺคเณน สจฺจํ วตฺวา อิทานิ มคฺค-

ชมฺมคฺคเณน วตฺตุมารทฺโธ ยมพุทฺธเสฏฺโฐติ ฯ ตตฺถ พุชฺฌิตา
สจฺจานีติ อาทินา นเยน พุทฺโธ อุตฺตโม ปัสฺสนีโย จาติ เสฏฺโฐ
พุทฺโธ จ โส เสฏฺโฐ จาติ พุทฺธเสฏฺโฐติ ฯ อนุพุทฺธปจฺเจก
พุทฺธาขเยสุ วา พุทฺธเสฏฺโฐติ พุทฺธเสฏฺโฐติ ฯ โส
พุทฺธเสฏฺโฐติ ยํ ปรีวณฺณยิ อฏฺฐจฺงฺกโก จ มคฺคานํ เขมํ
นิพฺพานปตฺตติยาติ (๑) จ อริยํ วา กิกฺขเว สมฺมาสมาธิ
เทเสสฺสามิ สอฺปนฺนิตํ สปริกฺขารนฺติ (๒) จ เอวมาทินา นเยน
ตตฺถ ตตฺถ ปัสฺสิ ปกาสะยิ ฯ สจฺจินฺติ กิเลสมลสมฺมจฺเจทกฺรณโต
อจฺจนตโวทานํ ฯ สมာธิมานนฺตริกณฺณมาหุติ ยลฺลจ อุตฺตโน
ปวตฺตติสมนนฺตริ นียเมเนว ผลปฺปทานโต อานนฺตริกสมาธิติ
อาหุ ฯ น หิ มคฺคสมာธิมฺหิ อฺปฺปนฺเน ตสฺส ผลปฺปตฺตติเนเสธโก (๓)
โกจิ อนฺตฺราโย อตฺถิ ฯ ยถาห อยลฺลจ ปุคฺคโล โสตา-
ปตฺตติผลสจฺจิกิริยาชฺช ปฏฺิปปนฺโน อสฺส กปฺปสฺส จ อฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจ
อสฺส เนว ตาว กปฺปโป อฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจ ยาวายํ ปุคฺคโล น
โสตาปตฺตติผลํ สจฺจิกโรติ อยํ วุจฺจติ ปุคฺคโล จิตกปฺปิ ฯ
สพฺเพปิ มคฺคสมงฺคิโน ปุคฺคลา จิตกปฺปิโนติ ฯ (๔)

๑. ม. ม. ๑๓/๒๘๓/๒๘๑ ฯ ๒. ม. อ. ๑๔/๒๕๒/๑๘๐ ฯ

๓. กตฺถจฺจิ ผลปฺปตฺตตินิพฺนฺธโก ฯ ๔. อภ. ป. ๓๖/๓๓/๒๐๘ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๒๔๒

สมาธินา เตน สโม น วิชฺชตีติ เตน พุทฺธเสฏฺฐ-
ปริวณฺณิเตน สุจิณา อนนฺตริกสมาธินา สโม รูปาวจรสมาธิ
วา อรูปาวจรสมาธิ วา โกจิ น วิชฺชตี ฯ กสฺมา เตสํ
ภาวิตตฺตา ตตฺถ ตตฺถ พุรหฺมโลเก อุปฺปนฺนสฺสาปี ปฺน
นิริยาทีสุปี อุปฺตฺติสมฺภวโต อิมสฺส จ อรหฺตฺตสมาธิสฺส
ภาวิตตฺตา อริยปุคฺคสฺส สพฺพูปฺตฺติสมฺภวตฺตสมฺภวโต ฯ ตสฺมา
สฺส
อริโย อฏฺฐงฺกโก มคฺโค เตสํ อคฺคมกฺขายตีติ (๑) ฯ

เอวํ ภควา อานนฺตริกสมาธิสฺส อณฺเณหิ สมาธิหิ อสมมํ
วตฺวา อิทานิ ปริมนฺเยเนว มคฺคธมฺมรตนสฺส อสทิสภาวํ
นินฺสฺสาย สจฺจวจฺนํ ปยุญฺชติ อิทมฺปิ ธมฺเม เปฯ โหตุติ ฯ
ตสฺส
อาณา โภจฺจิสฺส
อมนุสฺเสหิ ปฏิคฺคหิตาติ ฯ

เย ปุคฺคลาติ คาทาวณฺณา

เอวํ มคฺคธมฺมคฺคเณนาปี สจฺจํ วตฺวา อิทานิ สํมคฺคเณนาปี
วตฺตุมารทฺโธ เย ปุคฺคลาติ ฯ ตตฺถ เยติ อนินฺยเมตฺวา อุทฺเทโส ฯ
ปุคฺคลาติ สฺส
จตฺตาโร จ ปฏิปฺนฺนา จตฺตาโร จ พลฺลภฺจิสฺสฺสฺส
๑. อจฺ. จตฺตฺก. ๒๑/๑๔/๔๔ ฯ ๒. จุ. อิติ. ๒๕/๒๓๐/๓๐๘ ฯ

สตํ ปสตุถาติ สปุปริเสหิ พุทฺธปจฺเจกพุทฺธพุทฺธสาวเกหิ อญฺเณหิ
จ เทวมนุสฺเสหิ ปสตุถาฯ กสฺมา สหชาติสึถาทิกุณโยคาฯ
เตสํ หิ จมฺปกพฺกุกฺกุสฺมาทึนํ สหชาติวณฺณคฺนฺธาทโย วีย
สหชาติ สึถสมาริอาทโย คุณา เตน เต วณฺณคฺนฺธาทิ-
สมฺปนฺนานิ วีย ปุํผานิ เทวมนุสฺसानํ สตํ ปิยา มนาปา
ปัสสณียา จ โหนฺติฯ เตน วุตฺตํ เย ปุํคฺคฺลา อญฺจสตํ
ปสตุถาติฯ

อถวา เยติ อนियเมตฺวา อุตฺเทโสฯ ปุํคฺคฺลาติ สตุถาฯ
อญฺจสตนฺติ เตสํ กณฺนปริจฺเฉโทฯ เต หิ เอกวิชิโกลํโกโล
สตุถตฺตตฺตปฺรมาติ ตโย โสตาปนฺนาฯ กามรฺูปารฺูปกเวสุ
อริคตผลา ตโย สกทากามิโนฯ เต สพฺเพปิ จตฺนุนํ
ปฺฏิปทานํ วเสน จตฺวิสฺติฯ อนฺตราปฺรินิพฺพายี อฺพหจฺจ-
ปฺรินิพฺพายี สสงฺขารปฺรินิพฺพายี อสงฺขารปฺรินิพฺพายี อฺทฺธฺโสโต
อกนิฏฺฐจาคามิตี อวิหฺเส ปฺลจฯ ตถา อตฺปฺปาสฺสทฺสสาสฺสทฺสสิสฺสุฯ
อกนิฏฺฐเจสฺสุ ปน อฺทฺธฺโสตฺวชฺชา จตฺตาโรติ จตฺวิสฺติ อนากามิโนฯ
สุกฺขวิปฺสฺสโก สมถยานิโกติ เทว อรหฺนฺโตฯ จตฺตาโร มคฺคญฺจาติ
จตฺปฺลยฺวาสฯ เต สพฺเพปิ สทฺธาธฺรฺูปลยฺวาธฺรฺานํ วเสน ทิคุณา
หุตฺวา อญฺจสตํ โหนฺติฯ เตสํ วุตฺตนยเมว

จตฺตาริ เอตานิ ยฺุคานิ โหนฺตีติ เต สพฺเพปิ อญฺจ วา
อญฺจสตํ วาติ วิตฺถารวเสน อฺทฺธฺทิกฺุจา ปุํคฺคฺลา สงฺเขปวเสน

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๒๔๔

โสตปาตฺติมคฺคภูโจ ผลภูโจติเอกํ ยุกํ เอวํ ยาว อรหตฺตมคฺคภูโจ

ผลภูโจติ เอเกกํ ยุกนฺติ จตฺตารี ยุกานิ โหนฺติ ฯ เต

ทกฺขิณฺเอยยาติ เอตฺถ เตติ ปุพฺเพ อนิยเมตฺวา อุกฺกิชฺจํ

นิยเมตฺวา นิทฺเทโส ฯ ยะ ปุคฺคลา วิตฺถารวเสน อฏฺฐ วา

อฏฺฐสฺสํ วา สงฺเขปวเสน ปน จตฺตารี ยุกานิ โหนฺตีติ วุตฺตา

สพฺเพปิ เต ทกฺขิณฺ อรหฺนฺตีติ ทกฺขิณฺเอยยา ฯ ทกฺขิณฺ นาม

กมฺมณฺจ กมฺมวิปากณฺจ สทฺทหิตฺวา เม อิมํ เวชชกมฺมํ

วา ชงฺฆเปสฺนึยํ วา กริสฺสตีติ เอวมาทึนิ อนเปกฺขิตฺวา

ทियฺยมาโน เทยฺยธฺมโม ตํ อรหฺนฺติ นาม สีลาทิกฺคณฺยุตฺตา

ปุคฺคลา อิมะ จ ตาทิสฺสา เตน วุจฺจนฺติ เต ทกฺขิณฺเอยยาติ ฯ

สุคตฺสฺส สวาทิ ภควา โสภณฺน กมฺเนน ยุตฺตตฺตา

โสภณฺณจฺจฺจํ กตฺตตฺตา สุฏฺฐุ จ กตฺตตฺตา สุฏฺฐุเอว จ

กตฺตตฺตา สุคโต ตสฺส สุคตฺสฺส ฯ สพฺเพปิ เต วจฺนํ สฺสณฺตีติ

สวาทา ฯ กามณฺจ อยฺเยปิ สฺสณฺตี น ปน สุตฺวา กตฺตพฺพ-

กิจฺจํ กโรนฺติ อิมะ ปน สุตฺวา กตฺตพฺพ ฐมฺมานุฐมฺมาปฺปฏิปตฺตี

กตฺวา มคฺคผลานิ ปตฺตา ตสฺมา สวาทิ วุจฺจนฺติ ฯ

เอเตสุ ทินฺนानิ มหฺปฺผลานิตีเอเตสุ สุคตฺสฺส สวาทสุ อปฺปกาณิปี

ทานานิ ทินฺนानิ ปฺปฏิคฺคาหโต ทกฺขิณฺณํ วิสุทฺธิภาวํ (๑)

อุปคตฺตตฺตา มหฺปฺผลานิ โหนฺติ ฯ ตสฺมา สุตฺตฺนฺตเรปิ วุตฺตํ

๑. ม. ทกฺขิณฺณวิสุทฺธิภาวํ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ รตนสูตรวณณา หน้า ๒๔๕

ยาวตา ภิกขเว สัฆมา วา คณา วา ตถาคตสาวกสงโฆ

เตสั อคฺคมกฺขายติ ยทิทํ จตฺตาริ ปุริสยฺหคานิ อญฺจ ปุริสปุคฺคตา

เอส ภควโต สาวกสงโฆ ฯเปฯ อคฺโค วิปาโก โหตีติ ฯ (๑)

เอวํ ภควา สพฺเพสฺมปิ มคฺคญฺจผลญฺจัน วเสน

สงฺฆรตนฺตฺส คฺฉนํ วตฺวา อิทานิ ตเมว คฺฉนํ นิสฺสาย สจฺจจัน

ปฺยญฺชติ อิทมฺปิ สัฆเมติ ฯ ตสฺสสตฺโถ ปุพฺเพ วุตฺตนเยเนว

เวทิตฺวาปิ ฯ อิมิสฺสาปี กาถาย อาณา โภกฺขิตฺตสทฺสจกฺกวาเพสุ

อมนฺตฺสเสหิ ปฏิกฺคหิตาติ ฯ

เย สุปฺปยุตฺตาติ กาถาวณณา

เอวํ มคฺคญฺจผลญฺจัน วเสน สัฆรตนฺตฺส คฺฉเนน สจฺจํ วตฺวา

อิทานิ ตโต เอกจฺจันํ ผลสฺมาปตฺติสฺสุขมนฺุภวนฺุตานํ ชีณาสว-

ปุคฺคถานํเยว คฺฉเนน วตฺตุมารทฺโธ เย สุปฺปยุตฺตาติ ฯ ตตฺถ

เยติ อนิยฺมิตฺตฺทเทสวจันํ ฯ สุปฺปยุตฺตาติ สฺกฺขุ ปฺยุตฺตา อนก-

วิหิตํ อนเนสฺนํ ปหาย สฺทฺธาชีวิทํ นิสฺสาย วิปฺสฺสนาย อตฺตานํ

ปฺยญฺชิตฺตุมารทฺธาติ อตฺโถ ฯ อถวา สุปฺปยุตฺตาติ วิสฺทฺธกาย-

วจีปโยคสมนฺุณาคตา เตน เตสั สีสฺกขนฺุธิ ทสฺเสติ ฯ มนฺสา

ทพฺเพเนนาติ ทพฺเพเนน มนฺสา ถิสฺสมาธิยฺตุเตน เจตฺสาติ อตฺโถ ฯ

๑. อญฺ. จตฺตฺก. ๒๑/๓๔/๔๕ ฯ อญฺ. ปญฺจก. ๒๒/๓๒/๓๘ ฯ

บุ. อิติ. ๒๕/๒๗๐/๒๘๘ ฯ ๒. กตฺถจิ อนิยฺตฺตฺทเทสวจันํ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๒๔๖

เตน เตสั สมาริกขนุธิ์ ทสเสติ ฯ นิกกามิโนติ กาเย จ
ชีวิเต จ อนเปกขา หุตฺวา ปญฺจารุเรน วิริเยน สพฺพกิเลเสหิ
กตนิกฺกมณา (๑) เตน เตสั วิริยสมฺปนฺนํ ปญฺจกขนุธิ์ ทสเสติ ฯ

โคตมสาสนมฺหิตี โคตุตโต โคตมสฺส ตถาคตฺสเสว
สาสนมฺหิ ฯ เตน อิตฺ พหิทฺธา นานปฺปการมฺปิ อมรตปฺปี
กโรนฺตานิ สฺสฺปโยคาทิกฺคาภาวโต กิเลเสหิ กตนิกฺกมณาภาวํ
ทีเปติ ฯ เตติ ปุพฺเพ อุทฺทิกฺกานํ นิทฺเทสวณฺํ ฯ ปตฺติปตฺตาติ
เอตฺถ ปตฺตพฺพาคิ ปตฺติ ปตฺตพฺพานาม ปตฺตํ อรหา ยํ
ปตฺวา อจฺจนฺตโยกขมิโน โหณฺติ อรหตฺตผลสฺเสตํ อธิวณฺํ ฯ
ตํ ปตฺตี ปตฺตาติ ปตฺติปตฺตา ฯ อมตฺนฺติ นิพฺพานํ ฯ วิคฺยหาติ
อารมฺมณฺวเสน วิคาหิตฺวา ฯ ลทฺธาติ ลภิตฺวา ฯ มุธาติ อพฺยเยน
กาคณิกมตฺตมฺปิ พุຍํ อกตฺวา ฯ นิพฺพุตฺตินฺติ ปฺฏิปฺปสฺสทฺธ-
กิเลสทฺธํ ผลสมฺมาปตฺตี ฯ ภูณฺชมานาติ อนฺุภวมานา ฯ กิ
วฺตุตฺตํ โหติ เย อิมมฺหิ โคตมสาสนมฺหิ สึลสมฺปนฺนตฺตา สฺสฺปนฺนตฺตา
สมาริสมฺปนฺนตฺตา มนสา ทพฺเพน ปญฺจา-
สมฺปนฺนตฺตา นิกกามิโน เต อิมาย สมฺมาปฺฏิปฺพาย อมตํ
วิกฺยห มุธา ลทฺธาผลสมฺมาปตฺติสฺสยฺยิตํ นิพฺพุตี ภูณฺชมานา
ปตฺติปตฺตา นาม โหณฺตีติ ฯ

เอวํ ภควา ผลสมฺมาปตฺติสุขมฺนุภวณฺตานิ จินฺตาสว-

๑. สึ. กตนิกฺกมณา ฯ

*เล่มที่ ๑๖ รตนสูตรวณณา หน้า ๒๔๗

ปุคฺคกานันเขว วเสน สัมพรตฺนสฺส คุณฺโณ วตฺวา อิทานิ ตเมว
คุณฺโณ นิสฺสาย สจฺจวณฺโณ ปยุญฺชติ อิทมฺปิ สัมเมติ ฯ ตสฺสตุโถ
ปุพฺเพ วุตฺตนเยเนว เวทิตฺพุโป ฯ อิมิสฺสาปี กาถาย อาณา
โกฏฺฐิตตสฺสทสฺสจกฺกวาเพสุ อมนุสฺเสหิ ปฏฺฐิกุคฺคิตาติ ฯ

ยถินุทฺธิโลติ กาถาวณณา

เอวํ ชินฺนํสวปุคฺคกานัน คุณฺเณน สัมมาธิฏฺฐานัน สจฺจํ วตฺวา
อิทานิ พุทฺชนปจฺจกฺเขน โสตาปนฺนสฺเสว คุณฺเณน วตฺตุมารทฺโธ
ยถินุทฺธิโลติ ฯ ตตฺถ ยถาติ อุปมาวณฺโณ ฯ อินุทฺธิโลติ นกรทฺวาร-
สัวรรณตฺถิ วีสณฺตฺถิ อุมฺมารพฺกนฺตเร อฏฺฐ วา ทส วา หตฺถे ปจฺวี
ขณฺตีวา อาโกฏฺฐิตสฺส สारทารุมยถมฺภสฺเสตํ อธิวณฺโณ ฯ ปจฺวินฺติ
ภูมिํ ฯ สิโตติ อนุโต ปวิสิตฺวา นิสฺสสิโต ฯ สียาติ ภเวยฺย ฯ จตุพฺภิ
วาเตหิตี จตฺุหิ ทิสาหิ อากตฺวาเตหิ ฯ อสมฺปกมฺปิโยติ
กมฺเปตฺตุ วา จาเลตฺตุ วา อสกฺกฺกฺเขยฺโย ฯ ตถฺุปมฺนฺติ ตถาวิธี ฯ (๑)
สปฺปฺริสนฺติ อุตฺตมปฺริสํ ฯ วทามิตี ภณฺนามิ ฯ โย อริยสจฺจานิ
อเวจฺจ ปสฺสตีติ โย จตฺตาริ อริยสจฺจานิ ปญฺญาเย อชฺโฆคา-
เหตฺวา ปสฺสตีติ ฯ ตตฺถ อริยสจฺจานิ กุมารปญฺเห จ วิสุทฺธิมคฺเค
จ วุตฺตนเยเนว เวทิตฺพุพานิตี ฯ

อโย มฺปนฺตฺถ สจฺจเขปฺตฺถิโย ยถา จ อินุทฺธิโล คมฺภีรเนมตฺตาย

๑. กตฺถจิ ตถาวิธี ฯ

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๒๔๘

ปจวิสุตโต จตุพฺภี วาเตภี อสมฺปกมฺปิโย สียา อิมฺปิ สปุปริสํ
 ตถูปเมว วทามิ โย อริยสจฺจานิ เอวฺจฺจ ปสฺสตี ฯ กสฺมา ฯ
 ยสฺมา โสปี (๑) อินฺทขีโล วีย จตุหิ วาเตหิ สพุพตฺตติยวาทวาเตหิ
 อสมฺปกมฺปิโย โหติ ตมฺหา ทสฺสนา เกนจิ กมฺเปตฺตฺวา
 จาเลตฺตฺวา อสฺกกุณฺเอยโย ฯ ตสฺมา สุตฺตฺนตฺเรปี วุตฺตํ เสยฺยถาปี
 ภิกฺขเว อโยขีโล วา อินฺทขีโล วา กมฺภีรเนโม สฺนิกฺขาโต อจฺโถ
 อสมฺปกมฺปิ ปฺรตฺตติมาย เจปี ทิสาย อากฺขณฺเอย ภุสฺสา วาตวฺภูจि
 เนว นํ สงฺกมฺเปยฺย น สมฺปกมฺเปยฺย น สมฺปจาเลยฺย ปจฺฉิมาย
 ฯเปฯ ทกฺขินฺมาย อุตฺตราย เจปี ฯเปฯ น สมฺปจาเลยฺย ฯ
 ตํ กิสฺส เหตุ กมฺภีรตฺตา ภิกฺขเว เนมสฺส สฺนิกฺขาตตฺตา
 อินฺทขิลสฺส ฯ เอวเมว โข ภิกฺขเว เยเกจิ สมณฺา
 วา พฺราหฺมณฺา วา อิทํ ทกฺขนฺุตติ ฯเปฯ ปฺฏิปทาติ ยถาภูตํ
 ปชานนฺุตติ เต น อญฺญสฺส สมณฺสฺส วา พฺราหฺมณฺสฺส
 วา มฺขํ โอลเณนฺุตติ (๒) อัยฺ นฺูน ภวํ ชานํ ชานาติ ปสฺสํ
 ปสฺสตีติ ฯ ตํ กิสฺส เหตุ สฺนิกฺขจฺจตฺตา ภิกฺขเว จตฺนุนํ
 อริยสจฺจานนฺุตติ ฯ (๓)

เอวํ ภควา พหุชนปจฺจกฺขสฺส โสตาปนฺนสฺเสว วเสน
 สํฆรตฺนสฺส คฺคณํ วตฺวา อิทานิ ตเมว คฺคณํ นิสฺสาย สจฺจวจฺนํ
 ปยุณฺชติ อิทมฺปิ สํฆมติ ฯ ตสฺสตฺโต ปุพฺเพ วุตฺตฺนเยเนว
 # ๑. กตฺถจิจิ โส หิ ฯ ๒. สึ. อุลโลเณนฺุตติ ฯ
 # ๓. สึ. มหา. ๑๕/๑๗๒๓/๕๕๕ ฯ

เวทิตโป ๑ อิมิสสาปี คากาย อาณา โภกิตตสทสจกกวาเพสุ
อมนุสเสหิ ปฏิกคหิตาติ ๑

เย อริยสัจจानीติ คากาวณณา

เอว อวิเสสโต โสตาปนุสส कुณน สัมมาธิจ्जनัน
สจจัน วตฺวา อิทานิ เย เต ตโย โสตาปนุนา เอกพีซี
โกลโกโล สตตกขตฺตฺปรโมติ ๑ ยถาห อเชกจฺโจ ปุคฺคโล ตินฺณ
ลโยชนานัน ปริกฺขยา โสตาปนุโน โหติ ๑เป๑ โส เอกเยว
มานุสํ กัว นีพพตเตตฺวา กุขสฺสนตฺ กโรติ อัย เอกพีซี ๑ ตถา
เทว วา ตินฺนิ วา कुลานิ สนฺชาวิตฺวา สัสนิตฺวา กุขสฺสนตฺ
กโรนติ อัย โกลโกโล ๑ ตถา สตตกขตฺตฺ เทเว จ มนุสฺเส
จ สนฺชาวิตฺวา สัสนิตฺวา กุขสฺสนตฺ กโรติ อัย สตตกขตฺตฺ-
ปรโมติ ๑ (๑)

เตสํ สพฺพกนิจ्जสฺส สตตกขตฺตฺปรมสฺส कुณน วตฺต-
มารทุโร เย อริยสัจจानीติ ๑ ตตฺถ เย อริยสัจจानीติ เอว
วุตฺตณฺยเมว ๑ วิภาวณฺตีติ ปญฺญาโอภาเสน สจฺจปฏิจฺฉาทกั
กิลฺลสนฺธการํ วิชฺमितฺวา อตฺตโน ปกาसानิ ปากฺขานิ กโรนติ ๑
คฺมกัรปญฺเณนาติ อปฺปเมยฺยปญฺญาเย สเทวกสฺส โลกสฺส ฉาณน
อลพฺภเนยฺยปฏิจฺฉปญฺเณน สพฺพญฺณนาติ วุตฺตํ โหติ ๑
๑. อภิ. ปุ. ๓๖/๔๗/๑๔๗ ๑

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๒๕๐

สุเทสิตานีติ สมาสพฺยาสสาถฺยเวถฺยยาทีหิ เตหิ เตหิ นเยหิ
สุฏฺฐุ เทสิตานี ฯ กิถฺยจาปี เต โหนฺติ ภูสฺปฺมตฺตาคี เต
วิภาวิตอริยสจฺจา ปุคฺคธา กิถฺยจาปี เทวราชจกฺวตฺตฺติรชฺชา-
ทฺธิปมาทภูจฺจัน อากมฺม ภูสฺปฺมตฺตา โหนฺติ ตถาปี โสตา-
ปตฺตฺติมคฺคณาณน อภิสงฺขารวิญฺญาณสฺส นโรเรน จเปตฺวา
สตฺตมภเว อนมตฺตคฺเค สํสारे ये อุปฺปชฺเชยฺย นามลฺจ รุปลฺจ
เตสํ นินฺรุทฺตฺตา อฏฺฐงฺกตฺตฺตา น อฏฺฐมํ ภาวํ อาทฺยนิตฺติ
สตฺตมภเว เอว ปน วิปฺสฺสนํ อารภิตฺวา อรหตฺตํ ปาปฺนิสฺสนฺติ ฯ

เอวํ ภควา สตฺตกฺขตฺตฺตฺปรมวเสน สํฆรตนสฺส คฺคณํ
วตฺวา อิทานิ ตเมว คฺคณํ นิสฺสาย สจฺจวจฺจัน ปฺยลฺลชฺติ
อิทมฺปิ สํฆเต ฯ ตสฺสสตฺโถ ปุพฺเพ วุตฺตนเยเนว เวทิตฺพุโป ฯ
อิมิสฺสาปี คาถาย อาณา โภกฺกิสฺตสฺสสจฺจกฺวาทฺเพสุ อมฺนุสฺเสหิ
ปฏฺิกฺกหิตฺตาติ ฯ (๑)

สหาวสฺสาติ คาถาวณณา

เอวํ สตฺตกฺขตฺตฺตฺปรมสฺส อฏฺฐมภาวํ อนาทฺยคฺคณน
สํฆาธิจฺจัน สจฺจํ วตฺวา อิทานิ ตสฺเสว สตฺต ภาเว
อาทฺยโตปี ญฺเอยเหหิ อปฺปหีนภวาทานเหหิ ปุคฺคเลหิ วิสฺสิญฺเจน
จ คฺคณน วตฺตุมารทุโร สหาวสฺสาติ ฯ ตตฺถ สหาวาติ
สทฺฐีเยว ฯ อสฺสาติ น เต ภาวํ อฏฺฐมํ อาทฺยนิตฺติ วุตฺเตสฺ

*เล่มที่ ๑๖ รตนสูตรวณณา หน้า ๒๕๑

อณฺดรสุต ฯ ทสฺสนสมฺปทายาติ โสตาปตฺติมกฺคสมฺปตฺติยา ฯ
 โสตาปตฺติมกฺโค หิ นิพฺพานํ ทิสฺวา กตฺตพฺพกิจฺจสมฺปทาย
 สพฺพปรํมํ นิพฺพานทสฺสนโต ทสฺสนนฺติ วุจฺจติ ตสฺส อตฺตนิ
 ปาตุภาโว ทสฺสนสมฺปทา ตาย ทสฺสนสมฺปทาย สหเอว ฯ
 ตยสฺสุ ชมฺมา ชหิตา ภวนฺตํตี เอตฺถ สุอิติ ปทฺปรณฺมตฺเต
 นิปาโต อิทํ สุ เม สารีปฺตฺต มหาวิกฺกโภชนสฺมี โหตีติอาทิสฺสุ (๑)
 วีย ฯ ยโต สหาวสุส ทสฺสนสมฺปทาย ตโย ชมฺมา ชหิตา
 ภวนฺติ ปหีนา ภวนฺตํตี อยเมตฺถ อตฺโถ ฯ

อิทานิ ชหิตชฺมมฺสุส ทสฺสนคฺถํ อห สกฺกายทิกฺกุจฺจิ วิจิกิจฺฉิ-
 ตณฺจ สึลพฺพตํ วาปี ยทตฺถิ กิณฺจิติ ฯ ตตฺถ สติ กายะ
 วิชฺชมาเน อฺปาทานกฺขนฺธปฺลจฺกาชฺเช กายะ วิสตีวตฺถุกา ทิกฺกุจฺจิ
 สกฺกายทิกฺกุจฺจิ สติ วา ตตฺถ กายะ ทิกฺกุจฺฉิตฺปิ สกฺกายทิกฺกุจฺจิ
 ยถาวตฺตปฺปการะ กายะ วิชฺชมาเน ทิกฺกุจฺฉิตฺ อตฺโถ ฯ สติเยว
 วา กายะ ทิกฺกุจฺฉิตฺปิ สกฺกายทิกฺกุจฺจิ ยถาวตฺตปฺปการะ กายะ
 วิชฺชมาเน รุปาทิสงฺขาโต อตฺตาติ เอวมฺปวตฺตา ทิกฺกุจฺฉิตฺ
 อตฺโถ ฯ ตสฺสา จ ปหีนตฺตา สพฺพทิกฺกุจฺฉิตานิ ปหีนาเนว
 โหนฺติ ฯ สาปี เนลํ มฺลํ ฯ สพฺพกิลเลสพฺยาธิวฺปสมฺนโต
 ปณฺญา จิกิจฺฉิตฺนฺติ วุจฺจติ ตํ ปณฺญา ยจิกิจฺฉิตํ อิตฺ วิคตํ
 ตโต วา ปณฺญาจิกิจฺฉิตา อิทํ วิคตฺนฺติ วิจิกิจฺฉิตํ ฯ สตฺถริ

๑. ม. ม. ๑๒/๑๘๒/๑๕๕ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๒๕๒

กขชชิตีอาทินา (๑) นเยน วุตตาย อฏฺจวตฺตูกาย วิมตฺติยา เอตํ
อริวณฺ ๑ ตสฺสา จ ปหีนตฺตา สพฺพานปี วิจิจฺจิตฺตานิ ปหีนานิ
โหนตฺติ ๑ ตณฺหิ เตสํ มฺถํ ๑ อโธ พหิทฺธา สมณพฺราหฺมณานํ
สีเลน สุทฺธิ วเตน สุทฺธิตฺติ เอวมาทิสฺสุ (๒) อากตํ โคสีลกุกฺกุรสีลาทิกํ
นानาวิธํ สีลํ โกวตฺตูกุกฺกุรวตฺตาทิกญจ วตฺตํ สีลพฺพตฺตุนฺติ วุจฺจติ ๑
ตสฺส ปหีนตฺตา สพฺพมปี นคฺคิยมฺมณฺฑิกาทิอมรตฺปปี ปหีนํ โหติ ๑
ตณฺหิ ตสฺส มฺถํ เตน สพฺพทาวसानเ วตฺตํ ยทตฺถิ กิณฺจิตฺติ ๑
ทูกขทฺสฺสนสมฺปทาย เจตฺถ สกฺกายทิกฺกุจฺจิ สมฺมทฺสฺสนสมฺปทาย
วิจิจฺจิตฺติ มคฺคทฺสฺสนนิพฺพานทฺสฺสนสมฺปทาย สีลพฺพตฺติ ปหียตฺติ
วิญญาตพฺพํ ๑

จตุหฺปาเยหิตฺติ คาถาวณฺณา

เอวมสฺส กิเลสวณฺฺญปฺปหานํ ทสฺเสตฺวา อิทานิ ตสฺมี
กิเลสวณฺฺญ สติ เยน วิปាកวณฺฺญเณ ภาวิตพฺพํ ตปฺปหานา
ตสฺสาปี ปหานํ ทีเปนฺโธ อหา จตุหฺปาเยหิ จ วิปฺป-
มฺตฺโตติ ๑ ตตฺถ จตฺตาโร อปายา นาม นิริยตฺริจฺฉาน-
เปตฺติวิสยอสุรกายา ๑ เตหิ เอส สตฺต ภาเว อฺปาทยนฺโธปี
วิปฺปมฺตฺโตติ อตฺถโธ ๑

- # ๑. อภิ. สจฺ. ๓๔/๖๗๒/๒๖๓ ๑ อภิ. วิ. ๓๕/๕๓๒/๔๕๓ ๑
- # ๒. อภิ. สจฺ. ๓๔/๗๘๓/๓๐๗ ๑ อภิ. วิ. ๓๕/๕๖๒/๕๐๕ ๑
- # ๓. ม. เตนเว ๑

เอวมตส วิปากวภูฏปหานัน ทสเสตวา อิทานิ ยัมมิตส (๑)

วิปากวภูฏตส มุตตตัม กมมวภูฏต สุตสาปี ปหานัน ทสเสนุโต
 อาห นจจาภิจานานิ อภพโพ กาคุนตติฯ ตตถ อภิจานานิตติ
 โอพาริกภูฏจานานิ ตานิ เอส น อภพโพ กาคุฯ ตานิ
 จ อภูฏจานเมตัม ภิกขเว อนวกาโส ยัมมิตสสมปนโน ปุคคโค
 มาตริ ชีวิตา โวโรเปยยาติ (๒) อาทินา นเยน เอกกนิปาเต วุตตานิ
 มาตุมตปิตุตมาตอรหนตมาตโลหิตูปปาตสัมภทอณตตถารุทเทส-
 กมมมานิตติ เวทิตพพานิฯ ตานิ หิ กิตฺจาปี ทิฏฺจิสมปสฺโน
 อริยสาวโก กุณฺจกิปิลลิกมปิ ชีวิตาน โวโรเปติ อปีจ โข ปน
 ปุคฺชชนภาวตส วิกรหนตตัม วุตตานิฯ ปุคฺชชนน หิ อทิฏฺจิส-
 สมปนุนตตาเอว มหาสาวชฺชานิ อภิจานานิปิ กโรติ ทสฺสน-
 สมปนโน ปน อภพโพ ตานิ กาคุนตติฯ อภพพคฺคกหนตฺเจตถ
 ภวนตเรปี อกรณทสฺสนตตัมฯ ภวนตเรปี หิ เอส อตฺตโน
 อริยสาวกาอว อชานนุโตปี ชมมตาย เอว เอตานิ วา น
 ปาปกานิ ปาณาติปาตาทีนิน วา ปญฺจ เวรานิน อณต-
 ตถารุทเทเสน สห นภูฏจานานิน น กโรติ ยานิน สนุชาย
 เอกจฺเจ น จาภิจานานิติปิ ปจฺจนตติฯ มตมจฺจคาหาทโย
 เจตถ อริยสาวิกา คามทาริกา นิตสฺสนันฯ

เอวํ ภควา สตฺต ภเว อาทิยโตปี อริยสาวกตส

๑. ม. ยมตสฯ ๒. อจ. เอก. ๒๐/๑๕๖/๓๕ฯ

ม. อ. ๑๔/๒๔๕/๑๗๐ฯ

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๒๕๔

อญฺเฬหิ อปฺปหีนภวาทานเหหิ ปุคฺคเลหิ วิสิฏฺฐจฺจนฺทวเวสเน
สงฺฆมรตฺนสฺส กุณฺโณ วตฺวา อิทานิ ตเมว กุณฺโณ นิสฺสาย สจฺจวณฺโณ
ปยุตฺตชฺติ อิทมฺปิ สํเมตฺติ ฯ ตสฺสจฺจโถ ปุพฺเพ วุตฺตนเยเนว
เวทิตฺตพฺโพ ฯ อิมิสฺสาปี คากาย อานา โกฏิสฺตสทฺสจฺจกฺวาเพสุ
อมนุสฺเสหิ ปฏิกฺคหิตาติ ฯ

กิญฺจาปี โสติ คากาวณฺณา

เอวํ สจฺจท ภาเว อาทียโตปี อญฺเฬหิ อปฺปหีนภวาทานเหหิ
ปุคฺคเลหิ วิสิฏฺฐจฺจนฺทวเวสเน สํฆาธิกฺขณานิ สจฺจจ วตฺวา อิทานิ
น เกวลํ ทสฺสนสมฺปนฺโน น อภิจฺจานานิ อภพฺโพ กาคุ
กีนฺตุ อปฺปมตฺตกมฺปิ ปาปกมฺมํ กตฺวา ตสฺส ปฏิจฺจนาทนายปี
อภพฺโพติ ปมาทวิหาริโนปี ทสฺสนสมฺปนฺนสฺส กตฺตปฏิจฺ-
จนาทนายภาวคฺคณเน วตฺตุมารทฺโธ กิญฺจาปี โส กมฺมํ กโรติ
ปาปกนฺตฺติ ฯ

ตสฺสจฺจโถ โส ทสฺสนสมฺปนฺโน กิญฺจาปี สติสมฺโมเสน
ปมาทวิหาริ อากมฺม ฆนฺตํ ภควตา โลกวชฺชํ สลฺยจิจฺจาทิกฺกมฺนํ (๑)
สนฺธาย วุตฺตํ ยมฺยา สวากานํ สิกฺขาปทํ ปญฺญตฺตํ
ตํ มม สวากา ชีวิตฺตเหตุปี นาทิกฺกมฺนตีติ (๒) ตํ จเปตฺวา อญฺณํ
กุกฺกการสทฺเสยฺยาที วา ปญฺญตฺตวิชฺชวตีติ กมฺสงฺขาตํ พุทฺธปฏิกฺกจฺจ
๑. สตี. สลฺยจิจฺจาทิกฺกมฺนํ ฯ ๒. วิ. จุล. ๓/๔๕๘/๒๕๕ ฯ
อญ. อญฺญก. ๒๓/๑๐๕/๒๐๓ ฯ พุ. อิติ. ๒๕/๑๑๘/๑๕๖ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ รตนสูตรวณณนา หน้า ๒๕๕

กาเยน ปาปกมมํ กโรติ ปทโสธมมํ อุตฺตริจฺปฺปณฺจวาจา ฐมฺม-
เทสนํ สมฺพปฺปลาปฺพรุสฺวาจนาที วา วาจาเย อุตฺ เจตฺสา วา
กตฺตจฺจิ โลกโทสุปฺปาทนํ ชาตฺรุปาทีสาทียนํ จีวฺราทีปริโกเคสุ
อปฺจเวกฺขณาที วา ปาปกมมํ กโรติ ฯ อภพฺโพ โส ตสฺส
ปฺฏิจฺจนฺทาย น โส ตํ อิทํ อภปฺปิยํ อกรณฺิยนฺติ ชานิตฺวา
มฺหุตฺตมฺปิ ปฺฏิจฺจนาเทตี ตํ ขณฺ์ เอว ปน สตฺถริ วา วิญฺญฺสุ
วา สพฺรหฺมจาร์สีสุ อาวีกตฺวา ยถาฐมมํ ปฺฏิกโรติ น ปฺน
กริสฺสามีตี เอวํ สํวริตพฺพํ วา สํวริตี ฯ กสฺมา ยสฺมา
อภพฺพตา ทีญฺจปทสฺส วุตฺตา เอวรูปมฺปิ ปาปกมมํ กตฺวา
ตสฺส ปฺฏิจฺจนฺทาย ทีญฺจนิพฺพานปทสฺส ทสฺสนสมฺปนฺนสฺส
ปฺกุกฺลสฺส อภพฺพตา วุตฺตาตี อตฺโถ ฯ

กถิ์ เสยฺยถาปี ภิกฺขเว ททโร กุมาโร มนฺโท
อฺุตฺตานเสยฺยโก หตฺถเณ วา ปาเทน วา องฺคาริ์ อภกฺมิตฺวา
จิปฺปเมว ปฺฏิสฺ์หริตี เอวเมว โข ภิกฺขเว ฐมฺมตา เอสา
ทีญฺจิสฺมปนฺนสฺส ปฺกุกฺลสฺส กิณฺจาปี ตถารูปี อาปตฺตี อาปชฺชตี
ยถารูปาย อาปตฺติยา วุญฺจานํ ปณฺณายตี ฯ อถ โข น
จิปฺปเมว สตฺถริ วา วิญฺญฺสุ วา สพฺรหฺมจาร์สีสุ วา เทเสตี
วิวริตี อฺุตฺตานิ์กโรตี เทเสตฺวา วิวริตฺวา อฺุตฺตานิ์กริตฺวา อายตี
สํวริ อาปชฺชตีตี ฯ (๑)

๑ ม. ม. ๑๒/๕๔๖/๕๘๖ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๒๕๖

กตปฏิจฺจนาทนาภาวคฺเณน สงฺฆมรตฺนสฺส คฺคณํ วจฺวา อิทานิ
ตเมว คฺคณํ นิสฺสาย สจฺจวจฺจนํ ปยุตฺตชฺติ อิทมปิ สํเมติ ฯ
ตสฺสตฺถโธ ปุพฺเพ วุตฺตนเยเนว เวทิตฺตฺวา โห ฯ อิมิสฺสาปี กาถาย
อาณา โภกฺกิสฺสทสฺสจฺกุกวาเพสฺส อมนฺุสฺเสหิ ปฏิคฺคหิตาติ ฯ

วนปฺปคฺคฺมเพติ คาถาวณณา

เอวํ สํมปริยาปนฺนํ ปุคฺคถานํ เตน เตน

คฺคณปฺปกาเรน สงฺฆาธิจฺจนํ สจฺจํ วจฺวา อิทานิ ยวายํ
ภควตา รตฺนตฺตยคฺคณํ ทีเปเนเตน อิทฺ สงฺเขเปเน อณฺฺตตถ
จ วิตฺถาเรน ปริยตฺตธิชฺมโม เทสิโต เตน ปฺน (๑) นิสฺสาย
ปฺน พุทฺธาธิจฺจนํ สจฺจํ วจฺจุมารทฺโธ วนปฺปคฺคฺมเพ ยถา
มุสฺสิตคฺคฺเคติ ฯ ตตฺถ อาสนฺนสนฺนิเวสวตฺถิตานํ รุกฺขานํ สมฺภูโ
วนํ มฺูลสฺสารเพคฺคฺคจฺสาขापลาเสหิ ปฺพุทฺโธ คฺคฺมโพ ปคฺคฺมโพ
วนสฺส วเน วา ปคฺคฺมโพ ฯ วนปฺปคฺคฺมโพ ฯ สุวายํ วนปฺปคฺคฺมเพติ
วฺจฺจโธ เอวมปิ หิ วนสณฺโหนติ วจฺจํ ลพฺภติ อตฺถิ สวิตกฺกสฺวิจฺจาเร
อตฺถิ อวิตกฺกอวิจฺจามตฺเตปี สุเข ทฺกฺเข ชีเวติอาทิสฺ วีย ฯ ยถาติ
อุปฺมาวจฺนํ ฯ (๓) มุสฺสิตานิ อคฺคฺคานิ อสฺสาติ มุสฺสิตคฺคฺโค ฯ
สพฺพสาขापสาขาสฺส สลฺยชาตปฺปฺโผติ อตฺถโธ ฯ โส ปุพฺเพ
วุตฺตนเยเนว มุสฺสิตคฺคฺเคติ วจฺจโธ ฯ คิมฺหํมาเส ปจฺมสฺมิมิ
๑. ม. ตมปิ ฯ ๒. ที. ส. ๕/๕๓/๓๓ ฯ ม. ม. ๑๓/๓๐๑/๒๕๖ ฯ
๓. ส. โอปมฺมวจฺนํ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ รตนสตตวณณา หน้ ๒๕๗

คิมเหติเย จตตารโ คิมหมาสา เตสจ จตุนัน คิมหมาसानัน
เอกสมมี มาเส ฯ กตมสมมี มาเส อติ เจ ปจสมสมมี คิมเห ฯ
จิตรมาเสติ อตโต ฯ โส หิ ปจสมคิมโหติ จ พาลวสุสานติ (๑)
ปววจติ ฯ ตโต ปรี ปทตโต ปากฏเมว ฯ

อยมฺปนตฺถ ปินฺนตฺถ โถ ยถา ปจสมคิมหนามเก พาลวสนฺเต
นानาวิธรูกฺขคหณฺเน วเน (๒) สุปฺปิตฺตคฺคสาโข (๓) ตรฺณรูกฺขคจฺฉ-
ปริยายนาโม ปคฺคฺมโป อติวีย สสฺสิริโก โหติ เอวเมว (๔)
ขนฺธายตนาทีหิ สติปฺญฺจानสมมฺปฺปชานาทีหิ สีสมาธิกฺขนฺธาทีหิ
วา นานปฺปการเหติ อตฺถปฺปเกทสุปฺปเพหิ อติวีย สสฺสิริกตฺตา
ตฺถุปฺมํ นิพฺพานคามิมคฺคทีปนโต นิพฺพานคามิํ ปริยตฺติธมฺมวารี
เนว ลากเหตุ น สกฺการาติเหตุ เกวลนฺตฺ มหากรฺณาย
อพฺภุสฺสาหิตมานโส สตฺตฺตานํ ปรมํ หิตาย อเทสยิตฺติ ฯ ปรมํ
หิตายาติ เอตฺถ จ กาถาพฺนฺธสุขตฺถํ อนฺนนาสิโก ฯ อัย
ปนตฺถ โถ ปรมหิตาย นิพฺพานาย อเทสยิตฺติ ฯ

เอวํ ภควา อิมํ สุปฺปิตฺตคฺควนปฺปคฺคฺมพสฺสทิสํ ปริยตฺติธมฺมํ
วตฺวา อิทานิ ตเมว คฺคณฺํ นิสฺสาช พุทฺธธาธิญฺ्ञานํ สจฺจวจฺนํ ปญฺญชฺติ
อิทมฺปิ พุทฺธเชติ ฯ ตสฺสตฺถ โถ ปุพฺเพ วุตฺตนเยเนว เวทิตฺตฺตโป ฯ
เกวลนฺตฺ อิทมฺปิ ยถาวุตฺตปฺปการปริยตฺติธมฺมสงฺฆาตํ พุทฺธธ
๑. ม. พาลวสนฺโตติ ฯ ๒. สී. นานาวิธรูกฺขคหณฺเน ฯ
๓. กตฺถจฺจิ สฺมุสฺสิตฺตคฺคสาโข ฯ ๔. สී. เอวเมตฺติ ฯ

รตนํ ปณินฺตติ เอวํ โยเชตพฺพํ ฯ อิมิสฺสาปี คากาย อาณา
โกฏิสฺตสฺสจกฺกวาเพสฺส อมนุสฺเสหิ ปฏิกฺคหิตาติ ฯ

วโร วรณฺณุตติ คากาวณฺณา

เอวํ ภควา ปริยคฺติชฺมเมเน พุทฺธาธิฐฺฐานํ สจฺจํ วตฺวา
อิทานิ โลกุตฺตรชฺมเมเน วตฺตุมารทฺโธ วโร วรณฺณุตติ ฯ ตตฺถ
วโรติ ปณินฺตติมุตฺติเกหิ อิจฺฉิตฺโต อโห วต มยฺมปี เอวรฺฐปา
อสุสามาติ วรคฺคณโยคโต วา วโร อุตฺตโม เสฏฺโฐติ อตฺถโธ ฯ
วรณฺณุตติ นิพฺพานณฺณุตติ ฯ นิพฺพานณฺณุตติ สพฺพชฺรมาณํ อุตฺตมณฺณเจเน
วรํ ตณฺเจส โฟธิมฺมูเล สยํ ปฏฺวิวิชฺฌิตฺวา อณฺณวาสิ ฯ วรโหติ
ปณฺณจวคฺคิยภทฺทวคฺคิยชฺฌิตาทีนํ อณฺณเวสณฺณจ เทวมนุสฺसानํ นิพฺเพช-
ภาคิยํ วา วาสนาภาคิยํ วา วรชฺมมทาสิตี อตฺถโธ ฯ วราหโรติ วรสุส-
มคฺคสุส อاهرตฺตา วราหโรติ วุจฺจติ ฯ โส หิ ภควา
ทีปฺงกรโตปฺปฏฺติ สมนฺตีส ปารมิโย ปุเรนฺโต ปุพฺพเกหิ สมนฺมา-
สมฺพุทฺเธหิ อนฺยาคํ ปุราณํ มคฺควรมาหริ เตเน วราหโรติ
วุจฺจติ ฯ

อปิจ สพฺพณฺณุตตฺตวณฺณปฏฺฐิตาเกเน วโร นิพฺพาน-
สจฺฉิกริยาเย วรณฺณุตติ สจฺจทานํ วิมุตฺติสุขทาเนเน วรโห อุตฺตม-
ปฏฺฐิตทาหรเนเน วราหโร เอเตหิ โลกุตฺตรคฺคณฺเนหิ อธิกสุส
๑. กตฺถจิจิ อิจฺฉิตฺตพฺพโต ฯ ๒. ม. อاهرตฺตา ฯ

กสฺสจฺจิ คฺคณฺสฺส อภาวโต อนฺตฺตโร ฯ
อปโร นโย วโร อุปสมาธิญฺจานปริปุรณฺน วรณฺญ
ปฺลฺลวาทิญฺจานปริปุรณฺน วรโท จาคาธิญฺจานปริปุรณฺน
วราหโร สจฺจวาทิญฺจานปริปุรณฺน วโร มคฺคสจฺจมาหริตี ฯ ตถา
วโร ปฺลฺลวสฺสเยน วรณฺญ ปฺลฺลวสฺสเยน วรโท พุทฺธภาวตฺติกานํ
ตทฺทฺปายสมฺปทานน วราหโร ปจฺเจกพุทฺธภาวตฺติกานํ ตทฺทฺปายา-
หฺรณน อนฺตฺตโร ตตฺถ ตตฺถ อสทิสตฺตาย อตฺตนา วา
อนาจริยโก หุตฺวา ปเรตี วา อาจริยภาเวน ฌมฺมวโร อเทสยิ
สวากาภาวตฺติกานํ ตทฺทฺถาย สุวากฺขาตตาทิกุณฺณยฺตฺตสฺส ฌมฺม-
วรสฺส เทสนโต ฯ เสตี วุตฺตณฺนยเมวาทิ ฯ

เอวํ ภควา นววิเชน โลกุตฺตรฌมฺเมน อตฺตโน คฺคณฺ
วตฺวา อิทานิ ตเมว คฺคณฺ นิสฺสาย พุทฺธาธิญฺจานํ สจฺจวณฺ
ปฺยฺยชฺชติ อิทมฺปิ พุทฺเธติ ฯ ตสฺสสตฺโต ปุพฺเพ วุตฺตณฺนเยเนว
เวทิตพฺโพ ฯ เกวลนฺตํ ยํ วโร โลกุตฺตรฌมฺมํ เอส อญฺญาตี
ยญฺจ อทาสี ยญฺจ อหริ ยญฺจ อเทเสตี อิทมฺปิ พุทฺเธ
รตนํ ปณฺตีตฺตติ เอวํ โยเชตพฺพํ ฯ อิมิสฺสาปี คาทาย อาณา
โกฏิสตฺสทสฺสจกฺกวาเพสุ อมฺนุสฺเสหิ ปฏิกฺคหิตาติ ฯ

ชัณนตล คากาวณณา

เอว ภาควา ปรลยคตลชรมมณจ นวโลกุตตรชรมมณจ นลสสาย
ทวลลล คากาหล พุทธชาลฏลจัน สจจล วตุวา อลทานล เย
ตล ปรลยคตลชรมม ๑สโสลลล สุตตลนุสสารเนว ปรลลปชชลตุวา
นवलปการมปลล ๑โลกุตตรชรมม ๑อชลคมีลลล เตลล ๑อนุปาลลเสล-
นลพพานปปลตลลคณล นลสสาย ปุณ ลลจมาลฏลจัน สจจล วตุ-
มารทลโช ชลณล ปรุราณนตล ๑ ตตถ ชลณนตล ปรลลจลชณล สมจลจลนลน (๑)
วา ๑ ปรุราณนตล ปรุราตลน ๑ นวณตล สมปปลตล วตุตมมาน ๑ นตถล
สมภวณตล ๑वलชชमानปาลคูลลว ๑ ๑वलตตจลตตล ๑वलตราคจลตตล ๑
๑อายคลเก ๑ภวสุมลนตล ๑อนาคตมทชานล ๑ปุนพุกเว ๑ เตลล ๑เยลล
ชลณล ปรุราณล นवल นตถล สมภवल ๑เย จ ๑อายคลเก ๑ภวสุมล
๑वलตตจลตตล ๑เต ชลณลสวา ๑ภลคชูล เอว ๑ ชลณลพลชาล ๑อุจลจลนลนพลชา ๑
๑वलลลพลลลนทลล ๑वलลลพลลลยา ๑จลนทवलลลล ๑ นลพพนตลลล ๑वलจมายนตล ๑
๑ลลราลล ๑ลลลลสมปปลนล ๑ ๑ถลายมปลลลปปลล ๑อปล ๑ปลลลปปล ๑वल ๑

กั วตุตล ๑โหลล ๑ยณตล ๑สตุตลน ๑อุปลชชลตุวา ๑นลลลทชรมปล
๑ปรุราณล ๑อตลลคาลลลล ๑กมม ๑ตณลลลลลลลลล ๑อปลลลลลลลลล
๑ปรลลลลลลลลลลลลลลลลลลล (๒) ๑อชลณลเยว ๑โหลล ๑ตล ๑ปรุราณล ๑กมม
๑เยลล ๑อรลลลลลลลลลลลลลลลลลลล ๑ตณลลลลลลลลล ๑โสลลลลลลลลล ๑อคคลลล
๑ททลลลลลลลลลลล ๑อายลล ๑वलปาลทลลลลลลลลลลลลลลลลลลล ๑ชลณล ๑ ๑ยลลจ ๑เยลล
๑. ม. ชลณนตล ๑สมจลจลนลน ๑ ๒. กตถลจล ๑ปรลลลลลลลลลลลลลลลลลลล ๑

*เล่มที่ ๑๖ รตนสูตรวณณนา หน้า ๒๖๑

พุทธบูชาทิวเสน อิทานิ ปวตฺตมานัน กมฺมํ นวนฺตติ วุจฺจติ
ตลฺยจ ตลฺยหาปฺหานเนว ฉินฺนํมฺลปาทปฺปมฺมิว อายตี ผล-
ทานาสมตฺตตาย เยสํ นตฺถิ สมฺภวํ เย จ ตณฺหปฺปหาเนเนว
อายติเก ภวสฺมี วิรตฺตจิตฺตา เต ชีณาสวา ภิกฺขุ กมฺมํ
เขตฺตํ วิณฺยานัน พินฺนติ (๑) เอตถ วุตฺตปฺปฏิสฺนฺธิวิณฺยานสฺส
กมฺมกฺขเยเนว ชินฺนตฺตา ชินฺนพีชา ฯ โยปี ปุพฺเพ ปุณฺพภว-
สงฺขาทาย วิรุพฺพหยา ฉนฺโท อโหสิ ตสฺสาปี สมฺมทฺยปฺปหาเนเนว
ปหีนตฺตา ปุพฺเพ วิย จุตฺติกาเล อสมฺภเวเน อวิรุพฺพหิฉนฺทา
ชิตฺติสมฺปนฺนตฺตา ชีรา ปุริมวิณฺยานนิโรเชเน ยถายมฺปทีโป
นิพฺพุโต เอวํ นิพฺพนฺติ ปุณฺ รูปิโน วา อรูปิโน วาติ
เอวมาทิลฺลตฺตติปลํ อจฺเจนฺตฺติติ ฯ ตสฺมี กิร สมเย นกร-
เทวตานัน ปุชฺชนตฺถาย ชลิตฺเตสุ (๒) ปทีเปสุ เอโก ปทีโป วิชฺฌายี
ตํ ทสฺเสนฺโต อาห ยถายมฺปทีโปติ ฯ

เอวํ ภควา เย ตํ ปุริมาหิ ทฺวีหิ คากาหิ วุตฺตํ
ปรียตฺตฺตมฺมํ อสฺสโสสุ สุตฺตานุสฺสारेเนว ปฺฏิปชฺชิตฺวา นวปฺปการมฺปิ
โลกุตฺตรมฺมํ อธิคฺมีสุ เตสํ อนฺุปาทิสฺเสสนิพฺพานปฺปตฺตติคฺคณฺ วตฺตา
อิทานิ ตเมว คฺคณฺ นิสฺสาเย สํฆาธิคฺคฺจฺจัน สจฺจวจฺจัน ปญฺญชฺชนฺโต
เทสนันฺ สมมาเปสิ อิทมฺปิ สํฆเต ฯ ตสฺสสตฺโถ ปุพฺเพ วุตฺตนเยเนว
เวทิตฺพุโพ ฯ เกวลนฺตุ อิทํปี ยถาวุตฺตปฺปกาเรเนว ชีณาสว
๑. อจฺ. ติก. ๒๐/๕๑๖/๒๘๗ ฯ ๒. ม. ชาลิตฺเตสุ ฯ

ภิกขุณฺํ นิพฺพานสงฺฆาตํ สํเม รตนํ ปณฺธิตฺตุนฺติ เอวํ โยเชตพฺพํ ฯ
อิมิสฺสาปี กาถาย อาณา โภกฺกิสฺตสฺสทฺสจฺกฺกฺวาเพสฺส อมนุสฺเสหิ
ปฏิกฺคฺคฺหิตาติ ฯ

เทสนาปริโยสานเ ราชกฺลสฺส โสตฺถิ อโหสิ ฯ
สพฺพฺพทฺทฺวา วุปฺสมีสฺส จตฺราสีติยา ปานสฺสทฺสํ ฌมฺมาภิ-
สมโย อโหสิ ฯ

ยานิชาติ กาถาตฺตยวณณา

อถ สกฺโก เทวานมินฺโท ภควตา รตนตฺตยคฺคฺณํ นิสฺสาय
สจฺจวณฺณํ ปยุณฺฆมาเนน นาคฺรสฺส โสตฺถิ กตา มยาปี
นาคฺรสฺส โสตฺถิตฺถํ (๑) รตนตฺตยคฺคฺณํ นิสฺสาय กิลฺลิจิ วตฺตพฺพนฺติ
จินฺเตตฺวา อวสานเ กาถาตฺตยํ อภาสิ ยานิธ ฐฏานินฺติ ฯ
ตตฺถ ยสฺมา พุทฺโธ ยถา โลกहितตฺถาย อุตฺตํ กํ อापฺนเนหิ
อาคฺนตฺพฺพํ ตถา อาคตฺโต ยถา จ เตหิ คฺนตฺพฺพํ ตถา
คตฺโต ยถา จ เตหิ อาชานิตฺพฺพํ ฯ ตถา อาชานนฺโต ยถา
จ ชานิตฺพฺพํ ตถา ชานนฺโต ยถา จ ตเถว โหติ ตสฺส
คฺมนฺโต ตถาคตฺโตติ วุจฺจติ ฯ ยสฺมา จ โส เทวมฺนุสฺเสหิ
ปฺปฺลคฺนฺธาทีนาปี พหิ นิพฺพตฺเตน อฺปฺกรเณน ฌมฺมานุฌมฺม-
ปฏฺธิปฺตฺตาทีนา จ อตฺตนิ นิพฺพตฺเตน อตีวีย ปุชฺชิตฺโต ตสฺมา
๑. สී. โสตฺถิตฺถํ ฯ

สกุโก เทวานมินุโท สพุพิ เทวปริส อตตนา สทฐี
สมปิตตตตวา อาห ตถาคตฺ เทวมนุสฺสปฺพิชิตฺ พุทฺธ นมสฺสาม
สฺวตฺถิ โหตฺถิ ฯ

ยสฺมา ปน ฐมเม มคฺคฐมฺโม ยถา ยุกนทฺฐสมถ-
วิปฺสฺสนาพเลน กนฺตพฺพิ กิเลสปกฺขสมฺภูจฺฉินฺนทเนน ตถา
คโต ฯ นิพฺพานฐมฺโมปิ ยถา คโต (๑) ปญฺญา
ปฏฺวิทฺโธ สพุพทุกฺขวิฆาตยา สมปฺชชฺติ พุทฺธาทีหิ ตถา
คโต ตสฺมา ตถาคโตติ วุจฺจติ ฯ ยสฺมา จ สํโฆปิ
ยถา อตฺตทิตาย ปฏฺปิปนฺเนหิ กนฺตพฺพิ เตน เตน มกฺเคน
ตถา คโต ตถาคโต เตว วุจฺจติ ฯ ตสฺมา อวเสสกาถาทวเยปิ
ตถาคตฺ ฐมฺมิ นมสฺสาม สฺวตฺถิ โหตฺถิ ตถาคตฺ สํฆํ นมสฺสาม
สฺวตฺถิ โหตฺถิ วุตฺตํ ฯ เสสํ วุตฺตนยเมวาทิ ฯ

เอว สกุโก เทวานมินุโท อิมํ คาถาทตฺถยํ ภาสิตฺวา
ภควนฺตํ ปทกฺขิณฺณํ กตฺวา เทวปฺรเมว ตโต สทฺฐี เทวปริสาย ฯ
ภควา ปน ตเทว รตนสตฺตตฺ ทุตฺติยทิวเสปิ เทเสสิ ปฺน
จตุราสีตฺติยา ปาณสทฺสฺसानํ ฐมฺมาภิสฺมโย อโหสิ เอว ยาว
สตุตฺตมทิวเส เทเสสิ ทิวเส ทิวเส ตเถว ฐมฺมาภิสฺมโย อโหสิ ฯ
ภควา อพฺทมมาสเมว เวสาลิยํ วิหริตฺวา ราชนํ กจฺจมาตฺติ
ปฏฺเวเทสิ ตโต ราชาโน ทิกฺุณฺเนน สกฺกาเรน ปฺน ตีหิ ทิวเสหิ
๑. สี. ยถาวโต ฯ

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๒๖๔

ภควนฺตํ คงฺคาตีริ นยีสฺสุ ฯ คงฺกาย นิพฺพตฺตา นาคราชาโน
จินฺเตสฺสุ มนุสฺสา ตถาคตฺสฺส สกฺกาโร กโรนฺติ มยฺ กิ
น กริสฺสามาติ สุวณฺณรชตมณฺิมยา นาวาโย มาเปตฺวา
สุวณฺณรชตมณฺิมเย เอว ปลฺลงฺเก ปลฺลยาเปตฺวา ปลฺลจวณฺณ-
ปทุมสฺลจฺจนฺนํ อุทกํ กริตฺวา อมฺหากํ อนฺนคฺคํ กโรถาติ
ภควนฺตํ ยาจีสฺสุ ฯ ภควา อธิวาเสสิ ฯ รตนนาวมารูพฺโห ปลฺลจ
ภิกฺขุสฺตานิ สกํ สกํ นาวํ อารุญฺหนฺติ ฯ นาคราชาโน
ภควนฺตํ สทฺธิ ภิกฺขุสฺสเมน นาคภวณฺํ ปเวเสสฺสุ ฯ ตตฺร สฺสํ
ภควา สพฺพรตฺตี นาคปริสาย ฆมฺมํ เทเสสิ ทฺวยทิวเส ทิพฺเพหิ
ชาทเนยฺโกชนิเยหิ มหาทานํ อํกํสุ ภควา อนฺนโมทิตฺวา
นาคภวนา นิกฺขมิ ฯ

ภุมฺมภูจฺเทวา มนุสฺสา จ นาคา จ ตถาคตฺสฺส
สกฺกาโร กโรนฺติ มยฺ กิ น กริสฺสามาติ จินฺเตตฺวา
วณฺปคฺคุมฺพฺรฺกขปพฺพตาทีสุ ฉตฺตาคิฉตฺตานิ อุกฺขิปีสฺสุ ฯ เอเตเนว
อุปาเยน ยาว อกฺนิภูจฺพฺรหฺมภวณฺํ ตาว มหาสกฺกาโรวิเสโส
นิพฺพตฺติ ฯ พิมฺพิสาโรปี ลิจฺฉวีหิ อาคตฺกาเล กตสกฺกาโรโต
ทฺวิคฺฉนฺนกาสิ ปุพฺเพ วุตฺตนเยเนว ปลฺลจฺหิ ทิวเสหิ ภควนฺตํ
ราชคฺห์ อานเสสิ ฯ

ราชคฺหมณฺุปรตฺเต ภควติ ปจฺจนาภตฺตํ มณฺุทลมาเพ
สฺนุนิปรตฺตานํ ภิกฺขุณฺํ อยมนฺุตรา กถา อุทปาหิ อโห พุทฺธสฺส

*เล่มที่ ๑๖ รตนสูตรวณณนา หน้า ๒๖๕

ภควโต อานุกาโว ยัม อุตฺทิสฺส กงฺคาย โอรโต จ ปารโต
จ อฏฺฐโยชโน ภูมิภาโค นินฺนณฺจ ถลณฺจ สมิ กตฺวา วาลูกาย
โอกิริตฺวา ปุปฺเพหิ สลฺลณฺโน โยชนปฺปมาณํ กงฺคาย อุตฺกั
นนานาวณฺเณหิ ปทุเมหิ สลฺลณฺนํ ยาว อกฺนิฏฺฐภวณฺํ ตาว
ฉตฺตาคิฉตฺตานิ อุตฺติตานีติ ฯ ภควา ตํ ปวตฺตี ฉตฺวา
คณฺฐกฺก
ปฺลยตฺเต ปวรพฺพุทฺธาสนเณ นิสีทิ ฯ นิสชฺช โข ภควา
ภิกฺขุ อามนฺเตสิ กายนฺตฺถ ภิกฺขเว เอตฺรหิ กถาย
สนฺนิสินฺนาติ ฯ ภิกฺขุ สพฺพิ อารโจะสิ ฯ ภควา เอตทโวจ
น ภิกฺขเว อัยฺ ปุชฺาวิเสโส มยฺหํ พุทฺธานุภาเวน นิพฺพตฺโต
น นาคเทวพฺุรหฺมานุภาเวน อปีจ โข ปุพฺเพ อปฺปมตฺตก-
ปริจฺจาकานุภาเวน นิพฺพตฺโตติ ฯ ภิกฺขุ อหํสุ น มยฺ
ภนฺเต ตํ อปฺปมตฺตกํ ปริจฺจาคํ ชานาม สาธุ โน ภควา
ตถา กเถตุ ชถา มยฺ ตํ ชานะยฺยามาติ ฯ

ภควา อห ภูตปุพฺพิ ภิกฺขเว ตกฺกสิลาຍํ สงฺโฆ
นาม พุราหฺมโณ อโหสิ ตสฺส ปฺตฺโต สฺสิโม นาม มาณโว
โสฬสวสฺสพฺุทฺเทสิโก วยฺน เอกทิวสิ ปิตฺริ อฺปสงฺกมิตฺวา
อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิ อถ ตํ ปิตาอาห กิ
ตาท สฺสิมาติ ฯ โส อาห อิจฺฉามหิ ตาท พาราณสี
คณฺฐวา สิปฺปี อุกฺคเหตฺนฺติ ฯ เตนหิ ตาท สฺสิม อสุโก

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๒๖๖

นาม พุราหุมนโณ มม สหายโก ตสฺส สนฺติกั กนฺตฺวา
อุคฺคณฺหาหีติ กหาปณฺสหฺสฺสํ อทาสี ๑ โส ตํ กเหตุวา
มาตาปิตโร อภิวาเทตฺวา อนุปฺพุเพน พาราณสี กนฺตฺวา
อุปจารยฺตุเตน วิธินา อจฺริยํ อุปสงฺกมิตฺวา อภิวาเทตฺวา
อตฺตํ นินเวเทสิ ๑ อจฺริโย มม สหายกสฺส ปฺตฺโตติ มาณํ
สมปฺปฏิจฺฉิตฺวา สพุพฺ ภาหุเนยฺยมกาสี ๑ โส อทฺธานกิลมถํ
ปฏฺวิโนเทตฺวา ตํ กหาปณฺสหฺสฺสํ อจฺริยสฺส ปาทมฺเเล จเปตฺวา
สิปฺปี อุคฺคเหตุํ โโอกาสํ ยาจิ อจฺริโย โโอกาสํ กตฺวา
อุคฺคณฺหาเปสิ ๑

โส ลหฺวจฺจ กณฺหนฺโต พหฺวจฺจ กณฺหนฺโต กหิตกหิตวฺจ
สุวณฺณภาชนฺ ปกฺขิตฺตเตลมิว อวินสฺสมานํ ชาเรนฺโต ทฺวาทส-
วสฺสํ สิปฺปี กติปฺยมาเสเนว ปรีโยสาเปสิ ๑ โส สหฺมยํ
กโรนฺโต อาทิมชฺฉเมว ปสฺสติ โน ปรีโยสานํ ๑ อถ อจฺริยํ
อุปสงฺกมิตฺวา อห อิมสฺส สิปฺปสฺส อาทิมชฺฉเมว ปสฺสามิ
ปรีโยสานํ น ปสฺสามิติ ๑ อจฺริโย อห อหํปี ตาต เอวเมวาทิ ๑
อถ โก อจฺริย อิมสฺส สิปฺปสฺส ปรีโยสานํ ชานาตีติ ๑
อิสิปฺตเน ตาต อีสโย อตฺถิ เต ชานเยยฺยุนฺติ ๑ เต อุปสงฺกมิตฺวา
ปฺจุณฺนามิ อจฺริยาคิ ๑ ปฺจุณฺ ตาต ยถาสฺสชฺชนฺติ ๑ โส อีสิปฺตํ
กนฺตฺวา ปฺจุเจกพฺพุเช อุปสงฺกมิตฺวา ปฺจุณฺ อปี ภาเน
ปรีโยสานํ ชานาถาติ ๑ อาม อาวุโส ชานามาติ ๑ ตํ มมปี

สิกขาเปลาติ ฯ เตน หาวุโส ปพพชชาหิ น สกกา อปพพชิตน
สิกขิตุนติ ฯ (๑) สาธุ ภูนเต ปพพาเชต มํ ตถา อิจฉถ
ตํ กตฺวา ปริโยสานํ ชานาเปลาติ ฯ เต ตํ ปพพาเชตฺวา
กมฺมฏฺจानเน นิโยเชตฺตุ อสมตฺถา เวนฺนเต นิวาเสตพฺพิ เอวํ
ปารุปีตพฺพนฺติอาทินา นเยน อภิสมาจาริกํ สิกขาเปสฺสุ ฯ โส
ตตฺถ สิกฺขนฺโต อุปนิตฺสยสมฺปนฺนตฺตา นจิเรเนว ปจฺเจกโพธิ
อภิสมฺพุชฺฌิ ฯ สกฺลพารานฺณสิยํ สฺสูโม ปจฺเจกพฺพุโรติ ปากโฏ
อโหสิ ลากคฺคยสคฺคปฺตฺโต สมฺปนฺนปรีวาโร ฯ โส อปฺปายุก-
ถํวตฺตนิกฺสฺส กมฺมสฺส กตฺตฺตา นจิเรเนว ปรีนิพฺพายิ ฯ
ตสฺส ปจฺเจกพฺพุธา จ มหาชนกาโย จ สรีริกิจฺจํ กตฺวา
ชาตฺโย กเหตุวา นกรทฺวาเร ฐปํ ปตีฏฺจาเปสฺสุ ฯ

อถ โข สงฺโฆ พฺราหฺมโณ ปฺตฺโต เม จิรคโต น
ตสฺส ปวตฺตี ชานามิติ ปฺตฺตํ ทฏฺฐกาโม ตกฺกสิลาเย นิกฺขมิตฺวา
อนฺุปฺพเพน พารานฺณสิ ปตฺวา มหาชนกาโย สนนฺิปตีตํ ทิสฺวา
อทฺธา พหุสฺสุ เอโกปี เม ปฺตฺตสฺส ปวตฺตี ชานิสฺสตีติ จินฺเตนฺโต
ตตฺถ อุปสงฺกมิตฺวา ปุจฺฉิ สฺสูโม นาม มาณโว อธิ อากโต
อตุถิ อปี นุ ตสฺส ปวตฺตี ชานาถาติ ฯ เต อาม พฺราหฺมณ
ชานาม อิมสฺมี นกร พฺราหฺมณสฺส สนนฺิเก ตินฺณํ เวทานํ
ปารคฺค หุตฺวา ปจฺเจกพฺพุธานํ สนนฺิเก ปพพชิตฺวา ปจฺเจกพฺพุโร
๑. ม. สกฺขาเปตฺตุนฺติ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๒๖๘

หุตวา อนุปาธิเสสสาย นิพพานชาตยา ปรีนิพพายิ อยมสฺส
ถุโป ปติฏฺฐาปิโตติ อาหํสุ ฯ โส ภูมี หตฺเถน ปหริตฺวา
โรทิตฺวา จ ปรีเทวิตฺวา จ ตํ เจตियงฺกณฺณํ กนฺตฺวา ติณฺณิ
อุทฺทริตฺวา อุตฺตรสาฎฺฐเกน วาสิทํ อานตฺวา ปจฺเจกพฺพุทฺธเจตियงฺกณฺณ
อากริตฺวา กมณฺฑลฺลโตทเกน สมฺนตฺโต ภูมี ปรีปฺโฝเสตฺวา
วนปฺปฺเผหิ ปุชฺช กตฺวา อุตฺตรสาฎฺฐเกน ปฏฺฐากํ อารोเปตฺวา
ถุปฺสสฺ อูปริ อตฺตโน ฉตฺตํ พนฺธิตฺวา ปกฺกามีติ ฯ

เอวํ อตีตํ เทเสตฺวา ตํ ชาตํ ปจฺจบุปฺปนฺเนน อนุสฺสเนนฺโต
ภิกฺขุณฺโณ ฐมฺมํ กเถสิ สียา โข ปน โว ภิกฺขเว เอวมสฺส
อณฺโณ นฺนฺ เตน สมเยน สงฺโฆ พุราหฺมโณ อโหสิตี น
โข ปเนตํ เอวํ ทฏฺฐพฺพิ อหนฺเตน สมเยน สงฺโฆ พุราหฺมโณ
อโหสิ ฯ มยา สฺสสิมสฺส ปจฺเจกพฺพุทฺธสฺส เจตियงฺกณฺณํ ติณฺณิ
อุทฺทริตฺวานิ ตสฺส เม กมฺมสฺส นิสฺสเนนฺ อฏฺฐโยชนมคฺคํ
วิหตฺขานฺนฺกณฺณํ กตฺวา สมิ สฺสุทฺธมกํสุ ฯ มยา ตตฺถ วาลูกา
โอภิณฺณา ตสฺส เม นิสฺสเนนฺ อฏฺฐโยชเน มคฺเค วาลูกา
โอภิรีสุ ฯ มยา ตตฺถ วนกฺสุเมหิ ปุชฺชา กตา ตสฺส เม
นิสฺสเนนฺ นวโยชเน มคฺเค เถ จ อุทฺเท จ นานาปฺปฺเผหิ
ปฺปฺฝสฺนฺถริ อกํสุ ฯ มยา ตตฺถ กมณฺฑลฺลโตทเกน ภูมี ปรีปฺโฝสิตา
ตสฺส เม นิสฺสเนนฺ เวสาลิยํ โปกฺขรวสฺสํ วสฺสิ ฯ มยา
ตสฺมี เจตฺยิ ปฏฺฐากาอารอฺปิตา ฉตฺตยจ พนฺธิ ตสฺส เม

นิสฺสนฺเทน ยาว อกฺกนิฏฺฐภวฺนา ปฏฺฐากา จ อาโรปีตา
ฉตฺตาคิตฺตฺตานิ จ อุตฺตีสฺตานิ ฯ อิติ โข ภิกฺขเว อัย มยฺหิ
ปฺปูชาวิเสโส เนว พุทฺธานุภาเวน นิพฺพุตฺโต น นาคเทว-
พฺพรหฺมานุภาเวน อปีจ โข อปฺปมตฺตกปริจฺจาคานุภาเวน
นิพฺพุตฺโตติ ฐมฺมกถาย ปรีโยसानเ อิมิ คาลํ อภาสิ
มตฺตาสฺสฺสปริจฺจาคา ปสฺเส เจ วิปฺปลิ สฺสํ ฯ
จเช มตฺตาสฺสํ ธีโร สมปฺสฺสํ วิปฺปลิ สฺสฺสนฺติ ฯ
ปรมตฺถโชติกา ขุทฺทกปาจกฺกถาย
รตนสูตรวณณา ฯ นิฏฺฐิตา ฯ

๑. พ. ๕. ๒๕/๓๑/๕๓ ฯ

ติโรกฺขทสฺสทตฺตวณณนา

นิกฺเขปฺปโยชนํ

อิทานิ ติโรกฺขทสฺส ติฏฺฐจฺนตีติอิทานิ รตนสฺสทตฺตวณณนํ
นิกฺขิตฺตสฺส ติโรกฺขทสฺส อตฺถวณณนากุโม อนุปฺปตฺโต
ตสฺส อิธ นิกฺเขปฺปโยชนํ วตฺวา อตฺถวณณนํ กริสฺสาม.

ตตฺถ อิํหิ ติโรกฺขทสฺส อิมนินฺนํกุกฺกเมณ ภควตา
อวฺตุตฺตมปิ ยายํ อิโต ปุพฺเพ นานปฺปการเณ กุสลกมฺมปฏฺธิปตฺติ
ทสฺสตีตา ตตฺถ ปมาํ อปฺชชฺมาโน นีรยตีรจฺจานโยนีหิ
กิลิฏฺฐตเรปี จาเน อปฺชชฺมาโน ยสฺมาเอวรูปฺเส ปเตสฺ
อฺปฺชชฺติ ตสฺมา น เอตฺถ ปมาโท กรณฺโณติ ทสฺสนตฺถิ
เยหิ จ ภูเตหิ อปฺทฺทตฺตว เวสาลียา อปฺทฺทวฺวปฺสมนตฺถิ
รตนสฺสทตฺตํ วุตฺตํ เตสฺ เอกจฺจานิ เอวรูปานีติ ทสฺสนตฺถิ วา
วตฺตุนฺติ ฯ

อิทฺมสฺส อิธ นิกฺเขปฺปโยชนํ เวทิตฺตํ ฯ

๑. ม. ติโรกฺขทสฺส... ฯ เอวฺมฺปรีปี ฯ

อนุโมทนาภา

ยสุมา ปนสฺส อตฺถวณณา

เยน ยตฺถ ยทา ยสุมา ติโรกฺขุหํ ปกาสิตํ

ปกาสิยตฺถ ตํ สพุพฺ ภิรียมานา ยถากุมํ

สุกตา โหติ ตสุมาหํ ภิรียสฺสามิ ตเถว ตฺนฺติ ฯ

เกน ปเนตํ ปกาสิตํ กตฺถ กทา กสุมา จาติ ฯ

วฺจฺเจเต ภควตา ปกาสิตํ ตยฺจ ปน ราชคเเห พุติยทานทิวเส
รณฺโณ มาคชสฺส อนุโมทนตฺถํ ฯ อิมสฺส จ อตฺถสฺส วิภาวนตฺถํ
อยเมตฺถ วิตุถารกตา เวทิตพุพา

อิโต ทฺวานวฺตฺติกปฺเป กาสิ นาม นครํ อโหสิ ตตฺถ
ชยเสโน นาม ราชา ตสฺส สิริมา นาม เทวี ตสฺสา
กฺจฺฉิยํ ปุสฺโส นาม โพธิสฺสโต นิพฺพตฺติตฺวา อนุปฺพุเพน
สมฺมาสมฺโพธิ อภิสมฺพุชฺฉิ ฯ ชยเสโน ราชา มม ปุสฺสโต
อภินิภฺขมิตฺวา พุทฺโธ ชาโต มยฺหเมว พุทฺโธ มยฺหํ ฐมฺโม
มยฺหํ สํโฆติ มมมตฺตํ อุปฺปาเทตฺวา สพุพกาถํ สยเมว อุปฺภูทฺติ
อณฺเณสํ โอกาถํ น เทติ ฯ

ภควโต กนิฏฺฐภาตโร เวมาติกา ตโย ภาตโร จินฺเตสฺสุ
พุทฺธานาม สพุพโลกहितตฺถาย อุปฺปชฺชนฺติ น เจกสฺเสวตฺถาย
อมฺหากณฺจ ปิตา อณฺเณสํ โอกาถํ น เทติ กถนฺนุ มยฺ
ลเกยฺยาม ภควนฺตํ อุปฺภูจฺาตฺถนฺติ ฯ เตสํ เอตทโหสิ หนฺนท มยฺ

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๒๗๒

กิลฺลิจิ อุปายํ กโรมาติ ฯ เต ปจฺจนตํ กุปฺปีตํ วิย การาเปสฺสุ ฯ
ตโต ราชา ปจฺจนโต กุปฺปีโตติ สุตฺวา ตโยปิ ปฺตฺเต
ปจฺจนตํ วุปสมนตฺถํ เปเสสิ ฯ เต ปจฺจนตํ วุปสมेतฺวา อากตา
ราชา ตฺถุโฆ วริ อทาสี ยํ อิจฺฉถ ตํจ คณฺหถาติ ฯ
เต มยํ ภควนฺตํ อุปฺภูจฺาตุํ อิจฺฉามาติ อาหํสุ ฯ ราชา
เอตํ จเปตฺวา อณฺเฑํ คณฺหถาติ อาห ฯ เต มยํ อณฺเฑน
อนตฺถิกาติ อาหํสุ ฯจ เตนฺหิ ปริจฺเจทํ กตฺวา คณฺหถาติ ฯ
เต สตฺต วสฺसानิ ยาจิสฺสุ ราชานาทาสี ฯ เอวํ ฉ
ปณฺจ จตฺตาริ ตีณิ เทว เอกํ สํวจฺฉริ สตฺต มาसानิ ฉ ปณฺจ
จตฺตาริ ยาว เตมาสิ ยาจิสฺสุ ฯ ราชาน คณฺหถาติ อทาสี ฯ

เต วริ ลภิตฺวา ปรมตฺถุจฺา ภควนฺตํ อุปสงฺกมิตฺวา
วณฺทิตฺวา อาหํสุ อิจฺฉาม มยํ ภนฺเต ภควนฺตํ เตมาสิ
อุปฺภูจฺาตุํ อธิวาเสตฺถุ โน ภนฺเต ภควา อิมํ เตมาสิ
วสฺสวาทสนฺติ ฯ อธิวาเสสิ ภควา ตฺถุณฺหิภาเวน ฯ ตโต เต
อตฺตโน ชนปเทสฺสุ นียตฺตกปฺริสสฺส เลขํ เปเสสิ อิมํ เตมาส
อเมหฺหิ ภควา อุปฺภูจฺาตพฺโพ วิหารํ อาที กตฺวา สพฺพิ
ภควโต อุปฺภูจฺานสมฺภารํ สมฺปาเทหิติ ฯ โส ตํ สพฺพิ สมฺปาเทตฺวา
เลขํ ปฏฺิเปเสสิ ฯ เต กาสายวตฺถนินฺวตฺถา หุตฺวา อพฺพมเตยฺเยหิ
ปฺริสสทฺสเสหิ เวยฺยาวจฺจกเรหิ ภควนฺตํ สกฺกจฺจํ อุปฺภูจฺาหฺมานา
ชนปทํ เนตฺวา วิหารํ นียยาเทตฺวา วสฺสิ วสาเปสฺสุ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ ตีโรกฺขทฺตวณณา หน้า ๒๗๓

เตสํ ภณฺฑาคาริกอ เอโก คหปติปฺตฺโต สปชปาติโก
สทฺโธ อโหสิ ปสนฺโน โส พุทฺธปฺมุขสฺส สัมมสฺส ทานวตฺตํ
สกกจฺจํ อทาสีฯ ชนปเท นียุตฺตกปริโส ตํ กเหตุวา ชานปเทหิ
เอกาทสมตฺเตหิ ปุริสสหสฺเสหิ สทฺธิ สกกจฺจเมว ทานํ
ปวตฺตาเปสิฯ ตตฺถ เกจิ ชานปทา ปฏฺิหตฺตจิตฺตา อเหตุ เต
ทานสฺส อนฺตรายํ กตฺวา เทยฺยธมฺเม อตฺตนาปี ขาทิสฺส
ปฺตฺตานมฺปิ อทฺส ภูตฺตสาลญจ อคฺคินา ทหีสฺสฯ ปวาริตะ
ราชปฺตฺตา ภควโต มหนฺตํ สกฺกการํ กตฺวา ภควนฺตํ
ปฺรภจิตฺวา ปิตฺุโน สกาสเมว อคมฺสฺสฯ ตตฺถ คนฺตฺวาว ภควา
ปฺรินิพฺพายีฯ ราชา จ ราชปฺตฺตา จ ชนปเท นียุตฺตกปริโส
จ ภณฺฑาคาริกอ จ อนฺุพฺพเพน กาลํ กตฺวา สทฺธิ ปุริสาย
สคฺเค อุปฺปชฺชิสฺส ปฏฺิหตฺตจิตฺตา ชนา นิริเยสฺส อุปฺปชฺชิสฺสฯ
เอวํ เตสํ ทฺวินฺนํ คณฺณํ สคฺคโต สคฺคํ นิริยโต นิริยํ
อุปฺปชฺชนฺตानํ ทฺวานวฺตติ กปฺปา วิตีวตฺตาฯ

อถ อิมสฺมี ภาทฺทกปฺเป กสฺสปพุทฺธ กาละ เต
ปฏฺิหตฺตจิตฺตา ชนา เปเตสฺส อุปฺปนฺนาฯ ตทา มนฺุสฺสา อตฺตโน
ฌาตกานํ เปตานํ อตฺถาย ทานํ ทตฺวา อุทฺทิสฺสนฺติ อิทํ
อมฺหากํ ฌาตีนํ โหตฺตติฯ เต สมฺปตฺตี ลภฺนฺติฯ อถ อิมปี
เปตา ตํ ทิสฺวา ภควนฺตํ กสฺสปํ อุปฺสงฺกมิตฺวา ปุจฺฉิสฺส กิ
นฺุ โข ภนฺเต มยมฺปิ เอวรूपํ สมฺปตฺตี ลภฺยยามาติฯ

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๒๗๔

ภควา อหา อิทานิ น ลภถ อปีจ โข อนาคเต โคตโม
นาม พุทฺโธ ภวิสฺสตี ตสฺส ภควโต กาลे พิมฺพิสาโร นาม
ราชา ภวิสฺสตี โส คุมฺหากํ อโธ ทฺวานวุตฺติกปฺเป ภาติ
อโหสิ โส พุทฺธสฺส ทานํ ทตฺวา คุมฺหากํ อุตฺทิสฺสตี ตทา
ลภิสฺสเถติ ฯ เอวํ วุตฺเต กิร เตสํ เปตานํ ตํ วจัน เสว
ลภิสฺสเถติ วุตฺตํ วिय อโหสิ ฯ

อถ เอกสฺมี พุทฺธนฺตเร วิตีวตฺเต อมฺหากํ ภควา
โลเก อุปฺปชฺชิตฺติ ฯ เตปี ตโย ราชปฺตฺตา เตหิ อทฺตมฺเตยฺเยหิ
ปฺริสฺสทสฺเสหิ สทฺธิ เทวโลกโต จวิตฺวา มคฺชรญฺเจ พุราหมณฺณเก
อุปฺปชฺชิตฺวา อนุปฺพุเพน อิติปฺพุพฺพชฺชํ ปฺพุพฺพชิตฺวา คยาสิเส
ตโย ชฎฺฐิลา อเหตฺถุ ชนปฺเท นียุตฺตกปฺริโส ราชา อโหสิ
พิมฺพิสาโร ภณฺฑาทาโรโก กหปฺติปฺตฺโต วิสาโข นาม มหาเสฎฺฐิ
อโหสิ ตสฺส ปชาปตี ฐมฺมทินฺนา นาม เสฎฺฐิธีตา อโหสิ ฯ
เอวํ สพุพาปี อวเสสา ปฺริสา พิมฺพิสาร์ธญฺโล เอว ปฺริวารา หุตฺวา
นิพุพฺพชิตฺวา ฯ

อมฺหากมฺปิ ภควา โลเก อุปฺปชฺชิตฺวา สตฺตตฺตฺตาหํ
อติกกมิตฺวา อนุปฺพุเพน พาราณสี อากมฺม ฐมฺมจกฺกํ
ปวตฺเตตฺวา ปญฺจวคฺคิเย อาทิ กตฺวา ยาว อทฺตมฺเตยฺยสทฺส-
ปฺริวเร ตโย ชฎฺฐิเล วิเนตฺวา ราชคหํ อคมาสิ ฯ ตตฺถ จ
ตทหฺอุปฺสงฺกมฺนฺตฺเตยฺว ราชานํ พิมฺพิสาร์ โสตาปฺตฺติผล

ปติฏฺฐาเปสิ เอกาทสนหุเตหิ มาชฺชเกหิ พุราหุณฺณคหปติเกหิ
สทฺฐี ๑ อถ รณฺณา สุวตฺตนาถ ฆตฺเตน นิมนฺติโต ภควา
อริวเสตฺวา ทุคฺคิวิเวส สกฺเคน เทวานมิณฺเทน ปุรโต ปุรโต
คจฺจนฺเตน

ทฺนฺโต ทนฺเตหิ สห ปุราณชฺฎิเลหิ

วิปฺปมฺตฺโต วิปฺปมฺตฺเตหิ ๑

สิงฺคินิ กฺขสฺวณฺโณ (๑)

ราชคหํ ปาวิสิ ภควาติ (๒)

เอวมาทีหิ คาถาหิ อภิตฺถวียมาโน ราชคหํ ปวิสิตฺวา รณฺโณ
นิเวสเน มหาทานํ สมฺปฏฺิจฺฉิ ๑ เต เปตา อิทานิ ราชา
อมฺหากํ ทานํ อฺภุทฺทิสฺสตี อิทานิ อมฺหากํ ทานํ อฺภุทฺทิสฺสตีติ อาสาถ
สมฺปรีวาเรตฺวา อญฺฺสู ๑

ราชา ทานํ ทตฺวา กตฺถ นฺโฆ ภควา วิหเรยฺยาติ
ภควโต วิหารภูจฺจานเมว จินฺเตสิ น ตํ ทานํ กสฺสจฺฉิ อฺภุทฺทิสฺสี ๑
เปตา จินฺนาสา หุตฺวา รตฺตี รณฺโณ นิเวสเน อติวีย ภิสฺนํ
วิสุสรมํกํสุ ๑ ราชา ภยสฺสเวกสนฺตาสมาปชฺชิตฺวา ตโต ปภาตาย
รตฺติยา ภควโต อาโรเจสิ เอวรูปํ สทฺทมสฺโสสิ กีนฺ
โฆ เม ภนฺเต ภวิสฺสตีติ ๑ ภควา อาห มา ภายี
มหาราช น เต กิณฺจฺฉิ ปาปกํ ภวิสฺสตี อปีจ โฆ เต
๑. ม. สิงฺคินิ กฺขสฺวณฺโณ ๑ ๒. วิ. มหา. ๔/๖๑/๖๕ ๑

ปฺราณณตกา เปเตสุ อุปฺปนฺนา สนฺติ เต เอกํ พุทฺธนฺตรํ
ตเมว ปจฺจาสิสมานา (๑) วิจฺรนฺติ พุทฺธสฺส ทานํ ทตฺวา อมฺหากํ
อุทฺทิสฺสตีติ น เตสํ ตฺวํ หิโย อุทฺทิสฺส เต ฉินฺนาสา
ตถารูปี วิสฺสรมกํสูติ ฯ

โส อาห อิทานิ ปน เม ภนฺเต ทินฺเน ลเกยฺยุนฺติ ฯ
อาม มหาราชาติ ฯ เตนฺหิ เม ภนฺเต อธิวาเสตุ ภควา
อชฺชตนาถ ทานํ เตสํ อุทฺทิสฺสสามิตี ฯ ภควา อธิวาเสตี ฯ
ราชา นิเวสนํ คนฺตฺวา มหาทานํ ปฏฺิยาเทตฺวา ภควโต กาลํ
มาโรจาเปตี ฯ ภควา ราชนฺเตปฺริ คนฺตฺวา ปญฺจตฺเต อาสเน
นีสิธี สทฺธิ ภิกฺขุสฺสเมน ฯ เตปิ โข เปตา อปี นาม
อชฺช ลเกยฺยามาติ คนฺตฺวา ตโรกฺขทฺทาทีสุ อญฺฺจิสฺสุ ฯ ภควา
ตถา อกาสิ ยถา เต สพฺเพว รณฺโถ ปากฺกฺวา อเหตุํ ฯ
ราชา ทกฺขิโณทกํ เทนฺโต อิทํ เม ฌาตึนํ โหตุติ
อุทฺทิสฺสํ ตังขณฺณเวย เตสํ เปตานํ ปทุมสณฺณนฺนา
โปกฺขรณฺโถ นิพฺพตฺตีสุ ฯ เต ตตฺถ นหาตฺวา จ ปวีตฺวา
จ ปฏฺิปปสฺสทฺททรกิลมถปิปาสา สุวณฺณวณฺณา อเหตุํ ฯ
อถ ราชา ยาคฺชชฺชกโกชนาทีนํ ทตฺวา อุทฺทิสฺสํ ตังขณฺณเวย
เตสํ ทิปฺพยาถฺชชฺชกโกชนานํ นิพฺพตฺตีสุ ฯ เต ตานํ
ปริภฺลชิตฺวา ปิณฺนทฺริยา อเหตุํ ฯ อถ ราชา วตฺถเสนानํ ทตฺวา
๑. ม. ปจฺจาสิสมานา ฯ ๒. สฺ. หิโย ฯ

*เล่มที่ ๑๖ ตีโรกุกุทสุตตวณณา หน้า ๒๗๗

อุททิสี เตสั ทิพพวคตทิพพยานทิพพปาสาทปัจจตุธณ-
เสยยาทอลงการวิธโย นิพพตตีสุฯ สามี เตสั สมปตติ
ยถา สพพาว ปากฎา อโหสิ ตถา ภควา อธิฎฐาสิฯ ราชา
อติวิย อตตมโน อโหสิฯ ตโต ภควา ภูตตาวี ปวาริตโต
รณโณ มาคชสส อณุโมทนตถั ตีโรกุกุทเสสุ ติฎฐนตตีติ อีมา
กาถา อภาสิฯ

เอตตวาทา จ เยน ยตถ ยथा ยสุมา ตีโรกุกุท
ปกาสิตั ปกาสยิตวา ตั สพพนตติ อัย มาตีกา สงเขปโต
วิตถารโต จ วิภตตวา โหติฯ

ปรมกาถาวณณา

อิทานิ อิมสส ตีโรกุกุทเสสุ ยถากกมံ อตถวณณัน
กริสสาม. เสยยถิทั ปรมกาถาย ตาว ตีโรกุกุทาทิ กุกุททานัน
ปรภาคา วุจจนตติฯ ติฎฐนตตีติ นิสชชชาติปฏิกเขปโต จาน-
กปฺปนวจนเมตฺตฯ เตน ยถา ปาการปรภาคณจ ปพพตปรภาคณจ
คจจนตติ ตีโรปการิ ตีโรปพพตติ อสชชมาโน คจจนตตีติ วทนตติ
เอวมิธาปี กุกุทปรภาเคสุ ติฎฐนเต ตีโรกุกุทเสสุ ติฎฐนตตีติ
อาหฯ สนฺธิสิงฆาฎเกสุ จาติ ตตถ สนฺธิโยติ จตุกโกณจรุณาโย
วุจจนตติ ฆรสนฺธิภคตติสนฺธิอาโลกสนฺธิโย จาปีฯ สิงฆาฎกาติ
ติโกณจรุณา วุจจนตติ ตเทกชณฺณ กตฺวา ปุริเมน สทฺธิ

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๒๗๘

ต้สนฺเชนฺโต สนฺธิสิงฺฆาณฺเฏสุ จาติ อาท ๑ ทวารพาสฺ
ติฏฺฐนฺตีต นกรทวารมฺรทวารานํ พาสฺวา นิสฺสาย ติฏฺฐนฺตี ๑
อาคนฺตฺวาน สกํ ฆรฺนฺตี เอตฺถ สกํ ฆริ นาม ปุพฺพชาติ-
ฆรมฺปิ อตฺตโน สามีภวาเวน อชฺฉวาทฺตปฺพฆรมฺปิ ตทฺถมฺปิ
ยสฺมา เต สกฆรฺสณฺณาย อาคจฺฉนฺตี ตสฺมา อาคนฺตฺวาน
สกํ ฆรฺนฺตี อาท ๑

ทุติยคาถาวณณา

เอวํ ภควา ปุพฺเพ อนชฺฉวาทฺตปฺพฆรมฺปิ ปุพฺพชาติฆริ
พิมฺพิสารนิเวสนํ สกํ ฆรฺสณฺณาย อาคนฺตฺวา ติโรกฺขทฺทสนฺธิ-
สิงฺฆาณฺกทวารพาสฺวา จิตฺเต อิสฺสามจฺฉริยผลํ อนฺถวณฺเต
อปฺเปกฺจฺเจ ทิมฺมสฺสุเกสนฺชการวทนฺเน สิตฺถิพนฺธน-
วิลมฺพมานกิสฺหรุสกาพฺกจฺจจฺเจ ตตฺถ ตตฺถ จปีตวณฺทาห-
ททฺตตารุกฺขสฺทิสฺเส อปฺเปกฺจฺเจ ปีปาสารณินิมฺมถเนน
อุทรโต อุกฺกฺชาย มฺขโต วินิจฺฉนฺตฺตาย อคฺคิชาลา ย ปริทฺยห-
มานสฺรีเร อปฺเปกฺจฺเจ สฺวจินฺททานฺมตฺตกณฺจพิลตฺตาย ปุพฺพตา-
การกฺจฺฉิตฺตาย จ ลทฺธาปี ปานโภชนํ ยาวตฺถลํ ภูณฺชิตฺตุ-
มสมตฺถตฺตาย ขุปฺปีปาสรฺสโต อณฺณํ รสมวินฺทมาเน อปฺเปกฺจฺเจ
อณฺณมณฺณสฺส อณฺณลํ วา สตฺตานํ ปกฺกนฺนคณฺทปีพฺกมฺขา
ปคฺคฆริตฺรุทฺริปุพฺพผลฺลิกาที ลทฺธา อมตฺมิว สายมาเน อตีวีย

พุทธทศกวีรูปภยานกสรีเร พหุ เปเต รญโธ นิทสเสนุโต
ตีโรกทเทศุ ตัญจนติ สนนธิสิงฆาฏเกสุ จ
ทวารพาหาสุ ตัญจนติ อาคนตุวาน สกั ฆรณติ
วตุวา ปูน เตหิ กตสส กम्मสส ทารุณภาวิ ทสเสนุโต
ปหุเต อนุนปานมहिติ ทุตยิ คาทมาห ๑

ตตต ปหุเตติ อนปเปเก พหุหมहि ยาวทตติเกติ วุตติ
โหติ ๑ พการสส หิ ปกาโร ลพภติ ปหุ สนนโต น
ภรตีติอาทิส (๑) วิย ๑ เกจิ ปน พหุเตอิติ จ พหุเก
อิติ จ ปจันติ ๑ ปมาทปาจา เอเต ๑ อนเน จ ปานมहि
จ อนุนปานมहि ๑ ขชเช จ โภชเช จ ขชชโภชเช เอเคน
อสิตีปีตขายิตสยิตวเสน จตุพิธิ ออาหาริ ทสเสติ ๑ อุปฏิเจเตต
อุปคम्म จิเต สชชเชเต ปญัตเต สโมหิเตติ วุตติ โหติ ๑
น เตสั โกจิ สรติ สตตตานนติ เตสั ปิตติวิสเย อุปปन्नानั
สตตตานัน โกจิ มาตา वा पुतुโต वा पिता वा न
สรति ๑ กิการณา กम्मปจจยา อตตนา กตสส
อทานทานปฏิเสธนาทิเกทสส กทริยกम्मสส ปจจยา ๑ ตั หิ
เตสั กम्म ฌาตีนั สริตุ น เทติ ๑

๑. พุ. ส. ๒๕/๓๐๔/๓๔๗ ๑

ตติยคาถาวณณา

เอว ภาควา อนุปเปปี อนุนปานาติมहि ปจจุปฏิจเต
อปี นาม อมเห อุทิสฺส กิณฺจ ทเทยฺยุนฺติ (๑) ฉาตี ปจจา-
สีสนฺตานิ วิจรตฺ เตสฺ เปตตฺตานิ เตหิ กตตฺส อติกฏฺกทฺกขวิปากตฺส-
กมฺมตฺส ปจฺเจเนน กตฺตจฺฉิ ฉาตีโน อนฺุสฺสรณฺมตฺตภาวํ
ทสฺเสนฺโต

ปหฺวเต อนุนปานมฺहि ขชฺชโกชฺเช อุปฏฺจิจเต
น เตสฺ โกจฺฉิ สรตฺติ สตฺตานิ กมฺมปจฺจยาตี
วตฺวา ปฺน รณฺโถ ปิตฺติวิสฺยุปฺปนฺเน ฉาตเก อุทิสฺส ทินฺนํ
ทานํ ปลฺลสนฺโต เอว ททฺนฺติ ฉาตีนนฺติ ตติยคาถมาห ๑
ตตฺถ เอวณฺฺติ อุปฺมาวจนํ ตตฺส ทฺวิธา สมฺพนฺโธ
เตสฺ สตฺตานิ กมฺมปจฺจยา อสรณฺเตปี กิสฺมิณฺจ ททฺนฺติ ฉาตี-
นฺ เอว อนฺุกมฺปกา โหนฺตฺติ จ ยถา ตยา มหาราช
ทินฺนํ เอว สฺจฺฉิ ปณฺธิตฺ กาลेณ กปฺปิยํ ปานโกชนํ ททฺนฺติ
ฉาตี-
นฺ เอ โหนฺติ อนฺุกมฺปกาทิ จ ๑ ตตฺถ ททฺนฺตฺติ เทนฺติ
อุทิสฺสนฺติ นียฺยาเทนฺติ ๑ ฉาตีนนฺติ มาติโต จ ปิตฺโต จ
สมฺพนฺธานํ ๑ เยติ เยเกจฺฉิ ปุตฺตา วา ธีตโร วา ภาตโร
วา ๑ โหนฺตฺติ ภาวนฺติ ๑ อนฺุกมฺปกาทิ อตฺถกามา หิตฺเตสีโน ๑
สฺจฺฉินฺติ วิมลํ ทสฺสเนยฺยํ มโนรมํ ฌมฺมิกํ ฌมฺมทฺธํ ๑ ปณฺธิตฺตฺติ
๑. สฺ. ทชฺชาติ ๑

*เล่มที่ ๑๖ ตีโรกฺขทฺตวณฺณา หน้า ๒๘๑

อุตฺตมํ เสฏฺฐิํ ฯ กาลเณนติ ฌาติเปตานิ ตีโรกฺขทฺทาทีสุ
อาคนุตฺวา จิตฺกาเลน ฯ กปฺปิยนฺติ อนุจฺฉวิกํ ปฏฺฐิรูปํ อริยานํ
ปริโถการํ ฯ ปานโกชนนฺติ ปานญจ โภชนญจ ฯ อิธ
ปานโกชนมฺเขน สพุทฺโปปิ เทยฺยธมฺโม อธิปฺเปโต ฯ

จตุตฺถคฺคาถาปฺพุทฺทวณฺณา

เอวํ ภควา รณฺญา มากเรน เปตภูตานิ ฌาตินํ
อนุกมฺปาย ทินฺนํ ปานโกชนํ ปัสสนฺโต
เอวํ ททฺนฺติ ฌาตินํ เย โหนฺติ อนุกมฺปกา
สุจี ปณฺธิตํ กาลเณน กปฺปิยํ ปานโกชนนฺติ ฯ
วตฺวา ปฺนุ เยน ปกาเรน ทินฺนํ เตสํ ทินฺนํ โหติ ตํ ทสฺเสนฺโต
อิทํ วั ฌาตินํ โหตุติ จตุตฺถคฺคาถาย ปฺพุทฺทพฺพํ อาท ฯ ตํ
ตติยคฺคาถาย ปฺพุทฺทพฺพเมว สมฺพนฺธิตพฺพํ
เอวํ ททฺนฺติ ฌาตินํ เย โหนฺติ อนุกมฺปกา ฯ
อิทํ วั ฌาตินํ โหตุ สุจิตฺตา โหนฺตุ ฌาตโยติ ฯ
เตน อิทํ วั ฌาตินํ โหตุติ เอวํ ททฺนฺติ โน
อณฺณถาติ เอตฺถ อาการญฺเณน เอวํ สทฺเทน ทาทพฺพาการณิทสฺสนํ
กตํ โหติ ฯ
ตตฺถ อิทนฺติ เทยฺยธมฺมนิทสฺสนํ ฯ วัตติ กจฺจิ ปน
วั อนุรฺรทฺธา สมคฺคา สมฺโมทมานาติ จ เยหิ วั อริยาติ

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๒๘๒

เอวมาทีสุ (๑) วย เกวลํ วิปาทมคฺคํ น สามิวจันํ ฯ ฌาตีนํ
โหตุติ ปิตฺติวิสเย อุปฺปนฺนํ ฌาตกาณํ โหตุ ฯ สุจิตา โหนตุ
ฌาตโยติ เต ปิตฺติวิสยูปฺปนฺนา ฌาตโย อิทํ ปจฺจนฺกวนฺตา
สุจิตา โหนตุติ ฯ

จตุตฺถกาธาปรทฺธปญฺจมาธาปฺพุทฺทวณฺณา
เอวํ ภควา เยน ปกาเรน เปตฺติวิสยูปฺปนฺนํ ฌาตีนํ
ทาทพฺพิ ตํ ทสฺเสนฺโต อิทํ โว ฌาตีนํ โหตุ สุจิตา
โหนตุ วุตฺเตปี น อญฺเณน กตํ กมฺมํ อญฺเณสฺส ผลทํ โหติ
เกวลนฺตุ ตถา อฺทฺทิสฺส ทิยฺยมาณํ (๒) ตํ วตฺถุ ฌาตีนํ กุสลกมฺมสฺส
ปจฺจโย โหติ ฯ ตสฺมา ยถา เตสํ ตสฺมีเยว วตฺถุสฺมี ตงฺขณ
ผลนฺิพฺพตฺตํ กุสลกมฺมํ โหติ ตํ ทสฺเสนฺโต เต จ ตตฺถาติ
จตุตฺถกาถาย ปจฺฉิมพฺคฺคํ ปหูเต อนฺนปानมฺหิตี ปญฺจมาถาย
ปฺพุทฺทวณฺณจ อหา ฯ

เตสํ อตฺถโธ เต ฌาติเปตา ยตฺถ ตํ ทานํ ทิยติ
ตตฺถ สมฺนตฺโต อากนฺตฺวา สมากนฺตฺวา สโมชาย วา เอกชฺฌํ
หุตฺวาติ วุตฺตํ โหติ สมฺมา อากตา สมากตา อิทํ โน
๑. วิ. มหา. ๕/๒๔๘/๓๓๓) ฯ ม. ม. ๑๒/๓๖๒/๓๘๓) ฯ
๒. สී. อฺทฺทิสฺสมาณํ ฯ ๓. สී. สมี ฯ ๔. ม. อิม ฯ

*เล่มที่ ๑๖ ตีโรกฤษฏสุตตวณณา หน้า ๒๘๓

ฌาตโย อมหากัม อตถาย ทานัม อุททิสิตฺตฺสนฺตฺติ เอตทตถัม
สมฺมา สมมคตา (๑) หุตฺวาติ วุตฺตัม โหติ ฯ ปหุเต อนฺนปानมฺหิต
ตสฺมี อตฺตโน อุททิสฺส ทิยฺยมาเน ปหุเต อนฺนปानมฺหิ ฯ สกฺกจฺจ
อนฺุโมทเรติ อภิสทฺทหนฺตา กมฺมผลํ อวิขหนฺตา จิตฺติการี
อวิกฺขิตฺตจิตฺตา หุตฺวา อิทํ โน ทานัม หิตาย สุขาย โหตุติ
โมทนฺติ อนฺุโมทนฺติ ปิตฺติโสมนสฺสชาตา โหนฺตฺติติ ฯ

ปญฺจมคคาถาปรทฺธนฺภูษณคาถาปฺพุทฺททฺทวณณา

เอวํ ภควา ยถา ปิตฺติวิสฺยุปฺปนฺนํ ตํขณฺ์ ผล-
นิพฺพุตฺตํ กุสฺลกมฺมํ โหติ ตํ ทสฺเสนฺุโต
เต จ ตตฺถ สมากนฺตุวา ฌาติเปตา สมมคตา
ปหุเต อนฺนปानมฺหิ สกฺกจฺจ อนฺุโมทเรติ
วตฺวา ปฺน ฌาตเก นิสฺสาย นิพฺพุตฺตํ กุสฺลกมฺมผลํ ปจฺจ-
นฺุโกนฺุตานํ เตสํ ฌาติ อารพฺภ โถมฺนาการี ทสฺเสนฺุโต จิริ
ชีวนฺุตฺติ ปญฺจมคคาถาย ปจฺจิมทฺตัม อมหากญฺจ กตา ปฺุชาติ
นฺุภุชณคาถาย ปฺุพุทฺททฺทวณฺุจ อห ฯ

เตสํ อตฺถ โถ จิริ ชีวนฺุตฺติ จิริ ชีวินฺุ ที่มาญฺกา โหนฺตุ ฯ
โน ฌาตฺติ อมหากัม ฌาตกา ฯ เยสํ เหตุติ ये นิสฺสาย
เยสํ การณา ฯ ลภามฺุเสติ ลภามฺ. อตฺตนา ตงฺขณฺ์
๑. ม. อากตา ฯ ๒. นานาคนฺุเถ ลภามฺุเสติ ทิสฺสตี ฯ

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๒๘๔

ปฏิททสมปตฺตี อปทิสนฺดา ภณฺนติ เปตฺตานณฺหิ อตฺตโน
อนฺุโมทเนน ทายกานํ อุตฺเทเสน ทกฺขิณฺเยยสมปทาย จาติ
ตีหิ องฺเกหิ ทกฺขิณา สมฺมิชฺชติ ตํขณฺ์ ผลนฺิพฺพตฺติกา โหติ ฯ
ตตฺถ ทายกา วิเสสเหตุ ฯ เตนาหํสุเยสํ เหตุ ลภามุหเสติ ฯ
อมฺุหากณฺจ กตา ปุชฺชาติ อิทํ โน ฉาตีนํ โหตฺติ เอวํ
อิมํ ทานํ อุตฺทิสนฺเตหิ อมฺุหากณฺจ กตา ปุชฺชา ฯ ทายกา
จ อนฺิพฺผลาติ ยมฺหิ สนฺุदानเณ ปริจฺจาคมยํ กมฺมํ กตฺติ ตสฺส
ตตฺถเว ผลทานโต ทายกา จ อนฺิพฺผลาติ ฯ

เอตฺถาห กิมนฺ ปิตฺติวิสยฺูปนฺนา เอว ฉาตโย ลภนฺติ
อุทาทุ อณฺเณปี ลภนฺตีติ วุจฺเจเต ภควตา เอเวตํ พุยาถตํ
ชาณฺุสฺโสณฺิชา นาม พุราหฺมณฺเนน ปุณฺุเจเน กิเมตฺถ อเมหฺหิ วตฺตพฺพิ
อตฺถิ ฯ วตฺตณฺเหตํ มยฺมสฺสุ โภ โคตม พุราหฺมณฺชา นาม
ทานานิ เทม สทฺธานิ กโรม อิทํ ทานํ เปตฺตานํ
ฉาติสาโลหิตานํ อุปกฺปฺตฺติ อิทํ ทานํ เปตา ฉาติสาโลหิตา
ปริภฺวณฺุชฺชตฺติ กจฺจิทํ โภ โคตม ทานํ เปตฺตานํ ฉาติ-
สาโลหิตานํ อุปกฺปฺตฺติ กจฺจิเต เปตา ฉาติสาโลหิตา ตํ
ทานํ ปริภฺวณฺุชฺชตฺติ ฯ จาเน โข พุราหฺมณฺ อุปกฺปฺตฺติ โน
อณฺุจฺจาเนติ ฯ

กตมฺมฺปน ตํ โภ โคตม จานํ กตมํ อณฺุจฺจานนฺติ อิท
พุราหฺมณฺ เอกจฺจโ จ ปาณฺาติปาตี โหติ ฯ เปฯ มิจฺฉาติภฺวณฺุจโ
โหติ โส กายสฺส เกทา ปรมฺมรณฺา นิริยํ อุปปชฺชติ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ ตีโรกฤษตตวณณา หน้า ๒๘๕

โย เนรียกัน สุตตาน อหาโร เตน โส ตตถ ยาเปติ
เตน โส ตตถ ตัญจติ ฯ อิท โข พุราหุณณ อญฺจัน ยตถ
จิตฺตส ตํ ทานํ น อุปกปฺปติ ฯ

อิธ ปน พุราหุณณ เอกจฺโจ ปาณาติปาตี โหติ ฯเปฯ
มิจฺฉาทัญจิกโก โหติ โส กายสฺส เกทา ปรี มรณา
ตฺริจฺฉานโยนี อุปชฺชติ ฯ โย ตฺริจฺฉานโยนิกานํ สุตตานํ
อหาโร เตน โส ตตถ ยาเปติ เตน โส ตตถ ตัญจติ ฯ
อิทมฺปิ โข พุราหุณณ อญฺจัน ยตถ จิตฺตส ตํ ทานํ
น อุปกปฺปติ ฯ

อิธ ปน พุราหุณณ เอกจฺโจ ปาณาติปาตา ปญฺฉิวิโร
โหติ ฯเปฯ สมฺมาตัญจิกโก โหติ โส กายสฺส เกทา ปรี
มรณา มนุสฺसानํ สหพฺยตํ อุปชฺชติ ฯเปฯ เทวานํ สหพฺยตํ
อุปชฺชติ ฯ โย เทวานํ อหาโร เตน โส ตตถ ยาเปติ
เตน โส ตตถ ตัญจติ ฯ อิทมฺปิ โข พุราหุณณ อญฺจัน
ยตถ จิตฺตส ตํ ทานํ น อุปกปฺปติ ฯ

อิธ ปน พุราหุณณ เอกจฺโจ ปาณาติปาตี โหติ ฯเปฯ
มิจฺฉาทัญจิกโก โหติ โส กายสฺส เกทา ปรมฺมรณา เปตฺติวิสยํ
อุปชฺชติ ฯ โย เปตฺติวิสยิกานํ สุตตานํ อหาโร เตน โส
ตตถ ยาเปติ เตน โส ตตถ ตัญจติ ฯ ยํ วา ปนสฺส
อิโต อนุปฺปเวจฺฉนฺติ มิตฺตามจฺจา วา ฉาตฺติสาโลหิตา วา เตน
โส ตตถ ยาเปติ เตน โส ตตถ ตัญจติ ฯ อิทมฺปิ โข พุราหุณณ

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๒๘๖

จํานํ ยตฺถ จิตฺตํ ตํ ทานํ อุปกปฺปตีติ ฯ

สเจ ปน โภ โคตม โส เปโต ฅาติสาโลหิตํ

จํานํ อนุปฺปนฺโน โหติ โภ ตํ ทานํ ปริภุชตีติ อญฺเฌปีสุส

พฺรหฺมณ เปตา ฅาติสาโลหิตา ตํ จํานํ อุปฺปนา โหนฺติ

เต ตํ ทานํ ปริภุชฺตีติ ฯ

สเจ ปน โภ โคตม โส เจว เปโต ฅาติสาโลหิต

ตํ จํานํ อนุปฺปนฺโน โหติ อญฺเฌปีสุส เปตา ฅาติสาโลหิตา

ตํ จํานํ อนุปฺปนา โหนฺติ โภ ตํ ทานํ ปริภุชฺตีติ ฯ

อญฺจํานํ โข เอตํ พฺรหฺมณ อนุวกาโส ยนฺตํ จํานํ วิวิตํ

อสฺส อิมินา ทีฆเณ อทฺธนา ยทิตํ เปเตหิ ฅาติสาโลหิตเอหิ ฯ

อปีจ พฺรหฺมณ ทายโกปี อนิปฺพลิตี ฯ (๑)

นญฺจกาธาปรทฺธสฺตมคฺคาถาวณณา

เอวํ ภควา รณฺโณ มากฺชสฺส ปิตฺติวิสยฺอุปฺปนฺนํ

ปฺพพฺพลาตีนํ สมฺปตฺตี นิสฺสาย ราชานํ โถเมนฺโต เอเต เต มหาราช

ลาตี อิมาย ทานสมฺปทาย อุตฺตมฺนา เอวํ โถเมนฺตีติ

ทสฺเสนฺโต

จิริยชีวนฺตุ โน ลาตี เยสํ เหตุ ลภามฺเส (๒)

อมฺหากญฺจ กตา ปุชา ทายกา จ อนิปฺพลาตี

๑. อญฺ. ทสฺก. ๒๔/๑๖๖/๒๕๐ ฯ ๒. ม. ลภามฺเส ฯ

*เล่มที่ ๑๖ ตีโรกาทสุตตวณณนา หน้า ๒๘๗

วตวา ปูน เตลั ปิตติวิสยูปปนนานัน อณณสส กสิโครกษาทีโน
สมปตติปฏิลาภการณสส อภาว อิโต ทินเนน ยาปนภาวณจ
ทสเสนโต น หิ ตตถ กสิ อตติติ ฉฏฐกาถาย ปจุนิมทฐ
วณิชา ตาทิสิตี อิม สตตมคคาถณจ อาห ๙

ตตรายั อตถวณณนา น หิ महाराज ततुถ ปิตติวิสเย
กสิ(๑) อตติ ยั นิสสย เต เปตา สมปตติ ปฏิลเกยั ๙
โครกเขตต น วิชชตีติ น เกวถั กสิเอว โครกษาปิ เอตถ
ปิตติวิสเย น วิชชติ ยั นิสสย เต สมปตติ ปฏิลเกยั ๙
วณิชา ตาทิสี นตติติ วณิชาปิ ตาทิสี นตติ ยา เตลั
สมปตติปฏิลาภเหตุ ภเวยั ๙ หิระณเณน กยากณนติ(๒) หิระณเณน
กยวิกกยมิ ตตถ ตาทิสี นตติ ยั เตลั สมปตติปฏิลาภเหตุ
ภเวยั ๙ อิโต ทินเนน ยาปนติ เปตา กาลคตา ตหิณติ
เกวลนตุ อิโต ชาติหิ वा मित्तुตามजुजेहि वा तिननेन
यापेत्ति अत्तराव कमेत्ति ๙ เปตาติ ปิตติวิสยูปปนนา
ตตทา ๙ กาลคตาติ (๑) อตตโน มรณกาเลน กตา (๔) กาลคตาติ
วา ปาโจ กตกาตา กตมรณาติ อตโต ๙ ตหิณติ ตสุมิ
ปิตติวิสเย ๙

๑. สี่. กสิ ๙ ๒. สี่. กยากกณนติ ๙ กตถจि กโยกกณนติ ๙
๓. กตถจि กาลงกตาติ ๙ ๔. กตถจि กตา ๙

อฏฐมนวมคาคาทวยวณณนา

เอวํ อิตฺตํ ทินฺนเนน ยาเปณฺติ เปตา กาลคตา ตหฺนฺติ
วตฺวา อิทานิ อุปมาหิ ตมคฺถํ ปกาเสณฺโต อุณฺนเต อุทกํ
วฏฺฐนฺติ อิทํ คาคาทวยมาห ๑

ตสฺสสฺสโต ยถา อุณฺนเต เถ อุสฺสาเท (๑) ภูมิกาค เมเมหิ
อภิวฏฺฐํ อุทกํ นินฺนํ ปวตฺตติ โย โย ภูมิกาค นินฺนํ
โอนโต ตํ ตํ ปวตฺตติ คจฺจติ ปาปฺณาติ เอวเมว อิตฺตํ
ทินฺนํ ทานํ เปตานํ อุปกปฺปติ นิพฺพตฺตติ ปาตุภวตฺติ อตุโถ ๑
นินฺนํมิว หิ อุทกปฺปวตฺตติยา จานํ เปตโลโก ทานูปกปฺปนาย ๑
ยถาห อิทมปิ โข พฺราหฺมณ จานํ ยตฺถ จิตฺตสฺส ตํ ฐานํ
อุปกปฺปตฺติติ ๑ ยถา จ กนฺทรปฺทรสาขาปสาขกฺกุสฺสพฺภมา-
กฺกุสฺสพฺภสนฺนิปาเตหิ วาริวหา มหฺนชฺโช ปุรา หุตฺวา สาคฺริ
ปฺริปุเรณฺติ เอวมปิ อิตฺตํ ทินฺนํ ทานํ ปุพฺเพ วุตฺตนเยเนว
เปตานํ อุปกปฺปตฺติติ ๑

ทสมคาคาวณณนา

เอวํ ภควา อิตฺตํ ทินฺนเนน ยาเปณฺติ เปตา กาลคตา
ตหฺนฺติ อิมํ อคฺถํ อุปมาหิ ปกาเสตฺวา ปุณฺนํ ยสฺมา เต
เปตา อิตฺตํ กิลฺลจฺจ ลจฺจนามาติ อาสาภิกฺกตา ฅาติชมฺริ
๑. สํ. อุสฺสเท ๑ ๒. อจฺ. ทสก. ๒๔/๑๑๖/๒๕๑ ๑

*เล่มที่ ๑๖ ตีโรกฺขทตฺตวณณา หน้า ๒๘๕

อาคนุตวาปี อิทํ นาม โน เทถาคิ ยาจิตฺตํ อสมตฺถา
ตสฺมา เตสํ อิมานิ อนุสฺสรณวตฺถุณี อนุสฺสรนฺโต กุลปฺตฺโต
ทกฺขิณํ ทชฺชาติ ทสฺเสนฺโต อทาสิ เมติ อิมํ กาลมาห ๑
ตสฺส
จ อิทนฺนาม เม กิจจํ อตฺตนา โยคฺมาปชฺชนฺโต อทาสิติ
จ อสุโก เม มาติโต วา ปิตฺโต วา สมฺพนชฺตฺตา ภาตฺตีติ
จ สีนฺหวเสน ตามสมตฺตตาย มิตฺตาคิ จ อสุโก เม
สท ปัสฺสูกิพฺปิโก สชชาติ จ เอวํ สพฺพมฺนุสฺสรนฺโต เปตานิ ทกฺขิณํ
ทชฺชา ทานํ นียฺยาเทยฺยาคิ ๑ อปโร ปาโจ เปตานิ ทกฺขิณ
ทชฺชาติ ๑ ตสฺส
ทกฺขิณฯ เตน อทาสิ เมติอาทินา นเยน ปุพฺเพ กตมฺนุสฺสรํ
อนุสฺสรตฺวาติ วุตฺตํ โหติ ๑ กรณฺวจนปฺปสงฺกฺกุเจ ปจฺจตฺตวณฺ
เวทิตพฺพิ ๑

เอกาทสมคาลาวณณา

เอวํ ภควา เปตานิ ทกฺขิณานิยฺยาทเน การณฺภูตานิ
อนุสฺสรณวตฺถุณี ทสฺเสนฺโต
อทาสิ เม อทาสิ เม ภาตฺตีมิตฺตา สชชา จ เม
เปตานิ ทกฺขิณํ ทชฺชา ปุพฺเพ กตมฺนุสฺสรนฺติ
วตฺวา ปุณฺ เย ภาตฺตีมรณฺน รุณฺณโสกาทีปฺรา เอว หุตฺวา

ติฏฺฐนฺติ น เตสํ อตฺถาย กิณฺจि เทนฺติ เตสํ ตํ รุณฺณโสกาทิ
เกวลํ อตฺตปริตฺตปนเมว โหติ น เปตานิ กิณฺจิ อตฺถํ
นิปฺพาเทตีติ ทสฺเสนฺโต น หิ รุณฺณํ วาติ อิมํ คาถมาห ฯ

ตตฺถ รุณฺณนฺติ โรทนา โรทิตตฺตํ อสฺสุปฺตํ เอเตน
กายปริสฺสํ ทสฺเสติ ฯ โสโกติ โสจนา โสจิตตฺตํ เอเตน
จิตฺตปริสฺสํ ทสฺเสติ ฯ ยา วณฺณาติ ยา วา รุณฺณโสเกหิ
อณฺณา ฯ ปริเทวนาติ ภาติพฺยสเนน ผุฏฺฐสฺส ลาลปนา กหํ
เอกปฺตฺตก ปิยมนฺนาปฺตติ เอวมาทินา นเยน กุณฺถวณฺณา
เอเตน วจีปริสฺสํ ทสฺเสติ ฯ

ทฺวาทสมคาถาวณฺณา

เอวํ ภควา รุณฺณํ วา โสโก วา ยา วณฺณา
ปริเทวนา สพฺพมฺปิ ตํ เปตานิ มตฺถาย น โหติ เกวลนฺต
อตฺตานิ ปริตฺตปนฺตา (๑) เอวํ ติฏฺฐนฺติ ภาติโยติ รุณฺณาทินํ
นिरตฺถกภาวํ ทสฺเสตฺวา ปฺน ยา มากฺชราเชน ทกฺขิณา ทินฺนา
ตสฺสา สาคฺคิกภาวํ ทสฺเสนฺโต อยญฺจ โข ทกฺขิณาติ อิมํ
คาถมาห ฯ

ตสฺสจฺจ โย อยญฺจ โข มหาราช ทกฺขิณา ตยา อชฺช
อตฺตโน ภาติคณฺ อุตฺทิสฺส ทินฺนา สว ยสฺมา สํโฆ อนฺตฺตรํ
๑. ม. ปริตฺตปนฺตเมว ฯ

ปุลลณเขตต์ โลกสุส ตสมมา สัมมहि สุปปฏิญจिता อสุส
เปตชนสุส ทีฆมรตต์ หิตาย สุขาย อุปกปรปติ สมปชชติ ผลตีติ
วุตต์ โหติ ฯ อุปกปรปตีติ จ จานโส อุปกปรปติ ตงขณเวย
อุปกปรปติ น จิเรเนว ฯ ยถา हि ตังขณเวย ปฏิภนัต
จานโส เอตต คถาคत् ปฏิภาตีติ วุจติ เอวมิธาปิ ตงขณเวย
อุปกปรปตา จานโส อุปกปรปตีติ วุตตา ฯ ยั วา ต् (๑)
อิทं โข พราหมณ จานं ยตถ จิตสุส ต் ทานं อุปกปรปตีติ (๒)
วุตต์ ตตถ ขุปปีปาสิกวนตาสปรทตฺ
เภทภินเน จาเน อุปกปรปตีติ วุตต์ ยถา กหาปนํ เทนโต
กหาปนํ โส เทตีติ โลกเก วุจตีติ ฯ อิมสุมิลจ อตฺตวิกปเป
อุปกปรปตีติ ปาตุภาวติ นิพพตฺตตีติ วุตต์ โหติ ฯ

เทรสมคาถาวณณนา

เอวํ ภควา รณฺณา ทินฺนายน ทกฺขินฺนายน สาตฺถกภาวํ

ทสฺเสนฺโต

อฺยณฺจ โข ทกฺขินฺนา ทินฺนา สัมมहि สุปปฏิญจिता
ทีฆมรตต์ หิตายสุส จานโส อุปกปรปตีติ

วตฺวา ปุณฺน ยสมฺมา อิทํ ทกฺขินฺนํ เทนฺเตน รณฺณา ฌาตีนํ ฌาตีหิ
กตฺ

๑. สั. ยั วา ปน ตั ฯ ๒. อญ. ทสก. ๒๔/๑๖๖/๒๕๐ ฯ

ปากโฏ กโต ฯ นิตฺตสนํ

วา กโต ตุมฺเหหิปี ฉาตีนํ เอวเมว ฉาตีหิ กตฺตพฺพกิจฺจกรณวเสน ฉาติชมฺโม
ปริปุเรตฺตพฺโพ น นีรตฺตเกหิ รุณฺณาทีหิ อตฺตา ปริตาเปตฺตพฺโพติ จ เปเต
ทิพฺพสมฺปตฺตี อธิคเมนฺเตน เปตานํ ปุชา จ กตา อุพารา พุทฺธปฺปมฺขลฺจ
ภิกฺขุสํหํ อนฺนปानาทีหิ สนฺตฺตปฺเปนฺเตน ภิกฺขุณํ พลนฺนปฺปทินฺนํ อนฺนํปาติคฺคณ-
ปริวารลฺจ จากเจตฺนํ นิพฺพตฺเตนเตน อนฺนปฺปํ ปุณฺณํ ปสฺสุตํ ตสฺมา ภควา อิมฺเห
ยถาภฺจฺจคฺคณฺเหหิ ราชานํ สมฺปทํเสนฺโต

โส ฉาติชมฺโม จ อยํ นิตฺตฺสโต

เปตานํปุชา จ กตา อุพารา ฯ

พลลฺจ ภิกฺขุณมนฺนปฺปทินฺนํ

ตุมฺเหหิ ปุณฺณํ ปสฺสุตํ อนฺนปฺปกนฺติ

อิมาย คาถาย เทสนํ ปริโยสาเปติ ฯ

อถวา โส ฉาติชมฺโม จ อยํ นิตฺตฺสโตติ อิมินา

คาถาปเทน ภควา ราชานํ ชมฺมียา กถาย สนฺตฺตฺสเสติ ฯ

ฉาติชมฺมนิตฺตฺสนเมว หิ เอตฺถ สนฺตฺตฺสนํ ฯ เปตานํ ปุชา

จ กตา อุพาราติ อิมินา สมหาทเปสิ ฯ อุพาราติ ปสฺสฺสนเมว

หิ เอตฺถ ปุณฺนํปุณฺนํ ปุชากรณฺเนน สมหาทปณฺนํ ฯ พลลฺจ ภิกฺขุ-

นมนฺนปฺปทินฺนนฺติ อิมินา สมฺตฺเตเชติ ฯ พลานฺนปฺปทานเมว หิ

๑. ม. ปุชากรณฺณ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ ตีโรกฺขทฺตตวณณา หน้า ๒๕๓

เอตฺถ เอวํ ทานํ พฺลานุปรุพฺพานตาคี ตสฺส อุตฺตาสทวทฺตเนน
สมฺมุเตชนํ ฯ ตุมฺเหหิ ปุณฺณํ ปสฺสํ อนปรุปกนฺตํ อิมินา
สมฺปรุหํเสตํ ฯ ปุณฺณปรุสวณกิตฺตเนว หิ เอตฺถ ตสฺส ยถาภูจฺจ-
คฺคณสํวณณภาเวน สมฺปรุหํสนฺชนโถ สมฺปรุหํสนฺนตํ เวทิตพฺพํ ฯ

เทสฺนาปรุโยสฺสเน จ ปิตฺตวิสยฺยุปรุตฺตอทินวสํวณเนน
สํวิคฺคานํ โยนิโส ปทหตํ จตุราสีตฺติยา ปาณสทฺสฺสานํ ฌมฺมาภิ-
สมโย อโหสิ ฯ ทฺตฺติยทิวเสปิ ภควา เทวมนุสฺสฺสานํ อิทเมว
ตีโรกฺขทฺตํ เทเสสิ ฯ เอวํ ยาว สตฺตมทิวสา ตาทิโส เอว ฌมฺมาภิ-
สมโย อโหสีติ ฯ

ตีโรกฺขทฺตตวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

๑ สี่. เอวํวิธานํ ฯ

นริทกณทศตวณณา

นิกุเขปการณ

อิทานิ ยทิทํ ตโรกุกุทานนุตรํ นริ นริเชติ ปุริโสติ

อาทินา นริทกณํ นิกุचित्तํ ตสส

ภาสิตวา นริทกณทศส

อิธ นิกุเขปการณ

อตถุปรตติลจ ทีเปตวา

กริสสามตถวณณํ ๑

ตตถ อิธ นิกุเขปการณ ตาวสส เอว เวทิตพพิ ๑

อิทลหิ นริทกณํ ภควตา อมินา อนุกกเมน อวตตมปิ ยสฺมา

อนุโมทนวเสน วุตตสส ตโรกุกุทศส มิถุนภูตํ (๑) ตสฺมา อิธ

นิกุचित्तํ ๑ ตโรกุกุเทน วา ปุณณวิริทานัน วิปตตี ทสเสตวา

อมินา กตปุณณานํ สมปรตติทสสนตถมปิ อิํ อิธ นิกุचितตุนติ

เวทิตพพิ ๑ อิทมสส อิธ นิกุเขปการณ ๑

สฺตตตถุปรตติ

อตถุปรตติ ปนสส สวตฺถิยํ กิร อณตโร กุณฺมพิโก

อทุโธม มหุทโน มหาโกโก โส จ สทุโร โหติ ปสนฺโน

วิกตมถจเจเรน เจตสา อการํ อชฎาวสติ ๑ โส เอกสมิ

ทิวเส พุทฺธปรมุขสส ภิกุขสฺมสส ทานํ เทติ ๑ เตน จ

๑. สี่. วิธานภูตํ ๑

*เล่มที่ ๑๖ นริทกษทศตวณณา หน้า ๒๕๕

สมเขน ราชา ธนตฤโก โหติ โส ตสฺส สนนฺติเก ปุริสํ
เปเสสิ คจฺจน ภาณ อิตถนฺนํ กุณฺมพิทํ อานนฺทิตฺตํ โส
คณฺตฺวา ตํ กุณฺมพิทํ อาน ราชานํ คหปติ อามนฺเตตฺติตฺตํ
กุณฺมพิโก สทฺธาทิกุณฺสมนฺนาคเตน เจตสา พุทฺธปฺปมฺขํ ภิกฺขุ-
สงฺฆํ ปรีวีสนฺโต อาน คจฺจน โภ ปุริส ปจฺจนา อากมิตฺตํ
อิทานิ ตวามฺหิ นริท นริเชนฺโต จิตฺติตฺตํ อถ โข ภควา กุตฺตาวี
ปวาริตฺโต อิทเมว ปุณฺณสมปทํ ปรมคตฺโต นริทิตฺติ ทสฺเสตฺถุ ตสฺส
กุณฺมพิทสฺส อนฺนโมทนคฺถํ นริท นริเชติ ปุริสฺสอิตฺติ อิมานํ คาทาโย
อภาสิ ๑ อยมสฺสาปี อตฺถุปฺปตฺติ ๑

เอวมสฺส

ภาสิทฺวา นริทกษทสฺส อิท นิกฺเขปการณํ ๑
อตฺถุปฺปตฺติลฺลจฺ ทิเปตฺวา กริสฺสามคฺถวณณนํ ๑

ปจฺมคาทวณณา

ตคฺถ นริท นริเชติ ปุริสฺสอิตฺติ นริทิตฺติ นริท จปฺยติ รกฺขิตฺติ
โคปฺยิตฺติ อตฺถุ ๑ โส จตฺตพิทฺโธ ถาวโร ชงฺคโม องฺคสโม
อนฺนคามิโกติ ๑ ตคฺถ ถาวโร นาม ภูมิกตํ วา เวหาสภูจฺ
วา หิริลฺลํ วา สฺวณฺณํ วา เขตฺตํ วา วตฺถุ วา ยํ
วา ปนฺณมฺปิ เอวรूपํ อิริยาปถวิริทิตํ อัย ถาวโร นริท ๑
ชงฺคโม นาม ทาสีทาสี หตฺถิกวาสุสวพฺวิ อเชพฺกํ กุกฺกุณฺนฺสูกริ

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๒๕๖

ยํ วา ปนณฺณมปิ เอวรูปํ อิริยาปถปฏิสยฺยตฺตํ อยํ ชงฺกโม
นิธิ ฯ องฺกสโม นาม กมฺมายตฺนํ สีปฺปายตฺนํ วิชฺชาภูจฺจํ
พาหุสจฺจํ ยํ วา ปนณฺณมปิ เอวรูปํ สีกฺขิตฺวา คหิตํ
องฺกปจฺจกฺมिव อตฺตภาวปฏิพทฺธํ อยํ องฺกสโม นิธิ ฯ
อนุกามิโก นาม ทานมยํ ปุณฺณํ สีลมยํ ภาวนามยํ
ธมฺมสฺสวนมยํ ธมฺมเทศนามยํ ยํ วา ปนณฺณมปิ เอวรูปํ
ปุณฺณํ ตตฺถ ตตฺถ อนุกนฺตฺวา วิย อธิจฺจผลมฺนุปฺปาเทติ อยํ
อนุกามิโก นิธิ ฯ เตสฺส อิมสฺมี ปน คธาปเท ทาวโร อธิปฺเปโต ฯ

นิเชตฺติ จเปติ ปฏิสํเมติ โคเปติ ฯ ปุริโสติ มนุโสติ ฯ
กามณฺจ ปุริโสปิ อิตฺถิปี ปณฺทโกปิ นิธิ นิเชติ อิท ปน
ปุริสสีเสน เทสฺนา กตา อตฺถโต ปน เตสมฺปิ อิท สโมธานํ
ทฏฺฐพฺพิ ฯ คมฺภีเร โอทกนฺตฺเกติ โอคาทตฺพพฺภูเจน คมฺภีรํ
อุทกสฺส อนฺตฺิกภาเวน โอทกนฺตฺกํ ฯ อตฺถิ คมฺภีรํ น โอทกนฺตฺกํ
ชงฺกเล ภูมิกฺคาเส สติกโปริโส อาวาโต วิย อตฺถิ โอทกนฺตฺกํ
น คมฺภีรํ นินฺเน ปลฺลเล เอกทวิวิทฺถุติโก อาวาโต วิย
อตฺถิ คมฺภีรณฺเจว โอทกนฺตฺกณฺจ ชงฺกเล ภูมิกฺคาเส ยาว
อิทานิ อุทกํ อากฺขณิสฺสตีติ ตาว ขโต อาวาโต วิย ฯ ตํ
สนฺธาย อิทํ วุตฺตํ คมฺภีเร โอทกนฺตฺเกติ ฯ อตฺถे กิจฺเจ
สมฺปฺปนฺเนติ อตฺถา อนเปตฺนติ อตฺถํ อตฺถาวหํ หิตาวหนฺติ
๑. ม. สติกโปริโส ฯ

*เล่มที่ ๑๖ นิธิกณฺทสุตฺตวณฺณา หน้า ๒๕๗

วฺตุตฺติ โหติ ฯ กาทพฺพนฺติ กิจจํ กิณฺจเทว กรณฺิยนฺติ วฺตุตฺติ
โหติ ฯ อุปฺปนฺเนว สมฺปนฺนํ กตฺตพฺพภาเวน อุปฺภูจิตฺนฺติ
วฺตุตฺติ โหติ ฯ ตสฺมี อตฺถเถ กิจฺเจ สมฺปนฺเนน ฯ อตฺถาย
เม ภวิสฺสตีติ นิธินิชานปฺปโยชนทสฺสนเมตฺติ ฯ เอตฺตตฺถ หิ โส
นิเชติ อตฺถาวเห เม กิสฺมิลฺลเทว กรณฺิเย สมฺปนฺเนน อตฺถาย
เม ภวิสฺสตีติ ตสฺส เม กิจฺจสฺส นฺิปฺผตฺติยา ภวิสฺสตีติ ฯ
กิจฺจนฺิปฺผตฺติเยว หิ ตสฺส กิจฺจสมฺปนฺเนน อตฺถโถติ
เวทิตพฺโพ

ทฺติยคาถาวณฺณา

เอวํ นิชานปฺปโยชนํ ทสฺสเสนฺโต อตฺถาธิกมาธิปฺปายํ
ทสฺสเสตฺวา อิทานิ อนตฺถาธิกมาธิปฺปายํ ทสฺสเสตฺมาห
ราชโต วา ทฺรุตฺตสฺส โจรโต ปิพิตฺสฺส วา
อฺฉสฺส วา ปโมกฺขาย ทฺพฺภิกฺเข อาปทาสุ วาติ ฯ
ตสฺสตฺถโถ อตฺถาย เม ภวิสฺสตีติ จ อฺฉสฺส วา
ปโมกฺขายาติ จ เอตฺถ วฺตุเตหิ ทฺวิหิ ภวิสฺสตีติ ปโมกฺขายปเทหิ
สทฺธิํ ยถาสมฺภวํ โยเชตฺวา เวทิตพฺโพ ฯ
ตฺถายํ โยชนา น เภวลํ อตฺถาย เม ภวิสฺสตีติเอว
ปฺริโส นิธิํ นิเชติ กิณฺตุ อยํ โจรโรติ วา ปารทาริโกติ
วา สฺงฺกฆาตโกติ วา เอวมาทินา นเยน ปจฺจตฺถิเกหิ

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๒๕๘

ปจฺจามิตฺเตหิ ทฺรุตฺตสฺส เม สโต ราชโต วา ปโมกฺขาย
ภวิสฺสตี สฺนฺธิจฺเจทาทีหิ ฐนฺหรณฺน วา เอตฺตํ หิรณฺณ-
สฺวณฺณํ เทหิตี ฐีวคฺคาเหฺน วา โจเรหิ เม ปิพิตฺตสฺส สโต
โจรโต วา ปโมกฺขาย ภวิสฺสตีฯ สฺนฺติ เม อธิบายิกา เต
มํ อธิํ เทหิตี โจเทสฺสฺนฺติ เตหิ เม โจทียมานสฺส-
ธิสฺส วา ปโมกฺขาย ภวิสฺสตีฯ โหติ โส สมโย ยํ
ทฺพฺภิกขํ โหติ ทฺสฺสสฺสํ ทฺลลภปิณฺฑํ ตตฺถ น สฺกํ
อปฺปชเนน ยาเปตฺถ ตถาวิเช อากเต ทฺพฺภิกฺเข วา เม
ภวิสฺสตีฯ ยถารูปา อาปทา อปฺปชชฺนฺติ อคฺคิโต วา
อฺกฺกโต วา อปฺปิยทาธาโต วา ตถารูปาสุ วา อปฺปนฺนาสุ
อาปทาสุ เม ภวิสฺสตีตีปิ ปฺริโส นิธิ นิเชตีติ ฯ

เอวํ อตฺถาธิคฺมาธิปฺปายํ อนตฺถาปคฺมาธิปฺปายนฺติ ทฺวิหิ
คฺกาธาหิ ทฺพฺพิธิ นิชานปฺปโยชนํ ทฺสฺเสตฺถวา อิทานิ ตเมว ทฺวิธิ
ปโยชนํ นิคฺเมนฺโต อาห

เอตทตฺถาย โลกสฺมี นิธิ นาม นิธิยฺยตีติ ฯ

ตสฺสสฺสโต ยฺวายํ อตฺถาย เม ภวิสฺสตีตี จ ราชโต
วา ทฺรุตฺตสฺสชาติ เอวมาทีหิ จ อตฺถาธิคโม อนตฺถาปคโม
จ ทฺสฺสโต เอตทตฺถาย เอเตสํ นิปฺผาทนตฺถาย อิมสฺมี
โอกาสโลเก โยโกจิ หิรณฺณสฺวณฺณาทีเกโท นิธิ นาม นิธิยฺยตี
จปิยตี ปฺฐิสามิยตีติ ฯ

ตติยภาวณณนา

อิทานิ ยสฺมา เอวํ นิหิตฺปิ โส นิธิ ปรุญฺจวตฺเตยว
อธิปรุเปตตฺตสวโก โหติ น อญฺเฐสํ ตสฺมา ตมตฺถํ ทีเปนฺโต
อาห

ดาวสฺสุ นิหิตฺ สนฺโต คมฺภีเร โอทกนฺตฺเก

น สพฺโพ สพฺพทาเยว ตสฺส ตํ อุปกปฺปตีติ ฯ

ตสฺสโต โส นิธิปิ ดาว สุนิหิตฺ สนฺโต ดาว สฺสุจฺ
นิขณฺตฺวา จปิโตปิ สมานนฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ กิ่ว (๑) สฺสุจฺ
คมฺภีเร โอทกนฺตฺเกต ยาว คมฺภีเร โอทกนฺตฺเก สุนิหิตฺติ สจฺขยํ
กจฺจติ ดาว สฺสุจฺ วุตฺตํ โหติ ฯ น สพฺโพ สพฺพทาเยว
ตสฺส ตํ อุปกปฺปตีติ เยน ปฺริเสน นิหิตฺ ตสฺส สพฺโพปิ
สพฺพกาลํ น อุปกปฺปติ น สมฺปชฺชติ ยถาวุตฺตกิจจกรณสมตฺถโต
น โหตีติ วุตฺตํ โหติ ฯ กิณฺตุ โกจฺเทว กทาจฺเทว อุปกปฺปติ
เนว วา อุปกปฺปตีติ ฯ เอตฺถ จ ตนฺติ ปทปฺปฺรณมตฺเต นิปาโต
ทญฺจพฺโพ ยถา ตํ อปฺปมตฺตสฺส อาตปิโนติ เอวมาทิสฺสุ (๒)
วีย ฯ ลิงฺกเกทํ วา กตฺวา โสติ วุตฺตพฺเพ ตนฺติ วุตฺตํ ฯ
เอวณฺหิ วุจฺจมานเ โส อตฺถโต สจฺขํ พุชฺฌตีติ ฯ

๑. กตฺถจิจิ กิ่ว ฯ ๒. ม. ม. ๑๓/๒๒/๒๒ ฯ ม. อ. ๑๔/๒๕๕/๒๐๔ ฯ

จตุตถปญจมาถาวณณา

เอวํ น สพุโพ สพุพทาเยว ตสฺส ตํ อุปกปฺปตีติ

วตฺวา อิทานิ เยหิ การณฺเหหิ น อุปกปฺปตี ตานิ ทสฺเสนฺโต

อาห

นิจิ วา จานา จวติ

สญฺญา วาสฺส วิมุยฺหติ

นาคา วา อปฺนาเมนฺติ

ยฺกฺขา วาปี หฺรฺนฺติ นํ ฯ

อปฺปียา วาปี ทายาทา

อุทฺทฺรฺนฺติ อปฺสฺสโตติ ฯ

ตสฺสสตฺโถ ยสฺมี จานฺเน สฺนฺนิหิตฺโหติ นิจิ โส วา

นิจิ ตมฺหา จานา จวติ อเปติ วิจฺจนฺติ อเจตฺโนปี สฺมาโน

ปฺญฺญกฺขยวเสน อญฺญํ จานํ กจฺจนฺติ ฯ สญฺญา วาสฺส วิมุยฺหติ

ยสฺมี จานฺเน นิจิโต นิจิ ตํ น ชานาติ อสฺส ปฺญฺญกฺขยโจทิตา

นาคา วา ตํ นิจิ อปฺนาเมนฺติ อญฺญํ จานํ คเมนฺติ ฯ

ยฺกฺขา วาปี หฺรฺนฺติ เยนิจฺจกํ อาทาย กจฺจนฺติ ฯ อปฺสฺสโต

วา อสฺส อปฺปียา วา ทายาทา ญฺมี ขณฺติวาทํ ตํ นิจิ

อุทฺทฺรฺนฺติ ฯ เอวฺมสฺส เอเตหิ จานา จวานาทีหิ การณฺเหหิ โส

นิจิ น อุปกปฺปตีติ ฯ

เอวํ จานา จวานาทีนํ โลกสมฺมตานิ อนุปกปฺปนการณานิ

วตฺวา อิทานิ ยนฺตํ เอเตสมฺปิ การณานํ มฺลภฺตุํ เอกญฺญเวย

ปฺญฺญกฺขยสญฺญิตํ การณํ ตํ ทสฺเสนฺโต อาห

ยทา ปฺญฺญกฺขโย โหติ

สพุพเมตํ วินสฺสตีติ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ นิกคณทศตวณณา หน้า ๓๐๑

ตสสตุโธ ยสฺมี สมเย โภคสมปตฺตินิปฺพาทกสฺส ปุณฺณสฺส
ขโย โหติ โภคปาริซุณฺณสํวตฺตนิกั อปุณฺณโมกาสั กตฺวา จิตฺ
โหติ อถ ยั นิธิ นิเชนฺเตน นิหิตํ หิริณฺณสฺวณฺณาทิสฺนชาตํ
สพฺพเมตํ วินสฺสตีติ ฯ

ฉฏฐคาถาวณณา

เอวํ ภควา เตน เตน อธิปฺปาเยน นิหิตมฺปิ ยถาธิปฺปาโย
อนุปกปฺปนฺตํ นานปฺปกาเรหิ วินสฺสนธมฺมํ โลกสมฺมตํ นิธิ
วตฺวา อิทานิ ยั ปุณฺณสมฺปทเมว ปรมตฺถโต นิธิติ ทสฺเสตฺถ
ตสฺส กุณฺมํพิกสฺส อนฺนโมทนคฺคมิทํ นิกคณทมารทุชฺชํ ตํ
ทสฺเสนฺโต อาห

ยสฺส ทาเนน สีเลน สลฺยเมน ทเมน จ
นิธิ สุนฺหิตो โหติ อิตฺถิยา ปุริสสฺส วาติ ฯ

ตตฺถ ทานนฺติ ทานญจ ธมฺมจริยา จาติ เอตฺถ

วฺตุตฺตเนน คเหตุพฺพิ ฯ สีลนฺติ กายิกวาจสิโก อวีตฺถกโม.
ปญฺจกคฺคกทสฺสกปาฏิโมกฺขสํวราทิ วา สพฺพมฺปิ สีลํ อธิ
สีลนฺติ อธิปฺเปตํ ฯ สลฺยโมติ สลฺยมนํ สลฺยโม เจตฺโส
นानารมฺมณคฺคินิวารณนฺติ วฺตุตฺตํ โหติ สมာธิสฺเสตฺถ อธิวณฺํ ฯ
เยน สลฺยเมน สมฺนฺนาคโต หตฺถสลฺยโต ปาทสลฺยโต
๑. ม. ปญฺจกทสฺสก ... ฯ

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๓๐๒

วจาสนฺนโต สฺนฺนตฺตโมติ ฯ เอตฺถ สฺนฺนตฺตโมติ วุตฺโต ฯ
อปฺเร อากฺข สฺนฺนมนํ สฺนฺนโม สํวณฺนติ วุตฺตํ โหติ
อินฺทฺริยสํวรสฺเสตํ อธิวณฺนติ ฯ ทโมติ ทมนํ กิเลสุปสมนฺนติ
วุตฺตํ โหติ ปญฺญาเยตํ อธิวณฺํ ฯ ปญฺญา หิ กตฺถจฺจ ปญฺญาเตว
วฺจฺจติ สฺสสฺสํ ลภเต ปญฺณติ เอวมาทิสฺสุ ฯ กตฺถจฺจ ฐมฺโมติ
สจฺจํ ทโม ฐิติ จาโคติ เอวมาทิสฺสุ ฯ กตฺถจฺจ ทโมติ ยทิ
สจฺจา ทมา จาคา ขนฺตุยา ภิกฺขโ ย น วิชฺชตีติ เอวมาทิสฺสุ ฯ (๑)

เอวํ ทานาทินิ ญตฺวา อิทานิ เอวํ อิมิสฺสา คากาย
สมฺปฺปิณฺเฑตฺวา อตฺถิโธ เวทิตฺพุโป ยสฺส อิตฺถิยา วา ปฺริสสฺส
วา ทานเนน สีเลน สฺนฺนเมเนน ทเมเนน จาติ อิเมหิ จตฺถุหิ
ฐมฺเมหิ ยถา หิรณฺเณเนน สุวณฺเณเนน มุตฺตาย มณฺเณนา วา
ชนมฺโย นิธิ เตสํ สุวณฺเณนาทินํ เอกคฺคฺค ปกฺขิปปเนน นิธิยติ
เอวํ ปุณฺณมโย นิธิ เตสํ ทานาทินํ เอกจิตฺตสนฺตฺตานเ
เจตฺยาทิมฺหิ วา วตฺถุมฺหิ สฺสุจฺจ กรณฺเนน สฺนฺนินฺทิตฺโต โหตีติ ฯ

สตฺตมคากาวณฺณา

เอวํ ภควา ยสฺส ทานเนนาตี อิมาย คากาย
ปุณฺณสมฺปทาย ปรมคฺคฺคโต นิธิภาวํ ทสฺเสตฺวา อิทานิ ยตฺถ
นิหิตฺโต โส นิธิ สฺนฺนินฺทิตฺโต โหติ ตํ วตฺถุํ ทสฺเสนฺนโต อาก

๑. พุ. ส. ๒๕/๓๑๑/๓๖๑ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ นริคณทศตวณณา หน้า ๓๐๓

เจติยมหิ จ สัมเม วา ปุคฺคเล อติถิสฺสุ วา
มาตริ ปิตริ จาปี อโธ เชฏฺฐมฺหิ ภาตริตี ฯ

ตตฺถ จยิตพฺพนฺติ เจติยํ ปุเชตพฺพนฺติ วุตฺตํ โหติ
จิตตฺตา วาเจติยํ ฯ ตมฺปเนตํ ติวริชํ โหติ ปรีโภกเจติยํ
อุทฺทิสฺสกเจติยํ สธาตฺกเจติยนฺติ ฯ ตตฺถ โพรธิรฺกฺโข ปรีโภกเจติยํ
พุทฺธปฏฺฐิมา อุทฺทิสฺสกเจติยํ ธาตฺกพฺพญฺปา สธาตฺก ธาตฺก-
เจติยํ ฯ สงฺฆมฺติ พุทฺธปฺปมฺขาทิสฺสุ โย โภจิ ฯ ปุคฺคโลติ
คหณฺฐปฺพพฺชิตฺสฺสุ โย โภจิ ฯ นตฺถิ อสฺส ติถิ ยมฺหิ วา
ตมฺหิ วา ทิวเส อากจฺฉตีติ อติถิ ฯ ตงฺขณฺเ อากตฺปาหฺนฺกสฺเสตํ
อริวจฺฉนํ ฯ เสตํ วุตฺตนยเมว ฯ

เอวํ เจติยาทีนํ ฌตฺวา อิทานํ เอวํ อิมิสฺสา คากาย
สมฺปิณฺเฑตฺวา อตฺถโธ เวทิตพฺโพ โย โส นริชํ สุนฺหิตฺโต
โหตีติ วุตฺโต โส อิมฺสฺ วตฺถุสฺ สุนฺหิตฺโต สุนฺหิตฺโต โหติ ฯ กสฺมา
ทีฆรตฺตํ อิกฺกุสฺผลานุปฺปทานสมตฺถตฺตาย ฯ ตถา หิ อปฺปกมฺปิ
เจติยมฺหิ ทตฺวา ทีฆรตฺตํ อิกฺกุสฺผลลาภิโน โหณฺติ ฯ ยถาห

เอกปฺปฬฺว ทตฺวาน อสีติ กปฺปโกฏฺฐิโย ฯ
ทฺกุคฺคี นาริขานามิติ จ ปฺปฬฺพานสฺสตีทํ ผลนฺติ จ ฯ
มตฺตาสฺสขปริจฺจาका ปสฺเส เจ วิปฺปลิ สฺสุนฺติ จ ฯ (๑)

เอวํ ทกฺขิณาวิสฺสุทฺธิเวลามสฺสุตฺตาทิสฺสุ (๒) วุตฺตนยเนน สงฺฆมาทิตฺ-
๑. พุ. ธ. ๒๕/๓๑/๕๓ ฯ ๒. อัง. นวก. ๒๓/๒๒๔/๔๐๕ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๓๐๔

วตฺถุสุปี ทานผลวิภาโค เวทิตพุโพ ฯ ยถา จ เจตียาทีสุ
ทานสุส ปวตฺติ ผลวิภูติ จ ทสฺสีตา เอกํ ยถาโยคํ สพุพตฺถ
ตํ ตํ อารภิตฺวา จาริตฺตวารีตวเสน สีสฺสสุ พุทฺธานุสฺสตาภิ-
วเสน สลฺลณมสฺส ตพุพตฺถกวิปฺสฺสนามนสิการปฺจจเวกฺขณวเสน
ทมสฺส จ ปวตฺติ ตสฺส ตสฺส จ ผลวิภูติ เวทิตพุพา ฯ

อภฺจฺมกาถาวณณา

เอวํ ภควา ทานาทีหิ นิธิยมานสุส ปุณฺณมยนิธิโน
เจตียาทีภทํ วตฺถุ ทสฺเสตฺวา อิทานิ เอเตสุ วตฺถุสุ นิหิตสฺส
ตสฺส นิธิโน กมฺภีเร อุกกนฺติเก นิหิตนิธิโต วิเสสํ ทสฺเสนโต
อาห

เอโส นิธิ สุนิหิตโต อเชฺยโย อนุคามิโก
ปหาย กมฺนีเยสุ เอตํ อาทาย คจฺจตีติ ฯ

ตตฺถ ปุพุพปแทน ตํ ทานาทีหิ สุนิหิตนิธิ นินฺทิตฺติ
เอโส นิธิ สุนิหิตโตติ ฯ อเชฺยโยติ ปเรหิ เชตฺวา กเหตุํ น
สกฺกา อเชฺยโยติปิ (๑) ปาโจ ตสฺส อชิตพุโพ อชินารโห (๒)
หิตสุขตฺถิเกน อฺปฺจิตพุโพติ อตฺถิโก ฯ เอตสฺมี จ ปาเจ เอโส
นิธิ อเชฺยโยติ สมฺพนฺธิตฺวา ปุณฺ กสฺมาติ อนุโยคํ
ทสฺเสตฺวา ยสฺมา สุนิหิตโต อนุคามิโกติ สมฺพนฺธิตพุพํ ฯ
๑. สี่. อชเชฺยโยติปิ ฯ ๒. สี่. อชชิตพุโพ อชชนารโห ฯ
ม. อจฺจิตพุโพอจฺจนารโห ฯ

*เล่มที่ ๑๖ นิธิกณฐตวณณา หน้า ๓๐๕

อิตรธา หิ สุนิหิตสฺส อเชยฺยตฺตํ วุตฺตํ ภเวยฺย น จ
สฺนินิโต อชฺชโย อชฺชิตฺโต เอว หิ โสติ ฯ อนุคจฺจตีติ
อนุคามิโก ปรโลกํ คจฺจนฺตมฺปิ ตตฺถ ตตฺถ ผลปฺปทานน น
วิษหตีติ อตฺถโธ ฯ

ปหาย คมนิเยสุ เอตํ อาทาย คจฺจตีติ มรณกาล
ปจฺจุปฺภุจฺเจเต สพฺพโกเกสุ ปหาย คมนิเยสุ เอตํ นิธิ อาทาย
ปรโลกํ คจฺจตีติ อโย กิรฺ เอตสฺส อตฺถโธ ฯ โส ปน น
ยฺชฺชติ ฯ กสฺมา โภกานํ อคมนิโยโต ฯ ปหาตพฺพา เอว หิ
เต เต โภกา น คมนิยา คมนิยา ปน เต เต
กตฺติวิเสสา ฯ ยโต ยทิ เอส อตฺถโธ สฺยา ปหาย โภเก
คมนิเยสุ กตฺติวิเสเสสุ อิติ วเทยฺย ฯ ตสฺมาเอวเมตฺถ อตฺถโธ
เวทิตพฺโพ นิธิ วา จานา จวตีติ เอวมาทินา ปกาเรน
ปหาย มจฺจํ โภเกสุ คจฺจนฺเตสุ เอตํ อาทาย คจฺจตีติ ฯ
เอโส หิ อนุคามิกตฺตา ตํ น ปชหตีติ ฯ

ตตฺถ สฺยา คมนิเยสุติ เอตฺถ กนฺตพฺเพสุติ อตฺถโธ น คจฺจนฺเตสุติ ฯ
ตํ น เอกัสโต คเหตุพฺพํ ฯ ยถา หิ อริยา นิยุยานิกาทิ (๓) เอตฺถ นิยุยาดิ
อตฺถโธ น นิยุยาดพฺพาทิ เอวมิธาปี คจฺจนฺเตสุติ อตฺถโธ น กนฺตพฺเพสุติ ฯ

อถวา ยสฺมา เอส มรณกาล กสฺสจฺจ ทาทูกาโม โภเก

๑. ที. มหา. ๑๐/๗๕/๕๕ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๓๐๖

อามสิตุมปี น ลภติ ตสฺมาเนน เต โภคา ปุพฺพ กายน
ปหาตพฺพา ปจฺจนา วิหตาเสน เจตสา คนฺตพฺพา อติกกมิตพฺพาติ
วุตฺตํ โหติ ฯ ตสฺมา ปุพฺพ กายน ปหาย ปจฺจนา เจตสา
กมนิเยสุ โภเกสุติ เอวเมตฺถ อตฺถโถ ทฏฺฐพฺโพ ฯ ปุริมสฺมี อตฺถ
นิตฺถารณ ภูมฺมวณฺํ ปหาย กมนิเยสุ โภเกสุ เอกเมเวตฺ
ปฺลฺลณนิตฺธิโกกํ (๑) ตโต นีหริตฺวา อาทาย กจฺจตีติ ฯ ปจฺจนิเม
อตฺถ ภาเวน ภาวลกฺขณ ภูมฺมวณฺํ ฯ โภคานํ หิ กมนิยภาเวน
เอตฺส นิตฺสฺส อาทาย กมนิยภาโว ลกฺขียตีติ ฯ

นวมคาถาวณณา

เอวํ ภควา อิมสฺส ปฺลฺลณนิตฺธิโน กมฺภีเร โอทกนฺติเก
นินิตนิตฺโต วิเสสํ ทสฺเสตฺวา ปฺน อตฺตโน ภาวทฺถุณสํวณฺณเนน
กยิกชนสฺส อฺสุสํหํ ชเนนฺโต อฺพารภณฺทวณฺโช วิย อตฺตนา
เทสิตปฺลฺลณนิตฺธิคฺคณสํวณฺณเนน ตสฺมี ปฺลฺลณนิตฺธิมฺหิ เทวมนฺุสฺสานํ
อฺสุสํหํ ชเนนฺโต อาห

อสาธารณมฺลฺลเณสํ อโจราหรโณ นิตฺธิ

กยิราถ ธีโร ปฺลฺลณานิ โย นิตฺธิ อนฺุคามิโกติ ฯ

ตตฺถ อสาธารณมฺลฺลเณสนฺติ อสาธารโณ อณฺุณเณสํ มกาโร
ปทสนฺุธิโร อทฺถกฺขมสฺุขาย เวทนาย สมฺปยุตฺตาติ อาทิสฺ
๑. ม. ปฺลฺลณนิตฺธิวิภวํ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ นิกคณทศตวณณา หน้า ๓๐๗

วย ๙ น โจเรหิ ออาหารโณ อโจราหฺรโณ โจเรหิ อาทาตพุโพ
 น โหตีติ อตุโณ ๙ นิชาตพุโพติ นิธิ ๙ เอว ทุวิหิ ปุพฺพปเทหิ
 ปุณฺณนิธิคฺคณํ วณฺเณตฺวา ตโต ทุวิหิ ตตฺถ อุตฺตาสํ ชเนติ
 กยิราถ ธีโร ปุณฺณานิ โย นิธิ อนุคามิโกติ ๙ ตสฺสตุโถ
 ยสุมา ปุณฺณนิธิ (๑) นาม อสาธารโณ อณฺเณสํ อโจราหฺรโณ
 จ นิธิ โหติ ๙ น เกวลณฺจ อสาธารโณ อโจราหฺรโณ จ
 นิธิ อปิจ โข ปน เอโส นิธิ สุนิหิตฺ อชฺชโย อนุคามิโกติ
 เอวํ วุตฺโต โย นิธิ อนุคามิโก โส จ ยสุมา ปุณฺณนิธิเยว
 โหติ ตสฺมา กยิราถ กเรยฺย ธีโร พุทฺธิสมฺปนฺโน ธิติสมฺปนฺโน
 จ ปุคฺคโล ปุณฺณานิติ ๙

ทสมคถาวณณา

เอวํ ภควา คุณสํวณฺเณ ปุณฺณนิธิมฺหิ เทวมนุสฺसानํ
 อุตฺตาสํ ชเนตฺวา อิทานิ เย จ อุตฺตสิทฺตฺวา ตํ ปุณฺณนิธิกิริยา
 สมฺปาเทนฺติ เตสํ โส ยํ ผลํ เทติ ตํ สงฺเขปโต ทสฺเสนฺโต
 อห

เอส เทวมนุสฺसानํ สพุพฺพกามทโท นิธิติ ๙

อิทานิ ยสุมา ปตฺถนาย ปฏิพฺพุตฺตสฺส สพุพฺพกามทตฺตํ
 น วินา ปตฺถนํ โหติ ๙ ยถาห อากงฺเขยฺย เจ คหปตโย
 # ๑. ม. ปุณฺณานิ ๙ ๒. ม. ปุณฺณานิเยว ๙

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๓๐๘

ธมฺมจารี สมจารี อโห วตาคํ กายสฺส เกทา ปรี มรณา
ขตฺติยมหาศาลานํ สหพฺยตํ อุปฺปชฺเชยฺยนฺติ จานํ โข ปเนตํ
วิชฺชติ ยํ โส กายสฺส เกทา ปรี มรณา ขตฺติยมหาศาลานํ
สหพฺยตํ อุปฺปชฺเชยฺย ๑ ตํ กิสฺส เหตุ ตถา หิ โส ธมฺมจารี
สมจารี ๑ (๑)

เอวํ อนาสวํ เจโตวิมุตฺตํ ปญฺญาวิมุตฺตํ ทิฏฺฐเจว ธมฺเม
สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกคฺวา อุปฺสมปฺชช วิหเรยฺย ๑ ตํ กิสฺส
เหตุ ตถา หิ โส ธมฺมจารี สมจารีติ ๑ (๒)

ตถา จาห อิช ภิกฺขเว ภิกฺขุ สทฺธาย สมฺนฺนาคโต
โหติ สีเลน สุเตน จาเคน ปญฺญาย สมฺนฺนาคโต โหติ
ตสฺส เอวํ โหติ อโห วตาคํ กายสฺส เกทา ปรี มรณา
ขตฺติยมหาศาลานํ สหพฺยตํ อุปฺปชฺเชยฺยนฺติ ๑ โส ตํ จิตฺตํ
ปทฺทติ ตํ จิตฺตํ อธิฏฺฐาติ ตํ จิตฺตํ ภาเวติ ๑ ตสฺส เต
สงฺขารา จ วิหารา จ เอวํ ภาวิตา เอวํ พหุลีกตา
ตฺตรูปปตฺติยา สํวตฺตนฺตํ (๓) เอวมาทิ ๑

ตสฺมา ตํ ตถา ตถา อากฺขปฺริยายํ จิตฺตปท-
หนาทิฏฺฐานภาวนาปฺริกฺขารํ ปตฺถนํ ตสฺส สพฺพกามทตฺเต
เหตุํ ทสฺเสนฺโต อาห

ยํ ยํ เทวาภิปตฺถนฺติ สพฺพเมเตน ลพฺพตํติ ๑

๑. ม. ม. ๑๒/๔๘๕/๕๒๕ ๑ ๒. ม. ม. ๑๒/๔๘๖/๕๒๗ ๑

๓. ม. อ. ๑๔/๓๑๕/๒๑๗ ๑

เอกาทสมคาถาวณณา

อิทานิ ยนุตฺ สพฺพํ เอเตน ลพฺภติ ตํ โอชิสฺส โอชิสฺส
ทสฺเสนฺโต สุวณฺณา สุสรตาดิ เอวมาทิกาถาโย อาห ๑

ตตฺถ ปจฺมคาถาย ตาว สุวณฺณา นาม สุนฺทรจฺฉิ-
วณฺณา กณฺจนสนฺนิภตฺจตา สาปี เอเตน ปุณฺณนิธินา
ลพฺภติ ๑ ยถาห ยมฺปิ ภิกฺขเว ตถาคโต ปุริมฺ ชาตี ปุริมฺ
ภวํ ปุริมฺ นิเกตฺ ปุพฺเพ มนุสฺสญฺโต สมานอ กุโกธโน
อโหสิ อนุปายาสพฺหุโล พหุมฺปิ วุตฺโต สมานอ นภิสชฺช
น กุปฺปิ น พยาปชฺช น ปตฺติถิยิ น โกปณฺจ โทสณฺจ
อปฺปจฺจยณฺจ ปาควากาสิ ทาตา จ อโหสิ สุขุमानํ มุทฺกานํ
อตุรณานํ ปาปุรณานํ โขมสุขุमानํ กปฺปาสิกสุขุमानํ
โกเสยฺยสุขุमानํ กมฺพลสุขุमानํ ๑ โส ตสฺส กมฺมสฺส กตฺตตา
อุปฺจิตฺตตา ๑เปฯ โส ตโต จูโต อิตฺถตฺตํ อากโต สมานอ
อิมํ มหาปุริสฺสลักษณะํ ปฏฺฐิลภติ ๑ สุวณฺณวณฺโณ โหติ กณฺจน-
สนฺนิภตฺจติ ๑ (๑)

สุสรตา นาม พุรหุมฺสรตา กรวิภกานิตา สาปี เอเตน
ลพฺภติ ๑ ยถาห ยมฺปิ ภิกฺขเว ตถาคโต ปุริมฺ ชาตี ปุริมฺ
ภวํ ปุริมฺ นิเกตฺ ปุพฺเพ มนุสฺสญฺโต สมานอ พุรฺสํ วาจํ
ปหาย พุรฺสาย วาจา ยปฏิวโร อโหสิ ยา สา วาจา

๑. ที. ปา. ๑๑/๑๔๘/๑๗๔ ๑

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๓๑๐

เนลา กณฺณสุขา เปมณียา หทยงฺกมา โปรี พุชฺชนกนฺดา
พหุชนมฺนาปา ตถารูปี วาจํ ภาสิตา อโหสิ ฯ โส ตสฺส
กมฺมสฺส กตฺตตา อุปจิตฺตตา ฯเปฯ โส ตโต จูโต อิตฺถตฺตํ
อากโต สฺมานอ อิมานิ เทว มหาปุริสฺสทกฺขณานิ ปฏฺฐิตกฺติ
ปฺหุตฺตชิวฺห จ โหติ พุรฺหุสโร จ กรวิกาณิ จาติ ฯ (๑)

สุตฺตจฺจานาติ สุภฺจฺสุ สจฺจจฺจานตา สมปีตวภูฏิตฺตยุตฺตภูฏานเนสุ (๒)
องคฺปจจฺจกานํ สมปีตวภูฏิตภาเวน สนนฺนิเวโสติ วุตฺตํ โหติ ฯ
ยถาห ยมฺปิ ภิกฺขเว ตถาคโต ปุริมฺ ชาติํ ปุริมฺ ภวํ
ปุริมฺ นิเกตฺตํ ปุพฺเพ มนุสฺสภูโต สฺมานอ พหุชนสฺส อตฺถกาโม
อโหสิ หิตกาโม ฆาสุกกาโม โยคกฺเขมกาโม กิณฺติเม สทฺชทาย
วทฺธเมยฺยย สีเลน สุเตน พุทฺธิยา จาเคน ชมฺเมเน ปญฺญาช ชนชฺญเณน
เขตฺตวตฺตฤณา ทฺวิปทจคฺคฺปเทหิ ปุตฺตทาเรหิ ทาสกมฺมกรโปริเสหิ
ณาคีหิ มิตฺเตหิ พนฺธุเวหิ วทฺธเมยฺยญฺนฺติ โส ตสฺส กมฺมสฺส
กตฺตตา อุปจิตฺตตา ฯเปฯ โส ตโต จูโต อิตฺถตฺตํ อากโต
สฺมานอ อิมานิ ตีณิ มหาปุริสฺสทกฺขณานิ ปฏฺฐิตกฺติ สีห-
ปุพฺพทฺตกาโย จ โหติ ปิตฺตบุตรฺโร โส จ สมวภูฏกฺขนฺโร จาติ
เอวมาทิ ฯ (๔)

อิมินา นเยน อิตฺโต ปเรสุปิ อิมินา ปุณฺณนิธินา

๑. ที. ปา. ๑๑/๑๖๖/๑๘๘ ฯ ๒. ม. สมจิตวภูฏิตยุตฺตภูฏานเนสุ ฯ

๓ สฺยา. ปิตฺตบุตรฺโร โส ฯ ม. จิตฺตบุตรฺโร โส ฯ ๔. ที. ปา. ๑๑/๑๕๔/๑๗๘ ฯ

ปฏิลาภสาธกานิ สุตตปทานิ ตโต ตโต อานตวา
วตตพพานิ ฯ อติวิตถารภเยน ตู อิทานิ อวเสส-
ปทานัน วณณัน กริสสามิ ฯ

สุรูปตติ เอตถ สกตสรีรู รูปนติ เวทิตพัพ อากาเสน
ปริวาริโต รูปนเตว สงขยั คจจตีติ อาทิสุ วिय ตสส รูปสส
สุนทรตา สุรูปตา นาทิที่มตา นาทิรสสตา นาทิกีสตา นาทิ-
ถูลตา นาทิกาทตา นจโจทาทตติ วุตตัง โหติ ฯ อธิปัจจนติ
อธิปติภาโว ขตติยมहासालातिภาवेन सामिक्कावोติ อตุโธ ฯ
ปริวาริโต อาการิกานัน สชนปริชนสมุตติ อนาการิกานัน
ปริสสมุตติ อธิปัจจนจ ปริวาริ จ อธิปัจปริวาริ ฯ
เอตถ จ สุวณณतातिหิ สรिरสมุตติ อธิปัจเจน โภคสมุตติ
ปริวารेन सचनप्रीचनसमुत्ति वुत्तति वेत्तिपुपा ฯ सपुपमेतेन
लपुत्तिติ यनत्तं यं यं तेवाभिपत्तेनत्ति सपुपमेतेन लपुत्तिติ
वुत्तं तत्तु อิทम्पि ताव เอกं (๑) ओत्तिโส वुत्तं सुवण्णताति
सपुपमेतेन लपुत्तिติ वेत्तिपुपुत्ति तसเสत्ति ฯ

๑. ม. ปฐมัม ฯ

ทวาทสมคาถาวณณา

เอวมิมาย คาทาย ปุณณานุภาเวน ลกิตพัพพ รชช-
สมปตฺติโต โอรํ เทวมนุสฺสมปตฺตี ทสฺเสตฺวา อิทานิ ตทฺทญฺญ
รชชสมปตฺตี ทสฺเสนโต

ปเทสฺรชฺชํ อิศฺสรียํ จกฺกวตฺติสุํ ปิยํ

เทวฺรชฺชมฺปิ ทิพฺเพสุ สพฺพเมเตน ลพฺภตฺตีติ

อิมํ คาทมาห ฯ

ตตฺถ ปเทสฺรชฺชนฺติ เอกทปมฺปิ สกฺลํ อปาปุณฺติวฺวา ปจฺวียา
เอกเมกสฺมี ปเทสฺรชฺชํ ฯ อิศฺสรสฺส ภาโว อิศฺสรียํ อิมินา
ทิปจกฺกวตฺติรชฺชํ ทสฺเสติ ฯ จกฺกวตฺติโน สุขํ จกฺกวตฺติสุํ ฯ
ปิยนฺติ อิกฺกัณฺโฏ กนฺตํ มนาปี ฯ อิมินา จาตุรนต์จกฺกวตฺติรชฺช-
ทสฺเสติ ฯ เทเวสุ รชฺชํ เทวฺรชฺชํ เอเตน มนฺธาตาทินํ มนุสฺसानมฺปิ
มนุสฺसानํ เทวฺรชฺชํ ทสฺสิตํ โหติ ฯ อปิ ทิพฺเพสุติ อิมินา
เย เต ทิวิภวตฺตา ทิพฺพาติ วุจฺจนฺติ เตสุ ทิพฺเพสุ กาเยสุ
อุปฺปนฺนानมฺปิ เทวฺรชฺชํ ทสฺเสติ ฯ สพฺพเมเตน ลพฺภตฺตีติ ยํ
ตํ ยํ ยํ เทวาทิปตฺถนฺติ สพฺพเมเตน ลพฺภตฺตีติ วุตฺตํ ตตฺถ
อิทมฺปิ ทฺติ โอริโส ปเทสฺรชฺชาทิ สพฺพเมเตน ลพฺภตฺตีติ
เวทิตพฺพนฺติ ทสฺเสติ ฯ

เตรสมคาถาณณนา

เอวมิมาย คาถาย ปุณณานูภาเวน ลกิตพพิ เทวมนุสสร-
ชชสมปตติ ทสเสตวา อิทานิ ทวิหิปี คาถาหิ วุตตสมปตติ
สมาสโต ปุรกษตวา นิพพานสมปตติ ทสเสนโต

มานุสสิกา จ สมปตติ เทวโลเก จ ยารติ

ยา จ นิพพานสมปตติ สพพเมเตน ลพทิตติ

อิมิ คาถมาห ฯ

ตสสายิ ปทวณณนา มนุสสานิ อยณติ มานุสสิ
มานุสสิ เอว มานุสสิกา ฯ สมปชชนิ สมปตติ ฯ เทวานิ โลโก
เทวโลโก ฯ ตสมี เทวโลเก ฯ ยาคิ อนวเสสปริยาทานิ รมนติ
เอตาย อชฌตติ อุปปณนาย พหิทธา วา อุปกรณภูตยาคิ
รติ สุขสส สุขวตถุโน เจตติ อธิวณิ ฯ ยาคิ อนนิยตวณิ ฯ
จสทโท ปุพพสมปตติยา สห สมปิณทนต์โต ฯ นิพพานิเยว
นิพพานสมปตติ ฯ

อัย ปน อตถวณณนา ยา เอสา สุวณณตาคิอา
ทิหิ ปเทหิ มานุสสิกา จ สมปตติ เทวโลเก จ ยารตติ
วุตตา सा ज सपुपा या जयमप्रा सत्थानुसारिणावातिवเสน
ปตตพพา นิพพานสมปตติ सा जति अत्तत्तियमपि ओरिโส
सपुपमेतेन लपुत्तिति ฯ

อถวา ยา ปุพเพ สุวณณตาทิหิ อวุตตา สุรา

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๓๑๔

สติมนุโต อธิ พุรัมหจริยวาโสติ เอวมาทีนา (๑) นเยน นิหุทธิฎจา
ปญญาเวยฺยคฺคิตฺยาทีเกทา จ มานุสฺสิกา สมฺปตฺติ อปฺรา เทวโลเก
จ ยานานาทิรติ ยา จ ยถาวคฺคตฺตปฺการา นิพฺพานสมฺปตฺติ
จาติ อิทมฺปิ ตตฺถิ โอธิโส สพฺพเมเตน ลพฺภตฺติ ฯ เอวเมตฺถ
อตุถวณณา เวทิตฺวา ฯ

ขุททสมภาถวณณา

เอวมิมาย คาทาย ปุณฺณานุกาเวน ลภิตพฺพิ สทฺธานุ-
สาริกาวาทิวเสน ปตฺตพฺพิ นิพฺพานสมฺปตฺติมฺปิ ทสฺเสตฺวา
อิทานิ เตวิชฺชอุกฺโตภาควิมุตฺติวสฺสีกาววเสนาปิ ปตฺตพฺพิ ตเมว ตสฺส
อุบายญจ ทสฺเสนโต

मितฺตสมฺปทมาคมฺม โยนิโส เจ ปญฺชชฺโต

วิชฺชาวิมุตฺติวสฺสีกาโว สพฺพเมเตน ลพฺภตฺติ

อิมิ คาทมาห ฯ

ตสฺสายํ ปทวณณา สมฺปชฺชติ เอตาย คฺคณวิภูติ
ปาปุณฺณตฺติ สมฺปทา มิตฺโต เอว สมฺปทา มิตฺตสมฺปทา ตํ
मितฺตสมฺปทํ ฯ อากุมฺมาติ นิสฺสาย ฯ โยนิโสติ อุบายเณ ฯ
ปญฺชชฺโตติ โยคานุกฺจํ กโรโต ฯ วิชานาติ เอตายาติ
วิชฺชา วิมฺจฺจติ เอตาย สยิ วา วิมฺจฺจตฺติ วิมุตฺติ วิชฺชา จ

๑. อัง. นวก. ๒๓/๒๒๕/๔๐๕ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ นิธิกณฺทสุตฺตวณฺณา หน้า ๓๑๕

วิมุตติ จ วิชฺชาวิมุตติโย วิชฺชาวิมุตฺตีสฺ วสีภาโว วิชฺชาวิมุตฺติวสีภาโว ฯ

อัย ปน อตฺถวณฺณา ยวายํ มิตฺตสมฺปทฺมกมฺมตฺติ

สตุถาริ วา อญฺญตริ วา ครุญฺจํนียํ สพฺรหฺมจาริ นิสฺสาย

ตโต โอวาทฺยจ อนุสฺสํนิจฺ คเหตุวํ ยถํอนุสิญฺจํ ปฏิปตฺติยา

โยนิโส ปยุณฺชโต ปุพฺเพนิวาสาทิสฺ ตีสฺ วิชฺชาสุ ตตฺถ

กตฺมา วิมุตฺติ จิตฺตสฺส จ อธิมุตฺติ นิพฺพานญฺจาติ (๑) เอวิ

มํคตํย อญฺจสมํปตฺตินิพฺพานญฺเจทํย วิมุตฺติยา จ ตถา ตถา

อทฺนฺชายิตฺตเตน วสีภาโว อิทมฺปิ จตฺตํ อธิโส สพฺพเมเตน

ลพฺภตฺติ ฯ

ปณฺณรสมคฺถาวณฺณา

เอวมิมํย คํถาย ปุพฺเพ กถิตวิชฺชาวิมุตฺติวสีภาวภาคิย-

ปุณฺณานุภาเวน ลภิตพฺพิ เตวิชฺชอุภโตภาควิมุตฺติวเสนํปิ

ปตฺตพฺพิ นิพฺพานสมฺปตฺติํ ทสฺเสตฺวา อิทานิ ยสฺมา วิชฺชา-

วิมุตฺติวสีภาวปฺปตฺตา เตวิชฺชอุภโตภาควิมุตฺตาปี น เต (๒)

สพฺเพ ปฏิสมฺภิตาทิคุณฺวิภูติํ ลภนฺติ อิมํย จ ปุณฺณสมฺปทํย

ตสฺสา คุณฺวิภูติยา ปทญฺจํนํวเสน ตถา ตถา สํปิ

ลพฺภติ ตสฺมา ตมฺปิ ทสฺเสนฺโต

๑. อภิ. สจ. ๓๔/๘๗๖/๓๓๕ ฯ ๒. ม. น เตติ นตฺถิ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๓๑๖

ปฐิสุมภิตา วิโมกขา จ ยา จ สาวกปารมี
ปจเจกโพธิ พุทฺธภูมิ สพฺพเมเตน ลพฺภตฺติ

อิมิ คาลมาห ฯ

ยโต สมฺมา กเตน ยา จายิ ฌมฺมตฺตนิรุตฺติปฐิภาณสุ
ปเภทคตา ปญฺญา ปฐิสุมภิตาติ วุจฺจติ เย จิเม รุปี รุปานิ
ปสฺสตฺติ (๑) อาทินา นเยน อญฺจ วิโมกขา ยา จายิ ภควโต
สาวเกหิ ปตฺตพฺพา สาวกสมฺปตฺตिसาธิกา สาวกปารมี ยา
จ สยมฺภุภาวสาธิกา ปจเจกโพธิ ยา จ สพฺพสตฺตตฺตม-
ภาวสาธิกา พุทฺธภูมิ อิทมฺปิ ปญฺจิมิ โอิธิโส สพฺพเมเตน
ลพฺภตฺติ เวทิตพฺพิ ฯ

โสฬสมคถาวณณา

เอวํ ภควา ฆนฺตํ ยํ ยํ เทวาทิปตฺตเถนฺติ สพฺพเมเตน
ลพฺภตฺติ วุคฺคํ ตํ อิมาทิ ปญฺจหิ คาลาหิ โอิธิโส โอิธิโส
ทสฺเสตฺวา อิทานิ สพฺพเมวิทํ สพฺพกามททนิริสฺสยฺยิตํ ปุญฺญ-
สมฺปทํ ปสฺสนฺโต

เอวํ มหคฺคิกา เอสา ยทิตํ ปุญฺญสมฺปทา
ตสฺมา ธีรา ปสฺสนฺติ ปญฺจิตา กตฺตปุญฺญตฺนฺติ

อิมาย คาลาย เทสนํ นิฏฺฐาเปสิ ฯ

๑. ที. มหา. ๑๐/๖๖/๘๓ ฯ ที. ปา. ๑๑/๔๕๓/๓๒๘ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ นิธิกณทศตวณณา หน้า ๓๑๘

ตสสาขั ปทวณณา เอวนุติ อติตตถนิทสสนั ฯ มหนโต
อตุโถ อสสาติ มหตถิกา มหโต อตุถาย สัวตตตีติ วุตตติ
โหติ มหิตุธิกาตีปี ปาโจ ฯ เอสาติ อุทเทสวงนั เตน ยสส
ทานน สี่เลนาติ อิตอปุปฏิติ ยาว กยิราถ ชีโร ปุณณานีติ
วุตตติ ปุณณสมปทัง อุททิสติ ฯ ยทิตนุติ อภิมุขกรณตเถ นิปาโต ฯ
เตน เอสาติ อุททิจุจัน นิททิสิตุ ยาเอสาติ อภิมุขัง กโรติ ฯ
ปุณณานัง สมปทา ปุณณสมปทา ฯ ตสสมาติ การณวงนั ฯ
ชีราติ ชิติมนุโต ฯ ปัสสนตีติ วณณยนุติ ฯ ปณทิตาติ
ปณณาสมปนุณา ฯ กตปุณณตนุติ กตปุณณภาวึ ฯ

อขมฺปน อตถวณณา อิติ ภควา สุวณณตาทิ
พุทฺธกฺกมฺปิโรยสานัน ปุณณสมปทานุภาเวณ อธิกนุตพุทฺธมตถัง
วณณยิตฺวา อิทานิ ตเมวตถัง สมปิณฺฑิตฺวา ทสฺเสนนุโต
เตเนวตถเถน ยถาวุตตปฺปการาย ปุณณสมปทาย มหตถิกตถัง
นิโรเปนุโต (๑) อาห เอวึ มหโต อตุถสฺส อาวหนน มหตถิกา
เอสา ยทิตัง มยา ยสฺส ทานน สี่เลนาติ อาทินา นยน
เทสิตา ปุณณสมปทา ตสฺมา มาทิสา สตฺตานัน หิตฺสูขาวหาย
ธมฺมเทสนาย อภิลาสุตฺตาย ยถากุตฺตวาณน (๒) จ ชีรา ปณฺฑิตา
อสาธารณมณฺเฒสั อโจรหารโณ นิธิติ อาทิติ อิท วุตเตหิ จ
อวุตเตหิ จ มา ภิกฺขเว ปุณณานัน ภายิตฺถ สุขสฺเสตถึ ภิกฺขเว
๑. ม. ย. ถุนนุโต ฯ ๒. ม. ย. ยถากุตฺตคฺคณน ฯ

อริวงนํ ยทิตํ ปุณฺณานีติ (๑) อาทีหิ วจเนหิ อเนกาการโวการํ
กตปุณฺณตํ ปัสสนฺติ น ปกฺขปาเตนาคี ฯ

เทสนาปริโยसानเ โส อุปาสโก พหุชเนหิ สทฺธิ

โสตปาตฺตตีผลเ ปตฺติจฺจาสี โส จ รณฺโณ ปเสนทโกสลลฺลสฺส สนฺตีกํ
คนฺตุวา เอตมตฺถํ อาโรเจตี ราชชา อตีวีย ตฺถุโจ หุตฺวา
สาธฺม คหปตี สาธฺม โข ตฺวํ คหปตี มาทิสฺสหิปิ อหฺรณฺณียํ
นินฺธี นินฺธีสฺสตี สมนฺภาเวตฺตฺวา ตลฺลสฺส มหฺนตฺถํ ปุชฺชมกาสีตี ฯ

นินฺทิกณฺฑทลฺลสฺสวณฺณา นินฺทิจิตฺตา ฯ

๑. อัง. สตุตฺตก. ๒๓/๕๕/๕๐ ฯ พุ. อิติ. ๒๕/๒๐๐/๒๔๐ ฯ

เมตตสุตตวณณา

นิกุเขปโปชณั

อิทานิ โย นริคณทานนตรี นิกุขิตตสส เมตตสุตตสส
อตุถวณณากุโม อนุปุตโต ตสส อิธ นิกุเขปโปชณั วตุวา ตโต ปรี
เยน วุตติ ยथा ยตุถ ยสุมา เจเตส ทีปนา
นิตานั โสธยิตวาสุส กริตสามตุถวณณนติ ฯ
ตตุถ ยสุมา นริคณแทน ทานสีลาทีปุลลสมปทา วุตตา
สาจ สตุเตสุ เมตตตาย กตาย มหปผลา โหติ ยาว พุทธฐมี
ปาเปตุ สมตถา ตสุมา ตสสา ปุลลสมปทาย อุปรการทสสนตุถิ
ยสุมา วา สรณเหที สาสเน โอตริตุวา สิษาปเทหี สีเล
ปติญจितานั ทวตตีสาการเหที รากปฺปทานสมตุถิ กุมารปุลลเห
โมหปฺปทานสมตุถยจ กम्मญจानั ทสเสตุวา มงฺกลสุตเตน ตสส
ปวตติยา มงฺกลภาโว อตุตรกษา จ รตนสุตเตน ตสสานุรูปา
ปรรกษา ตีโรกฺกาทะน รตนสุตเต วุตตญเตสุ เอกจจญตทสสนั
วุตตปฺปการาย ปุลลสมปตติยา ปมชชมานานั (๑) วิปตติ จ
นริคณแทน ตีโรกฺกาทะ วุตตวิปตติปฺปิกฺกขญตา สมปตติ จ
ทสสิตา โทสปฺปทานสมตุถมฺปน กम्मญจानั อทสสิตเมว ตสุมา
๑. สี. ปมชชนา ฯ ม. ปมชชนุदानั ฯ

ตัม โทสปปหานสมตถัม กम्मภูจัน ทสเสตัม อิทัมเมตตสุตตัม
อิธ นิกขิตตัม ฯ เอวณ्हี สุปริปุโร โหติ ขุททกปาโจิติ อิทมสส
อิธ นิกเขปปปโยชนั ฯ

นิทานโสธนั

อิทานิ ยายั

เยน วุตตัม ยथा ยตถ ยสุมา เจเตส ทีปนา

นิทานัน โสธยิตฺวาสุส กริสฺสามตถวณณนฺติ ฯ

มาติกา นิกขิตตา ตตถ อิทัมเมตตสุตตัม ภควตาว วุตตัม
น สาวกาทีหิ ตถจ ปน ยथा หิมวณฺตปสฺสโต เทวตาหิ
อุพฺพาทุหา ภิกฺขุ ภควโต สฺนฺติกัม อากตา ตथा สาวตฺถิยั
เตสั ภิกฺขุณั ปริตตตถาย กम्मภูจันตถาย จ วุตตณฺติ เอวั
ตาว สงฺเขปโต เอเตสั ปทานัน ทีปนานิทานโสธนา
เวทิตพฺพา ฯ

วิตุถารโต ปน เอวั เวทิตพฺพา เอกัม สมยั ภควา
สาวตฺถิยั วิหฺรติ อุปกฏฺจาย วสฺสุปนายิกาย เตน โข ปน
สมเยน สมพฺพุลา นานาเวรชฺชกา ภิกฺขุ ภควโต สฺนฺติเก
กम्मภูจัน คเหตฺวา ตตถ ตตถ วสฺสั อุปคณฺตฺกามา ภควนฺตัม
อุปสงฺกมณฺติ ฯ ตตฺร สฺสั ภควา รากจฺริทานัน สฺวิณฺณณก-
อวิณฺณณกวเสน เอกาทสฺวิธั อสุภกम्मภูจัน โทสจฺริทานัน

จตุพพิชั เมตตาทิกมมฏจัน โมหจรัตนั มรณานุสสติกมมฏ-
จนาทีนั วิตกกจรัตนั อานาปานสูตติปจวิกสิณาทีนั สทฐา-
จรัตนั พุทธานุสติกมมฏจนาทีนั พุทธิจรัตนั จตุธาต-
วตถานาทีนัตี อิมินา นเยน จตุราสีตีสหสูตปฎเภทจรัตนั-
กถานั กมมฏจนาณั กเถตี ฯ

อถ โข ปญจมตตानั ภิกขุสทานั ภควโต สนตติเก
กมมฏจัน อุกกเหตุวา สปปายเสนาสนนจ โคจรคามนจ
ปริเยสมานานั อนุปปุเพน คนตวา ปจจนเต หิมวนเตน สทฐี
เอกาพทฐี นีลกาจมนิสันนิภิสิตาตลั สีตลมนจนายนีลวน-
สณทมณทิตั มุตตาทลรชตปฏสทิสวาลิกาถณณุมิภาคั สจ-
สาตสีตทกฏจนาปริวาริตั (๒) ปพพตมททลัสุ ฯ อถ เต ภิกขุ
ตตเถเวกรตตี วสิตวา ปภาตาย รตติยา สรिरปริกมมึ กตวา
ตสสาวิทุเร อญตตรั คามั ปญทาย ปวิสึสุ ฯ คาโม
ฉนนิเวสนสนนิวิฏจกุลสสสุตโต มนุสสา เจตถ สทฐา
ปสนนา เต ปจจนเต ปพพชิตทสสนสส ทุลลภตาย ภิกขุ
ทิสวา เอว ปีติโสมนสสชาตา หุตวา เต ภิกขุ โภเชตวา
อิเชว ภนเต เตมาสั วสธาติ ยาจิตวา ปญจ ปธานกุก-
สทานั การาเปตวา ตตถ มนจปีจปานียปริโกชนียฆญาทีนั
สพพุปกรณานั ปฎิยาเทสุ ฯ

๑. ม. มุตตาทาล... ฯ ๒. ม. สจิสาสตสีตลชลาสปริวาริตั ฯ

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๓๒๒

ภิกขุ ตติยทิวเส อณฺณ คามํ ปิณฺฑทาย ปวิสฺสู ตตฺถปิ
มนุสฺสา ตเถว อุปฺภุจฺหิตฺวา วสฺสาวาสํ ยาจิสฺสุฯ ภิกขุ อสฺติ
อนฺตรายติ อธิวเสตฺวา ตํ วณฺสณฺท์ ปวิสฺสูวา สพฺพรตฺตินทิว
อารทฺธวิริยา ยามคณฺฑิกํ โกฎฺเฏตฺวา โยนิโสมนสิการพฺหุลา
วิหรนฺตา รุกฺขมฺูลานิ อุปฺคนฺตฺวา นิสฺสีทิสฺสุฯ สีสวนฺตานํ ภิกฺขุณฺ
เตเชน วิหตเตชา รุกฺขเทวตา อตฺตโน อตฺตโน วิมานา โอรุຍฺห
ทารเก คเหตุวา อิตฺโต จิตฺโต จ วิจรนฺติ เสยฺยถาปิ นาม
ราชฺูหิ วา ราชมฺหามตฺเตหิ วา คามกาวาสํ คเตหิ คามวาสินํ
ฆเรสุ โอกาเส คหิตฺเต ฆรฺมานุสกา ฆรานิ นทฺทฺทิตฺวา อณฺณตฺร
วสนฺตา กทา นุ คมิสฺสนฺตฺติติ ทูรโตว โอลฺเลนฺติ เอวเมว
เทวตา อตฺตโน อตฺตโน วิมานานิ นทฺทฺเทตฺวา อิตฺโต จิตฺโต
จ วิจรนฺติโย ทูรโตว โอลฺเลนฺติ กทานุ ภทฺทฺทิตฺวา
คมิสฺสนฺตฺติติฯ ตโต เอวํ สมจินฺเตสุ ปจฺมวสฺสุปกฺตา ภิกฺขุ
อวสฺสํ เตมาสํ วสฺสฺสนฺตฺติ มยฺมปฺน ตาวจิริ ทารเก คเหตุวา
โอกกมฺม วสฺสํ น สกฺโกม หนฺท มยฺ ภิกฺขุณฺ ภยชนกํ
อารมฺมณฺ ทสฺเสมาติฯ ตา รตฺตี ภิกฺขุณฺ สมณฺชมฺมกรณเวลาย
ภีสนฺกานิ ยกฺขรูปานิ นิมฺมินฺตฺวา ปุรฺโต ปุรฺโต ตฺติจฺจนฺติ
เถรวสทฺทฺทจ กโรนฺติฯ ภิกฺขุณฺ ตานิ รูปานิ ทิสฺวา
ตณฺจ สทฺทํ สฺสูวา หทฺยํ ฝนฺทติ ทุพฺพณฺณา จ อเหตุ
๑. สี. ทสฺเสสฺสีสามาติฯ

อุปปณฺหุปปณฺหุทุกชาติฯ เตน เต ภิกฺขุ จิตฺตํ เอกกํ
นาสกฺขีสุ กาคฺคํ เตสํ อนนฺนคฺคจิตฺตานิ ภเยน จ ปุณฺนปุณฺนํ
ลํวิคฺคานํ สติ ปมฺมสฺสตี ตโต เตสํ มฺหฺจฺจสฺสตีนํ ทฺถคฺคณฺฐานิ
อารมฺมณานิ ปโยเชตฺถํ เตสํ เตน ทฺถคฺคณฺฐเนน นิมนฺนิตฺถิมานมิมิ
มตฺตลฺลํ อโหสิ พาพฺพา สีสเวทนา อุปฺปชฺชิสฺสุ น จ
ตํ ปวตฺตี อณฺณมณฺณสฺส อารโจะตฺถํ ฯ

อเนกทิวสํ สํมตฺถเรตฺส อุปฺปญฺจกานกาเล สพฺเพสุ
สนฺนิปติเตสุ สํมตฺถโร ปุจฺฉิ ทฺถคฺคณฺฐานิ อวฺโส อิมิ
วณฺณํ ปวิญฺจณํ กตฺติปาหํ อติวีย ปริสุทฺโธ นวฺวณฺโณ
อโหสิ ปริโยทาโต วิปฺสนฺนานิ จ อินฺทฺริยานิ เอตฺรหิ
ปนฺตฺถ กิสฺวา ทฺถคฺคณฺฐา อุปฺปณฺหุปปณฺหุทุกชาติฯ กิ โว
อิธ อสฺปฺปายนฺติ ฯ ตโต เอโก ภิกฺขุ อห อหํ ภนฺเต
รตฺตี อีทิสฺสจ อีทิสฺสจ เภรวารมฺมณํ ปสฺสามิ จ สฺสามิ
จ อีทิสฺสจ คนฺธํ ฆายามิ เตน เม จิตฺตํ น สมาริยตีติ
เอเตเนว อุปาเยน สพฺเพว เต ตํ ปวตฺตี อารโจะตฺถํ ฯ
สํมตฺถโร อห ภควตา อวฺโส เทว วสฺสุปฺนายิกา
ปณฺณตฺตา อมฺหากณฺจ อิมิ เสนาสนํ อสฺปฺปายํ อายามวฺโส
ภควโต สนฺติกํ คนฺตฺวา อณฺณํ สฺปฺปายเสนาสนํ ปุจฺฉามาคิ ฯ
สํมตฺถโร ภนฺเตติ เต ภิกฺขุ เภรตฺส ปุจฺฉิตฺตฺวา สพฺเพว
เสนาสนํ สํสามิตฺวา ปตฺตจิวรมาทาย อณฺณปฺลิตฺตฺวา กุเลสุ

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๓๒๔

กณฺธิ อนามนฺเตตฺวา เอว เยน สาวตฺถิเตน จาริกํ ปกฺกมฺมีสุ ฯ

อนุปฺพุเพน สาวตฺถิ คณฺตฺวา ภควโต สนฺตํ อากมฺมีสุ ฯ

ภควา เต ภิกฺขุ ทิสฺวา เอตทโวจ น ภิกฺขเว อนฺโตวสุสฺสํ

จาริกา จริตฺพุพาติ มยา สิฺกฺขาปทํ ปณฺณตฺตํ กิสฺส ตฺมุเห

จาริกํ จรธาติ ฯ เต ภควโต สพุทฺธํ อาโรเจสฺสํ ฯ ภควา

อวชฺเชนฺโต สกฺลชฺมพุทฺธิเป อนฺตมโส จตฺปาทปิจฺจกฺกฺกานมตฺตมปี

เตสํ อณฺธํ สປฺปายเสนาสนํ นาทุทส ฯ อถ เต ภิกฺขุ อหา น

ภิกฺขเว ตฺมุหากํ อณฺธํ สປฺปายเสนาสนมตฺถิ ตตฺเถว ตฺมุเห

วิหรนฺตา อาสวกฺขยํ ปาปฺุณฺเยยถ คจฺจถ ภิกฺขเว ตเมว

เสนาสนํ อุปนฺนํ อวิหรธ สเจ ปน เทวตาหิ อภยํ อิจฺจถ

อิมํ ปรีตฺตํ อุกฺคณฺทห ฯ เอตฺถหิ โว ปรีตฺตลฺลจ กมฺมกฺกฺกานณฺจ

ภวิสฺสตีติ อิมํ สุตฺตมภาสิ ฯ

อปเร อาหุ คจฺจถ ภิกฺขเว ตเมว เสนาสนํ

อุปนฺนํ อวิหรธ อิทํ วตฺวา ภควา อหา อปีจ

โฆ อารณฺณิเกน ปรีหณฺณํ ฅาตฺพุทฺธํ ฯ เสยฺยถิทํ สายํ ปาตํ

กรณฺวเสน เทว เมตฺตา เทว ปรีตฺตา เทว อสุภา เทว

มรณฺสฺสตี อญฺจมหาสฺสเวควตฺถุสมาวชฺชนณฺจ อญฺจมหาสฺสเวค-

วตฺถุณี นาม ชาติ ชรา พุยาธิ มรณํ จตฺตารี อปาย-

ทฺกฺขานีติ อถวา ชาติชราพุยาธิมรณานิ จตฺตารี อปายทฺกฺข

ปณฺจมํ อตีเต วญฺญมฺลกํ ทฺกฺขํ อนาคเต วญฺญมฺลกํ ทฺกฺขํ

*เล่มที่ ๑๖ เมตตสุตตวณณา หน้า ๓๒๕

ปจฺจุปนฺนอาหารปริเยฏฺฐิมูลกํ ทุกฺขนฺติ ฯ เอวํ ภควา ปรีหรณํ
อาจิกฺขิตฺวา เตสํ ภิกฺขุณํ เมตตตฺถญจ ปรีตตตฺถญจ วิปฺสฺสนา-
ปาทกฺขฺมานตฺถญจ อิมํ สุตฺตมภาสี ฯ เอวํ วิตุถารโตปิ เยน
วฺตุตฺติ ยทา ยตฺถ ยสุมา เจติ เอเตสํ ปทานํ ทีปนา นิตาน-
โสธนาเวทิตฺวา ฯ

เอตฺตาวตา จ ยา สา เยน วฺตุตฺติ ยทา ยตฺถ
ยสุมา เจเตส ทีปนา ฯ นิตานํ โสธยิตฺวาติ มาติกา จปีตา
สา สพฺพปฺปการเณ วิตุถาริตา โหติ ฯ

ปรมคตาวณณา

อิทานิ อสฺส กริสิสฺสามตฺถวณณนฺติ วฺตุตตฺตา เอวํ
กตฺนิตานโสธนสฺส อสฺส สุตฺตสฺส อตฺถวณณา อารพฺภเต ฯ
ตตฺถ กรณียมตฺถกฺสเลนาคิ อิมิสฺสา ปรมคตาย ตาว อยํ
ปทวณณา กรณียนฺติ กาทพฺพํ กรณารนฺติ อตฺถโธ ฯ อตฺถโถติ
ปฏฺธิปทา ยํ วา กิณฺจ อตฺถโน หิตํ ตํ สพฺพํ อรณียโต
อตฺถโถติ วฺจุจติ อรณียโต นาม อฺปกนฺตพฺพโต ฯ อตฺถ
กฺสเลน อตฺถกฺสเลน อตฺถจฺเจเกนาติ วฺตุตฺติ โหติ ฯ ยนฺติ
อนิยฺमितปจฺจุตฺติ ฯ ตนฺติ นิยฺमितอฺปโยคํ อุกฺขมฺปิ วา ยํ ตนฺติ
ปจฺจุตฺตวณฺณํ สนฺตํ ปทนฺติ อฺปโยควณฺณํ ตตฺถ ลกฺขณโต
สนฺตํ ปตฺตพฺพโต ปทํ นิตฺวานสฺเสตํ อธิวณฺณํ ฯ อภิสเมจฺจาติ

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๓๒๖

อภิสมาคนุตวา ฯ สกโกตีติ สกโก สมตโธ ปฏิพลโตติ วุตตํ
โหติ ฯ อชฺฐติ อชฺฐชวตฺตโธ ฯ สฺกฺกฺจ อชฺฐติ สฺหฺชฺจ ฯ สฺจํ วโจ
อสมินฺนํติ สฺวโจ ฯ อสฺสชาติ ภเวยฺย ฯ มฺหฺตฺติ มฺหฺตฺตวตฺตโธ ฯ
น อติมานีติ อนติมานี ฯ

อยมฺปนฺตฺต อตฺตวณณา กรณียมตฺตกฺสเลน ยนฺตํ
สนฺตํ ปทํ อภิสมจฺจชาติ เอตฺถ ตาว อตฺถิ กรณียํ อตฺถิ
อกรณียํ ฯ ตตฺถ สงฺเขปฺโต สิกฺขตฺตยํ กรณียํ ฯ สีลวิปตฺติ
ทิกฺกฺจวิปตฺติ อจารวิปตฺติ อาชีวิปตฺติเตเวมาทิ อกรณียํ ฯ
ตถา อตฺถิ อตฺตกฺสโล อตฺถิ อนตฺตกฺสโล ฯ ตตฺถ โย อิมสฺมี
สาสเน ปพฺพชิตฺวา น อตฺตानํ สมมา ปโยเชติ ขณฺทสีโล
โหติ เอกวิสตีวธิ์ อนฺเสนํ นิสฺสาย ชีวิตํ กปฺเปติ ฯ เสยฺยถิํ
เวพฺพทานํ ปตฺตทานํ ปุํพฺพทานํ ผลทานํ ทนฺตกฺกฺจทานํ
มฺโขทกทานํ สินานทานํ จุณฺณทานํ มตฺตีกาทานํ ปาตฺกมฺยตํ (๑)
มฺกฺคฺสฺสฺยตํ ปาริภฺกฺยตํ ชงฺฆมฺเปสนิกํ เวชชกมฺมํ ทฺตกมฺมํ
ปหิณฺคมณํ ปิณฺทปฺปฺปิณฺทํ ทานานุปฺปทานํ วตฺตฺตวิชฺชํ นกฺขตฺต-
วิชฺชํ องฺควิชฺชนฺติ ฯ ฉพฺพิเช จ อโคจเร จรติ ฯ เสยฺยถิํ
เวสียาโคจเร วิธฺตฺตลฺกมฺาริกปณฺทกภิกฺขุณีปานาคารโคจเรติ ฯ
สํสฺสฺสฺจ จ วิหฺรติ ราชฺหิ ราชมหามตฺเตหิ ติตฺถิเยหิ ติตฺถิย-
สาวเกหิ อนนฺนโลมิเกน กิหิํสฺสคฺเคน ยานิ วา ปนฺ ตานิ
๑. ม. จาณฺกมฺยตํ ฯ ๒. มฺกฺคฺสฺสฺยตํ ฯ

กุลานิ อสสุทธานิ อปฺปสนฺนานิ อโนปานญฺตานิ อุกโกสก-
ปริภาสกานิ อนตฺตคามานิ อหิตคามานิ อผาสูกอโยคกฺเขมกามานิ
ภิกฺขุณฺ ๑เปฯ อุปาสกานํ อุปาสิกานํ ตถารูปานํ กุลานิ เสวติ ภชติ
ปยิริอุปาสติฯ อຍံ อนตฺตกฺสโล ๑

โย ปน อิมสฺมี สาสเน ปพฺพชิตฺวา อตฺตานํ สมมา
ปโยเชติ อนေနํ ปหาย จตฺตปาริสฺสุทฺธิสฺสีเล ปติญฺจาทฺตกาโม
สทฺธาสฺสีเสน ปาฏิโมกฺขสํวาริ สติสฺสีเสน อินฺทฺริยสํวาริ วิริยสฺสีเสน
อาชีวปาริสฺสุทฺธิ ปญฺญาสฺสีเสน ปจฺจยปฺปฏิเสวนํ ปุเรติฯ อຍံ
อตฺตกฺสโล ๑

โย วา สตฺตปาตฺตติกฺขนฺธโสธฺนวเสน ปาฏิโมกฺขสํวาริ จทฺวาเร
ฆญฺญิตฺตารมฺมณฺเส อภิชฺฌาทีนํ อนฺุปฺตติวเสน อินฺทฺริยสํวาริ
อนေနปรีวชฺชนวเสน วิญฺญปฺสญฺจพฺพุทธพฺพุทธสาวกวณฺณิตปจฺจย-
ปฺปฏิเสวเนน จ อาชีวปาริสฺสุทฺธิ ยถาจฺจตฺตปจฺจเวกฺขณวเสน
ปจฺจยปฺปฏิเสวนํ จตฺตอิริยาปถปรีวตฺตเน สาคฺตกตฺตาทีนํ ปจฺจเวกฺขณ-
วเสน สมฺปชฌณํ โสเชติฯ อຍมฺปิ อตฺตกฺสโล ๑

โย วา ยถา อฺุโสทกํ ปฺปฏิจฺจ สงฺกิลิฏฺฐํ วตฺถํ
ปรีโยทายติ จาริกํ ปฺปฏิจฺจ อาทาโส อุกฺกามขํ ปฺปฏิจฺจ ชาตฺรป
ตถา ฌาณํ ปฺปฏิจฺจ สීลํ โวทายตฺติ ฌตฺวา ฌาโณทเกน
โธวณฺโต สීลํ ปรียาทาเปติฯ ยถา จ กิถิ สกฺกณิกา อณฺุท
จามรีมิตฺติ วาลธီ เอกปฺตฺตติกา นารี ปิยํ เอกปฺตฺตกํ เอกนยโน

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๓๒๘

ปรีโส ตํ เอกนยณญจ รกขติ ตถา อติวिय อปฺปมตฺโต อตฺตโน
สีลกฺขนฺธิ รกขติ สายํ ปาตํ ปจฺจเวกฺขมาโน อนุมตฺตมฺปิ
วชฺชํ น ปสฺสตี ฯ อยมฺปิ อตฺตกุสโล ฯ โ

โย วา ปน อวิปฺปฏิสารถเร สีเล ปติฏฺจาย กิเลส-
วิกฺขมฺภนปฺปฏิปทํ ปคฺคณฺหาตี ตํ ปคฺคเหตุวา กสิณปริกมฺมํ
กโรตี กสิณปริกมฺมํ กตฺวา สมาปตฺติโย นิพฺพตฺเตตี ฯ อยมฺปิ
อตฺตกุสโล ฯ

โย วา ปน สมาปตฺติโต วุฏฺจาย สงฺขารे สมฺมสึตฺวา
อรหตฺตํ ปาปุณาตี อยํ อตฺตกุสลานํ อकुโล ฯ ตตฺถ เย อิเม
ยาว อวิปฺปฏิสารถเร สีเล ปติฏฺจानน ยาว วา กิเลส-
วิกฺขมฺภนปฺปฏิปทายปคฺคณฺหเนน (๒) วณฺณิตา อตฺตกุสลา เต อิมสฺมี
อตฺเถ อตฺตกุสลาตี อธิปฺเปตา ฯ ตถาวิชา จ เต ภิกฺขุ ฯ
เตน ภควา เต ภิกฺขุ สนฺชาย เอกปฺคฺคลาธิฏฺจานาย เทสนาย
กรณียมตฺตกุสเลนาคี อาห ฯ

ตโต ปรี (๑) ก็ กรณียนฺติ เตสํ สลฺยชาติกฺงฺขานํ อาห
ยนฺตํ สนฺตํ ปทํ อภิสเมจฺจาคี ฯ อยญฺเหตุถาธิปฺปาโย ตํ
พฺพุธานุพฺพุเทหิ วณฺณิตํ สนฺตํ นิพฺพานปทํ ปฏฺิเวทฺวเสน
อภิสเมจฺจ วิหริตฺตกาเมน ยํ กรณียนฺติ ฯ เอตฺถ จ ยนฺติ อิมสฺส
คาถาปทสฺส อาทีโต วุตฺตเมว กรณียนฺติ อธิการโต อนฺวตฺตตี

๑. ม. น ปสฺสตี ฯ ๒. สี. ...ปคฺคณฺหเนน มคฺคผลน ฯ

๓. ม. คโต ฯ

ตํ สนฺตํ ปทํ อภิสเมจฺจาติ ฯ อยมฺปน ยสุมา สาวเสสปาโ
อตุโถ ตสุมา วิหริตุกาเมนาติ วุตฺตฺนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ

อถวา สนฺตํ ปทํ อภิสเมจฺจาติ อนฺุสฺสวาทิวเสน
โลกิยปลฺลยา ย นิพฺพานปทํ สนฺตฺนฺติ ญตฺวา ตํ อธิคฺนฺตุกาเมน
ยฺนฺตํ กรณียฺนฺติ อธิการโต อนฺุวตฺตติ ตํ กรณียมตฺถ-
กฺุสเลนาติ เอวเมตฺถ อธิปฺปาโย เวทิตพฺโพ ฯ อถวา กรณีย-
มตฺถกฺุสเลนาติ วุตฺเต กิณฺติ จินฺเตนฺตานิ อห ยฺนฺตํ สนฺตํ
ปทํ อภิสเมจฺจาติ ฯ ตสฺเสวํ อธิปฺปาโย เวทิตพฺโพ โลกิย-
ปลฺลยา ย สนฺตํ ปทํ อภิสเมจฺจ ยํ กรณียํ กาทพฺพํ ตํ
กรณียํ กรณารหเมว ตฺนฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ

กิมฺปน ตฺนฺติ กิมญฺลํ สียา อญฺจตฺร ตททิกมฺ-
ปายโต กามญฺเจตํ กรณารหตฺเถน สิกฺขตฺตยทีปเกน อาทิปเทเนว
วุตฺตํ ฯ ตถา หิ ตสฺส อตฺถวณฺณาย อโวจฺมุห อตฺถิ
กรณียํ อตฺถิ อกรณียํ ฯ ตตฺถ สฺงเขปโต สิกฺขตฺตยํ กรณียฺนฺติ ฯ
อติสฺงเขเปน เทสิตตฺตา ปน เตสํ ภิกฺขุณฺํ เกหิจิ วิญฺญาตํ
เกหิจิ น วิญฺญาตํ ฯ ตโต เยหิ น วิญฺญาตํ เตสํ วิญฺญาปนตฺถํ
ยํ วิเสสโต อารญฺญิเกน ภิกฺขุณา กาทพฺพํ ตํ วิตุถาเรนฺโต
สกุโก อฺชฺช จ สฺหฺช จ สฺวโจ จสฺส มฺหฺ อณฺติมานีติ อิมํ
ตาว อฺปจฺจตฺตคาถมาห ฯ

ก็ วุตฺตํ โหติ สนฺตํ ปทํ อภิสเมจฺจ วิหริตุกาโม

โลกิยปลนุณาย วา ตัม อภิสเมจฺจ ตทธคฺคมา ย ปฏิปชฺชมาโน
อารณฺณโก ภิกฺขุ ทุคฺคยจตุตฺถปธานิยงฺคสมนฺนาคเม น กายเ จ
ชีวิเต จ อนเปกฺโข หุตฺวา สจฺจปฏิเวธาย ปฏิปชฺชิตฺติ สกฺโก
อสฺส ตถา กสิณปริกมฺมวตฺตสมาทานาที่สุ อตฺตโน ปตฺต-
จิวรปฏิสงฺขรณาที่สุ จ ยานิ ตานิ สพุรหุมจารีนํ อุจฺจา-
วจานิ กิรณฺณิยานิ เตสุ อณฺเณสุ จ เอวฺรุเปสุ สกฺโก อสฺส
ทกฺโข อนลโส สมตฺโต ๗ สกฺโก โหนฺโตปิ จ ตคฺคิ-
ปธานิยงฺคสมนฺนาคเม น อุชฺช อสฺส ๗ อุชฺช โหนฺโตปิ จ สกฺกิ
อุชฺชภาเว น ทหฺรกาเล วา อุชฺชภาเว น สนฺโตลฺลํ อนาปชฺชิตฺวา
ยาวชีวํ ปุณฺปุณฺนํ อลิตฺถิกรณเณ น สฺกุจฺจตฺริ อุชฺช อสฺส อสจ-
กธตฺตาย วา อุชฺช อมายาวิตาย สุหฺหุ กายวจิวํกปฺปหานเณ
วา อุชฺช มโนวํกปฺปหานเณ สุหฺหุ ๗ อสนฺตคฺคณฺสฺส วา อนาวิ-
กธเณ น อุชฺช อสนฺตคฺคณเณ อุปฺปนฺนสฺส ตากสฺส อนธิวสเนน
สุหฺหุ ๗ เอวํ อารมฺมณลภฺขณฺณปนิชฺชานเณหิ ปุริมทฺวยตคฺคิยสิกฺขาหิ
ปโยคาสยสุทฺธิหิ จ อุชฺช จ สุหฺหุ จ อสฺส ๗

น เกวลณฺจ อุชฺช จ สุหฺหุ จ อปิจ ปน สุวโจ จ
อสฺส ๗ โย หิ ปุคฺคโล อิทํ น กาทพฺพนฺติ วุคฺโต ก็
เต ทิฏฺฐิ จินฺเต สุตฺโต โกเม หุตฺวา วทสิ ก็ อุปชฺชมาโย
อาจริโย สนฺทิกฺโข สมภตฺโตติ วา วทติ ตฺถุณีภาเว น วา
วิหเสติ สมปฏฺิจฺฉิตฺวา น ตถา กโรติ โส

วิเสสธมฺมสฺส ทูเร โหติ ฯ โย ปน โอวทียมาโน สาธุ
ภนฺเต สฺสจฺจุ วุตฺตํ อตฺตโน วชฺชํ นาม ทุทฺทสํ โหติ ปุณฺปิ
มํ เอวรูปํ ทิสฺวา มทฺทยายถ อนุกมฺปํ อุปาทาย จิรสฺสํ เม
ตฺมฺหากํ สนฺติกาโร โอวาโท ลทฺโฆติ วทติ ยถานุสฺสิญฺจ
ปฺปฺปชฺชติ โส วิเสสธมฺมสฺส อวิทฺทูเร โหติ ฯ ตสฺมา เอวํ
ปรสฺส วณฺํ สมปฺปฺปจฺฉิตฺวา กโรนฺโต สฺวโจ จ อสฺส ฯ

ยถา จ สฺวโจ เอวํ มฺหุ อสฺส ฯ มฺหุติ กหฺนฺเจहि
ทฺตคฺมณฺปหิณฺคฺมณาทีสุ นิชฺฌชฺมาโน ตตฺถ มฺหุภาวํ อกตฺวา
ถทฺโฆ หุตฺวา วตฺตปฺปฺปตฺติยํ สกฺลพฺรหฺมจฺริเย จ มฺหุ อสฺส
สฺปริกมฺมกตํ สฺวณฺณํ วิย ตตฺถ ตตฺถ วินิโยคกฺขโม. อถวา
มฺหุติ อภาคุฏฺโถ อุตฺตานมฺโข สุขสมฺภาโส ปฺปฺปสนฺธารวตฺติ
สฺตฺติตฺถํ วิย สฺขาวกาโห อสฺส ฯ น เกวลญฺจ มฺหุ อปฺจ
ปน อนตฺติมานิ อสฺส ชาติโคตฺตาทีหิ อตฺติมานวตฺตฺถุหิ ปเร
นาตฺติมณฺเฑยฺย สารีปฺตฺตฺถโร วิย จณฺฑาลกฺุมารกสฺเมน เจตฺสา
วิหเรยฺยชาติ ฯ

หุติยคาถาวณณา

เอว ภาควา สนฺตํ ปทํ อภิสเมจจ วิหริตุกามสฺส
ตทธิคมา ย วา ปฏิปชฺชมานสฺส วิเสสโต อารญญิกสฺส ภิกฺขุโน
เอกจํ ภรณียํ วตฺวา ปุณฺ ตทตฺตริมปี วตฺตุกาโม สนฺตฺสโก
จาติ หุติยํ คาถมาห ฯ

ตตฺถ สนฺตฺตฺถิ จ กตญฺจตาติ เอตฺถ วุตฺตปฺปเกเทน
ทฺวาทสฺวิเรน สนฺโตเสน สนฺตฺสฺสตีติ สนฺตฺสโก ฯ อถวา
ตฺสฺสตีติ ตฺสฺสโก สเกน ตฺสฺสโก สนฺเตน ตฺสฺสโก สเมน
ตฺสฺสโกติ สนฺตฺสโก ฯ ตตฺถ สกํ นาม ปิณฺฑิยาโลปโกชนํ
นิสฺสายาติ เอวํ อุปสมฺปทมนฺทเล อุทฺธิฏฺฐิ อตฺตนา จ
สมฺปฏฺฐิจฺฉิตฺ จตฺตฺตฺยชาตํ เตน สุนฺทเรน วา อสุนฺทเรน
วา สกฺกจฺจมสกฺกจํ วา ทินฺเนน ปฏิกฺคหณกาลे
ปริโภคกาลे จ วิการิ อทฺสเสตฺวา ยาเปนฺโต สเกน
ตฺสฺสโกติ วุจฺจติ ฯ สนฺตํ นาม ยํ ลทฺธิ โหติ อตฺตโน
วิชฺชมานํ เตน สนฺเตเนว ตฺสฺสนฺโต ตโต ปริ น ปฏฺเจนฺโต
อตฺริจฺฉตํ ปชฺหนฺโต สนฺเตน ตฺสฺสโกติ วุจฺจติ ฯ สมนํ นาม
อิฏฺฐานิฏฺฐเจสฺส อนฺนยปฺปฏฺฐิมปฺปหานํ เตน สเมน สพฺพารมฺมณฺเส
ตฺสฺสนฺโต สเมน ตฺสฺสโกติ วุจฺจติ ฯ

สุเขน ภริยตีติ สฺภโร สฺปโปโสติ วุตฺตํ โหติ ฯ โย
หิ ภิกฺขุ มนฺุเสหิ สาลิมฺโสทนาทินํ ปตฺเต ปุเรตฺวา ทินฺเนปี

ทุมมุขภาว อนตตมณภาวเมว จ ทสเสติ เตสึ वा सम्मुख
त्तं पिณฑपात्तं किं तुเมहि तिन्ननुติ ोस्ताเทनโต सामे
र-
कण्डुजातिन्नं तेहि एस तुपुगโร ५ ऐत्तं तिसुवा मनुसु
सा
तुरโตव प्रिवृषेनुति तुपुगरो गिगु न सका पोसिदु
नुति ५
नो पन यगिणुजि चुत्तं वा पन्दित्तं वा अप्पि वा प
हुं
वा लกित्त्वा ोत्तमनो विप्रसन्नमुञ्चो हुत्त्वा यापे
ति (॑) एस
सुगरो ५ ऐत्तं तिसुवा मनुसुसा ोत्तिय विसु
सुता नो
नुति
อมहात्तं गतुत्तदा सुगरो लोकोत्तेनपि तु
सुसुत्ति मयमेव न
पोसेसुसामाति पण्डित्तं गत्त्वा पोसे
नुति ५ ऐवुरुपो ोत्त सुगरो
त्ति
ोत्ति ५

อปปิ กิจจมสุสาติ อปปกิจโจ น กम्मารามตาสารามตา
สงคณการามตาทีอเนกกิจจพยาวโณ อถวา สก
ล-
วิหารे नवग्गम्मसम्मปริโลกसामे
रอารामิกโวसानาतिकิจ-
จ-
विरहितो ोत्तโน เกसनขจเจ
เทनปत्तจिवรปริกมมาที กत्त्वा
สม
ณ-
ธम्मกิจจโปโร โหत्तिตุ วุत्तं
โหติ ५

สลุลหุกา วุत्तติ อสุสาติ สลุลहुकु
วुत्तติ ५ ยถา ऐกजो
पहुण्णुत्तो गिगु तिसा प
कुम्मनกาเล पहुपत्तजिव
रपจुत्तर
ण-
तेलकुพาที महाखेनेन सी
सगारगुणारातीहि ोजु
जारापेत्त्वा (॒)
पकुम्मति ऐवं ोत्त्वा โย
อปปปริกษาโร โหติ
ปत्तจिवรา
ति-
๑. สี. ยาคี ๕ ๒. ม. อุพพหา
ปेत्त्वा ๕

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๓๓๔

อฏฐสมณปริกขารมตฺตเมว ปฺริหฺรติ ทิสายกฺกมณกาลเ ปกฺขี
สกุโณ วิย สฺมาทายเว ปกฺกมฺติ เอวฺรูโป อธิ สลฺลหุคฺคตฺตี
อธิปฺเปโต ฯ สฺนฺตานิ อฺนฺทฺริยานิ อสฺสาติ สฺนฺตฺนฺทฺริโย ฯ
อิฏฺฐารมฺมณาทิสฺส รากาทิวเสณ อฺนฺทฺตฺนฺทฺริโยติ วุคฺคํ โหติ ฯ
นฺิปโกติ วิญฺญู วิภาวี ปฺลยฺววา สีสฺนฺนฺรฺกฺขณปฺลยฺวาย จีวฺราทฺธิ-
วิจฺยารณปฺลยฺวาย อวฺวาทิสฺสคฺคสฺปฺปายปฺริชานนปฺลยฺวาย จ
สมนฺนาคโตติ อธิปฺปาโย ฯ

น ปคพฺโถติ อปฺปคพฺโถ อฏฺฐจฺญานน กายปาคพฺภิเยน
จตฺตฺจฺญานน ๑ วจิปาคพฺภิเยน อเนกจฺญานน มโนปาคพฺภิเยน
จ วิรทิตฺติ อตุโถ ฯ

อฏฺฐจฺญานํ กายปาคพฺภियํ (๑) นาม สัมคณปฺุคฺคโลภชน-
สาลาชนฺตฺตามรฺนฺหานตฺตฺถิกฺขาจฺยารมคฺคอนฺตรมฺรปฺปเวสเนสฺส กายน
อปฺปปฏิรูปรณํ ฯ เสยฺยถิทํ อธิเรกฺกจฺโจ สัมมชฺเฒ ปฺลลตฺถิกาย
วา นิสิตฺติ ปาเทณ ปาทํ อาทเหตุวา (๒) วาติ เอวมาทฺธิ ฯ
ตถา คณมชฺเฒ จตฺตฺปฺริสสนฺนิปาเต ตถา วุจฺจตฺตเร ปฺุคฺคเล ฯ
โภชนสาลายมฺปน วุจฺจตฺตมานํ อาสนํ น เทติ นวานํ อาสนํ
ปฺฏิพาหติ ฯ ตถา ชนฺตฺตามเร วุจฺจตฺตเฒ เจตฺถ อนาปฺุจฺจลา อคฺคิ-
ชาลนาทฺธิ กโรติ ฯ นฺหานตฺตฺถเ จยทฺธิทํ ททโร วุจฺจตฺตเฒ
ปฺมาณํ อกฺควา อากตฺตปฺฏิปาภฺยิยา นฺหายิตพฺพนฺติ วุคฺคํ ตมฺปิ
๑. ขุ. มหา. ๒๕/๓๕๕/๒๗๒๒ ฯ ๒. สฺ. ปาเทณ ปาทมาทฺธิตฺวา ฯ
ม. ปาทเ ปาทโมทฺธิตฺวา ฯ

*เล่มที่ ๑๖ เมตตสุตตวณณา หน้า ๓๓๕

อนาถิยนโต ปจฺจมา อากนฺตฺวา อุทกั โอตริตฺวา วุฑฺฒเ จ นเว จ
พาเชติ ฯ ภิกฺขุขาจรมคฺเค ปน อคฺคาสนอกฺโกทก-
อคฺคปิณฺฑตฺถั วุฑฺฒานั ปฺรโต ปฺรโต ยาทิ พาหาย พาหุ
ปฺหรนฺโต ฯ อนฺตรมรปฺปเวสเน วุฑฺฒานั ปจฺมตฺริ ปวิสติ ทฺหเรหิ
กายกัพฺนั กโรตฺติ เอมมาทิ ฯ

จตุฏฺฐานั วชิปาคพฺภิย (๑) นาม สงฺฆมคณปฺกคฺลอนฺตรมเรสุ
อปฺปฏิรูปฺวาจานิจฺจารณั ฯ เสยฺยถิถิ อิเชกจฺโจ สัฆมชฺเฌ
อนาปฺจฺจมา ฐมฺมิ ภาสติ ตถา ปุพฺเพ วุฑฺตปฺปกาเร คณ
วุฑฺฒตฺเร ปฺกคฺเล จ ตตฺถ มนฺสุเสหิ ปณฺหุ ปุณฺโจ วุฑฺฒตฺริ
อนาปฺจฺจมา วิสขฺเชติ อนฺตรมเร ปน อิตฺถนฺนามे กิ อตฺถิ
กิ ยาคู อุทาหุ ขาทนิยฺ วา โภชนิยฺ วา กิ เม
ทสฺสสิ กิมชฺช ขาทิสฺสามิ กิ ญฺชิสฺสามิ กิ ปวิตฺสามิ
เอวมมาทิ ภาสติ ฯ

อนนฺกฏฺฐานั มโนปาคพฺภิย (๒) นาม เตสุ เตสุ จานเนสุ
กายวาจาหิ อชฺฌมาจาร์ อนาปชฺชิตฺวาปี มนสา เอว กาม-
วิตกฺกาทินานปฺปกาโร อปฺปฏิรูปฺวิตกฺกนั ฯ

กุเลสุ อนนฺคิทฺุโรติ (๓) ยานิ อุปาสกฺกุลานิ อุปสงฺกมติ เตสุ
ปฺจฺจยตฺถนฺหาย วา อนนฺโลมิกคิหิ สัศคฺควเสน วา อนนฺคิทฺุโร
น สหโสทิกิ น สหนนฺทิ น สฺขิตฺเตสุ สฺขิตฺโต น ทฺกฺขิตฺเตสุ ทฺกฺขิตฺเตสุ
๑. พุ. มหา. ๒๕/๓๕๕/๒๗๔ ฯ ๒. พุ. มหา. ๒๕/๓๕๕/๒๗๖ ฯ
๓. กุเลสุวณฺนคิทฺุโรติ ฯ

น อุปฺปนเนสุ กิจฺจกรณียेषฺ อุตฺตนา วา อุโยคมา-
ปชฺชิตาติ วุตฺตํ โหติ ฯ อิมิสฺสาย จ กาถาย ยํ สุวโจ
จสฺสาติ เอตฺถ วุตฺตํ อสฺสาติ วจันํ ตํ สพฺพปเทหิ สทฺธิ
สนฺตฺสสโก จ อสฺส สฺภโร จ อสฺสาติ เอวํ โยเชตฺพุทฺ ฯ

ตติยกาถาวณณนา

เอวํ ภควา สนฺตํ ปทํ อภิสเมจฺจ วิหริตฺตุกามสฺส
ตทฺธิคฺคมา ย วา ปฏฺิปปชฺชิตฺตุกามสฺส วิเสสโต อารณฺญกิสฺส
ภิกฺขุโน ตทฺตฺตริมฺปิ กรณียํ อัจฺจิจฺจิตฺวา อิทานิ อกรณียมฺปิ
อัจฺจิจฺจิตฺกาโม น จ ขุทฺทํ สฺมาจเร กิลฺยจิ เยน วิณฺญ
ปฺเร อุปฺวเทยฺยุณฺติ อิมํ อุปฺพตฺตคาถมาห ฯ

ตสฺสสฺสโก เอวมิมํ กรณียํ กโรนฺโต ยนฺตํ กายวจิมโน-
ทฺวจฺจริตํ ขุทฺทํ ลามกนฺติ วุจฺจติ ตํ น จ ขุทฺทํ สฺมาจเร
อสมฺมาจเรนฺโต จ น เกวลํ โอปาริกํ กิณฺตุ (๑) กิลฺยจิ น สฺมาจเร
อฺปฺปมตฺตกมฺปิ อนฺุมตฺตกมฺปิ น สฺมาจเรติ วุตฺตํ โหติ ฯ

ตโต ตสฺส สฺมาจเร สนฺทิฏฺฐิจกเมว อาทินวํ ทสฺเสติ เยน
วิณฺญ ปฺเร อุปฺวเทยฺยุณฺติ ฯ เอตฺถ จ ยสฺมา อวิณฺญ ปฺเร
อฺปฺปมณฺ ฯ เต หิ อนวชฺชํ วา สวชฺชํ กโรนฺติ อฺปฺปสวชฺชํ
วา มหาสวชฺชํ กโรนฺติ ฯ วิณฺญ เอว ปน ปมณฺ ฯ เต หิ อนฺุวิจ
๑. สฺ. กิ ปน ฯ

*เล่มที่ ๑๖ เมตตสุตตวณณา หน้า ๓๓๗

ปริโยคาเหตุวา อวณณารหสฺส อวณณํ ภาสนฺติ วณณารหสฺส
วณณํ ภาสนฺติ ฯ ตสฺมา วิญญู ปเรติ วุคฺคํ ฯ

เอวํ ภควา อิมานิ อฑฺฒเตยฺยกาถานิ สนฺตํ ปทํ

อภิสมฺมจฺจ วิหริตุกามสฺส ตทธึคฺคมา ย วา ปฏิปชฺชิตุกามสฺส
วิเสสโต อารณฺณิกสฺส อารณฺณิกสีเสน จ สพฺเพสมฺปิ กมฺมฏฺฐานํ
คเหตุวา วิหริตุกามาณํ กรณฺิยากรณฺิเยภํ กมฺมฏฺฐานูปจาริ
วตฺวา อิทานิ เตสํ ภิกฺขุณฺํ ตสฺส เทวตาภยสฺส ปฏิฆาตาย
ปริตฺตตฺถํ วิปฺสสนาปาทกชฺฌานวเสน กมฺมฏฺฐานตฺถลฺลจฺจ สุฉินฺ
วา เขมิโน วา โหนฺตุตฺติอาทินา นเยน เมตฺตตฺถํ กเถตุมารทุโธ ฯ

ตตฺถ สุฉินฺตฺติ สุขสมฺงฺกิโน ฯ เขมิโนตฺติ เขมวฺนฺโต อภยา
นิรฺรูปทฺทวาทิ วุคฺคํ โหติ ฯ สพฺเพติ อนวเสสา ฯ สตฺตฺตฺติ
ปาณินฺ ฯ สุฉิตฺตฺตฺตฺติ สุฉิตฺตฺตฺตฺติ ฯ เอตฺถ จ กายิเกน สุขเณ
สุฉินฺ มาเนน สุขเณ สุขิตฺตฺตฺตา ตทฺถเณนาปี สพฺพภยฺยูปทฺทว-
วิกเมเน วา เขมิโนตฺติ เวทิตฺตฺตฺตฺติ ฯ กสฺมา ปน เอวํ วุคฺคํ ฯ
เมตฺตภาวนาการทฺสฺสนตฺถํ ฯ เอวญฺหิ เมตฺตฺตา ภาเวตฺตฺตฺตฺติ
สพฺเพ สตฺตฺตา สุฉินฺ โหนฺตุตฺติ วา เขมิโน โหนฺตุตฺติ วา
สุฉิตฺตฺตฺตา โหนฺตุตฺติ วา ฯ

จตุตถคาถาฉนวน

เอว ยาว อุปจารโต อุปปนาโกฏี ดาว สงเขเปน
เมตตภาวนัน ทสเสตวา อิทานิ วิตุถารโต ปน ตัม ทสเสตุม
เยเกจิติ คาทาทวยมาห ๑ อถ วา ยสุมมา ปุตุตตารมมณเ ปริจิตัม
จิตตัม น อาทิกเนว เอกกุเค สณจาทิ อารมมณปปเกทัม
ปน อนุคนตวา อนุคนตวา กเมเนว สณจาทิ ตสุมมา ตสส
ตสถาวราทิกตูปปเกเท อารมมณเ อนุคนตวา อนุคนตวา
สณจาทิมปิเยเกจิติ คาทาทวยมาห ๑ อถวา ยสุมมา ยสส
ยัม อารมมณัม วิภูตัม โหติ ตสส ตตถ จิตตัม สุมัม ติกุจติ
ตสุมมา เตสํ ภิกขุณัม ยสส ยัม วิภูตัม อารมมณัม ตสส
ตตถ จิตตัม สณจาทเปตูกาโม ตสถาวราทิกตูปปเกทามปเปททิปัม
เยเกจิติ อิมัม คาทาทวยมาห ๑

เอตถ หิ ตสถาวรทุกัม ทิกุจาทิกุจทุกัม ทูรสนตติกทุกัม
ภูตสมภเวสีทุกนตติ จตตารโรวุ เทเก ทิมมาทิมหิ จ นหิ ปเทหิ
มชฺชิมปทสส ตีสฺส อณุกถลปทสส จ ทวีสฺส ติกเกสฺส จ อตถสมภวโต
ทิมรสสมชฺชิมตติกัม มหนตถาณุกมชฺชิมตติกัม กุถาณุกมชฺชิมตติกนตติ
ตโย ติกเก จ ทิปเปติ ๑ ตตถ เยเกจิติ อนนเวสจจัน ๑ ปาณาเอว
ภูตา ปาณภูตา ๑ อถวา ปาณนตติติ ปาณา เอเตน อสฺสาส-
ปสฺสาสปปุทฺธิพทฺเช ปญจโวการสฺสเต คณฺหาติ ๑ ภาวนตติติ ภูตา
เอเตน เอกโวการจตุโวการสฺสเต คณฺหาติ ๑ อตฺถิติ สนตติ
สํวิชฺชนตติ ๑

*เล่มที่ ๑๖ เมตตสุตตวณณา หน้า ๓๓๕

เอว เยเกจิ ปาณภูตตฤติ อิมินา วจนน ทุกติเกหิ

สงฺกเหตุพเพ สพฺพสฺสเต เอกขณฺ์ ทสฺเสตฺวา อิทานิ สพฺเพปี
เต ตสา วา ถาวรา วา อนวเสสชาติ อิมินา ทูเกน สงฺกเหตุวา
ทสฺเสติ ฯ

ตตฺถ ตสนฺตฤติ ตสา สตณฺหานํ สภยานญฺเจตํ อธิ-
วจนํ ฯ ติฏฺฐนฺตฤติ ถาวรา ปหีนตณฺหาภยานํ อรหตฺ์ เอตํ
อธิวจนํ ฯ นตฺถิ เตสํ อวเสสนฺติ อนวเสสา สพฺเพปีติ วุตฺตํ
โหติ ฯ ยลฺลจ ทฺุติยคาถาย อนฺเต วุตฺตํ ฯ ตํ สพฺพทุกติเกหิ
สมฺปนฺนริตพฺพิ เยเกจิ ปาณภูตตฤติ ตสา วา ถาวรา วา
อนวเสสา อิมปี สพฺเพ สตฺตา ภวนฺตุ สฺุचितฺตฺตา ฯ เอว
ยาว ภูตา วา สมฺภเวสี วา อิมปี สพฺเพ สตฺตา ภวนฺตุ
สฺุचितฺตฺตาติ ฯ

อิทานิ ทีฆรสฺสสมฺมุขิมาทิติกตฺตยทีปเกสฺสุ ทีฆา วาติอาทีสฺสุ
นฺสฺ ปเทสฺสุ ทีฆมาติ ทีฆตฺตภาวา นาคมจฺฉโคธาทโย ฯ
อนกพฺยามสฺตปฺปมาณาปี หิ มหาสมฺมุเท นาคาทินํ อตฺตภาวา
อนกโยชนสฺตปฺปมาณาปี มจฺฉโคธาทินํ อตฺตภาวา โหนฺติ ฯ
มหนฺตาติ มหนฺตตฺตภาวา ชเล มจฺฉกจฺฉปาทโย ฤเล หตฺถิ-
นาคาทโย อมนฺุสฺเสสฺสุ ทานวาทโย ฯ อาห จ ราชุคฺคํ
อตฺตภาวีนฺนฺติ ฯ (๑) ตสฺส หิ อตฺตภาโว อพฺเพเชน จตฺตารี
โยชนสฺสฺตานิ อฏฺฐ จ โยชนสฺตานิ พาหุ ทฺุวาทสโยชน-
๑. อ.จ. จตฺต. ๒๑/๑๕/๒๒ ฯ

สคฺคปริมาณํ ปณฺณสโยชนํ ภูมกนฺตรํ ตถา อํกุณฺณตริกา
หตฺถตลانی เทว โยชนสตันิตี ฯ มชฺฌิมาคิ อสฺสโกณ-
มหิสฺสูกฺราทีนํ อตฺตภาวา ฯ รสฺสกาตี ตาสฺ ตาสฺ ชาตีสุ
วามนาทโย ทีมมชฺฌิเมหิ ญฺลุมชฺฌิเมหิ จ โอมกปฺปมาณํ สคฺคตา ฯ
อณฺุกาตี มํสจกฺขุสฺส อโศจฺรา ทิพฺพจกฺขุวิสยา อุทกาทีสุ นิพฺพตฺตา
สขุมตฺตภาวา สคฺคตาอุกาทโย วา อปีจ เย ตาสฺ ตาสฺ
ชาตีสุ มหนฺตมชฺฌิเมหิ ญฺลุมชฺฌิเมหิ จ โอมกปฺปมาณํ สคฺคตา
เต อณฺุกาตี เวทิตฺตพฺพา ฯ ญฺลาตี ปริมณฺฑลตฺตภาวา มจฺฉ-
กุมฺมสิปฺปิกสมฺพุทฺทาโย สคฺคตา ฯ

ปณฺจกคาถาวณฺณา

เอวํ ตีหิ ติเกหิ อนนฺวเสสโต สคฺคเต ทสฺเสตฺวา อิทานิ
ทิฏฺฐา วา เย จ อทิฏฺฐาตีอาทีหิ ตีหิ ทฺุเกหิปี เต
สํกฺคเหตฺวา ทสฺเสตี ฯ

ตคฺคฺถ ทิฏฺฐาตี เย อตฺตโน จกฺขุสฺส อาปาถมาคตฺวเสน
ทิฏฺฐปฺพุทฺทา ฯ อทิฏฺฐาตี เย ปรสมฺพุทฺทปรเสลปรจกฺกวาพาทีสุ
จิตฺตา ฯ เย จ ทฺุเร วสนฺติ อวิทฺุเรตี อิมินา ปน ทฺุเกน
อตฺตโน อตฺตภาวสฺส ทฺุเร จ อวิทฺุเร จ วสนฺเต สคฺคเต
ทสฺเสตี เต อปาททฺุวิปาทวเสน เวทิตฺตพฺพา ฯ อตฺตโน หิ
กายเ วสนฺตา สคฺคตา อวิทฺุเร พหิ กายโต (๑) วสนฺตา สคฺคตา
๑. ม. พหิกายเ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ เมตตสุตฺตวณณา หน้า ๓๔๑

ทฺเร ฯ ตถา อนุโต อุปจาเร วสนฺตา อวิทฺเฐ พหิ อุปจารโต วสนฺตา

ทฺเร ฯ อนุโต วิหารเ คามะ ชนฺปะเท ทีเป จกฺกวาเพ วสนฺตา

อวิทฺเฐ ปฺรจกฺกวาเพ วสนฺตา ทฺเร วสนฺตีติ วุจฺจติ ฯ

ภูตาคิ ชาตา อภินิพฺพุตฺตา ฯ เย ภูตฺตาเอว น ปฺน

ภวิสฺสนฺตีติ สงฺขมฺ คจฺจนฺติ ฯ เตสํ ชีณาสวานํ เอตํ อธิวจฺนํ ฯ

สมภฺวเมสนฺตีติ สมภฺเวสี. อปฺปหีนภวตฺโถชนฺตฺตา อายติมฺปิ

สมภฺวํ เอสนฺตานํ เสกฺขปฺปฺนุชฺชานนเมตํ อธิวจฺนํ ฯ อถวา จตฺตฺ

โยนีสุ อณฺทชฺชลาภฺพฺชา สตฺตา ยาว อณฺทโกสณฺจ วตฺถิโกสณฺจ

น ภินฺทฺนฺติ ตาว สมภฺเวสี นาม อณฺทโกสณฺจ วตฺถิโกสณฺจ

ภินฺทิตฺวา พหิ นิกฺขนฺตา ภูตฺตา นาม. ตํเสทฺชา โอปฺปาติกา

จ ปฺรมจิตฺตกฺขณฺ สมภฺเวสี นาม พุตฺติยจิตฺตกฺขณฺโต ปฺภูติ

ภูตฺตา นาม. เยน วา อิริยาปฺเถน ชายนฺติ ยาว ตโต

อณฺถํ น ปาปฺนฺนฺติ ตาว สมภฺเวสี นาม ตโต ปฺริ

ภูตาคิ ฯ

ฉภูทกคาถาวณณา

เอวํ ภควา สฺมุชฺชีโน วาติ อาทีหิ อฑฺฒเตยฺยาหิ คาทาหิ

นนานปฺปการโต เตสํ ภิกฺขุณฺํ หิตฺสฺซาทฺธิคฺคมนปฺตฺถนาวเสน (๑) สตฺเตเส

เมตฺตฺตาภวานํ ทสฺเสตฺวา อิทานิ อหิตฺตฺกฺขานาคมนปฺตฺถนา-

วเสนปี ตํ ทสฺเสนฺโต อาห น ปโร ปฺริ นิกฺกฺขเพถาคิ ฯ

๑. ม. หิตฺสฺซาทฺธิคฺคมนปฺตฺถนาวเสน ฯ

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๓๔๒

เอส โปราณปาโจ อิทานิ ปน ปรณหิตีปี ปจฺนติ อัย
น สุนฺทโร ฯ

ตตฺถ ปโรติ ปรชโน ฯ ปรนฺติ ปรชนํ ฯ น นิกฺุพฺเพถาติ
น วมฺเภยฺย ฯ (๑) นาติมณฺเฑถาติ น อติกฺุภิมิตฺวา มณฺเฑยฺย ฯ
กตฺถจฺจิติ กตฺถจฺจ โโอกาสฺส คามเ วา เขตฺเตเต วา ฉาติมฺชฺเฌ
วา ปุคฺคฺลมฺชฺเฌ วาติ อาทิ ฯ นนฺติ เอตํ ฯ กณฺจฺจิติ ยงฺกณฺจฺจ
ขตฺติยํ วา พฺราหฺมณํ วา กหฺนฺจฺจ วา ปพฺพชิตํ วา สฺวจิตํ
วา ทฺกฺุชิตํ วาติ อาทิ ฯ พฺยาโรสนา ปฏฺิฆสฺสณฺญาติ กายวฺจฺจ-
วิกาเรหิ พฺยาโรสนาย จ มโนวิกาเรน ปฏฺิฆสฺสณฺญา ย จ ฯ
พฺยาโรสนาย ปฏฺิฆสฺสณฺญาติ หิ วตฺตพฺเพ พฺยาโรสนา
ปฏฺิฆสฺสณฺญาติ วุจฺจติ ยถา สมฺมทณฺญา ย วิมฺุตฺตาติ วตฺตพฺเพ
สมฺมทณฺญา วิมฺุตฺตาติ ยถา จ อนุปฺพุพฺพิทฺกฺุขาย อนุปฺพุพฺพิทฺกริยา
อนุปฺพุพฺพิทฺกฺุขายาติ วตฺตพฺเพ อนุปฺพุพฺพิทฺกฺุขา อนุปฺพุพฺพิทฺกริยา
อนุปฺพุพฺพิทฺกฺุขาทา อณฺวารารณาติ ฯ นาณณมณฺณสฺส ทฺกฺุข-
มิจฺเจยฺยาติ อณฺณมณฺณสฺส ทฺกฺุขํ น อิจฺเจยฺย ฯ กิ วุคฺคํ
โหติ น เกวลํ สฺวจิโน วา เขมิโน วา โหนฺตฺติอาทิ-
มนสิการวเสเนว เมตฺตํ ภาเวยฺย กิมนฺ อโห วต โยโกจิ
ปรปฺุคฺคฺโล ยํกณฺจฺจ ปรปฺุคฺคฺลํ วณฺจนาทีหิ นิกฺุตีหิ น นิกฺุพฺเพถ
ชาติอาทีหิ จ นวหิ มาณวตฺถุหิ กตฺถจฺจ ปเทเส ยงฺกณฺจฺจ
๑. ม. น วณฺเจยฺย ฯ ๒. สฺ. สฺวคฺคํ วา ทฺกฺุคฺคํ วาติ ฯ ๓. ม. กิณฺตุ ฯ

ปรปุคคัม นาคิมณฺเษย อณฺณมณฺเษส จ พุยาโรสนาย วา
ปฏิฆสณฺณาย วา ทุกฺขํ น อิจฺเจยยติ เอวมฺปิ มนสิกโรนฺโต
ภาเวยยติ ฯ

สตตมคากาวณณา

เอวํ อหิตทุกฺขานาคมนปตฺถนาวเสน อตฺถโต เมตฺตาทาวนํ
ทสฺเสตฺวา อิทานิ ตเมว อูปมาย ทสฺเสนฺโต อาห มาตา
ยถา นียํ ปุตฺตุนฺติ ฯ

ตสฺสโต ยถา มาตา นียํ ปุตฺตํ อตฺตนิ ชาตํ โอรสํ
ปุตฺตํ ตณฺจ เอกปุตฺตเมว आयุสา อนฺรฺกฺเข ตสฺส ทุกฺขา-
กมนปฏฺิพาหนตฺถํ อตฺตโน आयุมฺปิ จชิตฺวา ตํ อนฺรฺกฺเข เอวมฺปิ
สพฺพภูเตสุ อิทํ เมตฺตาสงฺขมฺมานสํ ภาเวยํ ปุณฺปุณฺนํ ชนเย
วทฺธเย ตณฺจ อปริมาณสตฺตารมฺมณฺวเสน เอกสฺมี วา สตฺเต
อนวเสสพฺรณฺวเสน อปริมาณํ ภาเวยติ ฯ

อฏฺฐมคากาวณณา

เอวํ สพฺพากาเรน เมตฺตาทาวนํ ทสฺเสตฺวา อิทานิ ตสฺเสว
วทฺธนํ ทสฺเสนฺโต อาห เมตฺตตณฺจ สพฺพโลกสฺมินฺติ ฯ

ตตฺถ มิชฺชติ ตายติ จาติ มิตฺโต หิตฺชฌาสยตาย

๑. สී. เมตฺตามานสํ ฯ ม. เมตฺตาขยํ มานสํ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ พุทธทศปาฐวณณา หน้า ๓๔๔

สินียหติ อหิตาคมนโต รกขติ จาติ อตุโธ ๑ มิตตสฺส ภาโว
เมตฺตํ ๑ สพฺพโลกสมฺมุตฺตํ อนวเสสสตุตฺตโลก ๑ มนสิ ภาวนติ
มานสิ ๑ ตณฺหิ จิตฺตสมฺปยุตฺตตฺตา เอวํ วุตฺตํ ๑ ภาวเยติ
วฑฺฒเย ๑ นาสฺส ปริมาณนฺติ อปริมาณํ อปฺปมาณ-
สตุตฺตารมมตฺตาย เอวํ วุตฺตํ ๑ อุทฺธนฺติ อฺปริ เตน อรูปภวํ
คณฺหาติ ๑ อโชติ เหฏฺฐา เตน กามภวํ คณฺหาติ ๑ ติริยนฺติ
วมชฺฌํ เตน รูปภวํ คณฺหาติ ๑ อสมฺพาทนฺติ สมฺพาทวิรหิตํ
ภินฺนสิมฺนติ วุตฺตํ โหติ ๑ สีมํ นาม ปจฺจตฺถิโก วุจฺจติ
ตสฺมิมฺปิ ปวตฺตนฺติ อตุโธ ๑ อเวรนฺติ เวรวิรหิตํ อนฺตรนฺตรราปี
เวรเจตนาปาทุกาววิรหิตนฺติ วุตฺตํ โหติ ๑ อสปตฺตนฺติ วิคต-
ปจฺจตฺถิโก ๑ เมตฺตาวิหาริ หิ ปุคฺคโล มนุสฺसानํ ปิโย โหติ
อมนุสฺसानํ ปิโย โหติ นาสฺส โภจิ ปจฺจตฺถิโก โหติ เตนสฺส
ตํ มานสิ วิคตปจฺจตฺถิกตฺตา อสปตฺตนฺติ วุจฺจติ ๑ ปริยาย-
วจนํ หิ ตํ เอตํ ยทิตํ ปจฺจตฺถิโก สปตฺโตติ ๑ อโย อนฺุปทโต
อตุถวณณา ๑

อโยมฺปนฺตล อธิปฺเปตฺตลทีปนา ยเทตํ เอวมฺปิ สพฺพ-
ภูเตสฺส มา มานสิ ภาวเย อปริมาณนฺติ วุตฺตํ ตณฺเจตํ อปริมาณํ
เมตฺตํ มานสิ สพฺพโลกสมฺมุตฺตํ ภาวเย วฑฺฒเย วุฑฺฒิ วิรุพฺหิ
เวปฺปุลลํ คมเย ปาปเย ๑ กถิ อฺทฺธํ อโช จ ติริยญฺจ
อฺทฺธํ ยาว ภวคฺคา อโช ยาว อวิจฺจโต ติริยฺยาว

อวเสสทิสสาฯ อุทฺธึ วา อารูปป์ อโธ กามธาคูํ ติริยํ รูปธาคูํ
อนวเสสํ พรนฺโตฯ เอวํ ภาวนฺโตปิ จ ตํ ยถา อสมฺพาริํ
อเวริํ อสฺปตฺตณฺจ โหติ ตถา สมฺพาริเวรฺสฺปตฺตานิ อภาวิ
กโรนฺโต ภาวเยฯ ยํ วา ตํ วา ภาวนาสมฺปทํ ปตฺตํ สพฺพตฺถ
โอกาสโลกวเสน (๑) อสมฺพาริํ อตฺตโน ปเรสุ อามาตฺปฏิวินเนน
อเวริํ อตฺตนิ จ ปเรสิ อามาตฺปฏิวินเเนน อสฺปตฺตํ โหติ ตํ
อสมฺพาริํ อเวริํ อสฺปตฺตํ อปริมาณํ เมตฺตํ มานสิํ อุทฺธึ อโธ
จ ติริยญฺจาติ ติริยปริจฺเจเทน สพฺพโลกสฺมี ภาวเย วทฺตเยติฯ

นวมคธาวณณนา

เอวํ เมตฺตภาวนาย วทฺตณํ ทสฺเสตฺวา อิทานิ ตํ
ภาวณํ อนฺยุตฺตสฺส วิหโรติ อิริยาปถนियมาภาวิ ทสฺเสนฺโต อาห
ติฏฺฐณฺจริํฯ เปฯ อธิฏฺฐเยยฺยาติฯ

ตสฺสฺสโต เอวญฺเจตํ เมตฺตํ มานสิํ ภาวนฺโต โส
นีสิทติ ปฺลลงฺกํ อากฺขิตฺวา อุชฺช กายํ ปณฺธิชฺยาติ อาทิสุ วิย
อิริยาปถนियมํ อกฺตฺวา ยถาสุํ อณฺตฺรณฺตฺรํ อิริยาปถพาริณ-
วิโนทณํ กโรนฺโต ติฏฺฐิํ วา จริํ วา นิสินฺโน วา สยानो
วา ยาวตา วิคตฺมิทฺโธ อสฺส อถ เอตํ เมตฺตชฺฌานสฺสตี
อธิฏฺฐเยยฺฯ

๑. สี. โอกาสลาภวเสนฯ

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๓๔๖

อถ วา เอว เมตฺตภาวนาย วฑฺฒนํ ทสฺเสตฺวา อิทานิ
วสีภาวํ ทสฺเสนฺโต อาห ติฏฺฐณฺจฺรณฺติ ฯ วสีภาวปฺปตฺโต หิ
ติฏฺฐํ วา จริํ วา นิสินฺโน วา สยาโน วา ยาวตา
อิริยาปเถน เอตํ เมตฺตชฺฆมานสฺสตี อธิฏฺฐาตุกาโม โหติ อถวา
ติฏฺฐํ วา จริํ วา ๗เปฯ สยาโน วาติ น ตสฺสภูจฺจนาทีนํ
อนฺตรายกรานํ โหนฺติ อปีจ โข ยาวตา เอตํ เมตฺต-
ชฺฆมานสฺสตี อธิฏฺฐาตุกาโม โหติ ตาวตา วิคตฺมิทฺุโชว หุตฺวา
อธิฏฺฐาติ นตฺถิ ตสฺส ตตฺถ ทนฺชยิตฺตตฺ ๗ เตนานห ติฏฺฐํ-
จริํ นิสินฺโน วา สยาโน วา ยาว ตสฺส (๑) วิคตฺมิทฺุโช ๗
เอตํ สตี อธิฏฺฐเจยฺยาติ ฯ

ตสฺสายมธิปฺปาโย ยนฺตํ เมตฺตตฺถจ สพฺพโลกสฺสมี มานสิ
มฺภาวเยติ วุตฺตํ ตํ ตถา ภาวเย ยถา จานาทีสุ ยาวตา
อิริยาปเถน จานาทีนํ วา อนาทยิตฺวา ยาวตา เอตํ
เมตฺตชฺฆมานสฺสตี อธิฏฺฐาตุกาโม อสฺส ตาวตา วิคตฺมิทฺุโชว
หุตฺวา เอตํ สตี อธิฏฺฐเจยฺยาติ ฯ

เอว เมตฺตภาวนาย วสีภาวํ ทสฺเสนฺโต เอตํ สตี
อธิฏฺฐเจยฺยาติ ตสฺสมี เมตฺตาวิหารเ นโยเชตฺวา อิทานิ ตํ วิหารํ
ถุณฺนโต อาห พุรหฺมเมตํ วิหารํ อธิมาหฺวติ ฯ

ตสฺสตฺถโถ ยวายํ สุขิโน วา เขมิโน วา โหนฺตฺถิตฺวาที

๑. ม. ยาวตาสฺส ฯ

*เล่มที่ ๑๖ เมตตสุตฺตวณณา หน้า ๓๔๗

กตฺวา ยาว เอตํ สตี อธิญฺเจยฺยาตี วณฺณิโต เมตฺตาวีหาโร
เอตํ จตฺตฺส ทิพฺพพฺรหฺมอริยอิริยาปถวิหาเรสุ นิทฺโทสฺตฺตา อตฺตโนปิ
ปเรสมฺปิ อตฺถกรณตฺตา จ อธิ อริยสฺส ฐมฺมวินเย พฺรหฺม
วิหารมาหุ เสฏฺฐวิหารมาหุติ ยโต สตฺตํ สมิตํ อพฺโพภิกฺขณฺ
ติญฺจ จริ นิสินฺโน วา สยาโน วา ยาวตาสฺส วิคตมิทฺโธ
เอตํ สตี อธิญฺเจยฺยาตี ฯ

ทสมกถาวณณา

เอวํ ภควา เตสํ ภิกฺขุณฺ นานปฺปการโต เมตฺตาทวานํ
ทสฺเสตฺวา อิทานิ ยสฺมา เมตฺตา สตฺตารมฺมณตฺตา อตฺตทิญฺจिया
อาสนฺนา โหติ ตสฺมา ทิญฺจิกฺกหนฺนินฺเสชนมฺุเจน เตสํ ภิกฺขุณฺ
ตเทว เมตฺตชฺฌานํ ปาทกํ กตฺวา อริยญฺมิปฺปตฺตี ทสฺเสนฺโต
อาห ทิญฺจิจฺจ อนุปคฺมมาติ อิมาย กถาย เทสนํ สฺมาเปตี ฯ
ตสฺสสฺสโถ ยวายํ พฺรหฺมเมตํ วิหารํ อธิมาหุติ สํวณฺณิโต
เมตฺตชฺฌานวิหาโร ตโต วุญฺจาย ये ตตฺถ วิตกฺกวิจาราทโย
ฐมฺมา เต เตสญฺจ ววตฺถาทิอนุสาเรณ ฐปฺฐมฺเม ปรีคฺคเหตฺวา
อิมินา นามรูปปรีจฺเจเทน สฺพุทฺธสงฺฆารปฺญฺโชยํ นยิธ สตฺตฺตฺ-
ลพฺภตฺตี (๑) เอวํ ทิญฺจิจฺจ อนุปคฺมม อนุปฺพุเพน โลกุตฺตรสีเลน
สีลวา หุตฺวา โลกุตฺตรสีลสมฺปยุตฺเตเนว โสตาปตฺติมคฺคสมฺม-
๑. ขุ. มหา. ๒๘/๘๖๕/๕๓๖ ฯ

*เล่มที่ ๑๖ ขุททกปาฐวณณา หน้า ๓๔๘

ทิกฺขิสฺสณฺณิเตน ทสฺสเนน สมฺปนฺโน ตโต ปริ โยปายี
วตฺตกาเมสุ เคโธ กิเลสกาโม อปฺปหีนो โหติ ตมฺปิ สกทา-
คามิอนาคามิมคฺเคหิ จ ตนฺนภาเวน อนวเสสปปหानเนน จ กามesu
เคธฺ วิเนยฺย วินยิตฺวา วุปลเมตฺวา น หิ ชาตุ คพฺภเสยฺย
ปฺนเรติ เอกฺเสเนว ปฺน คพฺภเสยฺย น เติ สุตฺทาวาเสสุ
นิพฺพตฺติตฺวา ตตฺเถว อรหตฺตํ ปาปฺณิตฺวา ปรินิพฺพตฺติ ๑

เอวํ ภควา เทสนํ สฺมาเปตฺวา เต ภิกฺขุ อห คจฺจน
ภิกฺขเว ตสฺมีเยว วนสณฺเฑ วิหฺรต อิมญจ สุตฺตํ มาสสฺส
อญฺจสุ ฌมฺมสฺสวณฺทิวเสสุ กณฺฑี อาโกญฺเจตฺวา อุตฺตารเถ ฌมฺมกถํ
กโรถ สากจฺจน อนฺโมทถ อิทเมว กมฺมญฺจานํ อาเสวถ ภาเวถ
พหุสิกโรถ เตปี โว อมนุสฺสา ตํ เกรवारมฺมณํ น ทสฺเสสฺสนฺติ
อณฺณทตฺถ อตฺถกามา หิตกามา ภวิสฺสนฺตฺติ ๑ เต สาธฺติ
ภควโต ปฏฺิสฺสณฺณิตฺวา อญฺจายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา
ปทกฺขิณํ กตฺวา ตตฺเถว กนฺตฺวา ตถา อํสุ ๑ เทวตาโย จ
ภทฺทนฺดา อมฺหากํ อตฺถกามา หิตกามาติ ปิตฺติโสมนสฺสชาตา
หุตฺวา สยเมว เสนาสนํ สมฺมชฺชนฺติ อญฺโหนทกํ ปฏฺิยาเทนฺติ
ปฏฺิลฺลุปริกมฺมํ ปาทปริกมฺมํ กโรนฺติ อารกฺขํ สํวิทฺหนฺติ ๑ เตปี
ภิกฺขุ ตเมว เมตฺตํ ภาเวตฺวา ตเมว ปาทกํ กตฺวา วิปสฺสนํ
อารภิตฺวา สพฺเพ ตสฺมีเยว อนฺโตเตมาเส อคฺคผลํ อรหตฺตํ
๑. สี่. ปตฺนฺภาเวน ๑

ขุททกนิกายภูจกถา ขุททกปาจรวณณา (ปรมคฺถโชติกา) - หน้าที่ 349
*เล่มที่ ๑๖ เมตตสุตฺตวณณา หน้า ๓๔๕

ปาปฺณิตฺวา มหาปวารณา วิสุทฺธิปวารณํ ปวาเรสุณฺติ ฯ

เอวณฺหิ อตฺถกุสเลน ตถาคเตน

ธมฺมิสุสเรณ กถิตํ กรณียมตฺถํ ฯ

กตฺวานุญฺย ปรมํ หทยสุส สนฺตี

สนฺตํ ปทํ อภิสเมนฺติ สมตฺตปฺลฺลา ฯ

ตสฺมาหิ ตํ อมตฺมพฺภูตฺมรียกนฺตํ

สนฺตํ ปทํ อภิสเมจฺจ วิหริตุกาโม.

วิญฺญ ชโน วิมลสีลสมาธิปฺลฺลา-

เภทํ กเรยฺย สตฺตํ กรณียมตฺถนฺติ ฯ

เมตตสุตฺตวณณา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. ม. วหริตุกาโม ฯ

นิกมนเถา

เอตตาวตา จ ยี วุตฺติ

อตุตฺมํ วนฺทเนยฺยานํ วนฺทิตฺวา รตนตฺตยํ

ขุทฺทกานํ กริสฺสามิ เกสณฺจि อตฺถวณฺณนฺนฺติ ฯ

ตตฺถ สรณฺสิกฺขาปททฺวตฺตีสาการกฺุมารปญฺหมงฺคฺลสฺตฺต-
รตนสฺตฺตติโรกฺขทฺทสฺตฺตนิชฺคณฺทสฺตฺตเมตฺตสฺตฺตวเสน นวปฺปเกทสฺส
ขุทฺทกปาจสฺส ตาว อตฺถวณฺณนา กตา โหติ ฯ เตนฺตํ วุจฺจติ

อิทํ ขุทฺทกปาจสฺส กโรนฺเตนตฺถวณฺณนํ

สทฺธมฺมภูจฺติกาเมน ยมฺปตฺตํ กุสลํ มยา ฯ

ตสฺसानุภาวโต จิปปิ ฐมฺเม อริยปฺปเวทิตฺเต

วฺทฺธสิ วิรุฬฺหิ เวปฺลฺลํ ปาปฺณาตุ อยํ ชโนติ ฯ

ปรมวิสุทฺธิสทฺธาพฺุทฺธิวิริยคฺณปฏฺิมนฺทิเตน สีลาจารชฺชว-
มทฺทวาทิกฺุณสมฺุทฺธิเตน สกสมยสมยนฺตรคหณชฺโณคาหณ-
สมตฺเถน ปญฺญาเวยฺยตฺติยสมนฺนาคเตน ติปิฏกปริยตฺติชฺมมปฺปเกเท
สาฏฺจกเถ สตฺถุ สาสเน อปฺปฎฺิหตฺถาณปฺปภาเวน มหาเวยฺยา-
กรเณน กรณสมฺปตฺติชฺนิตฺสุขวินิคฺคตมฺฐโรพารวณฺณลาवณฺณ-
ยฺตุเตน ยฺตุตมฺุตฺตวาทินา วาทิวเรน มหากวินา จพฺภิกฺุณปาฏฺิ-
สมภิทาทิปฺปเกทคฺณปฏฺิมนฺทิเต อุตฺตริมฺนุสฺสฐมฺเม สฺปฺปติฏฺุจฺติ-
พฺุทฺธินํ เถรวสฺปฺปทีปานํ เถรานํ มหาวิหารวาสินํ วัสาลงฺการ-

ภูเตน วิปลฺลวีสุทฺทพุทฺธินา พุทฺทโฆโสติ กรูหิ คหิตนามเชยฺเยน

เถเรน กตา อัย ปรมตฺตโชติกา นาม ขุทฺทกปาจวณณา

ดาว ตัญฺจตุ โลกสฺมี โลกนิตฺตฺรณฺณสินฺ

ทสฺเสนฺตี กุลปฺตฺตานํ นยฺ สีสฺลาทิวีสุทฺธิยา ฯ

ยาว พุทฺโธติ นามมฺปิ สุทฺทจิตฺตฺส ตาทิโน

โลกมฺหิ โลกเชฏฺจฺส ปวตฺตติ มเหสิโนติ ฯ

ปรมตฺตโชติกา นาม ขุทฺทกปาจกุกกถาย

ขุทฺทกปาจวณณา นิฏฺจिता ฯ

๑. สีสฺลวีสุทฺธิยา ฯ